

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY

FACULTY OF ARCHITECTURE

ÚSTAV URBANISMU

DEPARTMENT OF URBAN DESIGN

MOŽNOSTI ZAHRADNICKÉ PRODUKCE V URBÁNNÍCH LADECH A VEŘEJNÝCH PROSTORÁCH POSTINDUSTRIÁLNÍHO MĚSTA

THE POSSIBILITIES OF HORTICULTURAL PRODUCTION IN STALLED SPACES AND PUBLIC SPACES OF
POSTINDUSTRIAL CITY

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Ing. Jana Adamková

ŠKOLITEL

SUPERVISOR

doc. Ing. arch. Karel Havlíš

BRNO 2018

Zadání dizertační práce

Ústav: Ústav urbanismu
Studentka: **Ing. Jana Adamková**
Studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: Urbanismus
Vedoucí práce: **doc. Ing. arch. Karel Havlíš**
Akademický rok: 2018/19

Název dizertační práce:

Možnosti zahradnické produkce v urbánních ladech a veřejných prostorech postindustriálního města

Zadání dizertační práce:

Cílem práce je sestavit přehled a typologii urbánních prostorů navázaných na městské zahradničení (urban gardening).

Seznam literatury:

AROSEMENA, Graciela. 2012. Urban Agriculture - Spaces of cultivation for a sustainable city. Gustavo Gilli, 2012. 128 s. ISBN 9788425224232.

HELPHAND, Kenneth I. 2006. Defiant Gardens: Making Gardens in Wartime. Trinity: University Press, 2006. 320 s. ISBN: 978-1595340450.

JELLICOE, Geoffrey; JELLICOE, Susan. 1995. The Landscape of Man: Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day. London: Thames&Hudson, 1995. 408 s. ISBN: 978-0-500-27-19-2.

KELLER, Jan. 2010. Tři sociální světy: struktura postindustriální společnosti. Praha: SLON, 2010. 212 s. ISBN: 978-80-7419-044-5.

VILJOEN, André; BOHN, Katrin; HOWE, Joe. 2005. CPULs – Continuous Productive Urban Landscapes. Oxford: Architectural Press, 2005. 208 s. ISBN 0-7506-5543-7.

Termín zadání dizertační práce: 4.3.2014

Ing. Jana Adamková
student(ka)

doc. Ing. arch. Karel Havlíš
vedoucí práce

doc. Ing. arch. Karel Havlíš
vedoucí ústavu

V Brně dne 4.3.2014

prof. Ing. Josef Chybík, CSc.
děkan

ABSTRAKT

Obraz postindustriálneho mesta tvorí základná osnova verejných priestranstiev (ulice, námestia, parky, nábrežia) spoločne so širokým spektrom ďalších, často nedostatočne využitých verejných a poloverejných priestorov, ako aj dlhodobo nevyužívaných plôch urbánnych úhorov.

Predmetom tejto práce je výskum rozličných foriem mestského záhradníčenia a ich optimálnych priestorových, prevádzkových a funkčných parametrov v kontexte urbanizmu a územného plánovania, s cieľom aplikovať ich v rámci nevyužívaných mestských priestorov.

Na základe prípadových štúdií zahrnutých do výskumu je vyhodnocovaná úspešnosť situovania jednotlivých plôch v rozličných typoch verejných priestorov a urbánnych úhorov a vytvorené odporúčania pre plánovaciu prax.

Výsledky práce ukazujú, že plochy s možnosťami záhradníckej produkcie sú vhodným riešením na dočasné aj dlhodobé využitie nedostatočne využívaných mestských priestorov s množstvom benefitov v spoločenských, sociálnych, ekonomických a ekologických oblastiach.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

komunitná záhrada, mestské záhradníčenie, mestská agrikultúra, záhradnícka produkcia, verejný priestor, verejné priestranstvo, urbánny úhor, brownfields, postindustriálne mesto

ABSTRACT

The image of the postindustrial city is formed by public spaces (streets, plazas and squares, parks, riverfronts and waterfronts) together with a wide range of underused urban spaces and long-term unused areas of stalled spaces.

The subject of this work is research of different types of urban gardening spaces and their optimal spatial, operational and functional parameters in the context of urbanism and urban planning. The aim is to apply them to the structure of unused urban spaces.

On the basis of the case studies included in the research, the success of placement of individual community projects in different types of public spaces and stalled spaces is assessed. Recommendations for planning practice are based on these evaluations.

The results of the work show that spaces with possibilities of horticultural production are a suitable solution for the temporary and also long-term use of under-utilized urban areas with many benefits in social, economic and environmental areas.

KEYWORDS

community garden, urban gardening, urban agriculture, horticultural production, public space, public open space, stalled space, brownfields, postindustrial city

BIBLIOGRAFICKÁ CITÁCIA

ADAMKOVÁ, Jana. 2018. *Možnosti zahradnické produkce v urbánních ladech a veřejných prostorách postindustriálního města*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2018. 194 s. Vedúci dizertačnej práce doc. Ing. arch. Karel Havliš, Ph.D.

PREHLÁSENIE

Prehlasujem, že som dizertačnú prácu na tému *Možnosti zahradníckej produkcie v urbánnych ladech a verejných priestoroch postindustriálneho mesta* vypracovala samostatne s použitím odbornej literatúry a prameňov uvedených v zozname, ktorý je súčasťou tejto práce.

Ing. Jana Adamková

POĎAKOVANIE

Rada by som sa poďakovala môjmu školiteľovi doc. Ing. arch. Karlovi Havlišovi, PhD. za poskytnutie množstva cenných nápadov, pedagogické vedenie a spoluprácu pri mojom doktorandskom štúdiu.

Moja vďaka patrí tiež Ing. arch. Kataríne Kristiánovej, PhD. a Ing. arch. Kataríne Boháčovej, PhD. za zmysluplné rady, inšpirácie a neutíchajúcu podporu v priebehu môjho štúdia.

Najväčšia vďaka patrí rodine a môjmu manželovi, ktorí ma v priebehu celého štúdia podporovali a poskytovali mi zázemie potrebné na jeho dokončenie.

OBSAH

1	ÚVOD.....	3
2	CIEĽ PRÁCE	4
2.1	ČIASTKOVÉ CIELE VÝSKUMU.....	4
2.2	HYPOTÉZY VÝSKUMU	4
3	METODIKA	5
3.1	PRÍPRAVNÁ FÁZA.....	5
3.2	FÁZA ZÍSKAVANIA NOVÝCH POZNATKOV	5
3.3	FÁZA SPRACOVANIA ZÍSKANÝCH ÚDAJOV A INFORMÁCIÍ.....	5
3.4	FÁZA VLASTNÉHO VÝSKUMU.....	5
3.5	ZÁVEREČNÁ FÁZA.....	6
4	TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ.....	7
4.1	TERMINOLÓGIA.....	7
	Urban agriculture, Urban Gardening, Urban Farming	7
	Priestory so záhradníckou produkciou.....	9
	Urbánne lody/úhory	10
	Verejný priestor	11
	Verejné priestranstvo.....	11
	Postindustriálne mesto	12
	Urbanizácia, suburbanizácia, dezurbanizácia, reurbanizácia	14
4.2	MESTSKÁ AGRIKULTÚRA V SVETOVOM KONTEXTE	15
4.3	MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V SVETOVOM KONTEXTE.....	16
4.4	ZÁHRADA V HISTORICKOM KONTEXTE.....	18
4.5	VZŤAH URBANISTICKÝCH KONCEPCIÍ A ZÁHRADNÝCH PLÔCH V 20. STOROČÍ.....	22
4.6	MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V HISTORICKOM KONTEXTE.....	25
4.7	MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V KONTEXTE SÚČASNOSTI.....	31
	4.7.1 Benefity záhradničenia v mestskom prostredí	31
	4.7.2 Výzvy vyplývajúce zo záhradničenia v mestskom prostredí	37
5	PRIESKUMY A ROZBORY.....	39
5.1	HODNOTIACA SCHÉMA	39
5.2	IN DEPTH INTERVIEWS/ HĽBKOVÉ ROZHOVORY	43
5.3	ANALÝZA VYBRANÝCH PRÍKLADOV	44
	Mobilná záhrada Sasinkova.....	46
	Vinica a mobilná záhrada Pionierska	49
	Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV	52
	Komunitní mobilní zahrada V Pytli	55
	Zahradkárská osada Kraví Hora I, Brno.....	59
	Zahrada Smetanka.....	63
	Első Kis-Pesti Kert.....	67
	Ogród Powszechny	71
	Prizessinnengärten	75
	Interkultureller Garten Lichtenberg & Umweltkontaktstelle	79
	Blüenträume, Bienenstaat Hamburg.....	83
	Kleingartenverein Dr. Schreber E.V.....	86
	Essbare Stadt, Andernach	90

	Puutarharavintola Kääntöpöytä.....	94
	Food from the Sky	97
	Dott 07 - Urban Food and Farming Project.....	101
	Regen Villages	105
	Our School at Blair Grocery.....	108
	The Edible Schoolyard Berkeley	112
	Fremont Community Garden	116
	America's First Sustainable Urban Agrihood.....	119
	Public Farm 1.....	123
	Organopónico Vivero Alamar, Havana	127
	Ma Po Po Community Farm	132
	Fruitmap.Sk a Na-Ovoce.Cz	136
6	ČIASTKOVÉ VÝSLEDKY.....	140
6.1	CELKOVÉ HODNOTENIE PODĽA HODNOTIACEJ SCHÉMY	140
6.2	HODNOTENIE JEDNOTLIVÝCH INDIKÁTOROVÝCH SETOV	143
6.2.1	Environmentálne indikátory.....	143
6.2.2	Psychosociálne indikátory	144
6.2.3	Socioekonomické indikátory.....	145
6.3	PARAMETRICKÉ HODNOTENIE	147
6.4	TYPOLOGICKÉ KATEGÓRIE.....	155
7	ZÁVERY	166
7.1	POTVRDENIE VYTÝČENÝCH HYPOTÉZ.....	166
7.2	ODPORÚČANIA PRE PRAX.....	169
7.2.1	Intraurbánne polohy	169
7.2.2	Periurbánne polohy.....	173
7.2.3	Virtuálny verejný priestor.....	177
8	ZHRNUTIE	179
9	SUMMARY.....	180
	ZOZNAM OBRÁZKOV	181
	ZOZNAM GRAFOV.....	187
	ZOZNAM TABULIEK	187
	BIBLIOGRAFICKÉ CITÁCIE.....	188

1 ÚVOD

V posledných rokoch je stále citeľnejšia zmena životného štýlu a spotrebiteľských návykov, najmä u mladších obyvateľov narodených v rokoch 1980 – 2000, demografickej kohorty s pomenovaním Millennials alebo Generácia Y. Sú vysokoškolsky vzdelaní, technicky zdatní, s progresívnym zmýšľaním. Tvoria kúpnu silu súčasnosti a predstavujú novú tvár mestských obyvateľov. Významnou charakteristikou tejto generácie je vysoké sebavedomie s orientáciou na kariéru, tím a spoluprácu, a zároveň chuť si svoj život vo voľnom čase naplno vychutnávať. S tým priamo súvisí hľadanie rovnováhy medzi pracovným a spoločenským životom, orientácia na zdravý životný štýl a lokálne produkty.

Otázka potravín a gastronómie sa preto stáva v mestách témou. Farmárske trhy, kde lokálni pestovatelia a výrobcovia ponúkajú čerstvé, kvalitné potraviny domáceho pôvodu s tradičným spôsobom spracovania, sú prirodzenou súčasťou sobotných dopoludní veľkého množstva mestských obyvateľov, ktorí sa zaujímajú o fungovanie tradičného poľnohospodárstva a jeho alternatívy. Zodpovednosť voči životnému prostrediu v spojení so zodpovednosťou voči svojmu okoliu, komunite a snahou o zmysluplné trávenie voľného času, je hnacím motorom nárastu záujmu o záhradnícke aktivity v mestskom prostredí.

Lokálne komunity aktívne vyhľadávajú vhodné priestory pre mestské záhradníčenie vo svojom okolí, ktoré nachádzajú v urbánnych úhoroch alebo nedostatočne využívaných verejných priestranstvách. Komplikované administratívne procesy a vlastnícke vzťahy sú častou prekážkou pre využitie týchto plôch na účely záhradníckej produkcie. Dôsledkom týchto vzťahov býva nepochopenie na oboch stranách, sklamanie potenciálnych záhradkárov, prípadne nekoncepčné zásahy, ako aj obavy mestských častí a prípadných súkromných vlastníkov o osud pozemkov, v prípade ich poskytnutia na účely mestského záhradníčenia. Chýbajúca stratégia a koncepcia uplatňovania priestorov so záhradníckou produkciou v prostredí mesta, ktorá by identifikovala vhodné priestory a parametre ich využitia, by týmto nedorozumeniam pomohla predchádzať.

Dizertačná práca sa zaoberá výskumom jednotlivých typologických kategórií a hľadaním vhodných polôh pre ich umiestňovanie v rámci štruktúry verejných priestranstiev a prázdnych mestských pozemkov.

2 CIEĽ PRÁCE

Práca si kladie za cieľ zostaviť prehľad a typológiu urbánnych priestorov, naviazaných na mestské záhradníčenie, ktoré by mohli v niektorých prípadoch dočasne a v niektorých natrvalo nájsť svoje uplatnenie v prostredí postindustriálneho mesta.

Úlohou je okrem charakteristík jednotlivých typov priestorov zdefinovať ich optimálne priestorové, prevádzkové a funkčné parametre na základe skúmaných prípadových štúdií.

2.1 ČIASTKOVÉ CIELE VÝSKUMU

Parciálne ciele výskumu boli zamerané na:

- vytvorenie hodnotiacej schémy pre potreby hodnotenia priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie,
- analýzu priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie v závislosti od ich polohy v rámci mesta, prístupu, funkčnej náplne, charakteristiky užívateľov ako aj predchádzajúceho využitia pôdy,
- syntézu týchto výsledkov a jej interpretáciu pre potreby vytvorenia prehľadu a typológie,
- vytvorenie súboru odporúčaní na umiestňovanie priestorov mestského záhradníčenia v rámci štruktúry verejných priestranstiev a prázdnych pozemkov v rámci mesta.

2.2 HYPOTÉZY VÝSKUMU

Hypotéza 1

- *Priestory naviazané na mestské záhradníčenie sú významným nositeľom komunikácie v rámci lokality, v ktorej sa nachádzajú. Psychosociálny aspekt, ktorý prinášajú do územia, je nezanedbateľný.*

Hypotéza 2

- *Prázdne, nevyužívané a zbytkové plochy v rámci mesta, od mesta deindustrializovaného až po postindustriálne, sú vhodné na dočasné využitie formou mestského záhradníčenia.*

Hypotéza 3

- *Plochy so záhradníckou produkciou môžu byť nástrojom na manažment mestského územia.*

3 METODIKA

3.1 PRÍPRAVNÁ FÁZA

Cieľom prípravnej fázy bolo vyhľadávanie a zhromažďovanie informácií z odbornej literatúry a súvisiacich dokumentov, publikovaných u nás aj v zahraničí, s cieľom získania potrebného teoretického rozhl'adu a orientácie sa v skúmanej problematike. Po prehľbení poznatkov boli v rámci prípravnej fázy zadané ciele výskumu. V návaznosti na získané teoretické vedomosti nasledovalo definovanie evaluačnej schémy s tromi setmi hodnotiacich ukazovateľov zameraných na hodnotenie rôznych vlastností priestorov a vytvorenie databázy existujúcich priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie, potrebnej pre ďalšie fázy výskumu.

3.2 FÁZA ZÍSKAVANIA NOVÝCH POZNATKOV

V rámci tejto fázy bolo potrebné zhromaždiť a naštudovať si všetky dostupné informácie k priestorom naviazaným na mestské záhradníčenie, ktoré boli zaradené do pracovnej databázy. Využitie boli predovšetkým metódy kvalitatívneho výskumu.

Použitie vedecké metódy:

- práca s literatúrou, štúdium dokumentov, syntéza v zmysle spracovania potrebných informácií, ktoré s témou priamo alebo nepriamo súvisia;
- pozorovanie v reálnom prostredí – výjazdy zamerané na návštevy vybraných priestorov, skupinové diskusie s autormi, koordinátormi, užívateľmi;
- individuálne rozhovory (krátke, hĺbkové, expertné, osobné, mailové, telefonické), tzv. In-Depth Interviews s autormi, koordinátormi, užívateľmi;
- komunikácia cez rôzne diskusné skupiny a sociálne siete.

3.3 FÁZA SPRACOVANIA ZÍSKANÝCH ÚDAJOV A INFORMÁCIÍ

Prebehlo vyhodnotenie získaných informácií a poznatkov z rozličných zdrojov podľa druhu a významu, na základe ktorých bolo vybratých 25 príkladov priestorov mestského záhradníčenia pre spracovanie prípadových štúdií.

Každý priestor bol na základe informácií získaných metódami kvalitatívneho výskumu hodnotený podľa identickej štruktúry. V závere bola pre každý priestor vytvorená hodnotiacia schéma, ktorá vizualizuje získané informácie.

3.4 FÁZA VLASTNÉHO VÝSKUMU

Na základe zosumarizovaných informácií sa skúmali spoločné znaky priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie. Vyšpecifikovali sme relevantné parametre,

pomocou ktorých je možné formou komparácie zoskupovať jednotlivé priestory do skupín podľa priestorových, funkčných a prevádzkových parametrov.

Na základe týchto parametrov boli zostavené typologické kategórie urbánnych priestorov, naviazaných na mestské záhradníčenie, vrátane charakteristík jednotlivých typov a optimálnych priestorových, prevádzkových a funkčných parametrov.

3.5 ZÁVEREČNÁ FÁZA

Posledná fáza výskumu bola zameraná na komplexné vyhodnotenie skúmanej problematiky a sformulovanie záverov, vyhodnotenie potenciálu uplatnenia jednotlivých typov priestorov mestského záhradníčenia v štruktúre mesta a zhrnutie základných pravidiel a zásad pre umiestňovanie priestorov mestského záhradníčenia v rámci štruktúry verejných priestranstiev a prázdnych pozemkov v rámci mesta.

4 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

4.1 TERMINOLÓGIA

Urban agriculture, Urban Gardening, Urban Farming

Pre potreby dizertačnej práce považujeme za kľúčové definovať mestské záhradníčenie (urban gardening). Pojmy „urban agriculture“, „urban farming“, „urban horticulture“ a „urban gardening“ sa vo veľkej miere prelínajú a nie sú striktne oddelené.

Mougeot (2005) v publikácii *Agropolis - The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture* definuje mestské poľnohospodárstvo (urban agriculture) ako „odvetvie lokalizované v rámci (mestské/urban), alebo na okraji (periférne/periurban) mesta alebo metropoly, ktoré sa venuje dopestovávaniu a dochovávaniu, spracovávaniu a distribúcii rozmanitých potravín a nepotravinových produktov, využívajúc z veľkej časti ľudské a materiálne zdroje, produkty a služby nachádzajúce sa v mestskom priestore a následne poskytuje zdroje, produkty a služby tejto mestskej oblasti.“

Organizácia spojených národov (FAO, 2007) definuje mestské (urban) a prímestské (periurban) poľnohospodárstvo (agriculture) ako pestovanie rastlín produkujúcich potraviny a chov zvierat v rámci miest a ich bezprostredného okolia. FAO (2007) pod mestské poľnohospodárstvo zaraďuje aj pestovanie stromov produkujúcich ovocie alebo palivové drevo, rovnako ako aj agrolesnícke systémy integrujúce poľnohospodársku výrobu a pestovanie drevín na poľnohospodárskej pôde, prípadne akvakultúru v malom rozsahu.

V našich podmienkach je poľnohospodárstvo chápané ako odvetvie hospodárstva, ktorého hlavnou úlohou je zabezpečenie výživy obyvateľstva. Keďže v prípade mesta je pre nás dôležitejší sociálny, vzdelávací, rekreačný a kultúrny rozmer mestského poľnohospodárstva (urban agriculture), rozhodli sme sa používať pojem **mestská agrikultúra**, ktorú definujeme ako akúkoľvek aktivitu, ktorá sa dotýka pestovania potravín v rámci mesta alebo v jeho bezprostrednej blízkosti, ak je koncová destinácia smerovania produkcie z týchto plôch rovnaké mesto a životný cyklus tu produkovaných potravín (produkcia – distribúcia – spotreba - manažment organického odpadu) je naviazaný na organizmus mesta (Arosemena, 2012).

Mestskú agrikultúru ďalej môžeme rozdeliť na mestské farmárčenie (urban farming) a mestské záhradničenie (urban gardening). **Mestské farmárčenie** je orientované na pestovanie a produkciu potravín, prípadne chov zvierat, s primárnym alebo sekundárnym cieľom predaja a následného zisku na plochách s rozlohou minimálne 2000 m² (Stone, 2015).

V rámci prípadových štúdií v dizertačnej práci uvádzame také príklady plôch mestského farmárčenia, ktoré využívajú iba ekologické postupy pestovania, ktoré vychádzajú z princípov návratu tradičného spôsobu obrábania pôdy (polykultúry) a vylúčujú škodlivé vstupy chemického priemyslu, ako sú umelé hnojivá, pesticídy, herbicídy, fungicídy a iné. Zároveň sme kládli dôraz na sociálny a vzdelávací rozmer týchto plôch so záhradníckou produkciou.

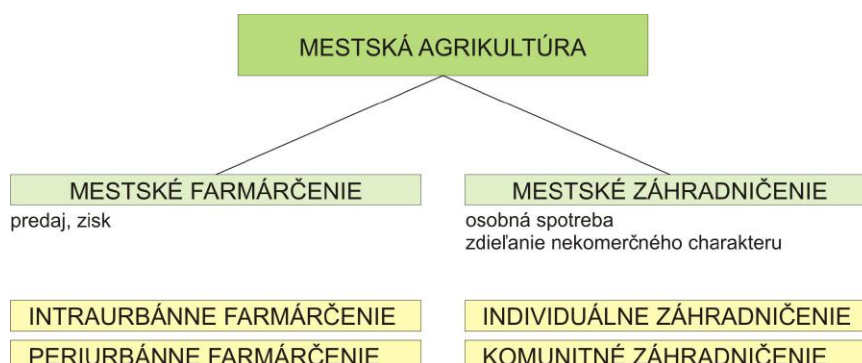
Mestské záhradničenie (urban gardening) je chápané ako činnosť, pri ktorej je pestovanie produktu realizované pre osobnú spotrebu, alebo s účelom zdieľania nekomerčného charakteru (Greensgrow Farms, 2016). Do mestského záhradničenia patria rôznorodé pestovateľské aktivity od záhrady v boxoch či kontajneroch na balkóne alebo parapete, cez interiérové záhradnícke aktivity, komunitné záhrady až po „guerilla gardening“ aktivity, kedy aktivisti prevezmú opustenú pôdu, ktorú nevlastnia, a osadia ju rastlinami s cieľom oživenia verejného priestoru (Ecolife, 2016). Zásadné delenie mestského záhradničenia môžeme postaviť na fakte, či sa jedná o záhradničenie individuálne alebo komunitné.

Pod **individuálne mestské záhradničenie** môžeme zaradiť pestovanie na pozemkoch priľahlých k bytovým domom, ktoré sú rozparcelované a priradené jednotlivým domácnostiam, pestovanie na balkónoch, parapetoch, v interiéroch, alebo pestovanie na prenajatých parcelách, či už v záhradkárskych kolóniách alebo iných plochách.

Pod **komunitné mestské záhradničenie** radíme všetky typy komunitných záhrad a komunitného záhradničenia, ktoré od súkromných rozlišujeme na základe troch faktorov: vlastníctvo, prístup, stupeň demokratickej kontroly. Draper, Freedman (2010) zdôrazňujú, že tento prístup k záhradničeniu zapája zoskupenia rozličných individualít, ktoré sa stretávajú v rozličných prostrediach ako sú školy, susedstvá, náboženské komunity, väznice, opatrovateľské domy, nemocnice, aby pestovali potraviny, ale aj vzťahy v komunite, ktoré im môžu priniesť ďalšie benefity.

Pančíková, Flekalová (2016) vymedzujú pojem komunitnej záhrady cez jej spoločenský rozmer. V porovnaní so záhradkárskymi osadami, sú komunitné záhrady spoločne spravované a užívané skupinou aktívnych ľudí, nie jednotlivcami na prísne vymedzených parcelách, čo prispieva k nadviazaniu a prehĺbeniu sociálnych väzieb

v rámci skupiny, či už sa jedná o komunitu susedov, škôl, cirkevných alebo iných spolkov.

OBR. 1: Mestská agrikultúra a jej delenie

V prípadových štúdiách dizertačnej práce sa primárne zameriavame na príklady komunitného mestského záhradníčenia. Individuálne záhradníčenie na súkromných pozemkoch a v interiéroch vynechávame z dôvodu, že nie je realizované vo verejnom priestore mesta. Pre porovnanie zahrňame do prípadových štúdií dve záhradkárske kolónie, v centrálnych častiach miest Brno a Lipsko. Tieto príklady sme vybrali z dôvodu, že popierajú jeden z rozšírených stereotypov o záhradkárskych kolóniách, ktorým je presvedčenie, že záhradkárske kolónie sú fenoménom zrodeným v dobe socializmu, z dôvodu nedostatočnej ponuky ovocia a zeleniny na trhu, ako aj chabých možností trávenia voľného času (Gibas, 2011) a ukazujú dva rozličné prístupy k fungovaniu záhradkárskej kolónie.

Priestory so záhradníckou produkciou

V rámci dizertačnej práce využívame pojem **priestor so záhradníckou produkciou**. Týmto pojmom označujeme nielen plochy, ktoré sú primárne určené pre mestské záhradníčenie, ako sú komunitné alebo školské záhrady, záhradkárske osady a pod., ale aj plochy, kde je záhradnícka produkcia (ovocie, zelenina, orechy) sekundárnym produktom bez ohľadu na primárnu funkciu. Do tejto kategórie môžeme zaradiť napríklad ovocné kríkové výsadby v rámci parkov alebo sídlisk, stromové aleje z ovocných drevín alebo orechov, okrasné výsadby z kuchynských bylín.

Okrem priestoru so záhradníckou produkciou sa v práci používa aj pojem **priestor naviazaný na mestské záhradníčenie**. V takomto priestore nemusí priamo dochádzať k produkcii, ale môže slúžiť na lokálne spracovanie, predaj alebo výmenu záhradníckej produkcie z blízkeho okolia.

Urbánne ledy/úhory

Pojem led/úhor (prípadne prieloh) vychádza z poľnohospodárskej terminológie, kde predstavuje časť pôdy (poľa), ktorá zostávala časť roka neobrobená. Tento princíp sa využíval primárne v stredoveku v trojpoľnom, ale aj dvojpoľnom hospodárstve, kedy sa na tejto neobrábanej časti pôdy pásol dobytok. Časť pôdy ležala ľadom/úhorom, zostávala každý rok nevyužitá. V prenesenom význame tento pojem vnímame aj v urbanizme.

Pri definícii pojmu **urbánne ledy/úhory** vychádzame v rámci dizertačnej práce z pojmu „stalled space”, ktorý definuje Glasgow City Council (2010) ako **stagnujúce, nevyužívané, zbytkové priestory v mestskej štruktúre**, prípadne nedostatočne využívané verejné priestranstvá. Pre revitalizáciu týchto priestorov Glasgow City Council vytvoril Stalled Spaces Programme, ktorý má podporovať komunitné skupiny a miestne organizácie, v rámci celého mesta Glasgow, vyvíjať a realizovať na týchto plochách dočasné projekty. Program podporuje široké spektrum aktivít, ako sú komunitné, mestské záhrady, pop-up záhrady, exteriérové fitness a telocvične, priestory pre hru v prírode, výstavy, inštalácie, alebo iné formy dočasného umenia a ďalšie inovatívne nápady.

Verejný priestor

Môžeme rozlíšiť tri kategórie prístupu, ako chápať **verejný priestor**. Prvá vychádza z filozofických, sociologických, alebo politologických teórií a v pojme verejný priestor akcentuje jeho rolu miesta, kde môže človek svoj individuálny život zdieľať a konfrontovať s druhými ľuďmi. Zahŕňať sem môžeme aj tie prístupy, ktoré nespájajú verejný priestor s fyzickým miestom, ale využívajú dvojznačnosť pojmu. Verejný priestor splýva s pojmom verejná sféra.

Do druhej kategórie sú zahrnuté úvahy, ktoré si všímajú predovšetkým čo sa v priestoroch odohráva, aké činnosti priestory podnecujú alebo vylučujú. Tretia kategória je spojená s konkrétnym architektonickým stvárnením verejných priestorov. Kratochvíl (2015) tieto tri kategórie vyjadruje heslovite, podľa toho čo tematizujú: 1. zmysel – 2. aktivity – 3. fyzickú podobu.

V našom výskume budeme tieto tri prístupy prepájať a hľadať súvislosti medzi sociálnym zmyslom, aktívnou náplňou a fyzickou podobou verejných priestorov.

Verejné priestranstvo

Slovník urbanistických pojmov (UUR, 2016) nás odkazuje na niekoľko zdrojov, ktoré definujú pojem verejné priestranstvo:

Zákon č. 128/2000 Sb. definuje „verejným priestranstvom všetky námestia, ulice, trhoviská, chodníky, verejnú zeleň, parky a ďalšie priestory prístupné každému bez obmedzení, teda slúžiace všeobecnému používaniu a to bez ohľadu na vlastníctvo k tomuto priestoru“.

Podľa Čablovej (2013) je „verejné priestranstvo priestor slúžiaci k verejnému užívaniu bez obmedzení a ohľadu na vlastníctvo priestoru. Patria sem ulice, námestia, návsy, sídliskové priestory medzi panelovou zástavbou, vnútrobloky, parky, mestská záhrada, lesopark, prímestský rekreačný les, nábrežie a ďalšie.“

Slovník pojmov FA ČVUT (2016) vychádza z definície verejného priestoru. Verejné priestranstvá charakterizuje ako podmnožinu verejného priestoru, ktorý vníma ako priestor života spoločnosti a priestor spoločenskej komunikácie. Verejný priestor je miestom „kde sa spoločnosť „deje“, kde dochádza ku kontaktom, komunikácii medzi ľuďmi, ku zdieľaniu, inšpirácií a vzniku všetkého, čo presahuje jedinca. Verejný priestor je dejinným, kde sa deje rozlišovanie medzi vysokým a nízkym, krásnym a škaredým, dôležitým a nepodstatným.“

Rozlišuje dva základné typy verejného priestoru: fyzický a virtuálny. Fyzickým verejným priestorom sú verejné priestranstvá. Virtuálny verejný priestor začal vznikať spolu s vynálezom kníhtlače, posilnili ho noviny, rádio a televízia, avšak

až elektronická komunikácia, internet a sociálne siete spôsobili explóziu tohto typu verejného priestoru.

Obdiva typy verejného priestoru sú štrukturované podľa miery ich otvorenosti, takže medzi priestorom verejným a súkromným sú tiež rôzne priestory poloverejných, polosúkromných a priestory prechodové (FA ČVUT, 2016).

V rámci dizertačnej práce uvažujeme o verejnom priestore ako o priestore, v ktorom dochádza k spoločenskému životu, kontaktom, komunikácii a interakcii.

Verejné priestranstvá vnímame ako fyzické stvárnenia tohto verejného priestoru, ktoré sú voľne a bezplatne prístupné a slúžiace všeobecnému používaniu, buď nepretržite alebo s časovým obmedzením (napríklad parky uzamykatel'né na noc), bez ohľadu na vlastníctvo k tomuto priestoru. Dôležitým sa však pre nás stáva aj **verejný priestor virtuálny**, ktorý často slúži k inšpirácii, komunikácii a organizácii jednotlivcov, skupín a ich aktivít vo verejných priestranstvách.

Postindustriálne mesto

Koutný (2004) delí z pohľadu sociálnej geografie vývoj miest na tri hlavné fázy:

- preindustriálne mesto – stredoveké mesto, mestá v krajinách nedotknutých industrializáciou, ktorých ťažisko je v naturálnom hospodárstve, v primárnom sektore;
- industriálne mesto – mesto v období industrializácie, ťažisko zamestnanosti je v sekundárnom sektore;
- postindustriálne mesto – mesto postindustriálneho obdobia, ťažisko zamestnanosti je v terciárnom a kvarciárnom sektore.

Podobne definuje postindustriálne mesto Mayhew (2000), podľa ktorého postindustriálne mesto preukazuje znaky postindustriálnej spoločnosti, ktorá sa vyznačuje rozhodujúcim podielom sektoru služieb, vedy a vzdelania. Ako napovedá názov, kľúčovou vlastnosťou je odlišenie sa od modelu priemyselného mesta, typického pre posledné dve storočia.

Situáciu prechodu od industriálneho po postindustriálne mesto prehľadne vystihuje typológia britských sociológov (Lash, Urry, 1994), ktorý zdôrazňujú, že koexistencia industriálnych a postindustriálnych prvkov v mestách môže nadobudnúť tri podoby:

- **deindustrializované mestá**
Jedná sa o mestá, ktoré stratili veľké množstvo pracovných miest v sektore priemyslu, ale pritom sa v nich nevytvorili v dostatočnom počte nové

pracovné príležitosti, ktoré by odpovedali zameraniu postindustriálnej spoločnosti.

(Autori sem radia napríklad Cleveland, Detroit (USA), New Castle (Veľká Británia), Roubaux, Tourcoing (Francúzsko) a neadresne hovoria o mestách východnej Európy.)

- **rekonštruované mestá**

Týmto mestám sa podaril prechod z priemyselnej k postindustriálnej ekonomike. (Autori sem radia jednak veľké metropole globálnej ekonomiky, akými sú Londýn, Paríž, New York, ale aj menšie mestá ako Pittsburg (USA) alebo Leeds (Veľká Británia).)

- **postindustriálne mestá**

Jedná sa o „nové“ mestá s vyspelým sektorom služieb, ktoré nikdy nemali veľký podiel obyvateľstva zamestnaný v priemysle a preto nemuseli riešiť obtiažnu úlohu transformácie. (Radia sem: Phoenix, Denver, Atlantu (USA), Bristol (Veľká Británia), Mníchov (Nemecko), Grenoble (Francúzsko).)

V ponímaní dizertačnej práce sa **postindustriálne mesto** nachádza v niektorej z troch fáz tohto prechodu, pričom jeho urbánna štruktúra pravdepodobne nie je kompaktná. Rößler (2008) hovorí o troch hypotetických modeloch štruktúry mesta. Fragmentovanej mestskej štruktúre, ktorá je charakteristická oblasťami s hustou zástavbou v centrálnej časti s klesajúcou koncentráciou využitia smerom k okraju. Perforovanej mestskej štruktúre charakteristickej nekontrolovanými perforáciami, ktoré vznikajú demoláciou prázdnych objektov a nevyužívanej infraštruktúry. Roztrieštenej štruktúre, ktorá je extrémnym prípadom vývoja nasledujúcim po perforovaní mestskej štruktúry, ktoré môže viesť k rozdrobeniu mesta, kedy sa voľné plochy stanú primárnou štruktúrou.

Rößler (2008) tiež naznačuje, že vytvorenie ideálneho kompaktného modelu môže byť v súčasných ekonomických podmienkach utópiou, a preto ponúka riešenie v podobe ozeleňovania týchto prázdnych, nevyužívaných, zbytkových plôch, urbánnych úhorov, aj keď na tej najjednoduchšej úrovni, nakoľko môže viesť k zlepšeniu podmienok v okolitom priestore. V dizertačnej práci sa zaoberáme využitím týchto priestorov pre mestské záhradníčenie.

Urbanizácia, suburbanizácia, dezurbanizácia, reurbanizácia

V minulosti sa predpokladalo, že urbánny vývoj má určité periodické pravidelnosti a dodržiava určitú následnosť, v ktorej prebieha v nasledujúcich fázach: urbanizácia, suburbanizácia, dezurbanizácia a reurbanizácia. Ukázalo sa, že chronologický aspekt koncepcie nebol v praxi pozorovaný, jednotlivé typy urbánneho vývoja sú však cenný nástroj pre analýzu suburbánnych procesov (Tóth, Hudec, 2013).

Podľa Musila (2002) môže byť **urbanizácia** chápaná ako koncentrácia obyvateľstva do mestských sídiel, ako proces zväčšovania podielu mestského obyvateľstva na určitom území, pričom dochádza k zvýšeniu počtu miest koncentrácie (mestá) a k nárastu populácie v už existujúcich miestach koncentrácie. Musil (2002) ponúka aj definíciu urbanizácie ako pohybu ľudí z malých poľnohospodárskych obcí do väčších nepoľnohospodárskych obcí a miest.

Suburbanizácia je podľa Matejíčka (2007) vývoj sídelného systému, kedy je rast vlastného mesta nahradzovaný rastom sídiel v jeho zázemí, čo úzko súvisí s rozvojom aglomerácií mesta.

Dezurbanizácia je definovaná ako fáza, kedy sa znižuje počet obyvateľov v jadrách aj na okrajoch miest, obyvateľstvo sa dekoncentruje (Musil, 2002). Proces býva spájaný s deindustrializáciou v centrálnych častiach miest (koncentrácie najstarších priemyselných odvetví) a odlivom obyvateľov aj pracovných príležitostí do okolia mesta. Dochádza tak k úpadku vnútorných častí mesta (Koutný, 2004).

Za opak dezurbanizácie je možné považovať **reurbanizáciu**. Tento proces spočíva v návrate obyvateľstva z rozsiahlych území metropolitných oblastí späť do centier miest (Musil, 2002).

4.2 MESTSKÁ AGRIKULTÚRA V SVETOVOM KONTEXTE

Mestská agrikultúra má dlhú históriu po celom svete, ale v posledných rokoch tento fenomén získal vo viacerých mestách celosvetovo veľkú pozornosť. Najvýznamnejšie historicky doložené príklady mestskej agrikultúry pochádzajú z Latinskej Ameriky. Aztécke, majské a inkské mestá boli sebestačné v produkcii zeleniny a ovocia rýchlo podliehajúceho skaze, ktoré boli pestované vo vnútri miest alebo v jeho okolí (Smit et al., 1996). Každá tradícia mestského farmárčenia je úzko prepojená s miestnymi spoločenskými a kultúrnymi zvyklosťami. Počas 80. a 90. rokov, dôležitosť mestskej agrikultúry vzrástla celosvetovo, množstvo autorov (Arosemena, 2012; Mougeot, 2005; Rooden et al., 2012; Rößler, 2008; Veenhuizen, 2006; Viljoen et al., 2005) sa zhoduje v tom, že mestské poľnohospodárstvo má miesto v súčasnom meste nielen v rozvojových, ale aj v rozvinutých krajinách.

Štúdie z Moskvy z rokov 1970 a 1991 vykazovali nárast rodín zapojených do metského farmárčenia alebo záhradničenia z 20% na 65%, podobné výsledky vykazovali mestá v rozvojových krajinách v Tanzánii a Keni. Percentuálne zapojenie mestských rodín do pestovania ovocia a zeleniny sa pohybuje od menej ako 10% v Severnej Amerike až po 80% v niektorých ázijských krajinách (Smit et al., 1996). Výskumy z Bangkoku ukazujú, že až 60% nezastavanej plochy je možné využiť pre účely mestskej agrikultúry (Suteethorn, 2009). V Havane, kde funguje jeden z najsilnejších systémov mestskej agrikultúry, pokrývajú plochy určené na pestovanie a chov zvierat približne 12% územia mesta (Viljoen et al., 2005).

S nárastom urbanizácie celosvetovo, rastie aj poľnohospodárska výroba v rámci metropolitných a priľahlých oblastí (Smit et al., 1996). V súčasnosti sa produkcia potravín v rámci mesta pohybuje na úrovni 15 – 20% z celkového množstva potravín, niektorí autori (Armar-Klemesu, 2000; Viljoen et al., 2005) predpokladajú, že toto percento sa do 20 rokov zdvojnásobí. Rozvoj mestskej agrikultúry vo svete je veľmi rozdielny, v závislosti od politického, ekonomického, ekologického a technologického vývoja. V dôsledku týchto disparít existuje veľa rôznych foriem a systémov mestského farmárčenia a záhradkarčenia. Podľa Mougeota (2000) ich môžeme klasifikovať na základe umiestnenia (napríklad strecha, pozemky popri dopravnej infraštruktúre, urbánne úhory, nábrehia riek, atď), podľa typu pestovaných plodín (zelenina, ovocie, bylinky, koreniny), podľa veľkosti produkcie (individuálne, komunitné, komerčné) a podľa miesta určenia (pre miestny trh, komunitu, rodinu, individuálnu spotrebu).

4.3 MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V SVETOVOM KONTEXTE

Mestské záhradníčenie naberá na popularite vo svete a taktiež v Európe. Hoci nie sú záhrady ničím novým, dostáva sa im pozornosť od médií, ako aj odborníkov rôznych vedných odborov, čo sa odráža aj vo vedeckej literatúre (Guitart et al., 2012). Fenoménu mestského záhradníčenia sa venujú rôzne oblasti výskumu: geografia (28%), územné plánovanie a životné prostredie (24%), kultúra a spoločenské vedy (23%), zdravotníctvo (12%), vzdelávanie (9%), ekonomika (3%) a prírodné vedy (1%) (Guitart et al., 2012).

Počiatky mestskej záhrady siahajú do Európy na začiatku 18. storočia ako reakcia na urbanizáciu a industrializáciu miest. S imigráciou na začiatku 19. storočia sa tento zvyk rozšíril aj na iné kontinenty. V tom čase boli hlavnými dôvodmi na zriaďovanie zeleninových záhrad v mestských oblastiach snahy o zmiernenie socio-ekonomických ťažkostí, chudoba robotníckej triedy, ako aj celkovo slabé dodávky ovocia a zeleniny v mestských oblastiach. Najnovší „boom“ mestského záhradníčenia je na spoločenskej úrovni spojený s riešením mnohých problémov urbánnych oblastí, ktorých pôvodom nie je obava o potravinovú bezpečnosť, ale skôr sociálne a zdravotné problémy obyvateľstva, ich obmedzený prístup k plochám zelene a ekonomická a kultúrna revitalizácia a transformácia mestských oblastí. Zvýšený záujem o záhradníčenie v prostredí mesta na individuálnej úrovni je spojený najmä s narastajúcim záujmom obyvateľov o kvalitu potravín, vzdelávanie a prípadné samozásobenie ekologicky vypestovaným ovocím a zeleninou.

Časť sociologických výskumov zaoberajúcich sa mestským záhradníčením v rámci Európy, USA, Kanady a Austrálie opisuje koncept tzv. „Alternative Food Networks (AFN)“, alternatívnych potravinových sietí, kde záhradkárčenie (spoločne s farmármi a konzumentmi lokálne produkovaných potravín, napríklad cez rôzne bedničkové systémy) je považované za opozíciu k dominantnému neoliberalnému systému priemyselného poľnohospodárstva (Jarosz, 2008; Tregear, 2011; Veen et al., 2012). Toto alternatívne hnutie je spájané s neoliberalnou ekonomikou aj z opačného uhla pohľadu. Kritickí sociológovia vidia v mestských záhradách podporu neoliberalnej ekonomie a politiky v programoch dobrovoľníckych aktivít (napr. pre znevýhodnené sociálne skupiny), ktoré nielen obsahujú, ale často prekračujú výrobu potravín a zaplňajú medzeru vzniknutú v dôsledku zrušenia zodpovednosti štátu pri poskytovaní sociálnej starostlivosti obyvateľstvu (Ghose, Pettygrove, 2014).

V súvislosti so sociálnymi prístupmi k mestskému záhradníčeniu sú často skloňované bývalé krajiny východného bloku. V štúdiách rozličných autorov sú skúmané koncepty ako „nasýtenie sociálne slabších vrstiev obyvateľstva“ prípadne „tichá udržateľnosť“.

Smith a Jehlička (2013) vo svojom výskume reagujú na tieto teórie a skúmajú motivácie záhradkárov, primárne pestujúcich v záhradkárskejších kolóniách, v Českej republike a Poľsku. Vyvracajú teórie o tom, že vo východnej Európe by bola hlavnou motiváciou záhradkárčenia nedostatočná ponuka potravín a v západnej Európe by bolo záhradkárčenie vnímané viac ako hobby. Podľa ich výskumu, realizovaného v rokoch 2005-2011 sú na prvých priečkach čerstvé a zdravé potraviny, záhradníčenie ako záľuba a životný štýl. Na ďalších priečkach sa objavuje finančná úspora a radosť z pestovania. Na základe výsledkov výskumu konštatujú, že záhradníčenie a produkcia potravín v českých a poľských domácnostiach je dobrovoľné hobby, preniknuté hlbokými sociálnymi a kultúrnymi významami, spojené s pocitmi neviazanosti, radosti a pocitom úspechu, a nie nutnosťou alebo povinnosťou.

Na druhej strane vnímajú mestské záhradníčenie ako súčasť konceptu „tichej udržateľnosti“, ktorý považujú za silný práve v postsocialistických krajinách (hneď po krajinách rozvojových). Tichá udržateľnosť je definovaná fungovaním, ktoré vedie k pozitívnym environmentálnym alebo sociálnym výsledkom, ktoré priamo ani nepriamo nesúvisia s trhovými transakciami a nie je reprezentované žiadnymi politikami, ktoré by boli priamo zacielené na životné prostredie alebo udržateľnosť. Zdieľanie, opätovné využitie, opravovanie, darovanie alebo vymieňanie komodít sú činnosti charakteristické pre „tichú udržateľnosť“. Smith a Jehlička (2013) vnímajú tento fenomén ako významný práve u českých a poľských záhradkárov. Zároveň považujú za dôležité, že tichá udržateľnosť prispieva k vytváraniu spoločnosti odolnejšej voči ekologickým a sociálnym zmenám, bez potreby štátnych prostriedkov. Aj z tohto dôvodu odporúčajú integrovať súčasné plochy mestského záhradníčenia do štruktúry mesta a vytvárať ďalšie možnosti pre ich vznik v budúcnosti.

V kontexte mestského záhradníčenia vnímame veľmi živú debatu v rámci spoločenských vied. V oveľa menšej miere do diskusie vstupujú environmentálne aspekty a prírodovedné disciplíny (Guitart et al., 2012). Vyzdvihované sú ekologické aspekty ako sú potravinové míle, ekologická stopa alebo životný cyklus potravín. V dizertačnej práci sa zameriavame primárne na priestorové, ale tiež psychosociálne a socioekonomické aspekty priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie.

4.4 ZÁHRADA V HISTORICKOM KONTEXTE

Približne 8 000 rokov pred n.l. sa v oblasti Anatólie a Mezopotámie začala odohrávať pre budúci vývoj miest dôležitá udalosť. Človek, ktorý bol dovtedy lovec, sa začal meniť na človeka – poľnohospodára (Jellicoe et al., 1995). Postupne domestikoval psov, kozy, ovce a prasatá. Z jeho premeny pramenila aj zmena jeho primárneho prostredia. Najlepšie podmienky mu už neposkytovali lesy, ale úrodné oblasti v blízkosti vodných tokov v delte Eufratu a Tigrisu. Tieto oblasti však boli výrazne nestále, podmienky v okolí riek sa nepredvídateľne menili. Potreba regulovať Eufrat sa odrazila v sociálnej štruktúre Summerov, nakoľko rozmery regulačných prác nebolo možné pokryť na úrovni jednotky rodiny alebo klanu. Z toho vyplynul vznik mestských štátov (3500 pred n.l.), ktoré sa neskôr spojili do jednej ríše s centrom v Babylone, založenom okolo roku 2250 pred n.l..

Dodnes pretrvávajúcim pojmom je rajska záhrada, ktorá sa pravdepodobne nachádzala niekde na území Perzského zálivu. Jej pôvod môžeme nájsť v Starom zákone: „*A tak Boh vytvoril záhradu na východ od Edenu a do nej dal človeka, ktorého stvoril (Genesis 2:8). Z Edenu tiekla rieka, ktorá zavlažovala záhradu a ďalej sa delila na štyri ďalšie hlavy (hlavné toky). Meno prvej rieky je Pison, to je tá, ktorá obklopovala celé územie zvané Havilah. Meno druhej rieky je Gihon, ktorá obklopuje územie zvané Cush. Meno tretej rieky je Hiddekel (dnešný Tigris). A napokon poslednou je Eufrat (Genesis 2:10-14).*” Tento opis obsahuje predstavu raja, ktorého tvar na zemi symbolizoval štvorec, ktorý je do dnes základným prvkom a inšpiráciou záhradnej architektúry centrálnych civilizácií. Rajska záhrada vo svojej čistote a jednoduchosti bola uzavretá voči okolitému svetu, križovaná vodnými kanálmi symbolizujúcimi štyri rieky, a teoreticky obsahujúca všetky ovocia zeme, čo vyústilo do budovania prvých zbierkových botanických záhrad a arborét. Tento obraz uzavretej záhrady môžeme vnímať v Egypte, Perzii, aj v mestských záhradách starého Ríma.

Myšlienka vytvárania záhrady je založená na fascinácii zázračnou účinnosťou zavlažovania na mŕtvy svet (púšť). „*Bohatá zelená oáza, členená len plochami pre poľnohospodárske využitie, rozprestierajúca sa ako obrovský koberec medzi riekami Eufrat a Tigis.*“ Všetky záhrady boli idealizáciou tejto scény. Väčšinou boli rozmiestnené pozdĺž ochranných stien a ich základným prvkom boli zavlažovacie kanály a stromy po stranách kanála. Záhradnému umeniu priali aj rovné strechy nízkych objektov, kde boli budované strešné záhrady s dômyselným systémom zavlažovania. Opis mesta Uruk, ktoré bolo druhým mestským štátom založeným v oblasti delty Eufratu a Tigrisu, v summerskom diele Epos o Gilgamešovi: „*Jedna tretina celku je mesto, jedna tretina je záhrada a jedna tretina je pole so sídlom*

bohyne Aštar.“, je dôkazom toho, že zeleň bola dôležitou a neoddeliteľnou súčasťou mesta už v základoch jeho vzniku.

Stredoveká záhrada (hortus, ortus), ako vyplývalo z jej súkromného charakteru bola intímna. Rovnako ako egyptská, rímska alebo perzská záhrada je ohraničená múrom a okoltitými budovami, čím sa uzatvára pred okolitým svetom (takzv. hortus conclusus). Stredoveké záhrady sú jednoduché, geometrické, vyznačujú sa pravidelnosťou alebo symetriou a využitím symbolizmu. Záhrada v tomto období mohla plniť rôzne funkcie, podľa ktorých dostala špeciálne pomenovanie: *gardinum* – záhrada čisto kuchynská, *pomerium* – ovocný sad, *viridarium* (*virgultum*, *virectum*) – rajská záhrada rádových kláštorov, *herbularium* (*hortus medicus*) – bylinná záhrada. Typickú podobu stredovekých záhrad má kláštorná záhrada, ktorej vzhľad bol najviac ovplyvnený pôvodnými rímskymi záhradami. Pravidelne tvarované, obdĺžnikové alebo štvorcové záhrady boli založené uprostred komplexov obdĺžnikových alebo štvorcových budov.

Talianska spoločnosť koncom 13. storočia mala ekonomické, spoločenské a kultúrne predpoklady pre vznik nového životného štýlu, ktorý stál vo výraznom protiklade k dovtedajším stredovekým pomerom. Humanistické vplyvy v renesancii znamenali odklon od úžitkových hodnôt záhrady k čistým estetickým koncepciám. Veľká pozornosť je venovaná miestam pre šport. Popritom by záhrada mala plniť funkciu útočiska, miesta pre poéziu, filozofovanie a diskusiu, kontempláciu a lásku (*locus amoenus* – ľúbezné miesto). Zameranie na estetiku pretrváva aj v obdobiach manierizmu a baroka. Charakteristická je snaha po modelácii celej situácie. Všetko sa musí dostať do pohybu a do dramatického napätia. Tvary sú kombináciou kriviek a často prebujnených a neviazaných tvarov. Dynamiku a plasticosť zdôrazňuje kontrast farieb, svetla a tieňa. Vďaka novému merítku sa záhrada stáva výrazným urbanistickým fenoménom, ktorý v mnohých prípadoch vytvára špecifický ráz mesta alebo obce, mnohokrát určuje jej priestorové utváranie. Zelené súbory záhrad sa stávajú dominantou celého sídla a udávajú spolu s príslušnou architektúrou jeho nové merítko. Záhrady sú často doplnené ďalšími plochami, ktoré sú len miernou úpravou prírodného prostredia (poľovnicke revíry, bažantnice, lovecké obory, aleje), čo umožňuje kompozičné zapojenie záhrady do širších priestorových súvislostí a vznik veľkolepých krajinotvorných celkov – barokizáciu krajiny.

18. storočie je storočím osvietenstva, založeného na racionalizme a empirizme. Populárnym štýlom v záhradnom umení je klasicizmus, ktorý preberala väčšina európskych štátov. Proti pravidelnému usporiadaniu barokových a klasicistických záhrad sa na začiatku 18. storočia začala búriť anglická spoločnosť. Nakoľko existuje mnoho podobných črt medzi čínskou záhradou a anglickým parkom predpokladá sa, že anglický park vznikol práve pod vplyvom dojmov z čínskych záhrad a čínska škola

slúžila ako koncept pre vytvorenie prvých nepravidelných prírodne krajinárskych parkov.

Najvplyvnejšou postavou vo vývoji anglickej krajinárskej záhrady bol Lancelot „Capability“ Brown (1716-1783), ktorého príspevkom bolo zjednodušenie záhrady odstránením geometrickej štruktúry uličiek a parteru v blízkosti domu a ich nahradenie trávnikmi a rozsiahlymi formáciami izolovaných skupín stromov, ktoré sa zdali byť súčasťou väčšej krajiny. Krivku v tvare "S" vo svojej praxi povýšil na princíp krásy. Zástancom štýlu anglického parku v rannom období jeho vývoja bol aj Stephen Switzer, ktorý bol kritikom topiary a formálneho štýlu záhrad. Zaviedol termín „Ferme ornée“, čo znamenalo okrasná farma integrujúca „úžitok“ a „rentabilné“ záhradníčenie a chov zvierat so zdanlivo jednoduchými okúzľujúcimi kompozíciami.

Krajinu ovplyvnil aj začínajúci nástup priemyselnej revolúcie a populačná explózia. Mesto 19. storočia je charakteristické rýchlou urbanizáciou, dynamickým rozvojom priemyslu, dopravy, infraštruktúry a stavebných konštrukcií. Dochádza k výraznému úbytku zelene nielen vo vnútri mesta, ale aj v pôvodne prírodnom okolí miest, ktoré sa postupne menia na priemyselné predmestia, s kvalitou životného prostredia často horšou ako vlastné mesto. Radikálny úbytok zelene a zhoršovanie obytného prostredia začína kompenzovať vedome zakladaný mestský park, ktorý umožňuje krátkodobú rekreáciu obyvateľstva a aspoň čiastočne plní žiadúci ozdravný účinok miznúcich plôch zelene. Od polovice 18. storočia sa objavuje trend čiastočného alebo úplného sprístupňovania cisárskych, kráľovských a šľachtických záhrad a parkov. Na konci 18. storočia a začiatku 19. storočia sú zakladané súkromné záhrady určené pre verejnosť a verejné sady zo súkromných prostriedkov (napr. anglická záhrada v Mníchove, 1789) plniace rekreačnú, osvetovú a vzdelávaciu funkciu. Do záhrad sú umiestňované tančiarne, reštaurácie a iné objekty vybavenosti produkujúce ekonomický zisk.

Od 2. štvrtiny 19. storočia sú verejné sady zakladané z verejných prostriedkov. Ide o parky, s ktorými mohli mestá svojvoľne disponovať a mali do nich voľný a neobmedzený prístup všetci občania. Sídla prekračujú svoje hradby, ktoré chránili vnútorné mesto. Vo väčšine miest je v 19. storočí opevnenie celkom alebo čiastočne odstránené. Nutnosť zásahov je často spôsobená vstupom železnice do mesta, požiadavkou na výstavbu stanice a jej spojenia s historickým jadrom. Na uvoľnených miestach vznikajú nové ulice a parkové plochy.

Typická je aj výrazná účasť obyvateľstva, ktoré sa svojou dobrovoľnou prácou podieľa na tvorbe mestskej zelene. Vzniká množstvo okrášlovacích, osadzovacích, turistických, horských a osvetových spolkov. Takýto živelný prístup k budovaniu zelene pravdepodobne spôsobil miešanie rôznych štýlov bez snahy sledovať určitý filozofický program, tzv. historický eklekticismus.

Zhoršujúcu sa spoločenskú situáciu a priemyselňovanie výroby sa snažili teoreticky riešiť prvý utopisti. Bol to napríklad textilný podnikateľ Robert Owen, ktorý svojou kritikou a návrhmi riešení ovplyvnil a predišiel mnohých neskorších sociálnych reformátorov a urbanistov. Podľa Owena malo zásadný vplyv na produktivitu a kvalitu práce robotníka jeho životné prostredie, venoval sa teda navrhovaniu robotníckych kolónií, v ktorých by jeho zamestnanci mali dostatočne kvalitné byty, hygienu, kultúrne a spoločenské zázemie.

4.5 VZŤAH URBANISTICKÝCH KONCEPCIÍ A ZÁHRADNÝCH PLÔCH V 20. STOROČÍ

20. storočie prináša do tejto problematiky veľké množstvo nových tém a podnetov, ktorých prehľad je zhrnutý v nasledujúcom texte. Väčšina všetkých projektov nových miest zostala na úrovni teoretickej schémy, pretože životné, ekonomické, sociálne a technické podmienky sa rýchlo menili a nedovolili postupnú prestavbu miest a ich novú výstavbu. Prínos nových teórií však spočíva jednoznačne v tom, že upozornili na neoddeliteľnosť architektonickej a urbanistickej tvorby od tvorby zelene a krajinnej architektúry.

Vývoj vzťahu urbanizmu a zelene ovplyvnili koncepcie, ktoré vznikali už na prelome storočí. Spomenúť si zaslúži trojica autorov významných spisov, ktorí ovplyvnili vzhľad mnohých európskych miest. Reinhard Baumeister je známy predovšetkým vďaka tomu, že zaviedol v Nemecku ako prvý výučbu stavby miest (1887). Joseph Stübben vydal v roku 1890 prehľadovú knihu „Stavba miest“. K nim môžeme zaradiť aj vplyvnú osobnosť Camilla Sitteho, ktorý sa stal známym predovšetkým knihou "Stavba miest podľa umeleckých zásad" (1889), v ktorej sa venoval predovšetkým kompozícii v súvislosti s vtedajšími problémami miest.

S rozvojom hromadnej dopravy sa organizácia mesta stávala viac závislou na usporiadaní dopravných systémov. Dopravná obslužnosť mala tiež významný vplyv na ceny pozemkov. Na to reagoval Arturo Soria y Mata, ktorý predstavil koncept „lineárneho mesta“ (1882), ktoré sa malo rozvíjať pozdĺž vysokorýchlostných a vysokokapacitných dopravných trás vychádzajúcich z existujúcich miest. Navyše malo mesto ponúkať ľahkú dostupnosť zelených plôch a relatívne jednoduché možnosti rozširovania (predlžovaním koncov).

Dostupnosť zelene bola kľúčová aj pre koncept, ktorý najvýraznejšie ovplyvnil nasledujúci vývoj moderného urbanizmu, predstavený Ebenezerom Howardom v publikácii „Garden Cities of To-morrow“ (1902, prvé vydanie 1898). Tento koncept, vychádzajúci z obmedzenej veľkosti mesta a počtu jeho obyvateľov, opisuje záhradné mesto ako plánované sídlo, založené pre vnútornú kolonizáciu, ktorá sa docieli plánovitým decentralizovaním výroby (výrobných podnikov), ku ktorej sa nové záhradné sídla (mestá) budú viazať.

Koncept záhradného mesta neskončil v teoretickej rovine. V roku 1903 bolo v Británii postavené prvé sídlo typu záhradného mesta, Letchworth. Mimo Veľkú Britániu sú záhradné mestá zakladané aj v Nemecku, Francúzsku, Holandsku, Taliansku, USA a Rusku.

Urbanizmus sa s rozvojom myšlienok záhradného mesta a zvyšujúcou sa úlohou mestských okrajov a okolia miest začal zaujímať aj o krajinu a jej plánovanie.

Postupne tak od prvých rokov 20. storočia môžeme, hlavne v Anglicku a USA, hovoriť o širšom plánovaní priestoru (Town and Country planning). Tento názov je potom často spájaný s inými príbuznými ako plánovanie regionálne, priestorové alebo krajinné.

Na prelome storočí je tiež sformulovaná zásada budovania skutočného mestského systému zelene. Parkový systém veľkého Bostonu sa stal vzorom pre mnoho ďalších amerických miest, odkiaľ sa neskôr dostal do Európy. Medzi najznámejšie koncepty sa radí viedenský Wald und Wiesengürtel, plán Eugena Hénarda na rozšírenie Paríža, návrh parkového systému veľkého Berlína alebo parkový systém Londýna.

Vznikajú prvé teórie systémov zelene: Hénardova teória prstencov (okružný systém), Eberstadtova, Möhrnigova a Petersenova teória klinov (radiálny systém), či Wolfova teória syntetizujúca oba systémy do radiálne okružného. Na tieto koncepty neskôr nadväzuje koncepcia zeleného jadra alebo stratégia dvoch sietí.

Na začiatku 20. storočia predstavil architekt a urbanista Tony Garnier svoj projekt priemyselného mesta "Cité industrielle" (1904-1917), v ktorom sa prejavilo spojenie socialistického presvedčenia s modernými architektonickými trendmi. Návrhy odrážali víziu nového spoločenského a hospodárskeho poriadku. Garnierovo priemyselné mesto s 35 tisíc obyvateľmi malo byť nielen regionálnym centrom strednej veľkosti, citlivo zasadeným do prostredia, ale aj mestom socialistickým bez súkromného vlastníctva, kde všetky nezastavané plochy mali byť verejným parkom. Zaujímavé je predovšetkým oddelenie (zónovanie) priemyslu od obytných plôch vrátane množstva parkových plôch, ktoré mali harmonicky prechádzať do širšieho prostredia krajiny. Svojimi návrhmi predvídal ďalší vývoj, predovšetkým smerovanie Le Corbusiera v 20. rokoch.

Organický prístup v architektúre rozvíjal americký architekt Frank Lloyd Wright už pred prvou svetovou vojnou, ale s aplikáciou do urbanizmu či krajinného plánovania prišiel až v 20. rokoch a ďalej teoreticky rozvíjal až do rokov päťdesiatych. Jeho idea tzv. organického mesta sa usilovala o prirodzený postupný vývoj mesta, rešpektujúceho historickú tradíciu a existujúceho v súlade s prírodnými podmienkami. Odmietal samotnú existenciu mesta, chcel zachovať hodnoty vidieckeho života a spoliehal sa na využitie automobilizácie. F. L. Wright nevidel v budúcnosti žiadne dôvody na koncentráciu aktivít v mestách - predpokladal rozptýl bývania a pracovných príležitostí. Vo svojom kľúčovom koncepte „Broadacre City“ predvídal dokonca vznik súčasných suburbánných nákupných centier a význam kríženia rýchlostných komunikácií ako rastových pólov.

Od začiatku 20. rokov sa urbanizmom zaoberal aj francúzsky architekt Le Corbusier, ktorý sa stal stelesnením funkcionalizmu a vôbec moderných trendov v architektúre a urbanizme. Jeho najvýznamnejšie urbanistické spisy a projekty sú: Súčasné mesto („La Ville contemporaine“, 1922); Žiariace mesto („La Ville radieuse“, 1933-1935) a

Lineárne mesto (Alžír, 1934; Zlín, 1935). V týchto projektoch sa odráža premenlivosť Le Corbusierových prístupov, od „elitárskeho“ súčasného mesta cez „beztriedne“ žiariace mesto, v ktorom hrá hlavnú úlohu zónovanie, ako princíp moderného urbanizmu, až k lineárnemu mestu, ktoré by sa svojou zástavbou malo začleňovať do krajiny.

V praxi boli jeho zámery realizované len veľmi málo, ale jeho vplyv, najmä v prostredí plánovaných miest po II. svetovej vojne, bol neoddiskutovateľný. Koncept výškových stavieb (tým aj relatívne zahustenie mestského priestoru) spoločne s princípom zónovania prenikli do rady povojnových mestských úprav.

Umelecká avantgarda spoločne s požiadavkou na účelné riešenie stavieb, predovšetkým z prevádzkového hľadiska zaviedla pojem funkcionalizmus. V prostredí miest išlo o čo najúčelnejšie prevádzkové usporiadanieestskej štruktúry, zbavené estetických či iných umeleckých aspektov.

V roku 1928 bola založená organizácia Medzinárodné kongresy modernej architektúry (CIAM), podľa ktorej mal urbanizmus sledovať tri základné funkcie: bývanie, prácu a oddych, a jeho predmetom sa malo stať využitie územia, organizácia dopravy a legislatíva. V priebehu nasledujúcich rokov jednotlivé kongresy CIAM odmietali tradičné podobyestskej zástavby (uzavreté bloky a koridory ulíc) a preferovali geometrické, logické a funkčné zastavanie.

Prelomovým momentom bol kongres CIAM v Aténach (1933) s témou Funkčné mesto, ktoré bolo vymedzené tým, že jeho forma je určovaná primárnymi funkciami: bývanie, práca, rekreácia, doprava ako spájajúci prvok (+ historické dedičstvo miest). Výsledným dokumentom bola Aténska charta. Charta rozvinula pôvodné tézy CIAM: odmietla spôsob výstavby priemyselných miest 19. storočia, v ktorých dochádzalo k miešaniu funkcií, a ponúkla koncept segregovaných funkčných zón. Myšlienka striktnej funkčnej separácie však vo svojom dôsledku viedla často k väčšej degradácii kvality mestského prostredia ako pri funkčnom premiešaní. Tézy Aténskej charty sa uplatňovali pri obnove európskych miest po druhej svetovej vojne, kedy pri masovej výstavbe prišli k slovu monofunkčné obytné zóny.

V podmienkach monofunkčných obytných zón mala dôležitú úlohu zeleň typická pre voľné priestranstvá, tzv. sídlíštná zeleň, ktorá mala tvoriť významné zázemie pre obyvateľov. Práve v miestach najväčšej koncentrácie obyvateľov však túto funkciu neplnila. Mala charakter prevažne doplnkovej architektúry a ochrannej zelene, chýbali však funkcie odpočinková a rekreačná. Nezanedbateľnou zložkouestskej zelene boli aj záhradkarske osady, ktorých pôvod siaha do Nemecka, do polovice 19. storočia.

4.6 MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V HISTORICKOM KONTEXTE

V Nemecku v druhej polovici 19. storočia pôsobil Dr. Daniel Gottlob Moritz Schreber, ktorí propagoval dôležitosť hry pre deti, ich zdravie a vzdelanie. V roku 1864 po ňom pomenovali záhradu a hnutie, ktoré na podnet Ernsta Hauschilda, riaditeľa školy v Lipsku, založili rodičia jeho žiakov. Ernst Hauschild apeloval na rodičov, že deti v západnom Lipsku potrebujú trvalý priestor pre hru a voľnočasové aktivity. Viac ako 250 rodičov zareagovalo na jeho výzvy a založili asociáciu, pod ktorej hlavičkou si prenajali pôdu od mesta a vybudovali ihrisko a športovisko. Asociácia fungovala na základe pravidiel, ktoré odsúhlasili všetci členovia, presne definované boli práva a povinnosti členov.

Schreberplatz bol koncipovaný ako kolektívny komunitný priestor, o štyri roky neskôr začali po jeho okrajoch vznikať detské záhradky. Starostlivosť o tieto záhrady postupne prebrali rodičia detí a časom sa transformovali na individuálne, oplotené záhradné parcely, aké poznáme zo záhradkárskych kolónií po celom svete.

Tento prístup ilustruje prvé známky „bottom – up“ urbanizmu, rozvoja organizovaného zdola, z ľudu. Záhradničenie vystupuje ako radikálna stratégia praktického, názorného urbanizmu (hands-on urbanism), ktorá formuje urbanizmus odspodu a prestupuje históriu modernizácie od polovice 19. storočia, celú cestu až po dnešné neoliberálne mesto (Krasny, 2012).

Zatiaľ čo v Lipsku, a postupne aj v iných nemeckých mestách, svojpomocným spôsobom buduje záhradkárske organizácie buržoázia, vedúca trieda kapitalistickej spoločnosti, na okraji Berlína, stredná vrstva zakladá Barackiu, historicky významnú formu proletárskej samoorganizácie (Krasny, 2012). Za jej vznikom stojí množstvo migrantov z vidieckych oblastí, ktorí reagujú na fakt, že mesto nenapĺňa ich potreby, ako cenovo dostupné bývanie a zásobovanie potravinami. Prístup budovania obydlí a záhrad na okraji mesta založený na svojpomoci, autonómnosti a neformálnosti je v kontraste s organizáciami zakladajúcimi záhradkárske kolónie vyjadrujúcimi „právo na zeleň“, dodržiavajúc pritom všetky povinnosti voči mestu.

Akt záhradničenia sa neobmedzuje iba na tieto dve formy. Pozdĺž železničných tratí a na okrajoch miest vznikajú aj továrenské záhrady, ktoré majitelia tovární prenajímajú vždy na jeden rok svojím zamestnancom. Pomocou záhrad, na ktorých pracujú rodinní príslušníci si dokážu továrnici pripútať svojich zamestnancov, ktorí sa z vidieka sťahujú do mesta s celými rodinami. Na hranici mesta a vidieka vytvárajú sivú zónu urbánnej periférie alebo rurálnej urbanity.

Podobný princíp bol uplatnený aj v Baťovom Zlíne, kde rodina Baťovcov poskytovala svojim zamestnancom bývanie aj s dlhou záhradou, na ktorých pracovali väčšinou ženy zamestnancov. Po zmene klímy v rámci industriálnej spoločnosti, začínajú pracovať aj ženy a záhrady sa menia zo záhrad úžitkových na voľnočasové a rekreačné. Filozofia spoločnosti je, že zamestnanci zarábajú férovú mzdu a môžu si kúpiť čo potrebujú, preto záhrada prestáva byť ekonomickou nutnosťou. Robotnícke štvrte je možné prispôbiť novým požiadavkám spoločnosti, a zahustiť ich výstavbou práve na pozemkoch bývalých záhrad.

V USA, v Chicagu, v tom čase najrýchlejšie rastúcom meste na svete, na prelome 19. a 20. storočia tvorili 77,4% obyvateľov imigranti 1. alebo 2. generácie. Väčšina z nich žila vo vylúčenej lokalite IX. obvodu, multietnického slumu. Jane Addams, feministka a mierová aktivistka, neskoršia držiteľka Nobelovej ceny za mier, a Ellen Gates Starr tu v roku 1889 založili Hull House Settlement, po vzore English Settlement Movement (Krasny, 2012). Cieľom hnutia bolo prepojiť životy chudobných a bohatších sociálnych vrstiev vo vzájomne závislej komunite. Prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa bolo zakladanie „settlement houses“ vo vylúčených oblastiach, inštitúcií poskytujúcich vzdelávaciu, rekreačnú a iné sociálne služby pre komunitu, za účasti dobrovoľníkov zo strednej triedy, s cieľom zdieľania vedomostí a kultúry.

V Chicagu sa dobrovoľníci a aktivisti nasťahovali priamo do centra štvrte a v rámci Hull House vytvorili vzdelávacie inštitúcie, škôlku, kaviareň, verejnú kuchyňu, telocvičňu, bazén, hudobnú a večernú školu, knižnice, ženský a mužský klub. Organizovali letné detské tábory a prevádzkovali 1. verejné detské ihrisko v Chicagu. Pomocou systematickej práce sa im podarilo významne ovplyvniť fungovanie komunity, naštartovať transformáciu celej oblasti. Hnutie kladlo veľký dôraz na vytváranie prírodných priestorov (napríklad záhrad a parkov) pre (re)kreáciu komunity a podporu komunitného života.

Dnes, o sto rokov neskôr, Hull House Museum ponúka vzdelávanie v mestskom farmárčení s dôrazom na organické pestovanie a pôvodné odrody plodín. Pomocou mestského farmárčenia odovzdávajú odkaz zakladateľky Janne Addams o tom, že monokultúry majú nežiaduce a nebezpečné dôsledky pre prostredie a propagovanie pluralistickej spoločnosti je základom pre zdravú demokraciu.

V roku 1909 priniesol Franz Dighofer z Lipska myšlienku záhradkárskeho hnutia do Viedne. V roku 1911 Štátny úrad vojenských záležitostí vyčlenil časť pozemku na okraji Viedne (Schmelz), ktorý využívala armáda, na zriadenie záhradkárskeho

kolónií. Počas 1. svetovej vojny, kedy bola situácia so zásobovaním mesta potravinami katastrofálna, pomohli neformálne a svojpomocne organizované „vojnové záhrady“ boju s hladomorom. Pôdu, priveľmi zhutnenú vojenským užívaním a prehlídkami, na veľmi veterných miestach, bolo treba ručne obrábať. Napriek ťažkej manuálnej práci sa táto pôda stala jedným zo zdrojov prežitia v náročných časoch 1. svetovej vojny. Dnes so svojimi 165000 m² je táto záhradkárska kolónia najväčšia svojho druhu v centrálnej Európe v husto osídlenej mestskej oblasti (Krasny, 2012). Schmelz je špecifickým viedenským historicko-priestorovým systémom, ktorý slúži ako svedectvo významu mestského záhradníčenia ako stratégie prežitia vo vojnových konfliktoch.

Stratégia svojpomoci počas 1. a 2. svetovej vojny v rôznych formách neformálneho urbánneho rozvoja a rozvoja mestského záhradníčenia a agrikultúry je známa nielen z Viedne, ale aj z iných krajín. V rámci anglofónnych krajín sú známe pojmy „Liberty Garden“, „Victory Garden“, „War Garden“. Genealógia týchto pojmov však siaha do starších čias.

V 17. storočí Richard Gardner v knihe „Vicotry Garden“ vyzýval populáciu Anglicka k zakladaniu kuchynských záhrad, ktoré mali slúžiť v prípade hrozby španielskej invázie. Záhrady boli používané ako súčasť domáceho frontu, obrannej stratégie a politiky v prípade vojny alebo ekonomickej depresie.

Vo Veľkej Británii množstvo záhrad vzniklo počas 1. svetovej vojny, ich počet narástol v krajine na 1,5 milióna. Politická kampaň „Every man a gardener“ vyzdvihovala význam záhrad ako prostriedkov prežitia. Počas 2. svetovej vojny a kampane „Dig for Victory“ sa ich počet ešte zdvojnásobil.

Po vstupe Ameriky do 1. svetovej vojny boli spustené podobné kampane „Plant for Freedom“ a „Hoe for Liberty“. Podobný prístup pokračoval počas krízy v 30. rokoch, kedy boli v USA zriaďované dočasné záhrady, ktoré boli protielekom pre nečinnosť obyvateľstva a zároveň dôstojný spôsob, ako pracovať na sebestačnosti a svojpomoci.

Záhrada a záhradníčenie, najmä v priestoroch mesta, často s dočasným charakterom, bola v rámci histórie bojiskom režimov a ideológií (Krasny, 2012). V Nemecku a v Rakúsku v súčasnosti aktivisti a obyvatelia vzhládajú najmä k modelom z Británie a USA, kde v posledných rokoch výrazným propagátorom záhradníčenia bola napríklad Michelle Obama a jej „Victory Garden“ v záhrade Bieleho domu.

Vlastnú tradíciu záhradkárčenia v nemecky hovoriacej Európe prerušil fašizmus, z tohto dôvodu sa snažia tieto krajiny importovať rolové modely a nadšenie z anglofónnych krajín. V rámci nacistického režimu bola v platnosti takzvaná „rasová karta“, čo znamenalo, že iba árijec (čistého pôvodu) mohol obrábať nemeckú pôdu. Aj v Nemecku bola vedená kampaň za záhradkárčenie a samozásobovanie v rámci vojny „Freiheit des deutschen Volkes“. Záhradkárske kolónie boli prebraté nacistami, aby zabezpečovali sebestačnosť pre nemeckých robotníkov, pričom bola potlačená ich rekreačná funkcia.

Podľa Elke Krasny (2012) je záhrada seizmografom pre krízy. Záhradnú idylu považuje za klamlivú a zdôrazňuje, že je to teritórium pretkané sociálnym zápasom a politickými hnutiami. V tomto zmysle môžeme opätovný vzostup záhradníčenia v Nemecku a Rakúsku vnímať ako protijed k nacistickej ideológii. V kontexte historického významu dnešné záhrady vytvárajú platformu radikálneho antirasizmu. Najvýznamnejšie sa snaha o zmenu historických pravidiel prejavila v zakladaní interkultúrnych záhrad s cieľom vytvárania multietnickej mestskej spoločnosti. Jedna z prvých interkultúrnych záhrad v Nemecku bola založená v roku 1995 v Göttingene pri informačnom centre pre vojnových utečencov z Bosny. Ženám, na ktoré sa centrum sústreďovalo, vraj z domova najviac chýbala ich záhrada (Pančíková, Flekalová 2016).

Mestské záhradníčenie, ako ho poznáme dnes, vo forme komunitného aktivizmu, vznikalo v 70. rokoch v USA. V roku 1963 John Turner porovnával slobodu a sebaurčenie obyvateľov slumov v Lime s mestskou chudobou v severnej Amerike (Krasny, 2012). Podľa jeho názoru, obyvatelia severnej Ameriky, v porovnaní s Peruáncami, mnoho slobôd postrádali. V 70. rokoch reagovali rôzni aktivisti na revolučné otrasy z roku 1968, ako aj 1. ropnú krízu nasledovanú krízou finančnou, ekonomickou a bytovou.

Podmienky v mestách v 70. rokoch boli časmi plnými neporiadku, úpadku a zúfalstva. Mestá mali vážne finančné problémy, verejné služby smerovali ku kolapsu, narastala kriminalita, násilie, prostitúcia, objavoval sa rasizmus, pribúdalo bezdomovcov a narkomanov, rástli getá, štvrte chudobných a pouličných gangov.

S veľkými problémami sa boril New York, kde sa ku kolapsu blížil systém metra, zasiahnutý ničením zariadenia a vandalizmom, základné mestské služby si neplnili svoje úlohy, ulice horších častí mesta boli pokryté odpadkami. Problémy spôsobovalo aj viac ako 25000 prázdnych pozemkov, ktoré boli poznačené majetkovými špekuláciami (Krasny, 2012).

V tomto prostredí sa okolo umelkyne Liz Christy vyformovala skupina zapálených aktivistov, ktorí zobrali mesto do vlastných rúk a vyvrátili Turnerove tvrdenia. Dali si meno „Green Guerillas“ a prevzali opustené pozemky na Manhattane, v časti Lower East Side, ktorá bola charakteristická vysokým počtom imigrantov a obyvateľov robotníckej triedy (Pasquali, 2006; Krasny, 2012).

V roku 1974, v priebehu 24 hodín pretvorili prázdny pozemok, ktorý bol často prezývaný „najodpornejším miestom v meste“, na rohu Bowery a East Houston Street, na záhradu. Zaujímavé je, že záhrada bola takpovediac návratom ku koreňom. Názov ulice Bowery pochádza zo starého holandského slova „De Bouwerij“, čo znamená farma (Krasny, 2012). Záhrada sa stala v lokalite významným symbolom a znamenala začiatok komunitného záhradného hnutia (Community Garden Movement). Kancelária pre ochranu bývania a rozvoj mesta New York prenajala záhrade pozemok za dolár a tým odobrila a podporila rozvoj tejto myšlienky a vznik neformálnej záhradkárskej tradície v rámci Lower East Side (Pasquali, 2006).

O dva roky neskôr založili „Open Space Greening Program“ v spolupráci s Radou pre životné prostredie mesta New York za účelom formalizovať možnosti iniciácie komunitných záhrad pre všetky skupiny obyvateľstva (Pasquali, 2006).

Silný vplyv v záhradnom hnutí mali portorikánski prisťahovalci (prezývaní aj „Neyoricans“), ktorých združovala Puerto Rico Diaspora. Portorikánci sa veľmi rýchlo identifikovali s rozvojom „bottom-up“, nakoľko bol súčasťou bežnej praxe v ich domovine. Proces svojpomoci potom uplatnili pri zakladaní záhrad v časti Loisaida, ktorá bola v 60. a 70. rokoch domovom imigrantov z Latinskej Ameriky. Záhrady sa nazývali Loisaida Casitas a fungovali ako neformálne kultúrne a sociálne centrá (Pasquali, 2006).

Mestské záhrady zo 70. rokov sa vyvíjali paralelne so susedstvami v ktorých vznikli, reagovali na neustále zmeny v spoločnosti a obnovu mestských štruktúr, mali významný vplyv na ekonomické a estetické zhodnocovanie celých oblastí. Záhrady boli považované za jeden z najvhodnejších spôsobov ako využiť zbytkové (v tých dobách bezcenné) plochy v mestskej štruktúre. Ak boli dobre udržiavané, produktívne (či už v zmysle potravinovej produkcie alebo ako centrá sociálnej interakcie a aktivít), boli pozemky na ktorých sa nachádzali vylúčené z predaja (existovali výnimky pre občiansky prospešné stavby ako nemocnice, hospice a iné).

Zmena nastala v 90. rokoch, kedy sa rapídne zvýšil dopyt po novej výstavbe. Komunitné záhrady, ktoré boli stále vedené ako prázdne pozemky, boli prvým cieľom

deštrukcie. Bez ohľadu na politiku, etnicitu alebo sociálnu triedu, najdrsnejší faktor, s ktorým boli záhradkári konfrontovaní, bolo chýbajúce legálne vlastnícke právo k užívaným pozemkom. Objavilo sa mnoho organizácií bojujúcich za záchranu záhrad a ich následnú ochranu (napr. Lower East Side Garden Preservation, New York City Garden Preservation Coallition, Trust for Public Land). Tieto organizácie nepopierali potreby novej výstavby, snažili sa však hľadať také riešenia, ktoré by umožnili integrovať existujúce záhrady do novobudovaných štruktúr (Pasquali, 2006). Vďaka týmto organizáciám sa časť záhrad podarilo zachovať. V podstate sa v New Yorku, aj v ostatných mestách, opakovali tri scenáre:

- záhrady boli nahradené novou funkciou, prevažne výstavbou;
- záhrady boli zachované, ich funkcia bola zmenená na parky alebo iné plochy verejnej zelene;
- záhrady fungujú v dočasnom režime, kedy dostávajú nájomné zmluvy od mesta na obmedzené časové obdobie, väčšinou 5-10 ročné nájomné zmluvy, v oblastiach s plánovanou výstavbou ročné, prípadne mesačné.

Zatiaľ čo niektoré komunitné záhrady bojovali o právo na miesto a pôdu s novou výstavbou, vznikala o úroveň vyššie nová experimentálna forma mestskej agrikultúry vo forme strešných záhrad a fariem, ktoré sa postupne profilovali ako komerčne životaschopné projekty na produkciu potravín, alebo vzdelávacie zariadenia, prípadne prepájali obe funkcie.

V New Yorku boli priekopníkmi Eagle Street Rooftop Farm (2009) a Brooklyn Grange (2010), ktoré okrem organicky pestovanej zeleniny a drobného ovocia započali edukačnú tradíciu „Green Pedagogy“, ktorá je súčasťou programu viacerých strešných fariem. Nasledovníkov si našli aj v európskom priestore, v lodnínskej farme Food From the Sky (2010) alebo Dakakker (2012) v Rotterdame.

4.7 MESTSKÉ ZÁHRADNIČENIE V KONTEXTE SÚČASNOSTI

4.7.1 Benefity záhradničenia v mestskom prostredí

Mestské záhradničenie má oveľa viac benefitov, ako je pestovanie potravín. Môže prinášať výhody v oblastiach zdravia, spoločenských, sociálnych, ekonomických a ekologických.

- **Zdravie a vzdelávanie**

Na medzinárodnej konferencii OSN o ľudských sídlach (HABITAT II) v Istanbule v roku 1996, bol po prvýkrát formálne uznaný príspevok mestskej agrikultúry k zdraviu a dobrým životným podmienkam rýchlo rastúcej mestskej populácie na celom svete. Odvtedy vzrástol súvisiaci výskum a rozvoj agrikultúry v praxi.

Zdravotným benefitom vo forme fyzickej aktivity, zlepšenia prístupu k zdravým potravinám a následného zlepšenia stravovacích návykov, alebo zlepšenia mentálneho zdravia, sa venujú autori viacerých článkov (Mc Cormack et al., 2010; Allen et al., 2008; Austin et al. 2006; Armstrong, 2000), nezaoberajú sa však vplyvmi na jednotlivca. Wakefield et al. (2007) postavili svoj komunitný výskumný projekt na prípadovej štúdií z Toronta. V rámci projektu zhromažďovali údaje o vplyvoch komunitného záhradníctva na zdravie prostredníctvom dlhodobého pozorovania účastníkov, organizovaných skupín a individuálne vedených rozhovorov.

Pre záhrady sú typické vzdelávacie programy a aktivity pre deti, mládež aj dospelých. Vzdelávanie môže prebiehať formou dlhodobých programov, alebo krátkych tematicky zameraných aktivít. Rozliční autori badajú nárast záujmu o zdravú výživu, zvýšenie konzumácie ovocia a zeleniny, uvedomelé zákaznícke správanie alebo zvýšenú fyzickú aktivitu u účastníkov týchto programov (Herman et al., 2006; Lineberger, Zajicek, 2000).

Spôsobom, akými prírodné prostredie záhrad a skúsenostná povaha programov podporujú vznik vzdelávacích príležitostí a zároveň umožňujú spojenie medzi poznaním, komunitou a prácou, sa vo svojom výskume venujú Rahm (2002) a Fusco (2001). Zdôrazňujú hodnoty, ktoré vyplývajú z angažovanosti účastníkov v činnostiach, ktoré považujú za cenné, zmysluplné a autentické. Výsledky štúdií poukazujú na úspešnosť neformálnych vzdelávacích programov pre vyšší školský vek, kde vzdelávanie neprebieha prostredníctvom odovzdania informácie účastníkom

ako konečným spotrebiteľom vzdelávacej činnosti, ale naopak využíva motiváciu účastníkov vzdelávania a využíva proces skúmania a následného prijatia informácií.

Mestské záhrady môžu slúžiť ako prostriedok k vysoko efektívnemu učeniu v environmentálnej oblasti, ako aj pri rozvoji sociálnych zručností (Rahm, 2002). Najvýraznejšie sú tieto benefity v rámci dlhodobých programov, akým je napríklad The Edible Schoolyard Project. Tento projekt podporuje vznik školských záhrad a vytvára vzdelávací rámec na prepojenie prác v záhrade s výukou čo najväčšieho množstva predmetov.

Tak ako sa v histórii využívali záhrady pre výchovu k občianstvu a pracovným návykom v časoch krízy, môžu aj dnes pre marginalizované skupiny obyvateľstva na trhu práce, prípadne pre vyšší školský vek a mládež poskytovať priestor pre vytváranie alebo udržanie pracovných návykov, zlepšenie komunikačných, organizačných a leaderských schopností (Holland, 2004). Waliczek a Zajicek (2016) sa vo svojej publikácii venujú aj špecifickej problematike väzňov a záhradníckym programom v rámci väzníc, ktoré napomáhajú pri získavaní životných zručností, ktoré môžu napomôcť väzňom po prepustení sa opätovne začleniť do spoločnosti.

- **Spoločenský aspekt**

Mestské záhrady poskytujú verejný priestor, kde sa môžu ľudia navzájom stretávať. Poskytujú možnosti zmysluplného trávenia voľného času a rekreácie. Samotné záhradníčenie je prvým stupňom k zoznámeniu a prehĺbeniu sociálnych kontaktov. Záhradkári spoločne ovplyvňujú ako bude priestor vyzerat', estetizujú ho a vytvárajú si k nemu a jeho okoliu silné väzby (Armstrong, 2000; Holland, 2004).

Ohmer et al. (2009) sa zaoberali vo svojej štúdií komunitným záhradkárčením ako súčasťou stratégie udržateľného rozvoja komunit. Časť programu ozdravenia komunit bola postavená na vytváraní kvetinových a zeleninových záhrad prioritne v problematických, vylúčených lokalitách. Autori pozorovali v jednotlivých lokalitách zvyšovanie angažovanosti občanov, vnímanie okolia, ochranu verejného priestoru, ako aj zvýšenie motivácie a záujmu o komunálne témy a dobrovoľníctvo v ďalších komunitných aktivitách.

V súvislosti so zvyšovaním záujmu o verejné témy je významná aj programová náplň záhrad, ktorá často zahŕňa organizáciu rôznych festivalov, filmových projekcií, workshopov a piknikov, ktoré do vznikajúcej, alebo už fungujúcej komunity záhradkárov zo susedstva vťahujú náhodných okoloidúcich, alebo potenciálnych

nových členov a vytvárajú priestor pre spoločenskú diskusiu (Ghose, Pettygrove, 2014).

Príklad mestskej záhrady s veľmi bohatým kultúrnym programom je Ogród powszechny vo Varšave. Záhrada vznikla pri divadle Teatr Powszechny a kladie si za cieľ vytvoriť priestor, v ktorom je možné diskutovať o spôsobe myslenia a fungovaní dnešnej spoločnosti, kde budú predstavené formy alternatívnej ekonomie a mestskej politiky.

- **Sociálny aspekt**

Záhradkárčenie ako spoločenská aktivita dokáže spájať rôzne skupiny obyvateľstva, ktoré majú záujem sa spolupodieľať na vytváraní svojho okolia. Ľudia môžu mať rôzne motivácie prečo sa pripojiť k záhrade v susedstve. Bližšie sa touto problematikou zaoberajú viacerí autori (Armstrong, 2000; Hall, 1996). Sociálnym kontextom komunitných záhrad, so zameraním na sociálny kapitál, sa vo svojom výskume venuje Glover, 2004; Glover et al., 2005.

Aspekt sociálnej udržateľnosti, ktorý pojednáva o poskytnutí rôznym skupinám spoločnosti príležitosť rovného prístupu do verejného priestoru a možnosť voľného pohybu po meste, je významným krokom pre dosiahnutie udržateľného mesta (Gehl, 2000). Sociálnu aj ekologickú udržateľnosť spája dohromady Arosemena (2012), podľa ktorej je dôležité poskytnúť možnosť seberealizácie všetkým skupinám obyvateľstva (vrátane tých vylúčených, akými sú emigranti, dôchodcovia, matky s malými deťmi, hendikepovaní), a ako vhodné prostredie odporúča práve plochy s možnosťami záhradničenia rôzneho charakteru, kde môže dochádzať k interakcii všetkých skupín obyvateľstva.

Integrácia rozličných skupín obyvateľstva rezonuje v publikácii zaoberajúcej sa mestskou agrikultúrou v New Yorku (Cohen et al., 2012). Seniori môžu formou záhradničenia odovzdávať svoje skúsenosti, tráviť čas zmysluplne v spoločnosti. Pre čerstvo prisťahovaných obyvateľov, cudzincov, alebo študentov môže byť záhrada spôsobom ako nadviazať kontakty, začleniť sa do spoločnosti a nadobudnúť pocit totožnosti s miestom a miestnou komunitou. Rodičov s malými deťmi láka možnosť vzdelávať deti, ukázať im akým spôsobom rastie zelenina a ovocie, a vypestovať v nich zdravé stravovacie návyky.

Významné skúsenosti v spájaní rôznych skupín obyvateľstva pochádzajú z Nemecka, ktoré má dlhodobú tradíciu vo vytváraní interkultúrnych záhrad. Jedna z prvých

takýchto záhrad bola založená v roku 1995 v Göttingene pri informačnom centre pre vojnových utečencov z Bosny. Ženám, na ktoré sa centrum sústreďovalo, vraj z domova najviac chýbala ich záhrada (Pančíková, Flekalová 2016). Jednou z najväčších je Interkultureller Garten Lichtenberg v Berlíne, ktorá svojim bohatým programom oslovuje širokú verejnosť. Najvýznamnejšou udalosťou je letný interkultúrny festival.

- **Ekonomický aspekt**

V dôsledku procesov zmršťovania sa miest je špecifickou témou prebytok verejných priestorov, na jednej strane existujú opustené verejné priestory v rámci štvrtí, kde ubúda počet obyvateľov, na druhej strane vznikajú na úhorom ležiacich pozemkoch nové voľné priestory, pre ktoré je tiež treba hľadať primerané dočasné využitie (Sennett, Kratochvíl, 2012). Rößler (2008) vyslovuje myšlienku, že budovanie plôch zelene, trvalých alebo dočasných, môže byť nástrojom na ozdravenie lokalít najviac zasiahnutých fenoménom zmršťovania. V rámci vhodných typov zelených plôch definuje mestské lesníctvo (urban forestry), mestské poľnohospodárstvo (urban agriculture), záhrady (gardens) a mestské divočiny (urban wilderness).

Mestské záhradníčenie je komplexná multifaktoriálna činnosť, ktorá má viacero vplyvov na zdravie a blaho tých, ktorí sa jej zúčastňujú. Medzi ekonomické prínosy je potrebné zaradiť vplyvy na zdravie, ktoré znižujú výdavky na zdravotnú starostlivosť (Gehl, 2012; Hanah, Oh, 2000). Užívatelia mestských záhrad môžu pocítiť najmä zlepšenie výživovej úrovne, zmierňovanie účinkov potravinovej neistoty a chudoby, najmä v rámci vylúčených komunit, generovanie úspor, prípadne zisku (Lovell et al., 2014) pri distribúcii a predaji dopestovaných produktov v rámci širšej komunity, na miestnych trhoch alebo do okolitých reštaurácií. Ekonomická recesia v Amerike v roku 2009 priniesla 19% nárast záujmu o „recession gardens“, ktorých cieľom je znížiť výdavky jednotlivcov alebo celých rodín na potraviny a poskytnúť im väčšiu sebestačnosť (Sutter, 2009).

Významné ekonomické prínosy môže mať mestské záhradníčenie pre mestá a spoločnosť. Mestské záhradníčenie prináša pozitívnu angažovanosť obyvateľov v hodnotných spoločenských aktivitách, ako napríklad v dobrovoľníckych činnostiach pre komunitný prospech (Ohmer et al., 2009), mobilizuje sociálny kapitál v komunitách, povzbudzuje ľudí k solidarite a dôvere vo vlastné možnosti pomôcť iným.

Podľa Kellera (2010) sa nožnice nerovnosti postindustriálnej spoločnosti roztvárajú predovšetkým medzi ekonomicky aktívnymi na strane jednej, a tými, ktorí boli z trhu práce dočasne alebo natrvalo vylúčení, či už z dôvodu nezamestnanosti alebo veku. Pre túto skupinu môže byť vhodné zapojenie do projektov v rámci mestskej agrikultúry, ktoré poskytujú odbornú prípravu a pracovné miesta. V rokoch 2005-2009 United States Department of Agriculture (USDA) cez projekty mestskej agrikultúry podporil vznik 2300 pracovných miest a 3600 mikropodnikov (Kobayashi et al., 2010). Veľmi silné je napríklad mestské poľnohospodárske hnutie v Detroite, ktoré je dlhodobo symbolom postindustriálnej éry, kvôli útlmu automobilovej výroby.

Mestá môžu získavať financie priamo z prenájmu pozemkov záhradkárom, ako je tomu napríklad v Les Jardins du Parc de Vert de Maisons v Paríži, kde sú záhradky na prenájom súčasťou väčšieho celku parku, ktorý dopĺňajú o nový program. Ekonomicky výhodný je aj bezodplatný prenájom nedostatočne využívaných alebo nevyužívaných verejných plôch, kedy starostlivosť o plochu prechádza na komunitu a mesto šetrí náklady na jej údržbu. Takýto princíp môžeme pozorovať v Budapešti, najmä v XIX. okrese, kde mestská organizácia Kispest Közpark Kft. spoločne so susedskými komunitami buduje na nevyužívaných verejných plochách mestské komunitné záhrady, ktoré následne prechádzajú do správy jednotlivých komunit.

Nepriame ekonomické vplyvy mestského záhradníctva sú prevencia vandalizmu a znižovanie kriminality, zvyšovanie bezpečnosti, zlepšovanie imidžu lokality (Cohen et al., 2012; Ohmer et al., 2009; Allen et al., 2008; Rößler, 2008; Ferris et al., 2001). Niekoľko štúdií spája mestské záhrady s rastúcimi cenami okolitých nehnuteľností (Marche, 2015; McClintock, 2014, Voicu, Been, 2008). Podľa Voicu a Been (2008) prítomnosť záhrad zvýšila hodnoty nehnuteľností v New Yorku až o 9,4% do piatich rokov od založenia. Záhrady často priťahujú mladšie, ekonomicky aktívne a bohatšie obyvateľstvo, čo môžeme vnímať ako pozitívny faktor. Marche (2015) a McClintock (2014) však upozorňujú, že tento process môže viesť ku gentifikácii, sociálno-kultúrnym zmenám v rámci štvrtí a vytlačeniu či odlivu dlhodobých a pôvodných obyvateľov.

- **Ekologický aspekt**

Jedným z významných ekologických aspektov mestských záhrad je podľa viacerých autorov (Ohmer et al., 2009; Austin et al., 2006; Armstrong, 2000) samotná ochrana verejných priestranstiev. Záhrady majú rovnaké fyzikálne, biochemické a klimatické vplyvy na mestské prostredie ako iné formy vegetácie. Vytvárajú kyslík, spotrebúvajú oxid uhličitý, zlepšujú cirkuláciu vzduchu (Cohen et al., 2012).

Produkcia a predaj sezónnych potravín, najmä ovocia a zeleniny pochádzajúcich z mestskej agrikultúry, prispôsobená klimatickým podmienkam danej oblasti, výrazne znižuje spotrebu energie potrebnej nielen na dovoz, ale aj skladovanie, chladenie, balenie, distribúciu (Cohen et al., 2012). Predaj priamo na potravinových farmách, pojazdný alebo debničkový predaj a lokálne farmárske trhy poskytujú tiež priamy kontakt producentov so spotrebiteľmi (Arosemena, 2012), čo znamená, že môžu pružnejšie a efektívnejšie reagovať na požiadavky trhu.

Mestské oblasti s vysokou hustotou zastavaného územia majú problémy s vysokým odtokom zrážkovej vody. Mestské plochy, vrátane prázdnych pozemkov, majú poväčšinou vysokú mieru zhutnenia pôdy, čo znižuje možnosti infiltrácie. Mestské záhrady, s nízkym množstvom spevnených, nepriepustných plôch, s prepracovanými systémami pre zadržiavanie zrážkovej vody pre zalievanie, napomáha k jej zadržaniu v území, čím prispievajú k zamedzeniu vzniku tepelných ostrovov (Sharma Dhakal et al., 2015). Veľmi dobrým príkladom premeny nevyužívaného mestského pozemku na ekologicky hodnotné územie je asi najznámejšia mestská záhrada Prizessinnengärten v Berlíne. Hoci je záhrada ako celok mobilná, podarilo sa jej premeniť náročnú spevnenú plochu v centrálnej časti mesta na zelenú oázu.

Rôznorodosť vysádzaných rastlín a ekologické spôsoby pestovania mestských záhradkárov napomáhajú tiež zvyšovaniu biodiverzity (Viljoen et al., 2005). Naopak, moderné priemyselné pestovanie veľkých producentov má kvôli využívaniu množstva hnojív a pesticídov devastčný efekt na biodiverzitu. Podľa Raspera (2014) vývoj v posledných rokoch potvrdzuje, že podmienky pre včely sa stávajú v meste lepšími ako na vidieku, pretože je tu pestrejšia ponuka kvitnúcich rastlín. Ako príklad uvádza Mníchov a Berlín, kde k biodiverzite veľkou časťou prispievajú rozšírené mestské záhrady a mestské divočiny.

4.7.2 Výzvy vyplývajúce zo záhradníčenia v mestskom prostredí

Hoci mestské záhradníčenie poskytuje veľa príležitostí a prínosov, stále pretrvávajú nedostatok vedomostí o produkcii potravinárskych plodín v mestských ekosystémoch, vrátane rizík, akými sú znečistenie pôdy, zloženie a kvalita kompostu a nedostatok vody a jej nezávadnosť. Mestské záhradníčenie a agrikultúra čelia mnohým výzvam, ktoré je potrebné ďalej skúmať (Cohen et al., 2012).

- **Kontaminácia**

Riziko pre bezpečnosť produktov z mestského záhradníčenia predstavuje kontaminácia pôdy. Leake et al. (2009) sa vo svojej štúdii zaoberali hodnotením rizík pestovania a konzumácie potravín na mestských pôdach, ktorých potenciálne znečistenie pozostáva z olova (Pb), arzenu (As), ortuti (Hg), kadmia (Cd) a polycyklických aromatických uhlíkovodíkov (PAU). Predpoklad vysokej kontaminácie je hlavne v pôdach pozdĺž dopravných tepien. V závere štúdie konštatujú, že len minimum potravín vypestovaných na týchto znečistených pôdach prekročí zákonom stanovené limity pre komerčné potraviny, a riziko negatívneho vplyvu sebestačne vypestovaných plodín, v rámci mestského záhradníčenia na verejné zdravie, nie je možné dokázať.

Britská Food Standards Agency (FSA, 2007) realizovala výskum na 94 mestských pozemkoch, na ktorých sa pestovala zelenina, v deviatich britských mestách. Vo svojich záveroch uviedla, že hoci bol obsah olova v pôde na niektorých plochách päťkrát vyšší ako v typických poľnohospodárskych pôdach, zákonný limit olova 1 mg/kg čerstvej hmotnosti bol prekročený v menej ako 1% testovaných vzoriek. Vzorky z pozemkov viac ako 100 m vzdialených od rušných cestných komunikácií nevykazovali žiadne zvýšené znečistenie.

- **Vodný režim**

Ďalšou výzvou pre mestské záhradníčenie je dostupnosť vody a jej bezpečnosť. Zmeny klímy a efekt tepelných ostrovov spôsobujú, že teploty v mestách sú v porovnaní s rurálnymi oblasťami v priemere vyššie, čo významne ovplyvňuje zásoby vody. Väčšina plôch mestského záhradníčenia využíva na zavlažovanie plodín dažďovú vodu zbieranú zo striech, sivú odpadovú vodu z domácností, recyklovanú odpadovú vodu alebo dažďovú vodu (Sharma Dhakal et al., 2015). V rámci

zavádzania stratégií pre rozširovanie plôch mestského záhradníčenia je potrebné zabezpečiť rôzne zdroje závlahovej vody a zvýšenie jej bezpečnosti.

- **Územné plánovanie a manažment**

Najvýznamnejšie výzvy prináša mestské záhradníčenie pre územné plánovanie. Pre minimalizáciu rizík spojených s ohrozením verejného zdravia a životného prostredia a maximalizáciu benefitov plynúcich z mestského záhradníčenia je kľúčová identifikácia priestorov vhodných pre mestskú agrikultúru (Cohen et al., 2012). Vytvorenie koncepcie priestorov pre mestské záhradníčenie, na úrovni strategického dokumentu, by mohlo zlepšiť spoluprácu zainteresovaných strán. Podľa Cohena (Cohen et al., 2012) sa množstvo záujemcov o mestské záhradníčenie stretáva s problémom nedostatku možností na získanie vhodnej plochy. Zároveň Hunger (in Sennett, Kratochvíl, 2012) identifikuje ako problém budúcnosti našich miest prázdny, už nepotrebný verejný priestor zmršťujúceho sa mesta. Hovorí, že nemáme nedostatok, ale prebytok verejného priestoru. Identifikácia vhodných priestorov pre mestské záhradníčenie môže prispieť k riešeniu problémov nielen potenciálnych záhradkárov, ale aj napomáhať efektívnemu využívaniu a spravovaniu voľných, prázdnych priestorov (Cohen et al., 2012).

V rámci integrácie mestského záhradníčenia a mestskej agrikultúry do územného plánovania a manažmentu je potrebné jasne definovať nielen vhodné plochy, ale aj pravidlá, čo je a čo nie je povolené využitie. Dôležité je tiež vopred komunikovať časový horizont a predpokladanú trvanlivosť projektu. Podľa Cohena (Cohen et al., 2012) je nevyhnutné zahrnúť do mestskej politiky aj systém finančnej podpory na vytváranie nových projektov mestského záhradníčenia.

5 PRIESKUMY A ROZBORY

5.1 HODNOTIACA SCHÉMA

Evaluácia jednotlivých projektov, uvedených v rámci časti prípadových štúdií, je vykonávaná pomocou hodnotiacej schémy SPeAR[®] (Sustainable Project Appraisal Routine) prebranej od spoločnosti Arup a upravenej pre potreby hodnotenia priestorov so záhradníckou produkciou.

Hodnotiaca schéma bola vyvinutá tak, aby mohla byť použitá pre monitorovanie a hodnotenie výkonnosti projektov a podporu informovaného rozhodovania po celú dobu životnosti projektu. Hodnotenie je založené na súbore indikátorov/ukazovateľov. Najčastejším spôsobom používania indikátorov je ich združovanie do indikátorových setov. V našom prípade je cieľom, aby indikátorové sety mali vzťah k trom rozmerom udržateľného rozvoja:

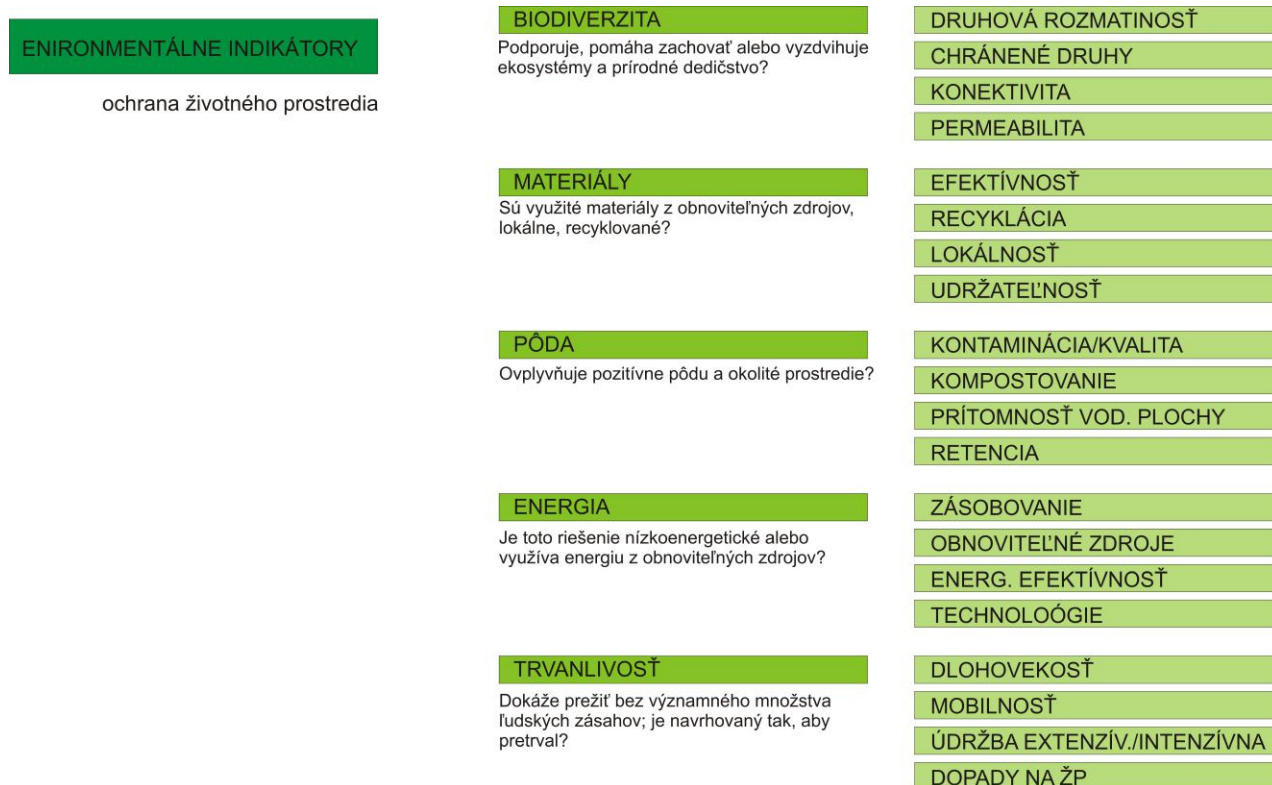
- environmentálnemu
- psychosociálnemu
- socioekonomickému.

Preto sme zostrojili hodnotiacu škálu vlastností kvality priestorov so záhradníckou produkciou, ktorá sa opiera o výsledky výskumných projektov:

- UrbSpace, 2011
Projekt okrem iného definoval kritéria a zásady pre navrhovanie verejného priestoru v menších mestských oblastiach, so zreteľom na všetky aspekty udržateľného rozvoja, s cieľom zlepšenia kvality životného prostredia, prevenciou sociálno-patogénnych javov a problémov kriminality vo verejnom priestore.
- URGE Project, 2004
Projekt je zameraný na rozvoj mestských priestorov s urbánnou vegetáciou, s cieľom zlepšenia kvality života v mestách a mestských regiónoch. Poskytuje interdisciplinárny katalóg kritérií, ktorý môže byť využívaný na hodnotenie týchto priestorov v rámci celého mesta, ako aj na vyhodnocovanie kvality konkrétneho priestoru.
- SPeAR[®] (Sustainable Project Appraisal Routine), 2012
Projekt poskytuje hodnotiaci nástroj vo forme plnofarebného diagramu, ktorý demonštruje hodnotenia vo všetkých ukazovateľoch udržateľného rozvoja.

- Papst, Sabine – diplomová práca, 2010
Práca poskytuje katalóg kvalitatívnych kritérií na posudzovanie vplyvu obytných priestorov na kvalitu života. V rámci týchto kritérií vyzdvihuje požiadavky na vysoko kvalitné verejné priestory obytných súborov.
- Pasečná, Ivana - dizertačná práca, 2012
Práca vytvára katalóg verejných priestorov zelene v mestách. Zameriava sa nie na ich kvantitu, ale skúma ich kvality prostredníctvom komplexného hodnotenia ich environmentálnych, psychosociálnych a socioekonomických prínosov.

Každý z projektov priniesol iné podnety do výskumu plôch mestského záhradníčenia a ich hodnotenia. Syntézou jednotlivých prístupov je vytvorenie konkrétnych troch indikátorových setov. Každý indikátorový set je zložený z piatich indikátorov, do hodnotenia ktorých vstupuje 20 rozličných ukazovateľov.

OBR. 2: Set environmentálnych indikátorov

PSYCHOSOCIÁLNE INDIKÁTORY

sociálna benefienciencia
a spoločenská udržateľnosť

ZDRAVIE A VEREJNÝ PROSPECH

Podporuje zdravie a pohodu obyvateľov/
užívateľov?

INKLÚZIA

Vytvára komunitu, buduje pocit spolupatričnosti,
je otvorený pre všetkých?

SPOLOČENSKÁ VÝHODNOSŤ

Vytvára rekreačnú, vzdelávaciu, praktickú
hodnotu pre komunitu?

PRÍSTUPNOSŤ

Je umožnený ľuďom jednoduchý (fyzický)
prístup?

PRIJATEĽNOSŤ

Sú ľudia ochotní/ schopní stotožniť sa s tým,
myslia si že je to dobrá myšlienka?

POHYB

SÚDRŽNOSŤ KOMUNITY

IDENTIFIKÁCIA S MIESTOM

INFRAŠTRUKTÚRA

ŠTRUKTÚRA POUŽÍVATEĽOV

ÚROVEŇ PARTICIPÁCIE

BUDOVANIE KOMUNITY

SOCIÁLNA KOHÉZIA

REKREAČNÁ FUNKCIA

VZDELÁVACIA FUNKCIA

KULTÚRNA FUNKCIA

MALOOBCHOD, VYBAVENOSŤ

OTVORENOSŤ

BEZBARIÉROVOSŤ

NAPOJENIE

BEZPEČNOSŤ

URBANITA

INTENZITA VYUŽÍVANIA

AKCEPTÁCIA

ĽUDSKÉ ZDROJE

OBR. 3: Set psychosociálnych indikátorov

SOCIOEKONOMICKÉ INDIKÁTORY

ekonomická životaschopnosť
a hospodárska udržateľnosť

SPRÁVA A USKUTOČNITEĽNOSŤ

Je toto riešenie finančne životaschopné/
schodné pre zainteresované strany?
(mesto, skupiny, jednotlivcov)

ZAMESTNANOSŤ A ZRUČNOSŤ

Vytvára pracovné príležitosti alebo prispieva
k zvýšeniu zručností a zlepšeniu
zamestnateľnosti?

ROVNOSŤ

Je dostupný pre široké spektrum užívateľov?
Poskytuje príležitosti pre všetky sociálne
skupiny?

LOKÁLNY VPLYV

Zlepšuje vnímanie lokality, má pozitívny vplyv
na okolie? Prispieva k lokálnemu
hospodárskemu rozvoju?

INOVÁCIE

Môže byť implementovaný bez špeciálnych
investícií, skúseností, zručností?
Sú potrebné investície a výdavky na vysoko
špecializovanú pracovnú silu?

APLIKOVATEĽNOSŤ

FLEXIBILITA

PREVÁDZKA A ÚDRŽBA

NÁROČNOSŤ TECHNOLOGIÍ

VYTVORENIE PRAC. MIEST

ZVÝŠENIE ZRUČNOSTÍ

LEPŠIA ZAMESTNATEĽNOSŤ

SOCIÁLNA MOBILITA

CENOVÁ DOSTUPNOSŤ

BEZBARIÉROVOSŤ/PRÍSTUP

VLASTNÍCTVO PÔDY

PRODUKTÍVNOSŤ

HODNOTA ZA PENIAZE

MIESTNE HOSPODÁRSTVO

IMIDŽ

VITALITA A REGENERÁCIA

SKÚSENOSTI/ KVALIFIKÁCIA

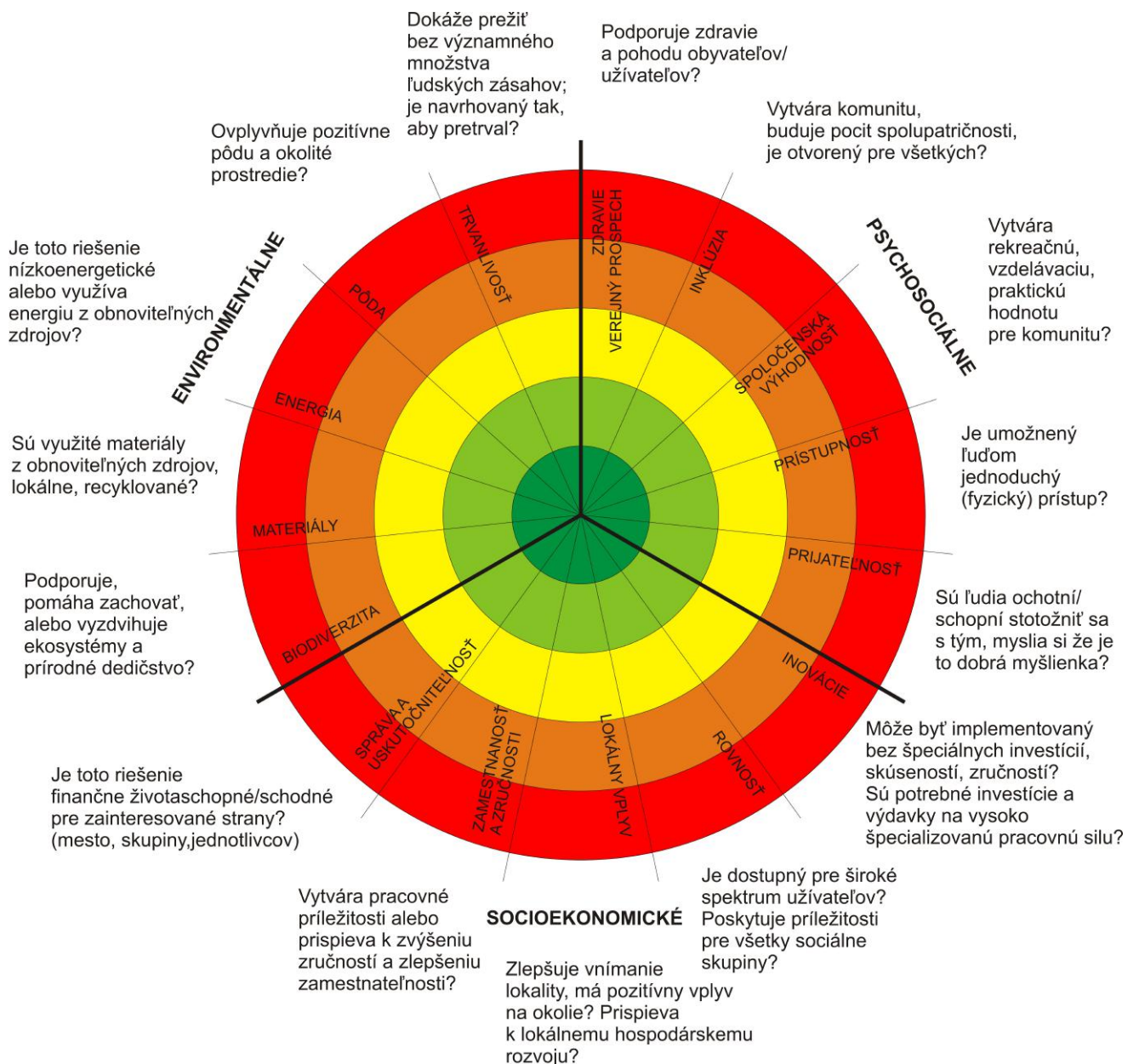
REPLIKOVATEĽOSŤ

VEDA A VÝSKUM

INVESTÍCIE A VÝDAVKY

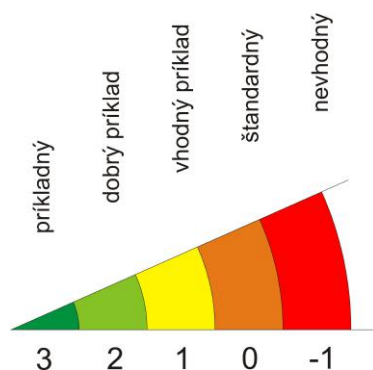
OBR. 4: Set socioekonomických indikátorov

Každý indikátorový set (súbor ukazovateľov), je zobrazený v rámci schémy ako kruhový výsek, ktorý sa ďalej delí na jednotlivé ukazovatele. Čiastkové ukazovatele predstavujú konkrétnejšie otázky ohľadom udržateľnosti projektu. Ukazovatele sú upravené tak, aby zodpovedali potrebám dizertačnej práce. Ku každému ukazovateľu prislúcha súbor vedľajších ukazovateľov, ktoré pomáhajú pri stanovení hodnotenia. Hodnotenie konkrétneho ukazovateľa je potom označené v príslušnom kruhovom výseku.

OBR. 5: Hodnotiaca schéma

Hodnota ukazovateľa je od 3 do -1 (3,2,1,0,-1). Čím bližšie k stredu je hodnotenie umiestnené, tým je projekt podľa tohto ukazovateľa hodnotnejší. Pre jednoduchosť je škála založená na farbách semaforu, od zelenej po červenú. Hodnotenie 3 predstavuje najlepší prípad a je zobrazené tmavozelenou. Štandardné hodnotenie predstavuje hodnota 0. Hodnotenie -1 predstavuje najhorší prípad a je zobrazené tmavočervenou.

OBR. 6: Hodnotenie jednotlivých ukazovateľov

5.2 IN DEPTH INTERVIEWS/ HĽBKOVÉ ROZHOVORY

Informácie vstupujúce do evaluácie jednotlivých projektov sú získavané z dostupnej literatúry, osobných návštev a pozorovania fungovania jednotlivých priestorov, diskusí so záhradkármi a konzultáciami s ich autormi a koordinátormi formou hĺbkových rozhovorov.

Hĺbkové rozhovory, tiež nazývané neformálne alebo pološtrukturované rozhovory, sú jednou z metód kvalitatívneho výskumu. Sú založené na intenzívnom osobnom kontakte medzi anketárom a respondentom. Rozhovor je neštandardizovaný, prebieha však podľa jednotného scenára.

Takáto forma rozhovorov, ktorá nekladie všetkým respondentom rovnaké otázky v rovnakom poradí, ale sústreďuje sa len na zoznam tém, o ktorých môžu respondenti rozprávať v ľubovoľnom poradí a prechádzať z témy na tému, bola využitá v rámci získavania informácií o jednotlivých priestoroch so záhradníckou produkciou.

Témy jednotlivých rozhovorov boli zostavené na základe hodnotiacej schémy a jej indikátorových setov, s cieľom získať čo najviac informácií pre možné porovnanie jednotlivých projektov.

5.3 ANALÝZA VYBRANÝCH PRÍKLADOV

V rámci výskumu bola vytvorená pracovná databáza, do ktorej boli zhromažďované informácie o jednotlivých priestoroch naviazaných na mestské záhradníčenie.

Na základe získaných informácií a poznatkov z rozličných zdrojov bolo vybratých 25 prípadových štúdií priestorov mestského záhradníčenia. Tieto priestory boli vybrané s ohľadom na ich zameranie, fungovanie, rozlohu a umiestnenie, aby bola zabezpečená dostatočná rôznorodosť a zároveň zachovaná relevantnosť príkladov pre stredoeurópsky kontext. Každý priestor bol hodnotený podľa identickej štruktúry, v závere bola pre každý priestor vytvorená hodnotiacia schéma.

1. Mobilná záhrada Sasinkova, Bratislava
2. Vinica a záhrada Pionierska, Bratislava
3. Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava
4. Záhrada v pytli, Brno
5. Kraví hora I. záhradkárska kolónia, Brno
6. Záhrada Smetanka, Praha
7. Első Kis-Pesti Kert, Budapešť
8. Ogród Powszechny, Varšava
9. Prinzessinnengarten, Berlín
10. Interkultureller Garten, Berlín
11. Blüenträume, Bienenstaat, Hamburg
12. Kleingartenverein Dr. Schreber E.V., Lipsko
13. Essbar Stadt, Adernach
14. Turntable, Helsinki
15. Food from the Sky, Londýn
16. DOTT 07 Urban Food and Farming Project, Middlesbrough
17. ReGEN, Almere
18. Our school at Blair Grocery, New Orleans
19. Edible Schoolyard, Martin Luther King Jr. Middle School, Berkeley
20. Fremont Community Garden, Sacramento
21. America's First Sustainable Urban Agrihood, Detroit
22. Public Farm 1 – MoMA, New York
23. Organopónico Vivero Alamar, Havana
24. Ma-po-po farm, Hong Kong
25. <http://na-ovoce.cz/cs/>, <http://www.fruitmap.sk/>

Hodnotenie prebiehalo na základe metód kvalitatívneho výskumu, najmä pološtandardizovaného a neštandardizovaného pozorovania a hĺbkových rozhovorov, ktorých hlavnou výhodou je, že poskytujú oveľa podrobnejšie informácie, než aké sú získané prostredníctvom iných metód zberu dát, ako sú napríklad prieskumy.

Vzhľadom na zámer voliť rôznorodé prípadové štúdie, nebolo možné realizovať v rámci všetkých osobné návštevy a rozhovory. Metódy zberu údajov preto boli volené s ohľadom na technické, finančné a časové možnosti. Pri vzdialených príkladoch boli rozhovory realizované písomne, elektronicky a pozorovanie na mieste nebolo realizované. Významnou skupinou získavania informácií sa ukázali byť diskusné skupiny združujúce záhradkárov na sociálnych sieťach.

Získané údaje boli na základe indikátorových setov vyhodnotené v rámci evaluačnej schémy, ktorá umožňuje vizuálne aj parametrické porovnávanie jednotlivých projektov. Daná metodológia je podľa nás pre potreby dizertačnej práce postačujúca. Pre objektivizáciu získaných výsledkov by bolo potrebné realizovať kvantitatívny prieskum, ktorého súčasťou by bolo multikriteriálne hodnotenie za pomoci tímu expertov.

MOBILNÁ ZÁHRADA SASINKOVA

Lokalita: Sasinkova 21, Bratislava, Slovensko

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok súkromného vlastníka

Rozloha: cca 420 m²

Vznik: 2013 (zrušená/prestávaná v roku 2015)

Realizácia: OZ Vnútroblok

Autori/koordinátori: Sandra Štasselová, Michal Štassel

Prístup: záhrada oplotená, vstup cez bránku na číselný kód (kód mohli získať užívatelia aj verejnosť)

Užívatelia: záhradkári zo susedstva, verejnosť

Aktivity: záhradkárčenie v mobilných boxoch, pikniky, dožinky, workshopy, Restaurant Day

Počet boxov: 56

Typ plochy: nevyužívaný priestor, prieluka v rámci bloku mestskej zástavby

OBR. 7: pozemok v roku 2013 (vľavo), piknik na záhrade v roku 2014 (vpravo)

Zdroj: <https://www.startlab.sk/projekty/33-mobilna-zahrada-karpatska/>

Popis:

Záhrada bola lokalizovaná na pozemku súkromného vlastníka, ktorý ho s 30-dňovou výpovednou lehotou dal do nájmu OZ Vnútroblok, za ktorým stoja aktivisti manželia Štasselovci. Pôvodne stál na pozemku schátraný dom, ktorý po problémoch nechal majiteľ zbúrať. Potom sa pozemok istý čas nevyužíval, bol z väčšej časti oplotený.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Nevyužívaný pozemok sa nachádzal v časti Bratislava – Staré mesto, v blízkosti parku Medická záhrada. Priamo susedil s pivovarom a krajským policajným riaditeľstvom.

Hlavné polohové výhody:

Susedstvo polície, ktoré dodávalo užívateľom pocit bezpečia. Záhrada sa nachádzala v pokojnej časti mesta, s veľkým podielom bytovej výstavby, ale zároveň v blízkosti centra s dobrou dostupnosťou na bicykli, chôdzou, MHD.

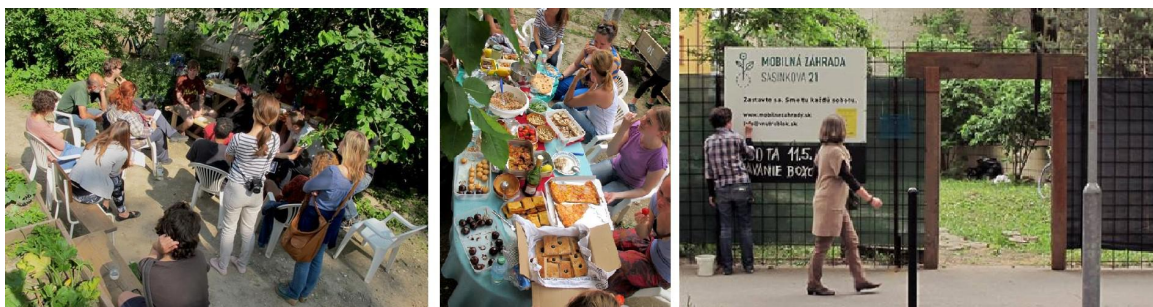
OBR. 8: prvé brigády na záhrade, stavba záhradkárskych boxov
Zdroj: <https://www.facebook.com/Vnutroblok/>

Zabezpečenie:

Na záhrade bola umiestnená maringotka, v ktorej sa skladoval materiál, posedenie, latrina, postupne bol vybudovaný chodník z recyklovaných tehál, fóliovník, ktorý sa stal symbolom záhrady. Založený bol kompost vo vermikompostovacej vani. Komunikácia s verejnosťou prebiehala cez tabuľu umiestnenú na plote smerom do ulice. Záhrada nebola napojená na vodu, zalievanie bolo realizované nazbieranou dažďovou vodou, v suchých letách v spolupráci s hasičským zborom.

Model pestovania:

Užívateľ sa musel na začiatku sezóny registrovať. Ak bol vybraný, mal možnosť sa starať o jeden alebo dva boxy. 1. box mu bol pridelený zadarmo, prípadne za dobrovoľný príspevok, ktorý bol ďalej využitý na budovanie záhrad, 2. box za poplatok 15 €/sezónu. Záujem prevyšoval kapacity a OZ Vnútroblok si kladie za cieľ systematicky pracovať na zriaďovaní mobilných záhrad na nevyužívaných plochách, o ktoré by postupne preberala starostlivosť komunita susedov. Po záhrade na Sasinkovej bola založená Vinica a mobilná záhrada Pionierska na pozemku mesta. V roku 2017 je plánovaná záhrada v Ružinove (Ostredky).

OBR. 9: workshop o kompostovaní (vľavo), susedský piknik (v strede), tabuľa na plote od ulice s oznamami (vpravo)

Zdroj: <https://www.facebook.com/Vnutroblok/>

Miera úspešnosti projektu:

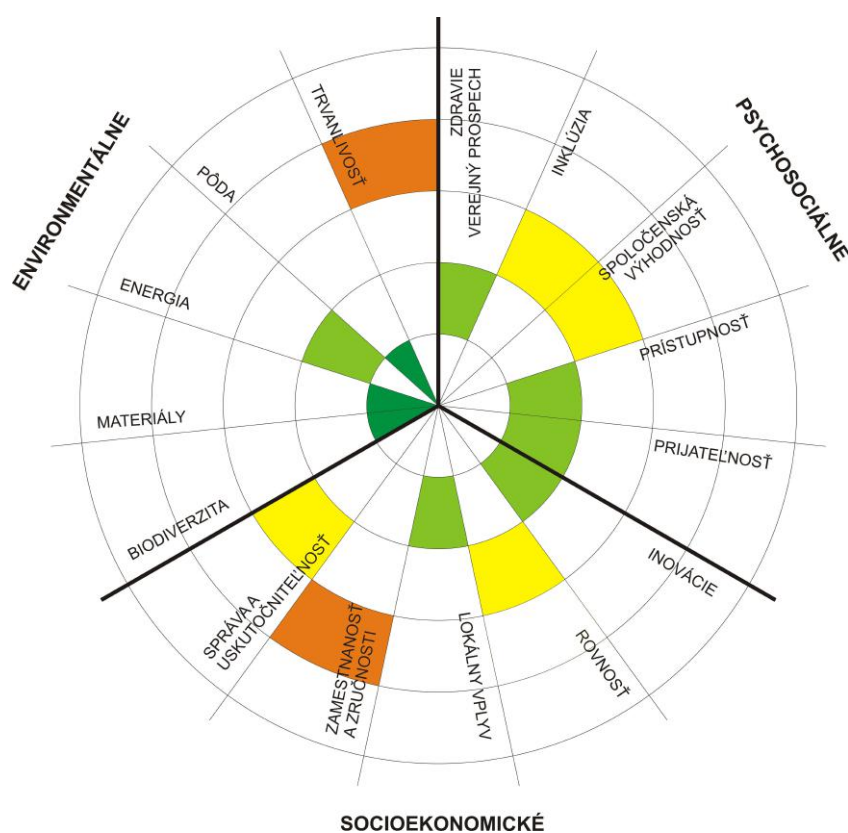
Záhrada prežila na svojom mieste tri záhradkárske sezóny, pokiaľ sa majiteľ nerozhodol pozemok predať. Za ten čas si získala mnoho priaznivcov, záujemcov o záhradkárčenie boli každý rok stovky. Zakladatelia mali kritérium výberu fyzickú blízkosť domova ku Sasinkovej, takže sa im počas troch sezón podarilo vytvoriť susedskú komunitu. Po zrušení záhrady Sasinkova sa časť komunity presunula na záhradu Karpatská, ktorú OZ Vnútroblok vytvorilo v spolupráci so Špeciálnou základnou školou s materskou školou Karpatská a Základnou školou Jelenia

na školskom dvore, ktorý bol využívaný ako parkovisko pre učiteľov. Bola sem presunutá aj časť infraštruktúry zo Sasinkovej.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt úspešne naplnil svoje ciele, vytvoril susedskú komunitu sústredenú okolo záhrady a potvrdil svoju mobilnosť. Využil dlhodobu nevyužitú priestor v štruktúre mesta a premenil ho na plochu prospešnú pre komunitu a životné prostredie.

Podobný typ záhrady nevyžaduje veľkú infraštruktúru, potrebné je dostatočné oslnenie pestovacích boxov, voda pre zalievanie a ľudské odhodlanie. Záhrada Sasinkova bola pozitívnym príkladom najmä z dôvodu, že bola umiestnená na súkromnom pozemku ktorého majiteľ, spolu so zakladateľmi záhrady dokázali, že takáto spolupráca komunity a súkromného vlastníka môže fungovať.

OBR. 10: hodnotiaci schéma projektu Mobilná záhrada Sasinkova

* Zdroje:

<https://www.facebook.com/Vnutroblok/>

<http://vnutroblok.sk/>

<https://www.dobrakrajina.sk/>

rozhovory so zakladateľmi Sandrou a Michalom Štasselovcami

osobné návštevy záhrady

VINICA A MOBILNÁ ZÁHRADA PIONIERSKA

Lokalita: križovatka ulíc Pionierska a Kyjevská,
Bratislava, Slovensko

Umiestnenie: širšie centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok mesta Bratislava

Rozloha: cca 3000 m²

Vznik: 2015

Realizácia: OZ Vnútroblok

Autori/koordinátori: Sandra Štasselová, Michal Štassel,
Katarína Juríková

Prístup: záhrada je čiastočne oplotená, keďže sa jedná
o mestský pozemok, prístup je neobmedzený pre verejnosť

Užívatelia: záhradkári a vinohradníci zo susedstva, verejnosť

Aktivity: záhradkárčenie v mobilných boxoch, starostlivosť o vinicu, pikniky
a susedské stretnutia, brigády s cieľom čistiť okolité pozemky, vinohradnícke
workshopy, grilovačky

Počet jednotiek: 84 mobilných boxov

Typ plochy: mestský pozemok, opustená vinica v blízkosti železničnej trate

OBR. 11: pozemok vinice v marci 2015 (vľavo), o mesiac neskôr (vpravo)

Zdroj: <http://www.vnutroblok.sk>

Popis:

Záhrada je lokalizovaná na opustenej vinici patriacej mestu. Na pozemku sa prekrýva ochranné pásmo vedenia vysokého napätia, ochranné pásmo železnice a stavebná uzávera, nakoľko v územnom pláne je lokalita zadefinovaná ako územná rezerva pre rozšírenie komunikácie. Na mieste sa nachádzala čierna skládka a semeníšte invázneho pajasaňa žliazkatého. V roku 2007 bola podľa dostupných snímok vinica ešte obrábaná, neskôr spustla. V prvej fáze magistrát zveril združeniu pozemok na tri roky. Nakoľko sa však jedná o mestský pozemok, nemôže tu byť umiestnená brána na zámok, ale musí byť zachovaný voľný prístup.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Vinica sa nachádza v mestskej časti Nové mesto, zdanlivo na periférii Bratislavy, v skutočnosti necelých 15 minút chôdze od parku Račianske mýto. Zo starého sídliska Februárka ešte menej. Najbližšia zastávka na Račianskej ulici je vzdialená 6 minút chôdze.

Hlavné polohové výhody:

Záhrada je perifériou takmer v centre mesta. Vďaka svojej špecifickej polohe je dobre dostupná a ponúka iný typ zážitku ako mestská záhrada. Je intímnejšia, človek sa delí

o svoj kúsok zeme s divokými zvieratami. Vďaka svojej rozlohe poskytuje priestor vášiemu počtu záhradkárov a láka potenciálnych vinohradníkov, ktorí majú chuť obnoviť zašlú tradíciu Bratislavy. V rámci priestoru sa nachádzajú aj vzrastlé stromy, ako napríklad orech, ktorý poskytuje nielen plody, ale aj príjemný tieň. Bohužiaľ, zdanlivá odľahlosť prináša aj nevýhody, akými sú znížená miera sociálnej kontroly a z nej vyplývajúci vandalizmus, alebo skôr záškodníctvo. Záhradkárom vandali dve sezóny po sebe vytrhali štepy už zasadeného vinohradu, ktoré pre nich boli bezcenné, nakoľko už boli po zakorenení.

Zabezpečenie:

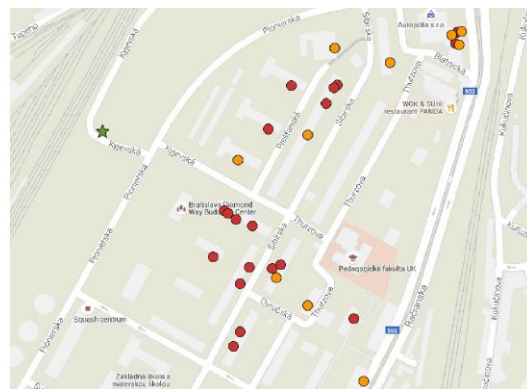
Na záhrade je okrem záhradkárskeho boxu umiestnená buda na náradie so striedkou, kde sa možno schovať pred dažďom, mobiliár – lavice a stoly, ktorý si záhradkári svojpomocne vyrobili z paliet, kompostovisko, ohnisko. Po prvých krádežiach začali budovať symbolický plot z biologického materiálu získaného pri čistení vinice, ktorý by upozorňoval na to, že sa nejedná o neutržiavaný pozemok nikoho, ale o pozemok, do ktorého niekto vkladá svoju energiu.

Model pestovania:

Užívateľ sa musí na začiatku sezóny registrovať. Ak je vybraný, má možnosť sa starať o jeden alebo dva boxy. 1. box je pridelený za dobrovoľný príspevok, ktorý je ďalej využitý na budovanie záhrad, 2. box za poplatok 15 €/sezónu. Záhradkári z predchádzajúcich sezón majú možnosť požiadať o väčší počet boxov. Vinohradníčenie je za dobrovoľný príspevok. Projekt bol okrem dobrovoľných príspevkov financovaný aj z participatívneho rozpočtu MČ Bratislava – Nové Mesto.

Miera úspešnosti projektu:

Záhrada a vinica vytvorila v lokalite silnú skupinu susedov, ktorým nie je ľahostajné ich okolie. Aj napriek krádežiam, vandalizmu a čiernym skládkam v okolí si vytvorili pozitívny vzťah k miestu, ktoré predtým nevnímali ako súčasť mestského verejného priestoru. Zakladatelia mali kritérium výberu fyzickú blízkosť domova ku vinici, takže väčšina záhradkárov býva do 5 minút chôdze od záhrady, čo podporuje ich väzby na daný priestor. Záhrada má za sebou dve sezóny a čaká ju tretia, po ktorej sa končí zmluva OZ Vnútroblok s magistrátom, takže je zatiaľ ťažké predpovedať, či na danom mieste pretrvá. Naznačila však smer, ako pristupovať k takzvaným prázdny miestam v rámci mestskej štruktúry.

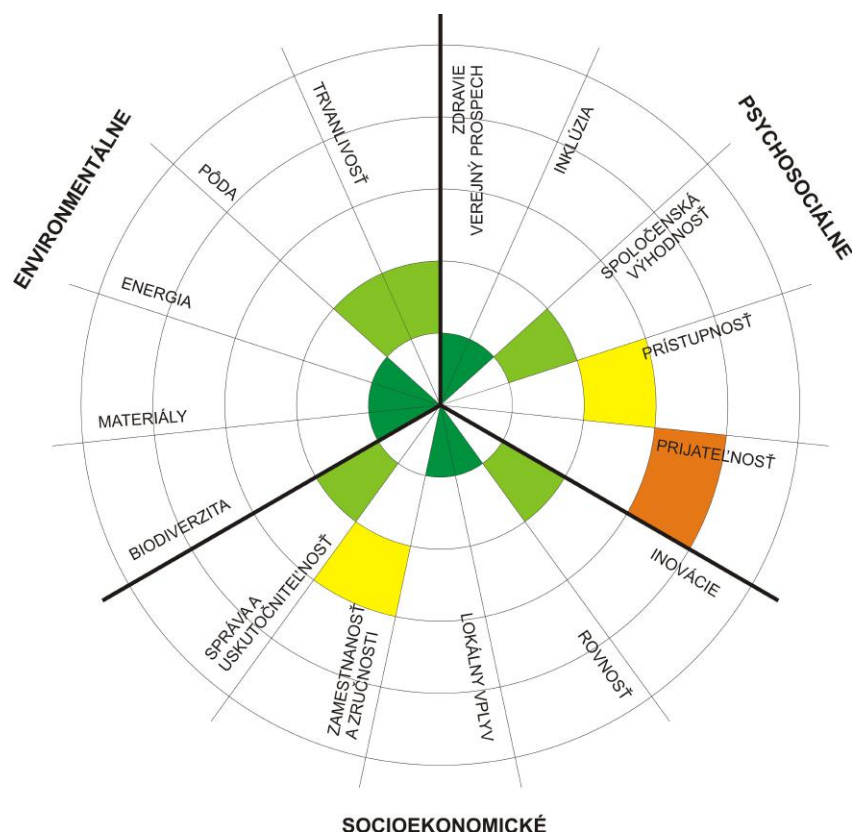

OBR. 12: väčšina záhradkárov z mobilnej záhrady Vinica a mobilná záhrada Pionierska býva do 500 m od záhrady

Zdroj: <http://www.vnutroblok.sk>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt úspešne naplňa ciele a premieňa dlhodobu nevyužitý pozemok na miesto pre stretávanie a príjemný pobyt na pomedzí mesta a krajiny. Popritom sa mu darí transformovať anonymných ľudí na funkčnú komunitu, ktorá participuje na premene svojho okolia. Hoci mala vinica a záhrada množstvo problémov so záškodníkmi, záhradkári sa rozhodli vytrvať a dokázať, že sa im podarí vytvoriť krásny kúsok mestskej divočiny. V rámci projektu bola sledovaná aj spolupráca s mestom a mestskou časťou, ktorá nie je bezproblémová. Iniciatíva leží na pleciach občianskeho združenia a mesto, mestská časť, sú len pasívnymi podporovateľmi projektu.

OBR. 13: hodnotiacia schéma projektu Vinica a mobilná záhrada Pionierska

* Zdroje:

<https://www.facebook.com/Vnutroblok/>

<http://vnutroblok.sk/>

<https://www.dobrakrajina.sk/>

<http://bratislavaden.sk>

<https://dennikn.sk/102820/mestske-zahrady/>

<http://pr.banm.sk/liferay/vinograd>

rozhovory so zakladateľmi Sandrou a Michalom Štasselovcami
osobné návštevy záhrady

KOMUNITNÁ ZÁHRADA V KLUBE DÔCHODCOV DNV

Lokalita: Istrijská 109, Devínska Nová Ves, Bratislava, Slovensko

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta 15 km

Majetkovo právne vzťahy: pozemok mesta Bratislava

Rozloha: cca 500 m²

Vznik: 2014

Realizácia: Centrum environmentálnej a etickej výchovy Živica

Autori/koordinátori: Petra Ježeková (Živica), Patrícia Černáková (návrh), Zuzana Rusková (koordinátor)

Prístup: záhrada oplotená v areáli klubu dôchodcov, areál sa uzamyká, voľný prístup v otváracích hodinách klubu

Užívatelia: uzavretá komunita z Devínskej Novej Vsi, začínalo päť rodín a niekoľko ďalších sa postupne pridalo

Aktivity: záhradkárčenie, stretnutia komunity, opekanie

Počet jednotiek: pestovanie priamo v pôde, boxy sú naznačené dreveným okrajom

Typ plochy: záhrada objektu občianskej vybavenosti miestneho významu

OBR. 14: pozemok v novembri 2016

Zdroj: Zuzana Rusková

Popis:

Záhrada bola založená centrom Živica v rámci projektu Nevyšliapanou cestou, s cieľom vytvoriť komunitu, ktorá si bude dopestovávať vlastné potraviny. Centrum zabezpečilo komunikáciu s mestskou časťou, pozemok a štartovací grant. V medzigeneračnej záhrade sa mali stretávať záhradkári z radov dôchodcov z klubu, deti zo základnej školy I. Bukovčana a záujemcovia z radov verejnosti.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Pozemok sa nachádza v mestskej časti Devínska Nová Ves, vzdialenej približne 15 km od centra Bratislavy. Mestská časť bola samostatnou obcou, v roku 1972 pripojenou k Bratislave. Následne koncom 80. a začiatkom 90. rokov tu bolo vystavané sídlisko, cca pre 12000 obyvateľov. Klub dôchodcov a jeho záhrada sa nachádzajú v starej časti obce.

Hlavné polohové výhody:

Uzamknutý areál poskytuje miesto uzavretej komunite. Blízkosť klubu dôchodcov zabezpečuje vysokú mieru sociálnej kontroly. Poloha mimo centra mesta

predznamenáva, že vytvorená komunita záhradkárov je z blízkeho okolia. Záhrada sa nachádza medzi rodinnými domami, približne 1,5 km od sídliska. Táto vzdialenosť je zvädnuteľná pešou chôdzou za približne 20 minút, čo je na hranici dennej pešej dostupnosti. Výhody umiestnenia mimo sídliska – sociálna kontola, pokoj, uzavretosť areálu – prevážia nad väčšou vzdialenosťou od miesta bydliska väčšiny záhradkárov.

OBR. 15: záhradkári si svojpomocne budujú infraštruktúru – búbky pre vtáky a netopiere (vľavo), chodníky z recyklovaných tehál (v strede) ohnisko a oddychové miesto (vpravo)
Zdroj: Zuzana Rusková, <https://www.facebook.com/groups/486841498087400/>

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhrady je veľmi dobré, vďaka jej náväznosti na klub dôchodcov. Záhrada má napojenie na vodu a elektrickú energiu, nachádza sa tu murovaný uzamykateľný sklad na náradie. Z prvotného grantu bol vybudovaný napríklad prístrešok a latrína. Mnoho vecí, ako kompostovisko, hojdačku, mobiliár, si komunita buduje svojpomocne.

Model pestovania:

So záhradkárčením začínalo okrem koordinátorky päť rodín, prvé dve sezóny chodili záhradkáriť aj deti spolu s pedagógom zo základnej školy. Komunita si určila maximálny počet pestovateľov, ktorý je naplnený. V prípade, že sa niekto nestíha venovať záhrade, presťahuje sa, alebo z iných dôvodov, môžu prijať ďalšieho záujemcu, väčšinou opäť rodinu. Komunita nemá stanovené poplatky, na začiatku sezóny, na základe dohody, každý prispeje rovnakou čiastkou (približne 10-20 eur), ktoré slúžia výlučne na chod záhrady. Políčka sú rozdelené na rodinné (pestovatelia sa o ne starajú a zbierajú úrodu samostatne) a na zdieľané (starajú sa a zbierajú všetci spoločne).

OBR. 16: na záhrade sa snažia o udržiavanie princípov permakultúry, členom slúži ako malé permakultúrne laboratórium, pestujú tradičné odrody zeleniny, ale aj jedlé kvety a bylinky
Zdroj: Zuzana Rusková, <https://www.facebook.com/groups/486841498087400/>

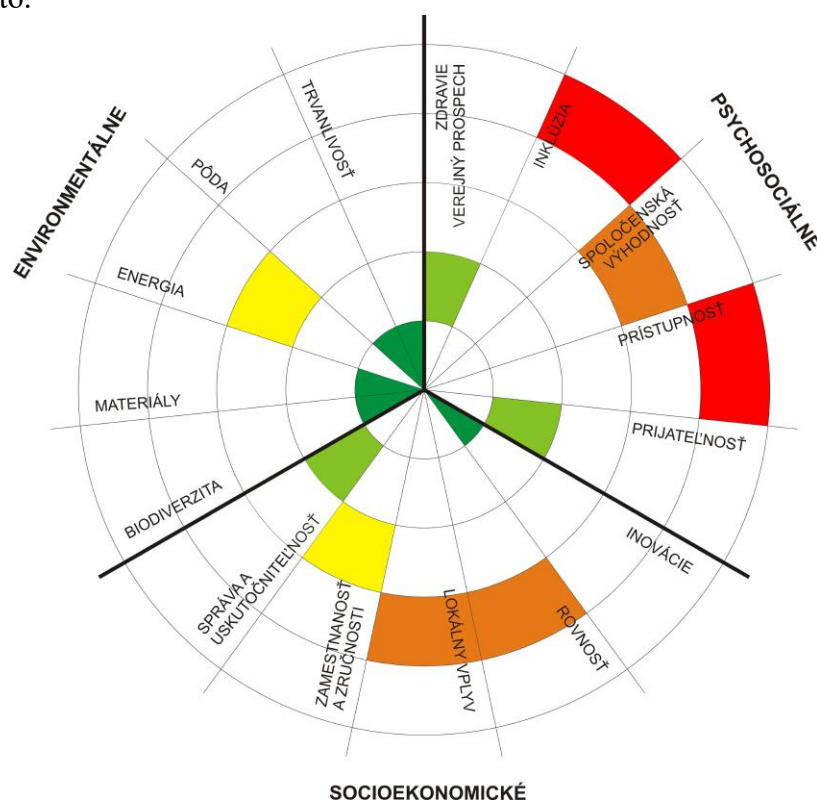
Miera úspešnosti projektu:

Zamýšľaný model medzigeneračnej záhrady nebol úspešný. Dôchodcovia z klubu od začiatku nejavili záujem stať sa členmi záhradkárkej komunity. Z časti je za to

zodpovedný fakt, že väčšina z nich má svoje vlastné záhrady pri rodinnom dome, prípadne v záhradkárskej oblasti, a preto preferujú individuálne pestovanie, viac zamerané na výnos. Školáci zo školy I. Bukovčana sa zúčastňovali na chode záhrady dve sezóny, avšak iniciatíva zapojenia školy nebola systémová. Iniciatíva konkrétnej pedagogičky zo školy bola dobre myslená, ale stroskotala na skutočnostiach, že aktivity na záhrade boli realizované v rámci hodín telesnej výchovy, vzdialenosť záhrady od školy a taktiež fakte, že hlavná záhradkárska sezóna je cez prázdniny.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt nenaplnil všetky svoje ciele, napriek tomu vytvoril príjemný priestor, okolo ktorého je združená komunita prevažne rodinného charakteru. Záhrada nie je miestom workshopov, odborných prednášok a občianskych diskusií, ale vytvára zázemie pre niekoľko rodín bývajúcich v okolí na pestovanie vlastnej zeleniny, detské dobrodružstvá, či spoločné opekačky. Podobný typ záhrady, kde sa schádza uzavretá komunita, nie je vhodný do exponovaných polôh centier miest, tu by mal plniť ďalšie funkcie. Avšak na mieste vidieckeho charakteru, medzi inými záhradami, určite má svoje miesto.

OBR. 17: hodnotiacia schéma projektu Komunitná záhrada v klube dôchodcov DNV

* Zdroje:

<http://www.zivica.sk/sk/komunitne-zahrady/aktuality/nase-komunitne-zahrady-buduna-permakulture-v-meste-2014>

<http://www.zivica.sk/sk/komunitne-zahrady/komunitne-zahrady>

<http://www.akcuj.cz/udalosti-historie/159554/komunitna-zahrada-v-klube-dochodcov-dnv>

rozhovory s koordinátorkou Zuzanou Ruskovou

KOMUNITNÍ MOBILNÍ ZAHRADA V PYTLI

Lokalita: Kamenná 20, Brno, Česká republika

Umístění: širšie centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok mesta Brna, ktorý má v správe školské zariadenie pre environmentálne vzdelávanie Lipka

Rozloha: cca 100 m²

Vznik: 2013 (dodnes sa 2 x sťahovala)

Realizácia: ProMěsto, o.s.

Autori/koordinátori: Kateřina Pařízková (iniciátorka, spoluzakladateľka), Kristýna Hrubanová (spoluzakladateľka), Vratislav Vozník (spoluzakladateľ)

Prístup: oplotená záhrada, s bránkou na zámok, kľúč je k dispozícii u stálych a zakladajúcich užívateľov, prístup pre verejnosť v rámci organizovaných akcií

Užívatelia: zakladajúci a stáli členovia, záhradkári zo susedstva, verejnosť

Aktivity: záhradkárčenie vo vreciach, stretnutia, opekačky, premietania filmov

Počet jednotiek: cca 10 – 30 big bag (počet sa mení v závislosti od miesta, kde Zahrada v pytlí pôsobí)

Typ plochy: na začiatku otvorený vnútroblok na ulici Leitnerova, potom sa presunula na plochu pri multifunkčnom centre Industria, v súčasnosti sídli na záhrade patriacej zariadeniu pre environmentálne vzdelávanie Lipka

OBR. 18: tri podoby záhrady, Leitnerova, sezóna 2013 (vľavo), Insutra, sezóna 2014 (v strede), Kamenná, sezóna 2016 (vpravo)

Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>, mapy.cz

Popis:

Iniciátorkou bola doktorandka environmentálnych štúdií Kateřina Pařízková, ktorá bola inšpirovaná záhradou Prinzessinnengarten v Berlíne. Chcela vytvoriť záhradu na podobných princípoch, ktorá bude mobilná, komunitná, realizovaná na jednom z veľkého množstva brnenských brownfiedov. Zhromaždila okolo seba úzku skupinu podobne nadšených ľudí, kamarátov a známych, spolu s ktorými založila občianske združenie a začala zháňať vhodný pozemok, materiál a postupne budovať záhradu.

Prvý pozemok sa skupine podarilo získať vo vnútrobloku domu na Leitnerovej, v ktorom bývala jedna zo zakladateľiek. Pozemok bol oplotený, zarastený a patril

majiteľovi neďalekej večierky. Tu iniciátori, spoločne so susedmi, odštartovali prvú pestovateľskú sezónu, kde spoločne obhospodarovali zhruba 10 pestovateľských vriec (big bagov) a usporiadali niekoľko malých akcií pre verejnosť.

Skupinu okolo záhrady tvorili prevažne prvotní iniciátori a ich kamaráti a susedia, postupne sa, najmä vďaka stránke na Facebooku, pridávala verejnosť.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Záhrada vystriedala za svoje fungovanie zatiaľ tri lokality. Prvá bola situovaná vo vnútrobloku na Leitnerovej, na starom Brne, o rozlohe približne 30 m², aj keď pôvodne sa usilovali o dlhodobu nevyužitý pozemok medzi ulicami Vevčří a Kounicova, pri supermarkete Albert. Druhá lokalita, pri kreatívnom centre Industria, ktoré je situované v objekte bývalých mrzariarní, na vyčlenenej časti parkoviska, bola na ploche približne 100 m². Táto lokalita, v blízkosti Dolného či Rosického nádraží, je od tej pôvodnej vzdialená približne 2,5 km. Zatiaľ posledná lokalita je na Kamenej ulici 20, kde organizácia Lipka vyčlenila približne 100 m² pre Záhradu v Pytli, na zvyšku pozemku je plánované zriadenie ukážkovej vzdelávacej záhrady.

Hlavné polohové výhody:

Každá poloha prinášala svoje výhody. Záhrada vo vnútrobloku prinášala istú intimitu a prirodzene združovala susedov. V blízkosti sa nachádzala ubytovňa, z ktorej na záhradu prichádzali pomáhať rómske deti. Najmenej výhodná poloha, vzdialená od centra, v bývalej priemyselnej lokalite sa javila pri centre Industria. Tu sa záhrada nachádzala na asfaltovom parkovisku, bez akéhokoľvek tieňa. Tieto nevýhody však vyvažoval kreatívny duch lokality a príjemná komunita ľudí, ktorí sa tu stretávali. Zatiaľ posledná lokalita má výhodu, že sa jedná o naozajstnú záhradu so vzrastlými stromami, ktoré vytvárajú príjemné prostredie. Zároveň je blízko k centru a ešte bližšie k špecifickej štvrti Kamenej kolonii, nevýhodný sa môže javiť komplikovaný prístup do záhrady, kvôli ktorému je sťažené organizovanie akcií pre verejnosť.

**OBR. 19: každé miesto prinieslo so sebou odlišné prostredie a atmosféru
Leitnerova (vľavo), Industria (v strede), Kamenná (vpravo)**

Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>

Zabezpečenie:

Sťahovavosť záhrady spôsobila, že záhradkári sú flexibilní a nepotrebujú veľké zázemie. Najdôležitejšia je vždy voda, na Kamenej má záhrada prístup k vodovodu, za príspevok za spotrebovanú vodu. Ako nárad'ovňa slúži stará darovaná skriňa. Skleník si záhradkári zhotovili zo starých okien. Posedenie je vytvorené z paliet, k dispozícii je ohnisko a tiež zapožičané grily. Dažďovú vodu záhradkári zatiaľ nezberajú. Jediné miesto, kde bolo jednoducho možné zbierať dažďovú vodu z okolitých striech bolo v areáli Industry, kde však materiál striech nebol vyhovujúci pre použitie vody na zalievanie rastlín určených pre konzumáciu.

Model pestovania:

Záhrada funguje neformálne a neštruktúrované. Pôvodný cieľ, aby pestovanie bolo organizované spoločne a komunitne je stále zachovaný. Všetky doterajšie sezóny boli bezplatné, záhradkári si mohli obrábať svoje „pytle“ aj individuálne. Táto možnosť nebola veľmi využívaná, individuálni záhradkári tvorili významnú časť iba na Industrie, kde bol počet záhradkárov celkovo najväčší. Záhrada združuje približne 10 stálych členov (z toho 4-5 zakladajúcich), na začiatku sezóny je vždy nárast členskej základne, postupne však nadšenie opadá.

Do budúcnosti premýšľa záhrada o nastavení systému, kedy bude priestor rozdelený na komunitnú a súkromnú časť. V komunitnej časti by ľudia obhospodarovali pestovateľské plochy spoločne, v súkromnej by bolo možné prenajať si svoj vlastný záhon. Od typu záhradkárčenia by sa odvíjal príspevok (nižší pre komunitnú a vyšší pre súkromnú časť).

Miera úspešnosti projektu:

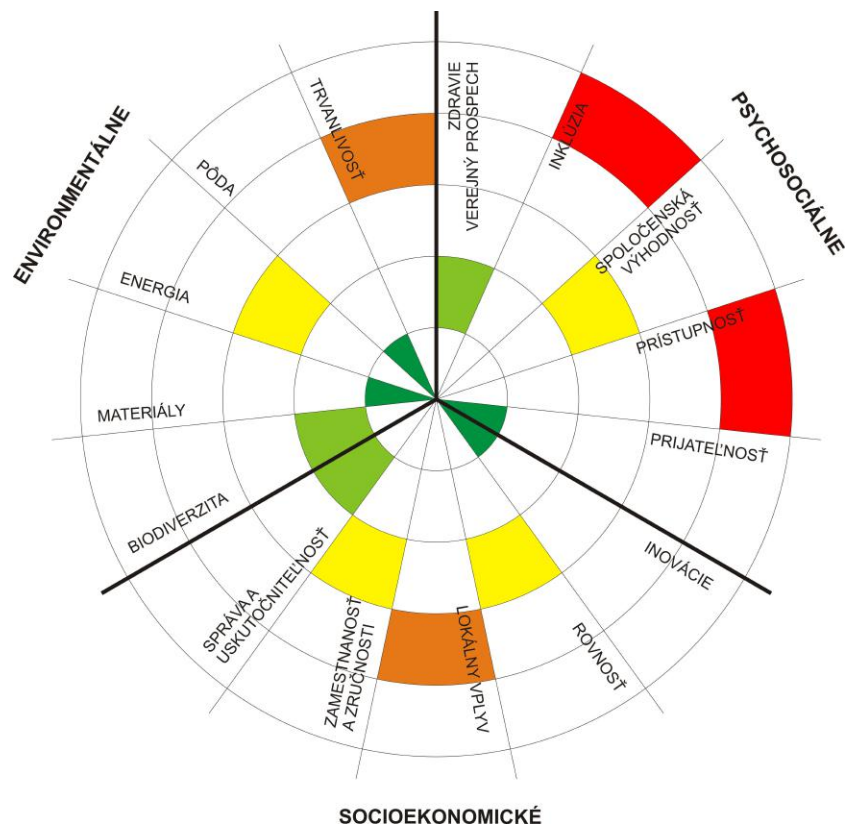
Záhrada prežila dve sťahovania, čo je silný znak jej životaschopnosti a odhodlania zakladajúcich členov. V súčasnej polohe v novej sezóne nebude fungovať, keďže centrum Lipka ide v nasledujúcej sezóne realizovať ukážkovú záhradu. V tomto momente si záhradkári nie sú 100% istí, či sa na Kamennú ulicu budú môcť ešte vrátiť. Záhrada na tomto mieste, ktoré je dosť uzavreté, klesla na počte členov. Záhradkárčenie je tu však jednoduchšie, keďže časť záhonov je v úrovni terénu, a okolité stromy poskytujú tieň a zlepšujú mikroklimu daného miesta. Určite bude zaujímavé sledovať, ako bude osud tejto nomádskej záhrady pokračovať.

OBR. 20: posledná sezóna, Kamenná 20, zariadenie Lipka
Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt odštartoval vo veľmi príjemnom priestore, kde vytvoril zaujímavú susedskú komunitu. Po prvom sťahovaní významne zväčšil svoju členskú základňu, aj keď sa s ním nepresunuli záhradkári z pôvodnej lokality. Prvotné predstavy svojich zakladateľov, vytvoriť komunitnú, multigeneračnú záhradu na ploche brnenských brownfieldov sa však zatiaľ nepodarilo realizovať. Životaschopnosť projektu je výrazne ovplyvnená nadšením tvorcov, ktorí zatiaľ na všetkých miestach dokázali vytvoriť príjemnú atmosféru a pritiahnúť nových užívateľov. Títo sú však veľmi nestáli a nevytvoria si natoľko pevné vzťahy, aby sa presunuli so záhradou. Tento jav môže byť spôsobený aj faktom, že väčšina užívateľov záhrady sú vo veku 20-30 rokov, väčšinou študenti, ktorí sa často sťahujú, prípadne odchádzajú z Brna.

OBR. 21: hodnotiacia schéma projektu Zahrada v pytli

* Zdroje:
<https://www.facebook.com/zahradavpytli/>
 rozhovory a mailová komunikácia so zakladateľmi
 osobné návštevy záhrady

ZAHRADKÁRSKA OSADA KRAVÍ HORA I, BRNO

Lokalita: plocha medzi ulicami Lužická a Kraví hora, Brno, Česká republika

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: vlastník pozemku - Statutární město Brno

Rozloha: 37 726 m² (3,77 ha)

Vznik: 1934

Realizácia: Ústřední svaz zahrádkářských kolonií

Autori/koordinátori: Adolf Sehnal (zakladateľ pobočky Ústředního svazu zahrádkářských kolonií v republice, v Brne)

J. Lokvenc, A. Appl, K. Col, M. Loubal a J. Vipler (prvý členovia rady Svazu, Brno)

Prístup: záhradkárska kolónia je oplotená, vstup je na kľúč pre členov Českého zahrádkářského svazu, ktorí majú záhrady v prenájme

Užívatelia: záhradkári so svojimi rodinami, prípadne priateľmi

Aktivity: záhradkárčenie a individuálna rekreácia, v posledných rokoch sa organizujú dni otvorených dverí pre verejnosť jeden/dvakrát za sezónu

Počet jednotiek: 153 záhradok o rozmere 10 x 20 m s besiedkou o veľkosti 2 x 3 m

Typ plochy: pôvodne nevzhľadná plocha na okraji mesta, dnes plocha v centrálnej mestskej časti vzdialená iba 2,5 km od hlavného historického námestia

OBR. 22: záhradkárska kolónia, jeseň 2012

Zdroj: <http://www.zokravihora.cz>

Popis:

Už v začiatkoch záradkárskej kolónie na Kraví hore prichádzalo k rozporu názorov. Členovia komisie a zástupcovia mestskej rady sa stavali proti zriadeniu kolónie. Poukazovali na to, že kolónia bude mať vzhľad ako kolónia pri ulici Veverí a že sa nehodí na Kraví horu. Na Veverí mala kolónia 80 záhradok, kde si všetku potrebnú infraštruktúru zaist'ovali sami záhradkári - nádrže na vodu, oplotenia a všetky potrebné zariadenia. To spôsobilo, že priestor nemal žiadny systém a pôsobil nevzhľadne a chaoticky.

Preto sa predseda Adolf Sehnal a prítomní členovia výboru snažili členov komisie presvedčiť celkovými plánmi, návrhmi besiedok a jednotlivých zahrádiek, že táto kolónia bude zariadená vzorne. To sa im podarilo a v roku 1934 bola slávnostne otvorená záhradkárska osada Kraví hora I. Po druhej svetovej vojne boli založené na Kraví hore ďalšie dve záhradkárske osady Kraví hora II (1946) a Malina (1953).

V rámci záhradkárskych osád na Kraví hore platí aj dnes prevádzkový poriadok, ktorý obsahuje požiadavky na upravenosť záhrady. Najprísnejší je práve v časti Kraví hora I, kde medzi povinnosťami patrí nenarušovať vzhľad okolia záhradkárskej osady skladovaním odpadu a nepoužiteľných vecí okolo besiedky, udržiavať poriadok na spoločných komunikáciách, odstraňovať burinu a trávu aj pred záhradkami, udržiavať bočné komunikácie, udržiavať živý plot popri cestách, pokiaľ tvorí hranicu záhrady. Povinnosťou záhradkára je aj realizovať včas všetky agrotechnické opatrenia, hubenie buriny a škodcov a na vlastné náklady realizovať opatrenia zamedzujúce ich rozmnožovaniu. Dovoľená nie je ani výsadba vysokokmeňov, orechov, lesných drevín a ihličnanov. Členovia výboru realizujú počas sezóny kontroly, kedy sledujú, či sú tieto povinnosti dodržiavané.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Územie sa nachádza v centrálnej časti mesta, iba 2 km od historického centra. Areál Kraví hory je zo západnej strany v susedstve s Masarykovou čtvrtí a z východnej strany s časťou mesta Vevří, do ktorej katastrálneho územia spadá. V rámci areálu Kraví hory sa okrem záhradkárskych kolónií nachádza parková plocha, kúpalisko, krytá plavecká hala, klzisko, hvezdáreň a planetárium, basebalové a softbalové ihrisko Technika Brno, kynologické stanovište, hádzanárske ihrisko Draken Brno, zbytky vodojemu z roku 1913, ako aj vodojem z roku 1924, areál VUT, ktorý sa rozkladá na mieste kasární z montovaných barakov z roku 1939. Ďalšími vojenskými stavbami sú trojica protiletceckých krytov a pozorovateľňa v blízkosti vodojemu.

Hlavné polohové výhody:

Uzamykateľný areál poskytuje miesto pre prácu v záhrade a relax komunitu záhradkárov združených v záhradkárskom zväze. Vchod do areálu zabezpečujú dve vjazdové bránky a tri bránky pre peších, účelovo rozmiestnené po obvodu kolónie. Väčšina záhradkárov je z centra mesta, a tak je pre nich veľkou výhodou pešia dostupnosť areálu Kraví hory, prípadne jeho ďalšia vybavenosť (kúpalisko, športoviská).

OBR. 23: deň detí 2016 (vľavo, v strede), odvoz odpadu, leto 2013 (vpravo)

Zdroj: <http://www.zokravihora.cz>

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhradkárskej kolónie je veľmi dobré. Konceptia riešenia záhradiek a besiedok bola navrhnutá tak, aby bola dodržaná jednota a moderný vzhľad s dôrazom na budúcnosť, čo sa odráža v stále aktuálnom priestorovom členení. Každá záhrada má besiedku, ktoré sú situované v pravouhlom systéme. Centrum záhradkárskej kolónie tvorí námestíčko, na ktorom sa nachádza klubovňa, toalety, detské ihrisko s hojdačkami a pieskoviskom, priestor na loptové hry a bedminton, stolnotenisový stôl, prístrešok s náradím k zapožičaniu a pracovným stolom, sklad

hnojív. V minulosti fungoval v rámci záhradkárskej osady kuželkársky krúžok. Voda je rozvedená do všetkých záhradiek. V rámci kolónie sa tiež nachádza tenisový kurt so zázemím.

Model pestovania:

Záhradkári sú združení v Českém zahrádkářském svaze, od ktorého si prenajímajú záhradky. Za tento prenájom platia ročne v priemere 2900 Kč. Financie z prenájmu sú použité na prenájom pozemku, na ktorom sa záhradkárska kolónia nachádza. Prenajímateľom je Úrad městské části města Brna, Brno-střed. Ďalej nájom pokrýva podiel na spotrebovanej vode, údržbu spoločných priestorov a klubovne, odvoz nespáliteľného odpadu trikrát ročne. Úprava tenisového a detského ihriska, plotov, komunikácií a spoločných priestorov prebieha počas spoločných brigád. Ak sa záhradkári brigád nezúčastňujú, platia náhradu 125 Kč za neodpracovanú hodinu. Záhradkárska komunita je uzavretá, noví členovia sú prijímaní v prípade uvoľnenia pozemku podľa poradovníka.

**OBR. 24: záhradná divočina, leto 2014 (vľavo),
záhradka s prevahou ovocných stromov, leto 2014 (vpravo)
Zdroj: Markéta Tichá**

Miera úspešnosti projektu:

Záhradkárska kolónia na Kraví hore je už na svojom mieste viac ako 80 rokov. Za ten čas sa tu stretávali minimálne štyri generácie záhradkárov. Kým v minulosti mali záhrady prevažne samozásobiteľskú funkciu, postupom času sa stávajú miestom úteku pred rýchlym životným tempom. S tým súvisí aj veková štruktúra záhradkárov. V posledných desiatich rokoch cítiť veľký nárast záujmu zo strany mladých rodín s deťmi, ktoré hľadajú pokojné miesto na trávenie voľného času celej rodiny v pokojnom prostredí, kde môžu učiť deti k vzťahu k ekológii a rešpektu k prírode.

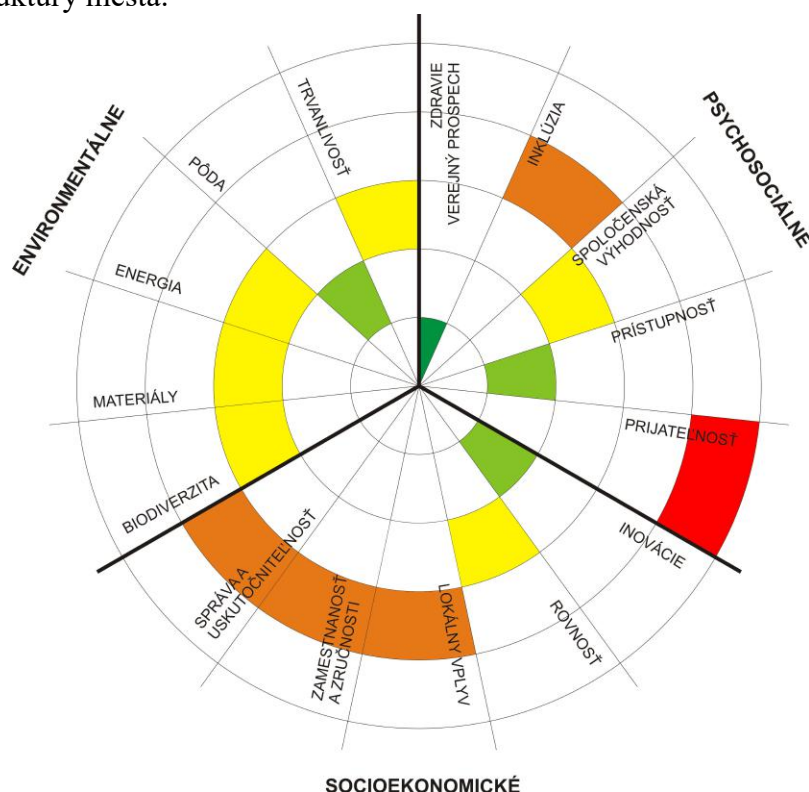
O záhradkárskech kolóniách na Kraví hore sa dlhodobo vedie diskusia. Už roky existuje návrh, podľa ktorého tu má vyrásť verejný park, ktorému by mali záhradky ustúpiť. Argumenty stavajú na tom, že pozemok je využívaný iba malou skupinou obyvateľov Brna, park by mohli využívať všetci. Je jednoznačné, že park väčší ako Lužánky by bol náročný na údržbu. Otázna je aj jeho ekologická hodnota, keďže je známe, že záhrady vytvárajú špecifické prostredie pre množstvo druhov fauny a flóry.

Cestou by mohlo byť postupné otváranie záhrad verejnosti a snaha o čisto ekologické hospodárenie zo strany záhradkárov, čím by sa biodiverzita oblasti zvýšila. Otváraní sa zatiaľ záhradkári viac či menej úspešne bránia, boja sa o svoj pokoj a bezpečnosť. Fungovanie záhradkárskech kolónií ako poloverejných priestorov, s vzdelávacou funkciou by mohlo byť cestou, ako vytvoriť kompromis medzi záhradkármi

a obyvateľmi okolitých štvrtí. Už v minulosti fungovali brigády na zber rumančeku a liečivých bylín, prípadne zásobovanie Detského domova Dagmar, či Slepeckého ústavu na Ulici Vevěří prebytkami úrody. V budúcnosti by mohli záhradkári predávať svoje prebytky na malom farmárskom trhu, prípadne by niektoré pozemky mohli byť obhospodarované nielen jednotlivcami, ale aj väčšími komunitami, čo by prispelo k výraznejšej inklúzii.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt dokazuje, že záujem o záhradkársku kolóniu je stále živý. Mnoho ľudí vníma tieto osady ako prežitok socializmu, na príklade Kraví Hory však vidíme, že tu bola už dávno pred jeho nástupom. Plochy, ktoré v minulosti boli na okrajoch miest, sú v dnešnej dobe súčasťou centrálnych častí miest, a tak často silnie tlak na „zmysluplnejšie“ využitie pozemku. V našich podmienkach k tomu prispieva aj exkluzivita a uzavretosť záhradkárskych komunit. Záhrady však plnia dôležitú environmentálnu funkciu, kedy pomáhajú zamedziť tepelným ostrovom, vytvárajú životné prostredie s vysokou mierou biodiverzity, dávajú radosť z pohybu, práce a pobytu na čerstvom vyduchu v prírodnom, bezpečnom a príjemnom prostredí, pričom podnecujú medzigeneračné vzťahy. Pri vhodnom otvorení sa verejnosti sa môžu stať špecifickou formou priestorov verejnej zelene, ktorá nájde svoje miesto v rámci štruktúry mesta.

OBR. 25: hodnotiaci schéma projektu Zahradkárská osada Kraví hora I

* Zdroje:

<http://www.zokravihora.cz/>, <http://martinander.blog.idnes.cz/>
<http://osmc.webnode.cz>, <https://www.zahradkari.cz/zo/KH2/>
 pamätná kniha Spolku záhradkárov, Kraví hora I v Brně
 osobná návšteva v kolónii

ZAHRADA SMETANKA

Lokalita: Na Smetance 3, Praha 2, Česká republika

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok mestskej časti Praha 2

Rozloha: cca 1750 m²

Vznik: 2014

Realizácia: ZELENÁ ZAHRADA, z.s.

Autori/koordinátori: Pavlína Kalousová, Monika Ladmanová

Prístup: záhrada je oplotená, má zverejnený prevádzkový poriadok, vyhradené otváracie hodiny pre členov Klubu Zelené zahrady, ktorými je záhrada prednostne využívaná, prístup verejnosti je možný v časoch prítomnosti správcu

Užívatelia: starousadlíci a susedia z pražských Vinohradov, dve neďaleké materské školy z Prahy 2

Aktivity: záhradkárčenie, stretnutia komunity, jóga, workshopy a prednášky, divadlo, koncerty, kinopremietania, diskusie a iné kultúrne akcie, tvorivé dielne, sezónny program (vinobranie, hody, zdobenie stromčeka, dyňobranie), blšie trhy

Počet boxov: cca 100

Typ plochy: zanedbaný pozemok v rámci funkčnej mestskej štruktúry

OBR. 26: areál pred premenou (vľavo) a jeho návštevnosť v súčasnosti (vpravo)

Zdroj: <http://www.blesk.cz/galerie/regiony-praha-praha-zpravy/>

Popis:

Záhrada bola založená skupinou miestnych obyvateľov pražských Vinohradov na zanedbanom a opustenom pozemku v susedstve základnej školy na Smetance. Na pozemku sa nachádzal murovaný prístavok, bývalé tenisové kurty a nepoužívaný volejbalový kurt. Cieľom zakladateľov bolo rozvíjať susedské vzťahy a využívať verejný priestor prospešným spôsobom. Záhrada začala fungovať v máji 2014, kedy dostala ročnú nájomnú zmluvu na využívanie pozemku. Neskôr jej bola predĺžená na ďalšie dva roky. V súčasnosti je na rok 2017 plánovaná na pozemku výstavba

športoviska pre blízku základnú školu. Je pravdepodobné, že záhrada sa bude sťahovať.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Pozemok sa nachádza v časti Vinohrady na rohu ulíc Na Smetance a Italská, v tesnej blízkosti Riegrových sadů. Je to jediná komunitná záhrada v Prahe, ktorá sa nachádza v centre mesta, asi 15 minút chôdze od Václavského námestia.

Hlavné polohové výhody:

Areál poskytuje veľkorysý priestor nielen pre pestovateľské boxy, ale aj kútik pre hru detí, klubovňu, priestory pre aktivity mimovládnych organizácií ako napríklad DivaDno alebo Proud, priestor pre materské školy, opekanie či športové vyžitie. Vďaka blízkosti k centru je priestor vhodný nielen pre susedské stretávanie, ale aj na organizáciu verejných akcií, ktoré sú medzi verejnosťou veľmi obľúbené a navštevované.

OBR. 27: záhrada žije akciami pre členov klubu aj pre verejnosť

Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradasmetanka/photos/>

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhrady je veľmi dobré, v murovanom objekte vznikla klubovňa, k dispozícii je spoločné náradie. Záhrada má prípojku vody aj elektriny. Okrem pestovateľských boxov sa tu nachádza svojpomocne vybudované detské ihrisko, návštevníkom je k dispozícii stolnotenisový stôl, ihrisko na petanque, športová plocha pre volejbal a jógu.

Model pestovania:

Záhrada je orientovaná primárne na členov Klubu Zelené zahrady. Má svoj prevádzkový poriadok a oficiálnu prihlášku, v ktorej je možné požiadať si o členské dvoch typov. V rámci základného členského je zahrnutý prenájom boxu o rozlohe 1 m² na sezónu. Cena tohto druhu členského je 1200 Kč/sezóna. Druhý typ členského je člen bez záhonu, ktorý sa zúčastňuje akcií a chodu záhrady, za jednu osobu je toto členské 250 Kč, za rodinu (max. 2 dospelí) 400 Kč. Záhrada organizuje aj akcie pre verejnosť.

Miera úspešnosti projektu:

Záhrade sa darí naplňať svoje ciele byť multigeneračnou záhradou s medzinárodnou účasťou, kde sa pestuje nielen zelenina, ale najmä vzťahy. Dopoludnia navštevujú záhradu dve materské škôlky, ktorých žiaci sa tu učia, ako funguje príroda, popoludní prichádzajú rodiny s deťmi, mladé páry a jednotlivci, ale aj seniori. Členov Klubu zelenej zahrady je v súčasnosti vyše 300. V záhrade sa organizuje aj množstvo kultúrnych akcií a akcií pre verejnosť.

V druhej polovici roka 2016 sa objavili správy, že záhradu by malo nahradiť športovisko pre susediacu školu. Riaditeľka školy podala do Rady Mestskej časti Prahy 2 žiadosť o výstavbu športoviska na tomto pozemku, pre deti študujúce na základnej škole Na Smetance. Dôvodom má byť navýšenie kapacity študentov na dvojnásobok, s veľkým podielom integrovaných žiakov. Pre nevyjasnené pozadie tohto zámeru, kedy záhrada ešte nebola upovedomená o nepredĺžení nájmu a v médiach už vyšla tlačová správa k výstavbe športoviska s multifunkčnou nafukovacou halou, sa začala mediálna prestrelka medzi členmi komunity, starostkou Janou Černochovou, zástupcami rodičov žiakov základnej školy a ďalšími zainteresovanými. Bola spustená petícia za zachovanie záhrady, v ktorej jej mnoho ľudí, nielen z Prahy 2, vyjadrilo podporu. Taktiež sa na záhrade konali akcie, v snahe upozorniť na vzniknutú situáciu. V súčasnosti nie je jasné, kde bude záhrada pokračovať. Riaditeľka základnej školy ponúkala záhrade priestory v rámci školského pozemku, predsedkyňa spolku Zelená zahrada chce však ešte všetky potenciálne miesta zvážiť. Ako sama hovorí „viac než o truhlíky a záhonky jde o komunitu, ktorá se v zahradě vytvořila“. Momentálne zvažuje záhrada presuny aj do priestorov Riegrových či Lumírových sadov, alebo na Folimanku.

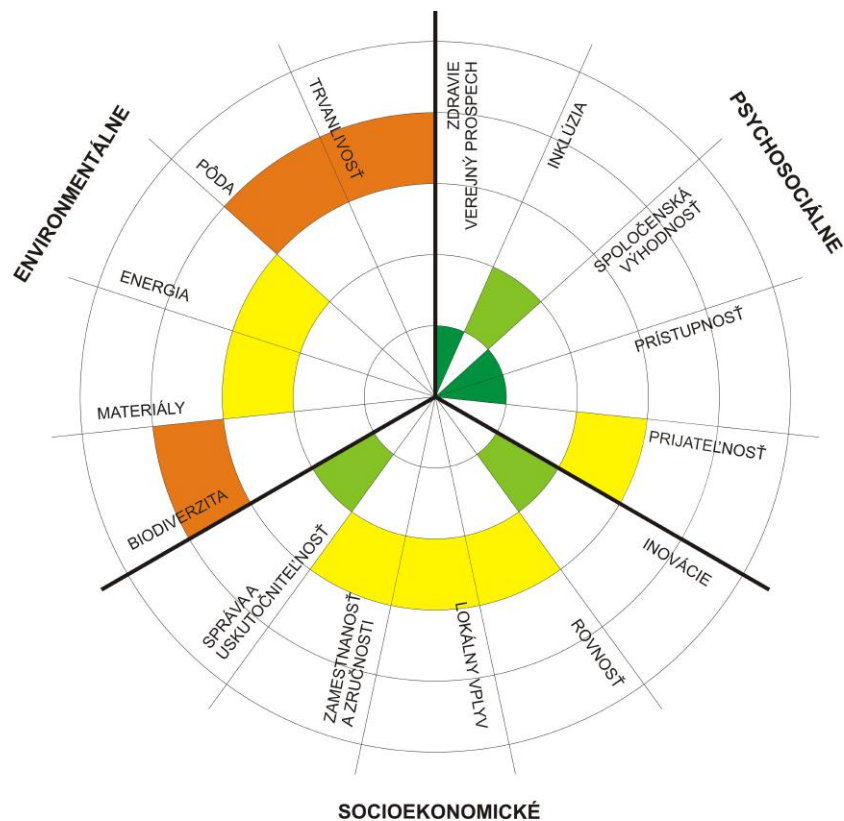

OBR. 28: Smetanka je multigeneračnou záhradou s medzinárodnou účasťou, kde sa pestuje nielen zelenina, ale najmä vzťahy

Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradasmetanka/photos/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt naplňa svoje ciele. Na jednom z mála voľných pozemkov, v husto osídlenej časti mestského centra, vznikla záhradná oáza, ktorá spája ľudí a vytvára súdržnú komunitu, ktorej záleží na svojom okolí. Dobrý dojem je narušený komunikáciou medzi mestskou časťou a zakladajúcou organizáciou záhrady. Komunitná záhrada v mestskom priestore by mala byť dočasnou, mobilnou štruktúrou, ale za transparentných podmienok. Je otázkou, ako sa situácia so záhradou Smetanka vyvinie, bola by však škoda, ak by sa jej nepodarilo v prípadnej novej lokalite nadviazať na úspešný začiatok.

OBR. 29: hodnotiaci schéma projektu Zahrada Smetanka

* Zdroje:

<http://www.zahradasmetanka.cz>

<https://www.facebook.com/zahradasmetanka/>

<http://www.promenypromesta.cz/cz/novinky/article/43/zahrada-smetanka.html>

<http://www.osb-praha2.cz/cz/tiskova-zprava-radnice-prahy-2-usporadala-setkani-k-zelene-zahrade-smetanka>

<https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/potvrzeno-misto-zahrady-vyroste-na-vinohradech-hriste-potreb/r~9949e9367bf311e6888a0025900fea04/?redirected=1484752333>

<http://www.praha2.cz/V-Praze-2-vznika-komunitni-zahrada.html>

http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/bylinky-burty-a-lepsi-sousedske-vztahy-prehled-prazskych-komunitnich-zahrad--1379395

http://www.rozhlas.cz/regina/denik/_zprava/komunitni-zahrada-na-smetance-dokazuje-ze-i-v-centru-prahy-se-da-pestovat-zelenina--1478248

http://www.rozhlas.cz/regina/denik/_zprava/komunitni-zahrada-na-smetance-dokazuje-ze-i-v-centru-prahy-se-da-pestovat-zelenina--1478248

http://www.rozhlas.cz/regina/denik/_zprava/komunitni-zahrada-na-smetance-dokazuje-ze-i-v-centru-prahy-se-da-pestovat-zelenina--1478248

osobná návšteva na záhrade Smetanka

ELSŐ KIS-PESTI KERT

Lokalita: Budapest XIX. okres, roh ulíc Irányi Dániel a Bem József, Maďarsko

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta 10 km

Majetkovo právne vzťahy: pozemok mestskej časti Kispest

Rozloha: 926 m²

Vznik: 2012

Realizácia: Kispest Közpark Kft. (verejné parky Kispest)

Autori/koordinátori: Gábor Rosta (autor myšlienky), Dora János, Aniko Crystal, Ágnes Szabó (autori návrhu), Mária Nagy (koordinátor)

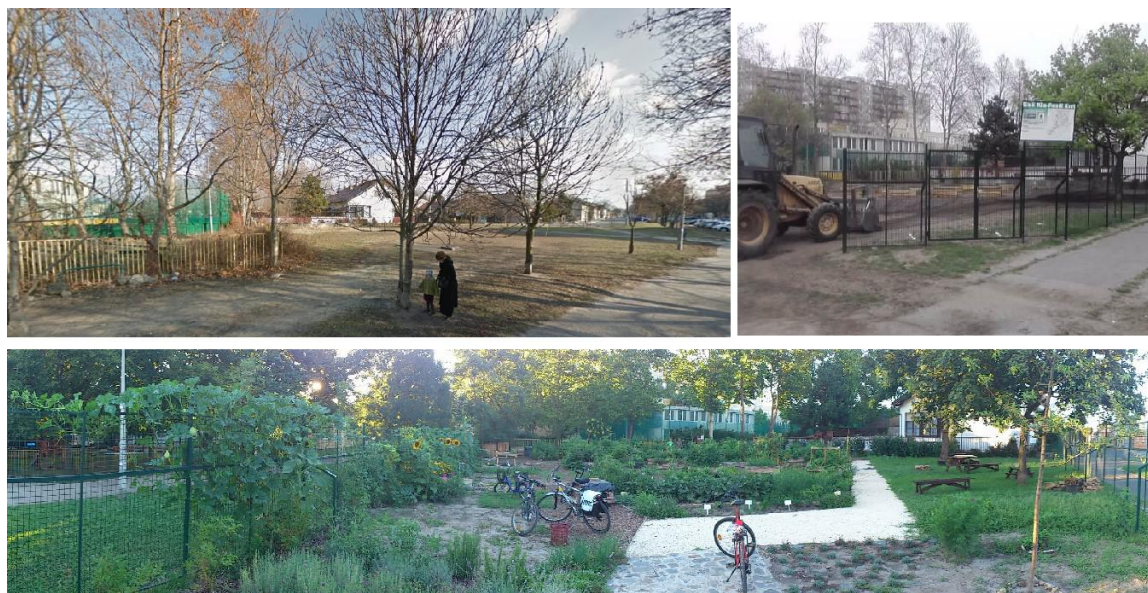
Prístup: záhrada oplotená, uzamykateľná, otvorená pre verejnosť počas akcií

Užívatelia: komunita 26 rodín z blízkeho okolia

Aktivity: záhradkárčenie, stretnutia komunity, opekanie, vzdelávacie workshopy pre deti zo základných a materských škôl v okolí, akcie pre verejnosť

Počet boxov: 26 väčších boxov, pre každú rodinu jeden

Typ plochy: nevyužitá náročná plocha v mieste stretávania starej a panelovej zástavby

OBR. 30: záhrada v januári 2012 (hore vľavo), vo februári 2012 (hore vpravo), v auguste 2012 (dole)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://elsokispestikert.hu>

Popis:

Autor myšlienky záhrady, Gábor Rosta sa zaujímal o mestské záhrady a v roku 2009 napísal knihu *A városi tanya* (Mestská farma), ktorá bola reakciou na ekonomickú krízu a zaoberala sa významom komunitných záhrad, pestovaním v meste a otázkami vzdelávania obyvateľstva v oblasti ekologického povedomia. Následne v roku 2010, s cieľom uviesť svoju teóriu do praxe založil *Városi Kertek Egyesület* (Asociáciu mestských záhrad). Dva roky trvali prípravy, rokovania a administratívne procesy, pokiaľ prišlo k založeniu záhrady. Poprvýkrát v Maďarsku sa mu do realizácie komunitnej záhrady podarilo zapojiť samosprávu a realizovať záhradu na mestskom pozemku.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Pozemok sa nachádza v XIX. budapeštianskom obvode, časti Kispest, ktorá je situovaná juhovýchodne od centra. Kispest bola obec v blízkosti Pesti, ktorú v roku 1950 pripojili k veľkej Budapešti. V roku 1980 tu bolo vystavané sídlisko Kispest lakótelep. V rámci projektu sa realizovalo 12100 bytových jednotiek, takže počet obyvateľov v krátkom období stúpol o 33000.

Hlavné polohové výhody:

Uzamknutý areál poskytuje miesto uzavretej komunite, 26 rodinám z blízkeho okolia. Areál susedí zo severnej strany so základnou školou, zo západnej strany s objektom materskej škôlky. Z východnej strany sa nachádza v priamom susedstve rodinný dom, za ktorým začína štvrť s individuálnou bytovou výstavbou. Táto poloha prináša vysokú mieru sociálnej kontroly. Na juh od záhrady sa nachádza panelové sídlisko, odkiaľ pochádzajú záhradkári.

OBR. 31: porada troch generácií (vľavo), začiatok sezóny (v strede), spoločné posedenie (vpravo)

Zdroj: <http://elsokispestikert.hu/>

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhrady postačuje veľmi jednoduché, keďže záhradkári sú z veľmi blízkeho okolia. Záhrada má napojenie na vodovodnú sieť, čo je dôležité pre polievanie rastlín. Nachádza sa tu malá kôlnička pre najzákladnejšie náradie, kompostovisko, ohnisko, stoly na posedenie, spoločenská plocha (145 m²). Ostatné plochy slúžia primárne pestovateľským účelom. Okrem rodinných boxov sú tu plochy pre spoločné pestovanie, v ktorých prevažujú bylinky (cca 29 m²) a okrasné rastliny (cca 54 m²). Tieto plochy sú využívané aj pre vzdelávacie akcie, pre deti z okolitých škôl a škôlok. Rastliny sú tu označené štítkami ako v botanickej záhrade. V záhrade sa nachádza aj 7 stromov, kvitnúce a ovocné kry. Postupne komunita spolu s mestskou časťou kultivovala aj okolité priestory (214 m²), kde boli umiestnené lavičky, osvetlenie a výsadby.

Model pestovania:

Záhrada združovala relatívne uzavretú komunitu 25 rodín z blízkeho okolia. Počet záujemcov už na začiatku prevyšoval kapacity. Preto Városi Kertek Egyesület (Asociácia mestských záhrad) zriadila v spolupráci so samosprávami ďalšie záhrady na nevyužívaných plochách. Asociácia vykonáva konzultačnú činnosť, koordinuje proces projektovania a výstavby záhrady a v prvých rokoch sa aktívne spolupodieľa aj na prevádzke záhrady. Takýmto spôsobom boli v rámci XIX. obvodu založené ďalšie tri záhrady - Aranykatica kert (2013), Zengő kert (2014), Árnys kert (2015). V roku 2013 bola založená aj prvá záhrada v III. obvode Békási kert Óbuda, neskôr pribudla Zápor kert (2016) a na rok 2017 je plánovaná Amfikert.

Miera úspešnosti projektu:

Podľa pribúdajúcich záhrad je možné usudzovať, že projekt bol a stále je úspešný. Systematická práca, spolupráca so samosprávou mesta a následné odovzdávanie záhrady vytvorenej komunite sa javí ako najvhodnejší prístup. Podpora starostu budapeštianskej časti Kispest Petra Gájdu bola kľúčovou pre dlhodobú spoluprácu, ktorá bola v rámci projektu nastavená. Všetky tieto faktory pozitívne ovplyvňujú aj štruktúru užívateľov záhrad, ktorá je naozaj multigeneračná, o čom svedčí skutočnosť, že koordinátorka záhrady, pani Mária, má už po šesťdesiatke a na záhradu chodí aj so svojimi vnúcatami.

OBR. 32: bylinková záhrada (vľavo), predaj produktov na jednej z akcií pre verejnosť (v strede), občerstvenie pre verejnosť v rámci dožínok na záhrade (vpravo)

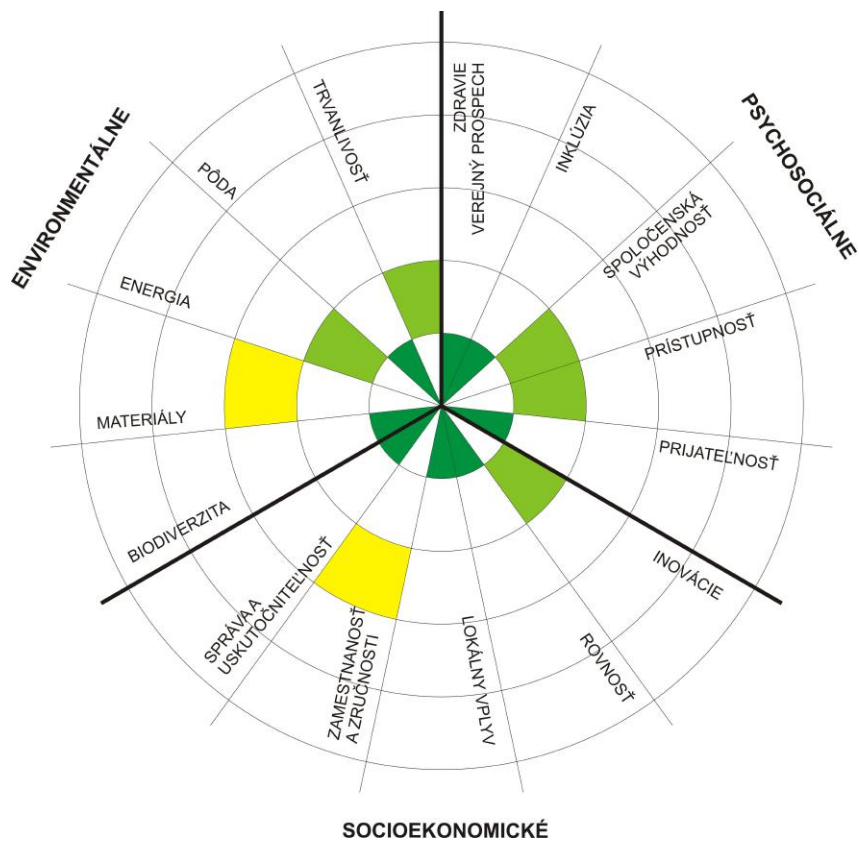
Zdroj: <http://elsokispestikert.hu/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt napĺňa svoje ciele. Záhrady v časti Kispest vytvárajú nové vzťahy, priateľstvá a budujú susedské komunity. Využívajú nevyužívané verejné mestské priestory a prinášajú do prostredia sídliska nové kvality. Na záhrade vytvárajú ľudia hodnoty nielen v podobe vypestovanej zeleniny, ale najmä v podobe medziľudských vzťahov. To je dôležité najmä pre starších ľudí, ktorí žijú sami, ale vďaka záhradám nadväzujú nové kontakty nielen s rovestníkmi, ale aj mladými ľuďmi, ktorým môžu odovzdať svoje vedomosti. Első Kis-pesti Kert je príkladom multigeneračnej záhrady. Záhrada pomáha všetkým vekovým kategóriám identifikovať sa s lokalitou v ktorej žijú, čo vedie k posilňovaniu sociálnej interakcie, zlepšeniu verejnej bezpečnosti, rozvoju sociálneho povedomia a kultúry.

Väčšie plochy individuálnych záhonov 3 x 1,5 m a plochy pre spoločné pestovanie poskytujú záhradkárom dostupnosť zdravých, vysokokvalitných potravín.

Záhrady v Budapešti nie sú mobilné, jedná sa o dlhodobé štruktúry na mestských pozemkoch, ktoré predtým tvorili iba „medzipriestory“. V záhradách je preto možné vysádzať kríky, stromy, trvalkové záhony, čím prispievajú k zvyšovaniu biodiverzity prostredia a zlepšujú mikroklimu daných oblastí väčšou mierou, ako mobilné štruktúry.

OBR. 33: hodnotiacia schéma projektu Első Kis-pesti Kert

* Zdroje:
dokumentárny film I love Kispest – Community Gardens
<http://www.varosikertek.hu/>
<http://elsokispestikert.hu/>
<http://mindspace.hu/en/spring-up-smart-living-in-budapest-urban-and-community-gardens>
osobná návšteva v záhrade

OGRÓD POWSZECHNY

Lokalita: Zamoyskiego 20, Varšava, Poľsko

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok inštitúcie divadla

Rozloha: cca 960 m²

Vznik: 2016

Realizácia: Teatr Powszechny im. Zygmunta Hübnera, Goethe-Institut, Fundacja Strefa WolnoSłowa

Autori/koordinátori:

Prístup: záhrada nie je oplotená, prístup je neobmedzený pre verejnosť

Užívatelia: záhradkári zo susedstva, návštevníci divadla, verejnosť

Aktivity: záhradkárčenie v mobilných boxoch, kultúrne akcie, diskusie, pikniky, workshopy

Počet jednotiek: drevené a plastové boxy, na teréne alebo ako súčasť zvislých konštrukcií

Typ plochy: parkovisko divadla a priľahlé ostrovčeky zelene

OBR. 34: pozemok v roku 2014 (vľavo), prednáška v septembri 2016 (vpravo)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps>,

<https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>

Popis:

Záhrada je lokalizovaná na pozemku, ktorý slúžil ako parkovisko divadla Teatr Powszechny. Projekt vznikol v rámci širšieho programu 2016 ŚWIĘTUJEMY! k 25. výročiu Zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Poľskom a Nemeckom. Záhrada si kladie za cieľ vytvoriť priestor, v ktorom je možné diskutovať o spôsobe myslenia a fungovaní dnešnej spoločnosti, kde budú predstavené formy alternatívnej ekonomie a mestskej politiky. Prostredníctvom umeleckých aktivít a spoločnou tvorbou záhrady chcú autori budovať „novú agoru“. Popri spoločnej práci pri pestovaní rastlín, rozhovoroch, diskusiách a rôznych umeleckých zážitkoch a činnostiach, môžu návštevníci hľadať odpovede na otázky o tom, ako miesto, kde žijeme, jeho architektúra a priestorové usporiadanie, ovplyvňujú náš život a náš vzťah k prostrediu, k spoločnosti, k účasti na verejnom živote a k životu v rámci susedskej komunity.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Divadlo sa nachádza v tesnej blízkosti štvrtí Stara Praga a Szmulowizna, v ktorých je najviac cítiť atmosféru predvojnovnej Varšavy. Dnes táto oblasť predstavuje krehkú idylu minulosti, ale je tiež dynamickou mestskou štvrťou, kde vedľa seba stoja zanedbané domy s romantickými nádvoriami a pôvodným obyvateľstvom a objekty

so štýlovými apartmánmi. V pešej dostupnosti (do 15 minút) sa nachádza železničná stanica Warszawa Wschodnia a v susedstve štadión, kde štartovali Majstrovstvá sveta vo futbale 2012.

OBR. 35: zakladanie a prvá sezóna záhrady

Zdroj: <http://warszawa.naszemiasto.pl/> (vľavo dole),

<https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>

Hlavné polohové výhody:

Hlavnou výhodou záhrady je jej prepojenie s divadlom, ako aj atmosféra okolitých oblastí. Priamo pred budovou divadla sa nachádza autobusová a električková zastávka mestskej hromadnej dopravy. Vďaka spojeniu s kultúrnou inštitúciou je priestor vhodný nielen pre susedské stretávanie a pestovanie zeleniny, ale aj na organizáciu kultúrnych akcií a umeleckých predstavení, ktoré sú medzi verejnosťou veľmi obľúbené a navštevované.

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhrade poskytuje budova divadla, v rámci ktorej sú odkladacie priestory, toalety, kaviareň, ale aj divadelný klub s vlastným barom, kam je možné v prípade nepriaznivého počasia presunúť organizované eventy.

Model:

Záhrada Ogród Powszechny má zatiaľ za sebou iba prvú, testovaciu sezónu, v rámci ktorej bola starostlivosť o boxy spoločná, existovala však možnosť osadiť si svoj vlastný box a starať sa oň. Na začiatku, pri výstavbe záhrady, boli organizované stretnutia, pri ktorých sa vyrábali a upravovali drevené boxy, plnili sa hlinou a osádzali rastlinami, alebo sa vyrábali lehátka z recyklovaných materiálov. Hneď po vytvorení záhrady bol spustený bohatý kultúrno-vzdelávací program na pravidelnej báze. Cez týždeň sa program odohrával vo večerných hodinách, v sobotu od obeda bol

zameraný na rodiny s deťmi. Pondelok bol venovaný hudobnému programu, odohrávali sa hudobné improvizácie za účasti verejnosti, prípadne malé koncerty. V utorky sa konali pohybovo-tanečné workshopy. Každý workshop bol vedený iným tanečníkom alebo choreografom. Pondelkové aj utorkové workshopy boli o deviatej zakončené improvizovanou susedskou šou. Stredy boli venované filozofii v záhrade, ktorá hostila dialógy a organizované diskusie filozofov, historikov filozofie a miestnych obyvateľov. Štvrtok a piatok sa venovali záhradnej tematike. Vo štvrtky boli organizované týždenné stretnutia s odborníkmi na témy spojené s pestovaním rastlín, ovocia a zeleniny v záhrade, na parapete alebo balkóne. Piatky boli vyhradené pre kutilské tvorivé dielne, pri ktorých návštevníci vyrábali praktické konštrukcie pre rastliny, stoličky a ďalšie objekty do záhrady.

Miera úspešnosti projektu:

Záhrada má za sebou iba prvú sezónu pôsobenia, napriek tomu sa zapísala nielen na „zelenú“, ale aj kultúrnu mapu Varšavy. Varšava má veľké množstvo parkov (82) a zelených plôch pre rekreáciu, preto je programová časť tejto divadelnej záhrady možno ešte významnejšia ako jej rekreačná funkcia. Hoci sa pravidelní užívatelia vyprofilovali primárne z návštevníkov a sympatizantov Teatr Powszechny, podarilo sa záhrade vtiahnuť aj niekoľko ľudí zo susedstva, čo je nepochybne dobrý začiatok pre ďalšie pôsobenie v lokalite.

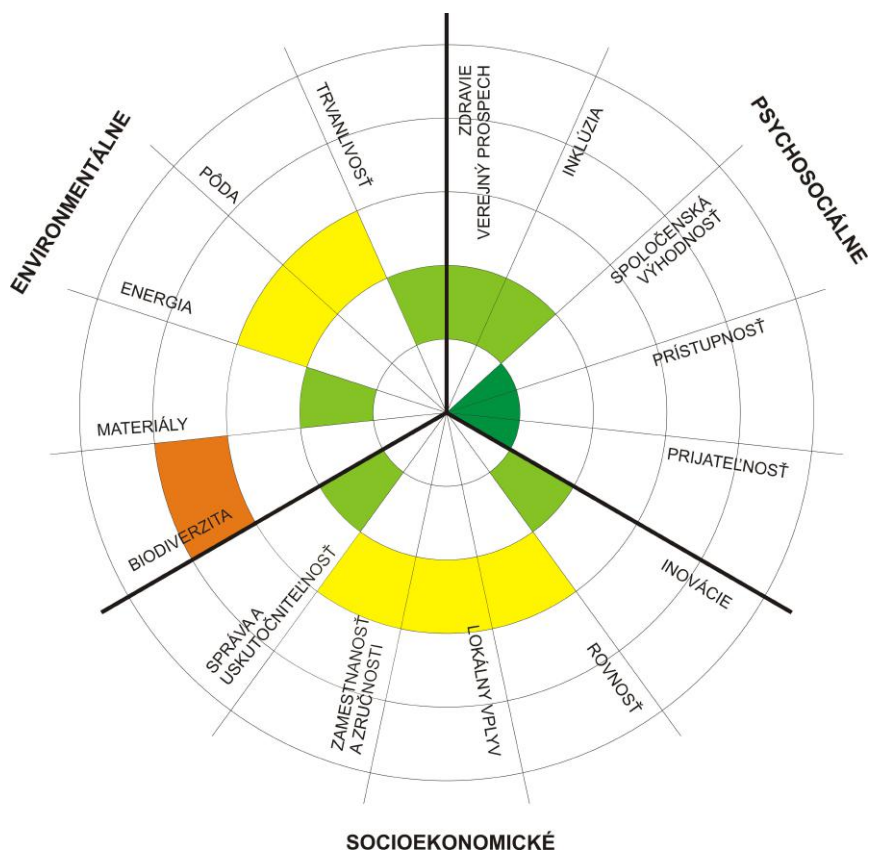

OBR. 36: prírodná terapia (vľavo), pohybovo tanečný workshop (v strede), koncert (vpravo)
<https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt úspešne naplnil svoje prvé ciele, vytvoril komunitu záhrady zloženú z divadelníkov, sympatizantov a miestnych obyvateľov. Využil priestor obyčajného parkoviska a premenil ho na plochu prospešnú pre komunitný život a životné prostredie.

Podobný typ záhrady nevyžaduje veľkú infraštruktúru, keďže ju poskytuje objekt inštitúcie, pri ktorej je realizovaný. Potrebné je dostatočné oslnenie pestovacích boxov a najmä odhodlanie a motivácia zapojiť všetky sociálne skupiny obyvateľov, pretože iba tak je možné naplniť ciele, ktoré si záhrada stanovila, a to budovať uvedomelú občiansku spoločnosť, ktorá sa bude aktívne zapájať do verejného života.

OBR. 37: hodnotiaca schéma projektu Ogród Powszechny

* Zdroje:

<https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>

<http://www.powszechny.com/>

<http://warszawa.naszemiasto.pl/artikul/ogrod-przy-teatrze-powszechnym-zielone-miejsce-zostanie,3740988,artgal,t,id,tm.html>

rozhovory so záhradkármi

PRIZESINNENGÄRTEN

prinzessinnengärten

Lokalita: Moritzplatz (štvrť Kreuzberg), Berlín, Nemecko

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: prenájom pozemku od organizácie mesta (Immobilienleistungen für das Land Berlin)

Rozloha: 6000 m²

Vznik: 2009

Realizácia: Nomadisch Grün

Autori/koordinátori: Marco Clausen, Robert Shaw (zakladatelia)

Prístup: záhrada je oplotená, uzamknutá a pre verejnosť otvorená počas sezóny v rámci otváracích hodín

Užívatelia: verejnosť (60 000 návštevníkov ročne), dobrovoľníci (približne 2500 ľudí za 5 rokov), zamestnanci (počas sezóny 25 ľudí)

Aktivity: dobrovoľnícke aktivity v záhrade, blšie trhy, pivná záhradka, kaviareň a reštaurácia (servíruje organické obedy každý deň), malý obchodík s bylinkami, vianočné trhy, kultúrne akcie a vzdelávacie workshopy, prednášky, prehliadky záhrady s výkladom, konzultačná činnosť, programy pre deti, materské školy, školy, univerzity

Počet jendotiek: množstvo mobilných boxov, vriec a prepraviek

Typ plochy: šesťdesiat rokov nevyužitá náročná plocha v centrálnej časti mesta

OBR. 38: pohľad na pozemok v roku 2006 (vľavo), v roku 2012 (vpravo)

Zdroj: <http://prinzessinnengarten.net>

Popis:

Záhrada vznikla v roku 2009, jej autori nosili túto myšlienku v hlave od ich výletu na Kubu, kde ich inšpirovalo množstvo rozličných typov záhrad, v ktorých si obyvatelia počas sprísnenia embarga po páde sovietskeho zväzu začali pestovať potraviny.

Pozemok uprostred štvri Kreuzberg na Moritzplatz bol 60 rokov nevyužívaný, slúžil ako parkovisko, skladisko, miesto pre príležitostné blšie trhy. Združenie Nomadisches Grün, zriadené v roku 2009 Marcom Clausenom a Robertom Shawom, vyčistilo nevyužívaný pozemok od odpadu a spolu s priateľmi, aktivistami a susedmi začali pestovať v mobilných boxoch prvú zeleninu, ovocie a bylinky. Od toho času projekt úspešne rástol, v roku 2010 otvorili prvýkrát kaviareň, ktorá bola prezentovaná na Shanghai EXPO, kde získala cenu Utopia Award 2010. Úspech projektu pokračoval, v roku 2011 pribudla reštaurácia. Rok 2012 bol zlomový

pre podporovateľov záhrady. Mesto začalo diskutovať o predaji pozemku. Petíciu za zachovanie záhrady v prvých týždňoch podpísalo 30 000 obyvateľov Berlína, taktiež bola spustená crowdfundingová kampaň. Združeniu sa v roku 2013, kedy mu končila zmluva o prenájme pozemku, podarilo podpísať dohodu o prenájme na ďalších 5 rokov, čo znamená, že Prinzessinnengarten bude fungovať vo svojej pôvodnej polohe minimálne do konca roka 2018.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Kreuzberg sa stal na prelome 60. a 70. rokov strediskom takzvanej mimoparlamentnej opozície (APO, Außerparlamentarische Opposition) a alternatívnej kultúry, vedúcej na jednej strane k nepokojom a obsadzovaniu domov v dôsledku berlínskej bytovej politiky, na druhej strane k experimentom s novými formami života. Na tomto pozadí vznikali rôzne projekty, napríklad koncom osemdesiatych rokov projekt integrácie a multikultúrnej spoločnosti, zaoberajúci sa spolužitím berlínskeho obyvateľstva s početne veľkými menšinami cudzincov, najmä Turkov. Na tejto histórii sa postupne budovala rôznorodá, rebelská štvrť založená na hodnotách neuznávajúcich bežné spoločenské normy, v ktorej bolo vždy miesto pre nadšencov okrajových kultúrnych smerov. Preto nie je prekvapením, že si zakladatelia záhrady vytipovali miesto v lokalite, do ktorej koncept zapadol.

Hlavné polohové výhody:

Moritzplatz funguje ako rušný kruhový objazd, so štyrmi výstupmi linky metra U8. Vďaka dobrému dopravnému riešeniu je tu vysoká koncentrácia cyklistickej dopravy. Začiatkom 20. storočia sa tu v tesnej blízkosti centra nachádzalo viacero obchodných domov. Niektoré objekty boli zbombardované počas 2. svetovej vojny v roku 1945, iné boli zbúrané okolo roku 1970 v rámci politiky demolácie a rekonštrukcie (Kahlschlagsanierungspolitik). V dlhodobých plánoch cez námestie mala viesť tangenta diaľnice A 108, ktorá bola príčinou pozastavenia rozvoja územia a vzniku brownfields v centrálnej mestskej časti. Blízkosť centra, dostupnosť a multikultúrne zastúpenie obyvateľov v štvrti Kreuzberg vytvorili základ pre experiment, akým na začiatku záhrada bola.

OBR. 39: pestovanie v prepravkách (vľavo), posedenie v tieni agátov (v strede), vyhlídková konštrukcia (vpravo)

Zdroj: <http://www.cool-cities.com/>, <http://www.nachbarschaftsakademie.org>

Zabezpečenie:

Na záhrade sa pestujú výlučne poľnohospodárske plodiny, lokálne a organicky. Záhrada je ako celok mobilná. K dispozícii sú bar, kuchyňa, dielne a skladovacie priestory, ktoré sú umiestnené vo vyradených a upravených lodných kontajneroch. Všetky plodiny sú pestované vo vyvýšených záhonoch, ktoré sú vyrobené z prepraviek naskladaných na sebe, alebo z ryžových vriec. Takáto metóda pestovania umožňuje ekologicky pestovať potraviny v mestskom prostredí, kde sú zvyčajne

nekvalitné nepriepustné pôdy, ktoré sú často znečistené a kontaminované. Výhodou tohto systému je tiež, že pripúšťa možnosť dočasného využitia plochy. Súčasťou záhrady je okrem reštaurácie a kaviarne aj pivná záhradka. Vývesné štíty oznamujú kedy môžu prísť dobrovoľníci pracovať do záhrady, aké workshopy sa budú konať, prípadne ktorá zelenina dozrieva v najbližších dňoch.

Model pestovania:

Model pestovania je odlišný od väčšiny mestských záhrad. Záhrada neponúka žiadne pestovateľské boxy na individuálny prenájom. Koncept je založený na vytvorení priestoru, kde sa ľudia budú stretávať, kooperatívne záhradkárčiť, vzdelávať sa, osobnostne rásť a diskutovať o potravinách a výžive. V tomto priestore však nepestujú pre seba, ale pre priestor samotný. Zelenina a ovocie sú hlavnou zložkou jedál, ktoré sú pripravované a servírované v záhradnej reštaurácii. Takto je produkcia ekonomicky zhodnotená a umožňuje financovať záhradu ako kultúrno spoločenský priestor.

Zároveň zakladatelia záhrady poskytujú aj konzultačnú činnosť a pomáhajú zakladať komunitné záhrady rôznym skupinám. Keď vznikala Prinzessinnengärten, aktívne sa zapájala turecká komunita z Kreuzbergu. Časom sa však nevedeli stotožniť s myšlienkou, že by mali venovať hodiny práce v záhrade, v ktorej si nebudú pre seba zbierať úrodu. Preto si za supervízie združenia Nomadisch Grün založili vlastnú záhradu menšieho rozsahu.

V Prinzessinnengärten sa venujú pestovaniu rozličných odrôd zemiakov a rajčín, ako aj všetkých ostatných druhov zeleniny, medonosných kvetov a chovu včiel. Na jar sa v záhrade predávajú priesady, v sezóne je tu možné zakúpiť si zeleninu, prípadne bylinky. Záhrada však je viac ako len miestom na pestovanie zeleniny. Je živým miestom pre stretávanie sa obyvateľov nielen najbližšieho okolia. Jedným z nosných prvkov sú neformálne vzdelávacie programy, ktorých cieľom je získavať zručnosti praktickými skúsenosťami a zdieľať svoje znalosti s ostatnými.

Miera úspešnosti projektu:

Úspešnosť projektu sa ukázala najmä v roku 2013, kedy sa rokovalo o predĺžení zmluvy pre záhradu. V priebehu pár týždňov vyjadrilo svoju podporu záhrade vyše tridsať tisíc obyvateľov. Záhrada už dávno nie je miestom stretávania sa iba ľudí zo susedstva, ale stala sa pojmom pre celý Berlín, Nemecko, Európu. Prinzessinnengärten je synonymom pre alternatívne využitie nevyužívaných mestských pozemkov na mestské záhradníctvo. Spolu s komunitným pestovaním otvára celospoločenské témy ako biodiverzita, zmena klímy, zdravá výživa, recyklácia, udržateľnosť, environmentálna spravodlivosť, či potravinová sebestačnosť.

OBR. 40: tabuľa potrieb a zdrojov, kde každý môže nechať odkaz (vľavo), posedenie kaviarne (v strede), FreeBox - skriňa kde je možné nechať oblečenie a obuv pre toho, kto ju potrebuje (vpravo)

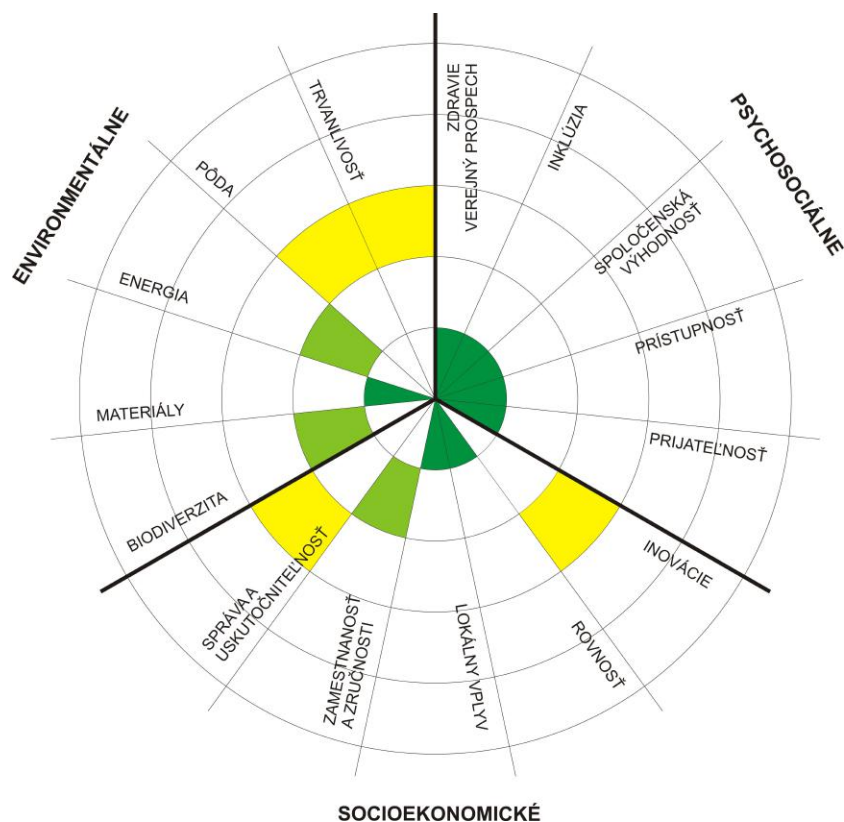
Zdroj: Marielle Segarra

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Záhrada Prinzessinnengärten prakticky demonštruje ekologicky a sociálne odlišný prístup k mestským priestorom a ich obyvateľom. Umožňuje sociálnu emancipáciu marginalizovaných skupín obyvateľstva, poskytuje príležitosti pre mikroekonomiku. Nenápadne a pragmaticky vyvoláva v pravidelných aj náhodných návštevníkoch otázky, ako chceme žiť v našich mestách v budúcnosti.

Berlínske záhrady (primárne Prinzessinnengärten a Allmende Kontor-Garten, veľká komunitná záhrada na bývalom letisku Tempelhof) stáli pri zrode diskusie o spôsobe nakladania berlínskeho senátu s majetkom mesta. Základnou myšlienkou bola otázka, prečo predávate „naše“ mesto, verejné pozemky, patriace všetkým obyvateľom bez predchádzajúcej diskusie?

Práve v tom je ukrytá veľká sila malých projektov a iniciatív, že dokážu podnieť zmenu, aktivovať diskusiu. Prinzessinnengärten ukázala, aké veľké sociálne a ekologické dopady na svoje okolie môže mať malá záhrada.

OBR. 41: hodnotiacia schéma projektu Prinzessinnengärten

* Zdroje:

<http://prinzessinnengarten.net/>

<http://de.selfcity-project.com/blog/2015/08/17/self-organisation-needs-space-to-grow-an-interview-with-marco-clausen-from-the-prinzessinnengarten-in-berlin/>

<http://www.ecointhecity.com/2016/08/9-unique-things-to-see-and-do-in-berlin.html>

osobná návšteva záhrady

prednáška zakladateľa Marca Clausena

INTERKULTURELLER GARTEN LICHTENBERG & UMWELTKONTAKTSTELLE

Lokalita: Liebenwalder Straße (Lichtenberg), Berlín, Nemecko

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta 10 km

Majetkovo právne vzťahy:

prenájom pozemku od organizácie mesta
(Immobilienleistungen für das Land Berlin)

Rozloha: 13 000 m² (1,3 ha)

Vznik: 2005

Realizácia: Sozialdiakonische Jugendarbeit Lichtenberg

Autori/koordinátori: Anne Haertel (manažér projektu)

Prístup: záhrada je oplotená, uzamknutá, pre záhradkárov otvorená od marca do októbra nepretržite, pre verejnosť otvorená v rámci otváracích hodín a kultúrnych akcií

Užívatelia: členovia s prenájomom parcel a ich rodiny, členovia bez prenájmu parcely, priatelia záhrady, verejnosť

Aktivity: kontaktná kancelária (každý utorok, stredu 10:00-17:00, každý štvrtok 12:00-19:00), kaviareň v záhrade (každý štvrtok 15:00-18:00), repair café (opravovňa, každý druhý piatok 16:00-18:00), kreatívne učenie (košíkárstvo, práca s drevom, stavanie šarkanov, aranžovanie kvetov, rozmnožovanie rastlín, pletenie...), letný interkultúrny festival, kurzy včelárstva, sklárske a keramikárske workshopy, predaj medu a domácich marmelád

Počet jendotiek: 51 parcel o rozlohe 40 m² na individuálny prenájom, spoločné komunitné parcely, vyvýšené záhony pre záhradkárov s obmedzenou schopnosťou pohybu

Typ plochy: sídliskový vnútroblok, plocha po asanovanej výstavbe

OBR. 42: pohľad na pozemok v roku 2006 (vľavo), v roku 2012 (vpravo)

Zdroj: GoogleEarth

Popis:

Záhrada vznikla v roku 2005 ako najväčšia interkultúrna záhrada v Berlíne. Záhrada je umiestnená na pozemku mesta, v rámci sídliskového vnútrobloku z osemdesiatich rokov, vo východnej časti Berlína. V rámci lokality bývala početná populácia prisťahovalcov, často nedostatočne integrovaných, čo bol jeden z dôvodov, prečo v oblasti Lichtenberg vznikla a pôsobí organizácia SozDia Stiftung Berlin, ktorá sa s heslom vytvárajme spoločný svet, venuje práci s deťmi, mládežou a celými rodinami cudzincov, prisťahovalcov, prípadne sociálne znevýhodnenými. V súčasnej dobe záhrada spája 51 členov záhrady s rodinami zo 17 krajín, ktorí majú prenajaté

parcely, množstvo záhradkárov starajúcich sa o spoločné plochy a priateľov záhrady zúčastňujúcich sa spoločenských a kultúrnych akcií. V minulých rokoch prebiehali každý týždeň v záhrade hodiny kreatívneho učenia pre záhradkárov aj verejnosť, zamerané striedavo na deti a dospelých. V sezóne 2017 sú predbežne pozastavené z dôvodu skončenia grantu, z ktorého boli financované.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Štvrť Lichtenberg sa nachádza na východ od centra Berlína. Postupne sa tu formuje centrum ázijskej kultúry okolo Dong Xuan Center s množstvom ázijských podnikov a rôznych obchodov. Dobrá dostupnosť z centra je po Landsberger Allee, električkou 16 alebo M6. Záhrada je od tejto rušnej trasy chránená blokom domov. V tesnej blízkosti záhrady sa nachádza Brodowin-Grundschule (základná škola).

Hlavné polohové výhody:

Vďaka svojej polohe vo vnútri bloku je záhrada veľmi pokojná, s vysokou mierou sociálnej kontroly. Na veľkom pozemku poskytuje priestor pre veľkorysé parcely, ktoré prispievajú k významnej produkčnej funkcii záhrady. Dobrá dostupnosť a blízkosť základnej školy zabezpečuje vhodné podmienky pre komunitné aktivity a akcie pre verejnosť, ako je napríklad Interkultúrny letný festival, ktorý sa v priestoroch záhrady odohráva.

OBR. 43: zázemie záhrady (vľavo), príprava vyvýšených záhonov (v strede), hlavný objekt, vstup do záhrady (vpravo)

Zdroj: <http://www.lichtenbergmarzahnplus.de>, <https://www.facebook.com/UmweltKontaktstelle/>

Zabezpečenie:

Na záhrade sa nachádzajú tri typy záhonov. Tie na individuálny prenájom, spoločné pestovanie a vyvýšené záhony pre ľudí s obmedzenou schopnosťou pohybu, napr. na invalidnom vozíku. V rámci komunitných plôch je tu ovocný sad, jahodovisko, rybník, ružová záhrada, malý chránený háj, bylinková špirála, kamenná záhrada. Priestory pre stretávanie sú v objekte kancelárie/kaviarne. Tu sa konajú aj workshopy, v exteriéri je umiestnená pec na vypaľovanie hlíny. Komunita má k dispozícii posedenia, ohnisko a gril, kompostovisko, samozrejmosťou sú toalety. Väčšie akcie a festivaly sa konajú na lúke so spevnenou plochou uprostred, kde prebiehajú vystúpenia. Komunita v záhrade chová včely a zajace, takisto tu nájde svoj domov aj množstvo hmyzu a drobných cicavcov.

Model pestovania:

Nájomcovia individuálnych parciel platia poplatok 15 eur/mesiac. V rámci tohto poplatku sú zahrnuté náklady na elektrinu, vodu, odvoz odpadu, používanie toaliet, prenájom záhradných nástrojov a náradia. Užívatelia sa riadia záhradným poriadkom, podľa ktorého na individuálnych parcelách môžu pestovať iba rastliny a malé kroviny. Väčšie dreviny nie sú povolené. Povinnosťou záhradkárov je odpracovať niekoľko hodín ročne na údržbe spoločných pozemkov a priestorov. Záhradkári bez nájmu

individuálnych parciel sú zodpovední za starostlivosť o komunitné parcely, aktívne sa zapájajú do programu a aktivít. Nakoľko sa jedná o integračný projekt, záhrada dbá na kultúrnu rozmanitosť svojich užívateľov, prenájom parciel sa prehodnocuje vždy na začiatku sezóny.

Miera úspešnosti projektu:

Projekt má za sebou už desať rokov úspešného fungovania. Okrem spájania užívateľov rôznych národností pri rozličných spoločných prácach v záhrade a v rámci spoločenských aktivít podporuje integráciu letným interkultúrnym festivalom, ktorý je oslavou a prehliadkou jedinečnosti a rôznorodosti. Množstvo ďalších akcií, ako sú kaviarne, workshopy, kreatívne učenie alebo vzdelávacie akcie pre blízku školu, formujú silnú susedskú komunitu a budujú pozitívny imidž lokality.

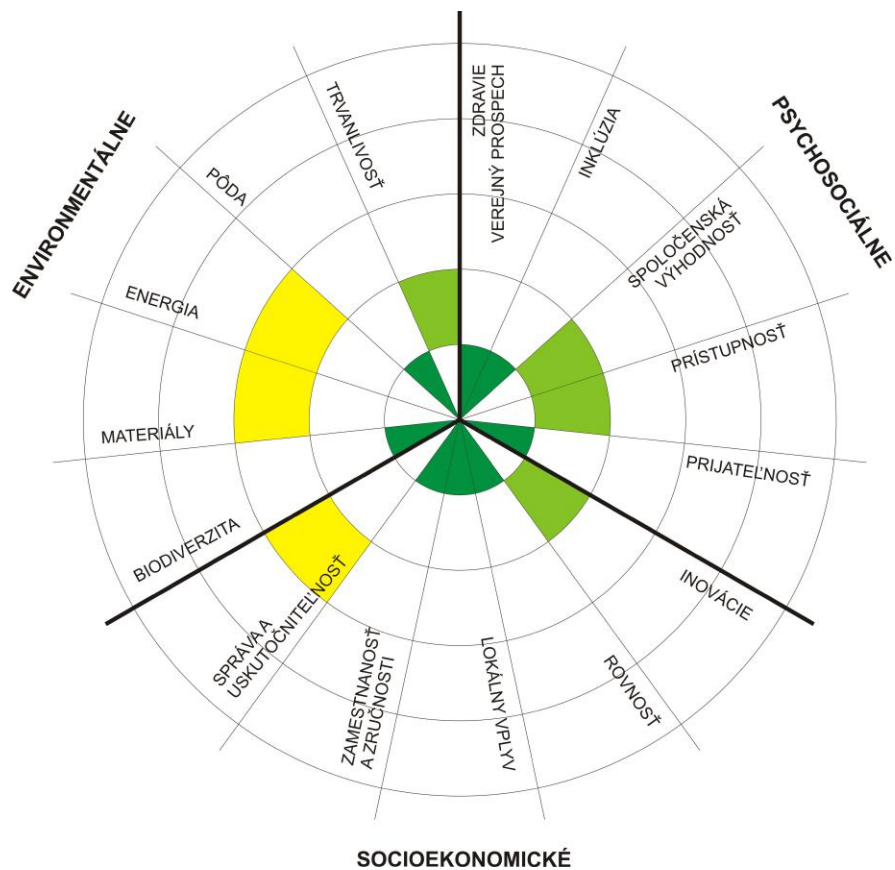

OBR. 44: letný interkultúrny festival (vľavo), program pre deti (v strede), spoločná opekačka (vpravo)

Zdroj: <https://www.facebook.com/UmweltKontaktstelle>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt interkultúrnej záhrady je nastavený veľmi dobre. Veľká plocha poskytuje priestor nielen pre pestovateľské ambície svojich užívateľov, ale aj pre väčšie spoločenské a kultúrne akcie pre verejnosť. Veľkosť parciel na prenájom je stanovená s ohľadom na samozásobovanie. Väčšie záhradné plochy, intenzívne využité, pomáhajú používateľom preklenúť obdobia bez stálej práce, nakoľko užívatelia pri práci na záhrade nestrácajú pracovné návyky v takej miere, ako keby zostali doma. Pravidelné stretnutia aj pre nečlenov, ako je medzinárodná záhradná kaviareň, alebo opravovňa, sú vhodnými aktivitami, ako rozširovať komunitnú základňu. Zapájanie znevýhodnených členov do týchto pravidelných aktivít v čo najväčšej miere zvyšuje ich sociálne zručnosti a zlepšuje zamestnateľnosť.

OBR. 45: hodnotiacia schéma projektu Interkultureller Garten Lichtenberg

* Zdroje:

<http://www.sozdia.de/Interkultureller-Garten.485.0.html>

<https://www.facebook.com/UmweltKontaktstelle/>

osobná návšteva záhrady

BLÜENTRÄUME, BIENENSTAAT HAMBURG

Lokalita: Hamburg, Nemecko

Umiestnenie: intervencie v priestoroch mesta (parky, námestia, predzáhradky bytových domov, predpolia verejných inštitúcií, školské záhrady, dopravné ostrovčeky, stredové pásy ciest, uličné priestory)

Majetkovo právne vzťahy: verejné priestory, súkromné pozemky

Rozloha: -

Vznik: 2009

Realizácia: Freien Kunstschule Hamburg – FIU (Ottensen)

Autori/koordinátori: Jochen Abeling (autor myšlienky) so svojimi študentmi

Prístup: prevažne verejne prístupné priestory

Užívatelia: verejnosť, včely

Aktivity: vysievanie kvitnúcich lúk s cieľom vytvoriť vhodné prostredie pre včelstvá

Počet jednotiek: -

Typ plochy: nevyužívané plochy, mestské brownfields, monokultúrne trávnaté porasty, medzipriestory

OBR. 46: fotografie z vysievania kvitnúcich lúk v kooperácii s verejnosťou

Zdroj: Jochen Abeling

Popis:

Cieľom projektu je budovať povedomie o dôležitosti výskytu včiel, komunikovať zmysel včelárstva v mestskom prostredí a budovať pre ne vhodné podmienky. V rámci intervencií, primárne zameraných na verejné a poloverejné priestory, sú vysievané lúčne zmesi s vysokým podielom kvitnúcich rastlín. Tieto akcie prebiehajú za účasti verejnosti. Od hnutia Guerilla Gardening (partizánskeho záhradníctva) sa odlišujú svojou kooperáciou s mestskými autoritami.

Myšlienka projektu vznikla v rámci seminára zameraného na sociálne otázky na Freien Kunstschule Hamburg. Táto škola sa nachádza v štvrti Ottensen, kde pôsobí aj jeden z prvých hamburgských včelárov Georg Petrusch, ktorý chová svoje včelstvá na streche kultúrneho centra Motte. Jedny z prvých osiatych plôch sa nachádzali práve v časti Ottensen a v Schanzenparku, v blízkosti stanice metra Schlump. Na týchto testovacích plochách študenti pochopili, že vytvoriť funkčné biotopy nebude úplne jednoduché. Aby profesionalizovali svoje úsilie, prihlásili sa do projektu nadácie Körber „50 Impulse für Hamburg“. Okrem nadácie získali podporu aj od súkromného partnera Vladi Private Islands, vďaka čomu sa mohol v roku 2010 projekt rozšíriť.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Projekt si kladie za cieľ zvyšovanie biodiverzity mestského prostredia vo všetkých exteriéroch. Jeho predstavitelia chcú dosiahnuť rozmanitosť priestorov mesta. Vyzývajú na vytvorenie novej estetiky verejných priestorov, v ktorých v súčasnosti prevládajú najmä monokultúrne nízko strihané trávnaté spoločenstvá typické malým alebo žiadnym výskytom hmyzu. Nezameriavajú sa iba na veľké verejné parkové plochy a plochy brownfields, ale aj rôzne drobné zbytkové priestory vhodné pre vytváranie malých mestských divočín. Podporujú obyvateľov v osievaní svojich balkónov, záhrad a predzáhradok, ktoré vytvoria pestrú paletu mikropriestorov spolužitia človeka a prírody.

Hlavné polohové výhody:

Monokultúrne pestovanie rovnakých plodín na veľkých plochách, používanie rozličných pesticídov a insekticídov decimuje vidiecke včelie populácie. Hlavným cieľom inštalovania úl'ov v mestách je záchrana včelej populácie. Mesto ponúka dostatočne pestrú biodiverzitu kvitnúcich rastlín a stromov, vďaka čomu med od mestských včiel môže mať netradičné chute. Často sú tieto medy dokonca zdravšie ako tie od včiel z vidieka, kde sa ošetrujú rastliny rozličnými chemikáliami, ktoré včely nevedia odbúrať.

OBR. 47: strešné včelstvá, Hamburg
Zdroj: Imke Lass

Model:

Projekty Blüenträume a Bienenstaat Hamburg sú úzko prepojené. Blüenträume podporuje zvyšovanie biodiverzity vysievaním kvitnúcich lúk. Cez vzdelávanie obyvateľstva zvyšuje povedomie o dôležitosti včiel, vysvetľuje ich význam v mestskom prostredí. Poskytuje poradenstvo ohľadom vhodných pozemkov pre lúčne spoločenstvá, organizuje spoločné akcie, kde ľudia pretvárajú verejný priestor. Bienenstaat podporuje mestských včelárov, organizuje exkurzie a včelárske kurzy.

Miera úspešnosti projektu:

Počet mestských včelárov stúpa, povedomie obyvateľov Hamburgu o ich dôležitosti je vysoké. Mestský med je vyhľadávaný pre svoje špecifické druhy (agátový, lipový, mäťový, levanduľový). Vďaka projektom ako Blüenträume a Bienenstaat si ľudia viac uvedomujú význam verejných priestorov a vegetácie v mestskom prostredí.

„Sprírodnenie“ verejných priestorov cez kvitnúce lúky so zapojením verejnosti vracia tieto priestory naspäť ľuďom. S vedomím, že priestor neslúži len im, ale aj ďalším živým organizmom, sa otvára otázka vhodného využívania verejných priestorov.

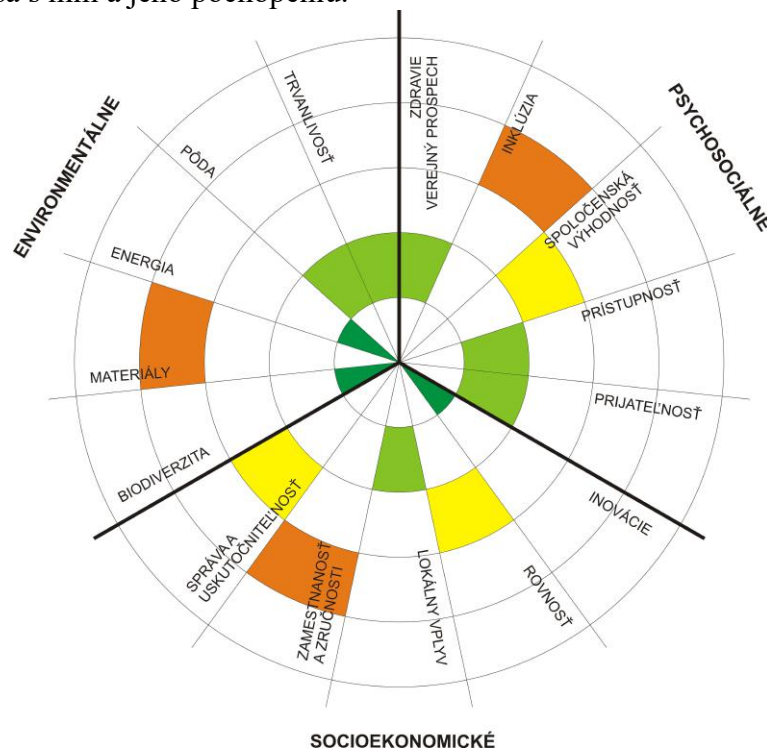

OBR. 48: med vyprodukovaný v štvrti Ottensen, Hamburg (vľavo), včelstvá na školskom dvore v Hamburgu (v strede), strešné záhrady v rámci parku Planten un Bomen v centre Hamburgu (vpravo)

Zdroj: Jana Adamková

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt napĺňa svoje ciele. Otvára spoločenskú diskusiu o tom, aké funkcie má verejný priestor plniť a pre koho má byť určený. Privatizácia a komercializácia verejného priestoru sa dostávajú do kontrastu s verejným záujmom. Zapojenie občanov do tvorby a pretvárania verejného priestoru vedie k ich stotožneniu sa s ním a jeho pochopeniu.

OBR. 49: hodnotiacia schéma projektu Blütenräume, Bienenstaat Hamburg

* Zdroje:

http://www.bienenstaat.net/Honig_ernten.html

<http://www.altona.info/2010/04/16/hamburg-bunter-machen-durch-die-ansaat-von-blumenwiesen/>

https://www.neumannmueller.com/fileadmin/user_upload/NM_Honig/Honigqualitaet_in_der_Grossstadt_IV_Altona.pdf

mailové diskusie so zakladateľmi iniciatívy, komunikácia so včelármi

KLEINGARTENVEREIN DR. SCHREBER E.V. DER ERSTE SCHREBERVEREIN DEUTSCHLANDS

Lokalita: Aachener Straße, Lipsko, Nemecko

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: vlastník pozemku – mesto Lipsko

Rozloha: 35 900 m² (3,59ha)

Vznik: 1864

Realizácia: Die Schreberbewegung, Leipziger Schrebervereine

Autori/koordinátori: Daniel Gottlob Moritz Schreber (autor myšlienky významu pohybových aktivít pre deti), Ernst Innozenz Hauschild (realizátor Schreberovej myšlienky), Heinrich Karl Gesell (riaditeľ Schrebervereine a autor záhradného konceptu)

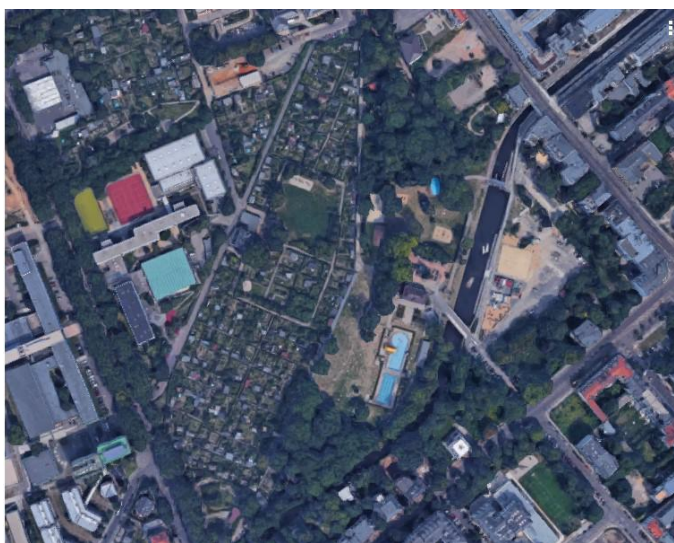
Prístup: záhradkárska kolónia, lúka, herná plocha a múzeum sú prístupné v otváracích hodinách, samotné záhradkárske parcely sú vyčlenené nízkym oplotením

Užívatelia: záhradkári so svojimi rodinami, prípadne priateľmi

Aktivity: záhradkárčenie a individuálna rekreácia, múzeum s múzejnou záhradou, škôlkárska záhrada, environmentálna záhrada Umweltgarten, detské ihrisko, historický hostinec s pivnou záhradkou Schrebers

Počet jednotiek: 162 parciel s priemernou veľkosťou 170 m²

Typ plochy: pôvodne lúčna plocha v blízkosti Lutherkirche do 2 km od centrálného námestia, na ktorej boli osadené koštruktie pre hry detí

OBR. 50: satelitná snímka 2016 (vľavo), historický hostinec Schrebers (vpravo hore), v súčasnosti (vpravo dole)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://schreber-leipzig.de>

Popis:

V centre Kleingartenverein Dr. Schreber E.V. sa nachádza rozľahlá lúka s historickým detským ihriskom. Záhradné parcely obkolesujú túto lúku, ktorá je najstarším prvkom celej záhradkárskej kolónie. Termín Schrebergarten je odvodený od mena Dr. Schrebera, univerzitného pedagóga a riaditeľa sanatória Heilanstalt. Vo svojich publikáciách sa zameriaval na zdravie spoločnosti, špeciálne detí a mládeže, a sociálnych dôsledkoch industrializácie a priemyselnej revolúcie. Propagoval herné zariadenia pre deti umiestňované na voľných lúčnych plochách na okraji vtedajšieho

mesta, keďže v urbanizovanom prostredí mesta nebol dostatok možností pre voľný pohyb detí. Označenie Schrebervereine (Schreberove hnutie), prvýkrát použil Dr. Ernst Hauschild v roku 1864, kedy bolo v blízkosti centra mesta vybudované na rozľahlej lúke herné zariadenie pre deti, kde mohli pod dozorom tráviť voľný čas. Schrebervereine bolo združenie rodičov detí. Jedným z jeho riaditeľov (v Berlíne) bol Heinrich Karl Gesell, ktorý zriaďoval v okolí takéhoto zariadenia pre deti v školskom veku záhony, s cieľom naučiť ich základné znalosti starostlivosti o rastliny. Myšlienka samozásobovania zatiaľ nebola prítomná, za týmto účelom existovali záhrady pre chudobných v núdzi, ktoré boli zriaďované v rámci charity na cirkevných pozemkoch (od 1814). Pedagogický účinok týchto záhrad však nespĺňal očakávania, deti veľmi rýchlo strácali o záhradky záujem. Do údržby sa však vložili ich rodičia, postupne boli pozemky rozparcelované, oplotené a prenajaté záujemcom z radov rodičov, vybudovaná bola komunikačná sieť. Zrodili sa záhradkárske kolónie, tak ako ich poznáme dnes, slúžiace ako útočisko pre majiteľov, zelená vidiecka idyla v centre mesta. Časť z tejto oázy pohodlia, pokoja a lásky k rastlinám pretrvala v kolóniách dodnes. V roku 1983 bol vydaný zákon „Bundeskleingartengesetz“, ktorý chráni existujúce kolónie a má pomôcť ich zachovaniu, nakoľko lukratívne pozemky sú často v tesnej blízkosti mestských centier, pod silným tlakom developerských spoločností.

OBR. 51: prospešné aktivity pre telo podľa Dr. Schrebera (vľavo), herné vybavenie v súčasnosti (v strede) a v minulosti (vpravo)

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Moritz_Schreber, <http://schreber-leipzig.de>

Poloha ku vzťahu k mestu:

Územie sa nachádza v centrálnej časti mesta, iba 2 km od historického centra. Pôvodná kolónia sa nachádzala o kúsok južnejšie. Záhony pre deti boli v okolí herných zariadení vybudované v roku 1868, už o rok neskôr sa začali premieňať na záhony rodinné. Na oplotenom pozemku sa nachádzalo 100 takýchto záhonov. V roku 1876 musela byť táto kolónia presunutá z dôvodu výstavby Ferdinand-Lassalle-Straße. Na tomto mieste medzi ulicami Aachener a Marschnerstraße sa nachádza dodnes.

Hlavné polohové výhody:

Areál poskytuje miesto pre prácu v záhrade a relax nielen komunite záhradkárov. Vstup do areálu je v rámci otváracích hodín umožnený aj verejnosti, ktorá môže oddychovať na spoločenských plochách v rámci kolónie. Vstup do kolónie je zabezpečený cez 4 brány. Pri hlavnom vstupe sa nachádza historický hostinec s pivnou záhradkou Schrebers a od roku 1996 Deutsches Kleingärtnermuseum, dokumentujúce históriu záhradkárskych kolónií v Nemecku. V susedstve KGV Dr. Schreber E.V. sa nachádza kúpalisko Schreberbad s ďalšími možnosťami pre trávenie voľného času (plážový volejbal, tenis, 2 bazény, detské ihriská).

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhradkárskej kolónie je veľmi dobré, záhrady sú napojené na vodovod. Múzeum okrem historickej expozície ponúka ukážkovú záhradu, záhradu s ukážkou historických záhradných altánkov, workshopy pre deti, priestor pre detské oslavy. Na vzdelávanie detí je zameraná aj environmentálna záhrada Umweltgarten, ktorá ponúka programy pre škôlky, školy, rodiny s deťmi cez pracovné dni od 8:00 – 15:30. K dispozícii sú spoločné priestory, detské ihrisko s lúkou, hostinec s pivnou záhradou.

OBR. 52: expozícia historických záhradných altánkov (hore), ukážková záhrada (vľavo dole), život záhrad v zime (vpravo dole)

Zdroj: Dung Nguyen Thuy, <https://www.google.sk/maps>, <http://schreber-leipzig.de>

Model pestovania:

Záhradkári sú združení v Stadtverband Leipzig der Kleingärtner e.V. (mestská federácia záhradkárskeho kolónií Lipsko). Záhradkárska komunita je uzavretá, noví členovia sú prijímaní v prípade uvoľnenia pozemku podľa poradníka. Všeobecným problémom je vysoký vek členov, priemerný vek užívateľov v záhradkárskeho kolóniách je viac ako 60 rokov. Niektoré kolónie v Nemecku trpia približne 5 % mierou neobsadenosti, KGV Dr. Schreber E.V. ťaží zo svojej polohy v centre mesta a v súčasnosti nemá voľné žiadne parcely. Pre záhradkárov je záväzný KG kódex, ktorý určuje limity využitia územia, 1/3 pre produkciu potravín, 1/3 pre okrasné rastliny, 1/3 pre infraštruktúru. Kódex odporúča kompostovanie, najmä odkedy boli v KG zakázané chemické hnojivá. Používanie herbicídov a pesticídov je taktiež upravované kódexom.

Miera úspešnosti projektu:

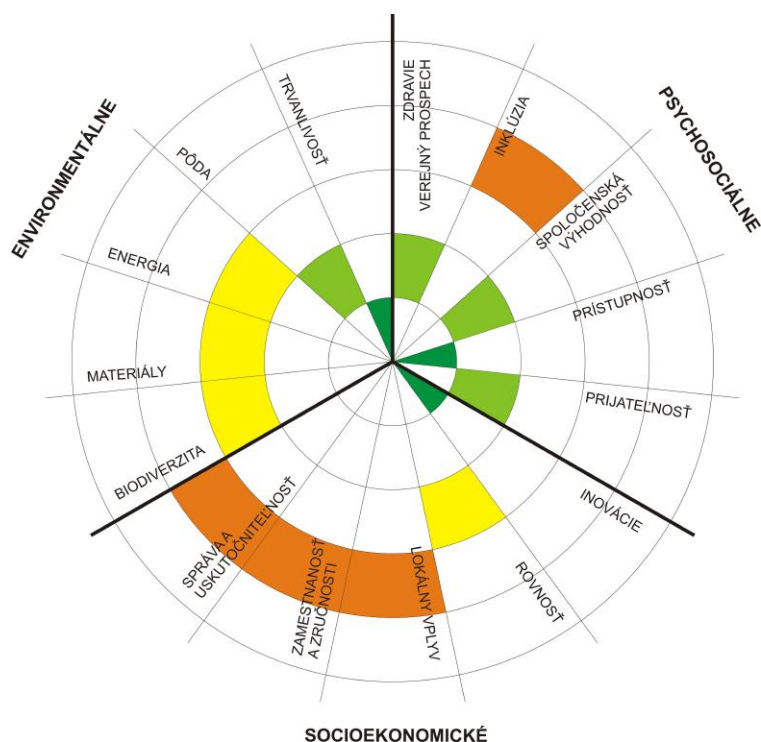
Projekt oslávil už svoje 150. výročie, čo svedčí o jeho úspešnosti. Napriek tomu trpí nedostatočnou diverzitou vekovej štruktúry užívateľov. Po masívnom odlive obyvateľov a investícií z mesta v 90. rokoch sa postupne do mesta začali sťahovať mladí idealistickí ľudia, ktorí najmä o záhrady v blízkosti centra majú veľký záujem.

Často ich však odrádza uzavreté fungovanie záhradkárskych kolónií a málo komunitných aktivít, preto zakladajú komunitné záhrady v rámci voľných a opustených plôch, ktorých bolo v scvrkávajúcom sa Lipsku dostatok. Fungovanie týchto záhrad je založené na spontánnom komunitnom princípe, ako náprotivku formálnej organizácii kolónií. Účely záhrad sú skôr rekreačné a pedagogické, štandardom je organické pestovanie a dôraz na ekológiu a udržateľnosť.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt dokazuje, že záujem o záhradkárčenie v centre mesta je stále živý. Zaujímavým konceptom je možnosť poľnohospodárske prebytky darovať potravinovým bankám, ktoré však využíva iba 10% záhradkárov v Lipsku. Záhradkárske kolónie sú v meste významnou súčasťou štruktúry mestskej zelene, 278 kolónií sa rozprestiera na ploche 837 ha. Na rozdiel od kolónií aké poznáme v Brne, sú viac otvorené verejnosti a lepšie spoločensky akceptované, ale aj napriek tomu trpia nedostatočnou mierou multigeneračnej kohézie.

Ideálnym riešením by bolo prepojiť existujúce záhradkárske kolónie s komunitnými záhradami a vytvoriť tak multigeneračnú záhradkársku platformu, viac otvorenú verejnosti. Je nevyhnutné vzdelávať aj staršie generácie v organickom pestovaní a postupne ho zavádzať do praxe v čo najväčšej možnej miere.

OBR. 53: hodnotiacia schéma projektu KGV Dr. Schreber E.V.

* Zdroje:

<http://schreber-leipzig.de/>, <https://www.goethe.de/en/kul/arc/20444457.html>

<http://natur-leipzig.de/>, <http://www.kleingarten-museum.de/>

<http://schreibers.com/>

Cabral, Maria Inês. 2014. Urban Gardening in Leipzig and Lisbon. Lisboa: LBART, ULHT, 2014. 37 s.

osobná návšteva

ESSBARE STADT, ANDERNACH

Lokalita: Andernach, Porýnie – Falcko, Nemecko

Umiestnenie: plocha v centre mesta Schloßgarten, samostatná časť Eich

Majetkovo právne vzťahy: verejené priestory, mestské pozemky

Rozloha: 8000 m² (0,8 ha) v centre mesta, 13 ha v časti Eich a okolí

Vznik: 2010

Realizácia: mesto Andernach

Autori/koordinátori: Heike Boomgaarden, Lutz Kosack (správa mestskej zelene, ekológia)

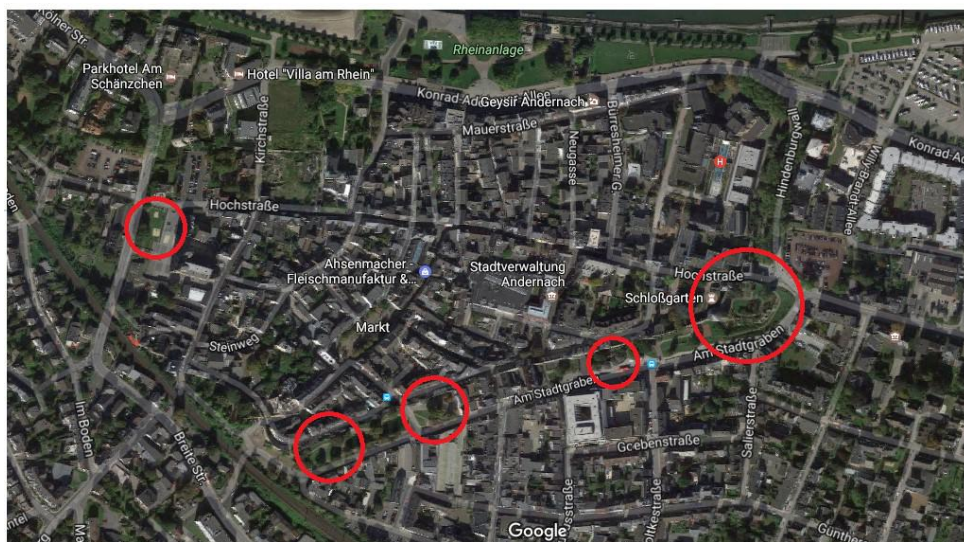
Prístup: plochy verejne prístupné bez obmedzenia

Užívatelia: verejnosť, miestny obyvatelia, turisti, včely

Aktivity: vysádzanie mestskej zelene záhradného charakteru s cieľom produkcie ovocia a zeleniny, vysievanie kvitnúcich záhonov s cieľom vytvoriť vhodné prostredie pre včelstvá

Počet jednotiek: -

Typ plochy: verejné priestory

OBR. 54: lokality aplikujúce princípy “jedlého mesta” (hore),
výsadby ovocia a zeleniny (dole)

Zdroj: GoogleEarth, <http://www.andernach.de/>

Popis:

Projekt začal ako mestský experiment. V centre mesta, v okolí zrúcaniny zámku sa v parku nachádzali výsadby ako vo väčšine iných miest, zložené prevažne z druhov berberis, mahonia, cotoneaster. Mestský ekolog Lutz Kosack, spoločne s mestskou záhradníčkou Heike Boomgaarden, dostali nápad premeniť tieto plochy na verejnú jedlú záhradu. Za týmto plánom videli okrem zvýšenia biodiverzity prostredia, zatraktívnenia lokality pre turistov aj domácich obyvateľov, možnosť znížiť náklady na údržbu týchto plôch a priniesť do verejného priestoru dynamiku, vďaka premieňaniu záhonov v čase. Postupne bol tento projekt rozšírený o vysievanie kvitnúcich záhonov s cieľom vytvoriť vhodné prostredie pre včely. Tieto záhony boli v prevažnej miere realizované na nábřeží Rýnu. Táto iniciatíva je spojená aj so zakladaním úľov a spoluprácou so školami.

Popri týchto aktivitách bolo na mestských pozemkoch v časti Eich, vzdialenej približne 6 km od centra mesta, zriadené ekologické hospodárstvo s chovom kráv, oviec, ošípaných a hydiny. Produkty z neho sú predávané v centre mesta. V rámci tohto hospodárstva bolo vytvorených 20 pracovných miest.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Projekt bol zavedený v centrálnej časti mesta, v Schloßgarten. Spočiatku sa zdalo, že táto plocha je malá pre realizáciu projektu „jedlého mesta“, preto skúšali rôzne spôsoby, ako prezentovať čo najviac plodín. Hrozno bolo napríklad pestované na múroch.

Hlavné polohové výhody:

Centrum mesta má výhodu, že tadiaľto prechádza množstvo domácich, ale aj turistov, pre ktorých sa stalo „jedlé mesto“ významným atraktorom. Mesto organizuje komentované prehliadky s touto tematikou. Spočiatku bol problém, že obyvatelia pristupovali k výsadbám na mestských pozemkoch ako k niečomu cudziemu, na čo nemajú žiadne vlastnícke práva. Preto nemali tendencie zbierať ovocie a zeleninu. Mesto riešilo tento problém osvetou a heslom „zbierať a ochutnávať povolené“.

Centrálna poloha má výhodu vysokej občianskej kontroly, takže nezaznamenali významnejšie poškodenie výsadiieb alebo iné druhy vandalizmu.

OBR. 55: Schloßgarten okrem zdravej zeleniny a ovocia poskytuje priestor pre aktívny pohyb
Zdroj: <http://policytransfer.metropolis.org/>, <http://i.telegraph.co.uk>

Model:

Plocha záhrad okolo zámku je každý rok osádzaná technickými službami mesta. Každý rok je zameranie výsadby odlišné, cieľom však je vždy predviesť veľkú škálu rastlín a rozšíriť povedomie návštevníkov o hojnosti druhov zeleniny, prípadne ovocia. Výsadby sú v priebehu roka cyklicky nahrádzané, čo vedie k vysokej vizuálnej príťažlivosti.

V rámci nosnej témy jednotlivých rokov sa už objavilo 101 druhov paradajok, 100 rôznych typov fazule a 20 odrôd cibule. V ďalšom roku bolo témou vysádzanie rozličných druhov kapusty a hlúbovín.

Mnoho ľudí sa chce zapojiť do prác okolo výsadiel, takže mesto okrem údržby s pomocou svojich zamestnancov organizuje rôzne aktivity pre obyvateľov, ktoré udržujú záujem, rozruch a dynamiku v tomto prostredí. Postupne sa stal samozrejmosťou zber dozretých plodov, najmä generáciou seniorov.

OBR. 56: Food festival v priestoroch Schloßgarten

Zdroj: <http://www.andernach.de/>

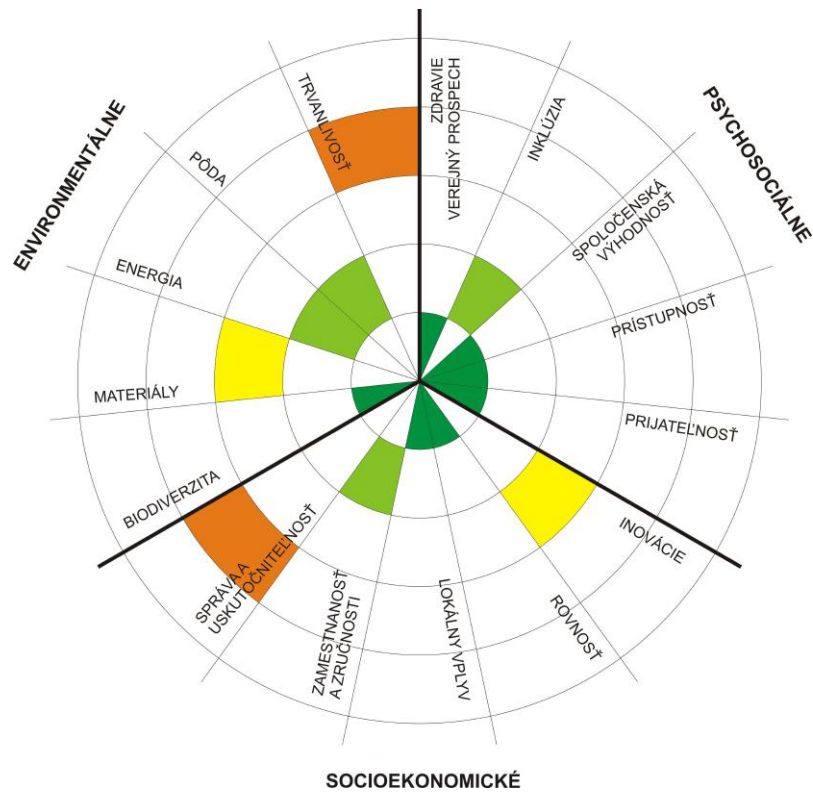
Miera úspešnosti projektu:

Táto nová vízia mestskej zelene sa stretla s úspechom. Princípy ekologického pestovania bez použitia pesticídov, iba pomocou minerálnych hnojív a kompostu, ukazujú obyvateľom cestu k zdravej zelenine. Možnosť zberu z mestských záhrad a mestská farma, predávajúca kvalitné produkty za férové ceny prináša prístup ku kvalitným potravinám širokému spektru obyvateľstva. Aj napriek týmto výhodám je však najvýraznejším benefitom výchovno-vzdelávací rozmer tohto projektu, ako je podpora zabudnutých odrôd ovocia a zeleniny, alebo príklady udržateľného pestovania.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt napĺňa svoje ciele, otvára spoločenskú diskusiu o tom, aké funkcie má verejný priestor plniť a pre koho má byť určený. Zatiaľ čo v mnohých mestách dochádza k privatizácii, komodifikácii a komercializácii verejného priestoru, v Adernachu vytvára mesto vo verejnom priestore pre ľudí novú pridanú hodnotu. Starostlivosť, ktorá by za iných okolností bola venovaná okrasným rastlinám, je zacielená na úžitkové rastliny, prípadne na včelársky významné rastliny.

Zapojenie občanov do tvorby a pretvárania verejného priestoru vedie k ich stotožneniu sa s ním a jeho pochopeniu a môže priniesť zníženie nákladov na údržbu.

OBR. 57: hodnotiaci schéma projektu Essbare Stadt Andernach

* Zdroje:

<http://www.andernach.de>

<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/wahre-geschichten-aus-der-wuenschenswerten-zukunft-2-die-essbare-stadt-12180377.html>

<http://www.urbangreenbluegrids.com/projects/the-bible-city-andernach/>

<http://www.telegraph.co.uk/gardening/gardenprojects/10951813/Welcome-to-Andernach-Germanys-edible-city.html>

<http://www.andernach-tourismus.de/>

PUUTARHARAVINTOLA KÄÄNTÖPÖYTÄ GARDEN RESTAURANT TURNTABLE

Lokalita: historické koľajisko severnej železničnej stanice Pasila, Helsinki, Fínsko

Umiestnenie: širšie centrum mesta, mestská časť vzdialená do 5 km od centra mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok prenajatý od správcu železničných dráh

Rozloha: cca 450 m²

Vznik: 2012

Realizácia: Dodo (fínska environmentálna organizácia)

Autori/koordinátori: Janne Länsipuro (kuchyňa), Kirimo Kivelä, Jaakko Lehtonen (koordinátori)

Prístup: záhradná reštaurácia otvorená v nedeľu (brunch), na objednávku

Užívatelia: verejnosť

Aktivity: centrum mestského farmárčenia, semináre, workshopy, reštaurácia, kaviareň, skleník, verejný priestor

Počet jednotiek: mobilné boxy a prepravky, skleník

Typ plochy: nevyužívaná točna v rámci historického koľajiska

OBR. 58: pohľad na objekt Turntable (vľavo), umiestnenie medzi koľajiskami (vpravo)

Zdroj: <https://www.flickr.com>, GoogleEarth

Popis:

Turntable Garden Restaurant bola založená v roku 2012 environmentálnou organizáciou Dodo, ako súčasť aktivít v rámci Mesta Dizajnu 2012 - Helsinki 2012 World Design Capital. Myšlienka reštaurácie je založená na podávaní jedál zo surovín vypestovaných na mieste, prípadne v ich kombinovaní so surovinami z blízkeho okolia. Reštaurácia vznikla ako dočasný pop-up projekt, zameraný na osvetu v otázkach ekologickej produkcie potravín a ekologického životného štýlu. V súčasnosti plní funkciu reštaurácie v nedeľu, kedy sa podáva brunch. V ostatné dni je inovatívnym vzdelávacím a eventovým centrom.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Reštaurácia sa nachádza v blízkosti železničnej stanice Pasila, severne od centra mesta. V okolí historického koľajiska sú dve zariadenia na otáčanie lokomotívy alebo vozňov, z toho jedna je pretvorená na Turntable. Celý priestor točne je potom využitý ako terasa. Na jednej strane je záhrada, druhá sa využíva na exteriérové sedenie, prípadne sú sem umiestňované altány a konštrukcie v prípade konania väčších akcií.

Hlavné polohové výhody:

Priestor sa nachádza v blízkosti centra mesta a ponúka neopakovateľnú industriálnu atmosféru. Územie je vkliessené medzi novú železničnú trať a staré koľajisko, čo ho robí horšie dostupným, na druhej strane má miesto vďaka zdanlivej odrezanosti od centra mesta špecifický charakter a neopakovateľného genia loci.

OBR. 59: stolovanie v skleníku (vľavo), nočný život (vpravo)

Zdroj: <https://www.flickr.com>

Zabezpečenie:

Hlavným objektom reštaurácie so záhradou je skleník. V ňom sú pestované rastliny, ale ponúka aj stolovanie a je hlavným vizuálnym prvkom projektu. V jeho blízkosti sa nachádza malý drevený objekt tvoriaci zázemie. Na jeho streche sú umiestnené fotovoltaické panely, ktoré dodávajú do systému energiu. Skleník rozdeľuje točňu na dve časti, v jednej sa nachádza terasa a v druhej záhrada. Tá má mobilný charakter, zelenina sa pestuje v prepravkách a vreciach.

Model pestovania:

Reštaurácia funguje v sezóne a ponúka hlavne nedeľný brunch z lokálnych organických surovín. Miesto je potrebné si rezervovať, v sezóne 2016 bola cena 20 € za osobu. Pestovanie surovín zabezpečujú koordinátori spolu s dobrovoľníkmi, jedlo má na starosti kuchár. Okrem brunchu ponúka Turntable eventy na objednávku. Priestory je možné využiť na rokovania, prednášky, semináre, workshopy, súkromné a firemné akcie.

Okrem tohto komerčného využitia ponúka Dodo vlastné vzdelávacie programy v oblasti mestského poľnohospodárstva a záhradníčenia, obnoviteľných zdrojov energie, alebo organického varenia.

Miera úspešnosti projektu:

Projekt v sebe spája špecifickú funkciu so špecifickou polohou, čo priťahuje veľké množstvo návštevníkov. Environmentálna organizácia Dodo má heslo „Environmentálne problémy majú byť riešené v mestách.“ Každý rok si organizácia zvykla voliť jednu nosnú tému, v roku 2009 to bolo „Mesto a jedlo“. Vtedy začali osádzať pásy zeme medzi koľajami v rámci koľajiska Pasila. Od tej doby rozšírili svoje pôsobenie na mestské farmárčenie, ale aj aktivity zamerané na mestské včelárstvo.

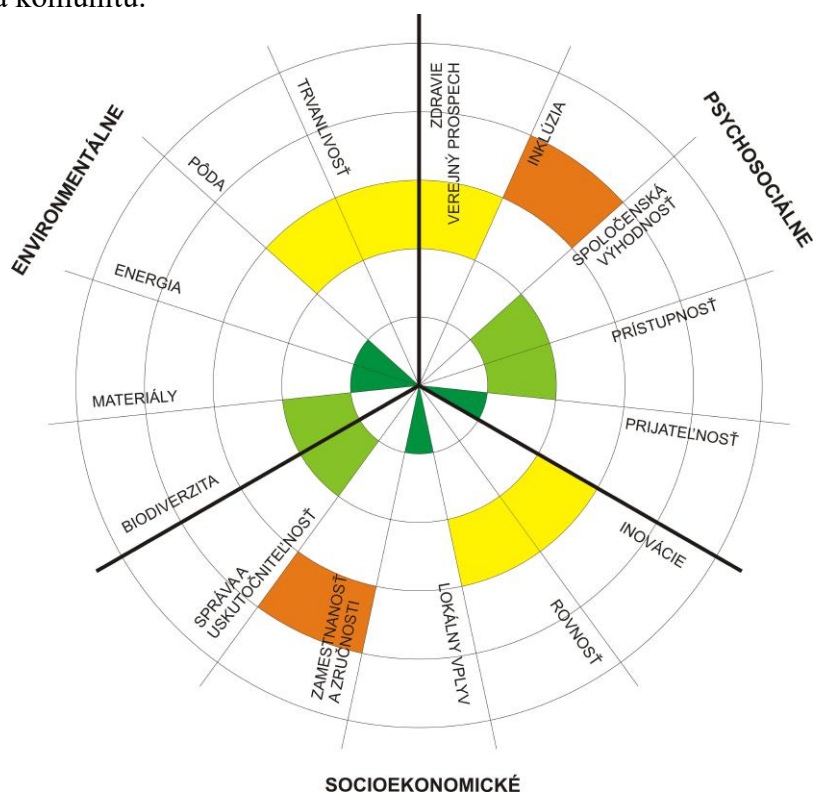
Turntable Garden Restaurant je úspešný spôsob, ktorým na tieto aktivity upriamiť pozornosť a získať pre ne viac nadšencov.

OBR. 60: predná časť s terasou (vľavo), zadná časť so záhradou (v strede), starostlivosť o včelstvá (vpravo)
Zdroj: <https://www.flickr.com>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt je veľmi dobrým príkladom spojenia zážitkovej gastronómie s environmentálnym vzdelávaním. Vďaka zaujímavej polohe, uprostred železničného brownfieldu, vzbudzuje pozornosť a dostáva do povedomia obyvateľov lokálne ekologické pestovanie a mestské poľnohospodárstvo. Využíva nevyužitý priestor v štruktúre mesta a premieňa ho na živú plochu prospešnú pre susedstvo, životné prostredie a komunitu.

OBR. 61: hodnotiacia schéma projektu Puutarharavintola Kääntöpöytä

* Zdroje:

<http://kaantopoyta.fi/info/>

<https://www.flickr.com/photos/dodoorg/albums/72157628177512969/page2>

<http://www.urbangardensweb.com/2012/12/07/turn-table-urban-garden-sprouts-in-old-railway-bay/>

<http://popupcity.net/turn-table-an-urban-farm-and-restaurant-in-the-middle-of-the-city/>

FOOD FROM THE SKY

Lokalita: objekt supermarketu Thorton's Budgen medzi ulicami Crouch Hall a The Broadway, Croach End, severný Londýn, Spojené kráľovstvo

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta do 10 km

Majetkovo právne vzťahy: súkromný pozemok

Rozloha: cca 500 m²

Vznik: 2010 (zrušená v roku 2015)

Realizácia: Food from the Sky

Autori/koordinátori: Azul-Valerie Thome (autorka myšlienky, spoluzakladateľka), Andrew Thorton (vlastník Thorton's Budgen supermarketu, spoluzakladateľ)

Prístup: záhrada uzamykateľná, otvorená pre verejnosť/dobrovoľníkov počas otváracích hodín, prípadne počas komentovaných prehliadok

Užívatelia: približne 150 dobrovoľníkov, ľudia z blízkeho susedstva a verejnosť, školy a škôlky

Aktivity: pestovanie ovocia a zeleniny, dobrovoľníctvo, prednášky a komentované prehliadky, permakultúrne kurzy, predaj ovocia a zeleniny

Počet jednotiek: množstvo mobilných boxov a prepraviek

Typ plochy: plochá strecha supermarketu

OBR. 62: prázdna strecha v roku 2007 (vľavo), a strecha v júli 2013 využitá ako záhrada (vpravo)

Zdroj: GoogleEarth

Popis:

Autorka myšlienky Azul je umelkyňou žijúcou v Londýne, ktorá sa systematicky venuje ochrane životného prostredia. Projekt Food From the Sky vznikol v spolupráci so supermarketom Thorton's Budgen. Priekopnícky koncept pozostával z permakultúrneho pestovania zeleniny a ovocia na streche supermarketu, v ktorom sa následne plodiny predávali. Išlo o lokálny model, kde cesta potraviny k spotrebiteľovi bola minimalizovaná na najnižšiu možnú mieru. Ovocie a zelenina boli pestované ekologickým spôsobom, zakladatelia získali za svoj koncept cenu PEA Awards (People & the Environment Achievement Awards).

Poloha ku vzťahu k mestu:

Strecha, na ktorej sa záhrada nachádzala, je situovaná v severnom Londýne, v časti Croach End, v susedstve hlavnej ulice The Broadway. V povojnových rokoch bolo v tejto štvrti vystavaných množstvo bytov klasifikovaných ako sociálne bývanie. Kvôli nízkym nájomom sa štvrť v 80. rokoch stala bydliskom mnohých študentov, najmä z blízkeho Mountview and Hornsey Art College a najrôznejších umelcov. Títo

obyvatelia dopomohli k vytvoreniu špecifického genia loci, ktorý nepochybne začal do štvrte priťahovať strednú vrstvu. Procesy gentifikácie prebiehajú v Londýne v rýchlych cykloch. Strešná záhrada vznikala práve v správnom čase, kedy v Croach End bývalo dosť nadšencov, ktorí boli ochotní sa dobrovoľnícky zapájať do jej aktivít. Zároveň tu bola dostatočne silná kúpna sila obyvateľov, ktorí vedeli oceniť lokálne organické potraviny.

Hlavné polohové výhody:

V prípade Food from the Sky sa jednalo o ozajstné lokálne pestovanie. V podstate v centre Londýna boli pestované rozličné druhy zeleniny a ovocia, hríby a bylinky, ktoré sa predávali o desať metrov nižšie v supermarkete.

OBR. 63: do prác sa zapájali dobrovoľníci (vľavo), sobotňajšie stretnutia na záhrade (vpravo)

Zdroj: <https://www.facebook.com/FOODfromtheSKY>

Zabezpečenie:

Záhrada mala podporu od jej zakladateľov. Azul, ktorá pôsobí v mnohých environmentálnych organizáciách, okrem iného v slobodnej londýnskej banke semien (London Freedom Seed Bank), zabezpečovala fungovanie vzdelávacieho programu pre jednotlivcov, školy, organizácie a členov tímu supermarketu. V záhrade taktiež boli množené semiačka pre banku semien. Andrew mal na starosti materiálové vybavenie a fungoval ako biznis konzultant. V rámci objektu supermarketu bolo zabezpečené základné vybavenie ako sklady, toalety, pripojenie vody a elektriny. V rámci záhrady bola plocha strechy využitá v maximálnej možnej miere na produkciu, iba malý priestor slúžil pre spoločenské posedenie a vzdelávacie aktivity.

Model pestovania:

Záhrada fungovala vďaka podpore zo strany Thorton's Budgen supermarketu a jeho majiteľa Andrewa Thorton. Veľké množstvo práce vykonávali dobrovoľníci. Záhrada bola pre nich otvorená v utorky od 10:00 do 13:00, o desiatej prebiehalo rozdelenie úloh, ktoré boli zamerané predovšetkým na údržbu a výsadby. V piatok od 9:00 do 16:00 dobrovoľníci spoločne s hlavnou záhradníčkou zbierali úrodu, ktorú predávali dole v supermarkete. Prvú sobotu v mesiaci od 12:00 do 16:00 prebiehalo v záhrade praktické vzdelávanie popri záhradníckych prácach, ako aj občasné prednášky. Dobrovoľníci si so sebou nosili obеды a občerstvenie, takže sa tu konal aj veľký piknik. Za roky fungovania sa vytvorila skupina približne 150 pravidelných dobrovoľníkov, niektorí fungovali v komunite kratší čas. Záhradu navštívilo zopár stážistov, ktorí na nej aktívne pracovali. Na plný úväzok bol v záhrade zamestnaný

hlavný záhradník a manažér. V záhrade sa využíval kompost a vermikompost. Na ich výrobu boli zužitkované nielen zvyšky zo záhrady, ale aj kompostovateľný odpad zo supermarketu.

Miera úspešnosti projektu:

Projekt pioniersky poukázal na možnosti spolupráce komunity, záhrady a supermarketu. Prezentoval udržateľný cyklus, kedy organický kompostovateľný odpad je využitý na mieste jeho vzniku (prebytky supermarketu sú premenené na kompost) pre pestovanie produktívnych rastlín, ktorých plody vstupujú do predaja na tom istom mieste a tým cyklus uzatvárajú.

Projekt afektoval veľký okruh aktívnych a pasívnych užívateľov (dobrovoľníci, susedia, nakupujúci v supermarkete, jeho zamestnanci, návštevníci prehládok a kurzov, školy a škôlky, pre ktoré bol organizovaný program), čím splnil svoj základný cieľ upriamiť pozornosť na potravinový priemysel a jeho fungovanie.

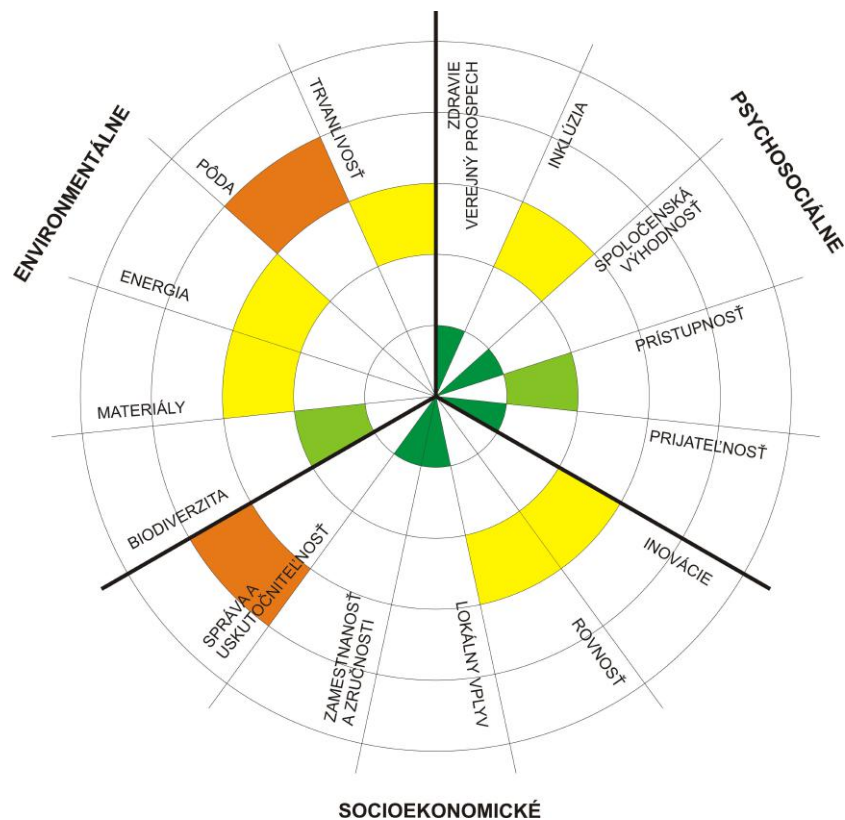
OBR. 64: časť tímu pri predajnom stánku záhrady (vľavo), rozličné plodiny pochádzajúce zo záhrady (v strede, vpravo)

Zdroj: <https://foodfromthesky.files.wordpress.com/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt bol veľmi dobrým príkladom a splnil svoje základné ciele. Dostal do povedomia obyvateľov lokálne ekologické pestovanie, mestskú agrikultúru. Využil nevyužitý priestor v štruktúre mesta a premenil ho na plochu prospešnú pre životné prostredie a komunitu. Pritiahol k projektu niekoľko desiatok dobrovoľníkov a bol prijatý ľuďmi z blízkeho okolia.

Otázkou zostáva udržateľnosť tohto typu projektov. Projekt Food from the Sky bohužiaľ skončil z dôvodu nedostatku finančných zdrojov. Na ploche o veľkosti 500 m² je prakticky nemožné hospodáriť ekonomicky udržateľne. Model spoločného stretávania a vzdelávania obyvateľov všetkých vekových a sociálnych vrstiev, v prostredí záhrady, ktorá produkuje potraviny priamo v mieste ich predaja, však zanecháva silné stopy na vnímaní potravinového priemyslu a je hodný nasledovania.

OBR. 65: hodnotiacia schéma projektu Food from the Sky

* Zdroje:

<https://foodfromthesky.wordpress.com/>

<http://www.trueactivist.com/why-cant-all-supermarkets-grow-food-on-the-roof-like-this-one-did/>

<https://www.theguardian.com/environment/2011/mar/09/supermarket-rooftop-vegetable-garden>

<https://www.facebook.com/FOODfromtheSKY>

videá:

<https://vimeo.com/26986023>

<https://www.youtube.com/watch?v=SHY2J6HkGc4>

osobná prehliadka záhrady

DOTT 07 - URBAN FOOD AND FARMING PROJECT

Lokalita: Middlesbrough, North East England, Spojené kráľovstvo

Umiestnenie: verejný priestor, komunitné záhrady, školské záhrady, záhrady rodinných domov, balkóny a parapety

Majetkovo právne vzťahy: verejné priestory a súkromné pozemky

Rozloha: -

Vznik: 2006-2007

Realizácia: Dott 07, Middlesbrough City Council

Autori/koordinátori: John Tharaka (riaditeľ festivalu dott 07), David Barrie (manažér projektu), André Viljoen, Katrin Bohn (konzultanti)

Prístup: plochy verejne prístupné bez obmedzenia, plochy prístupné s obmedzením, prípadne pre verejnosť neprístupné súkromné plochy

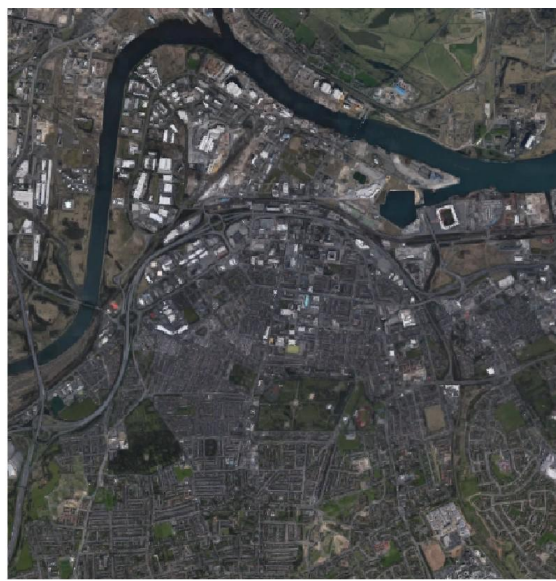
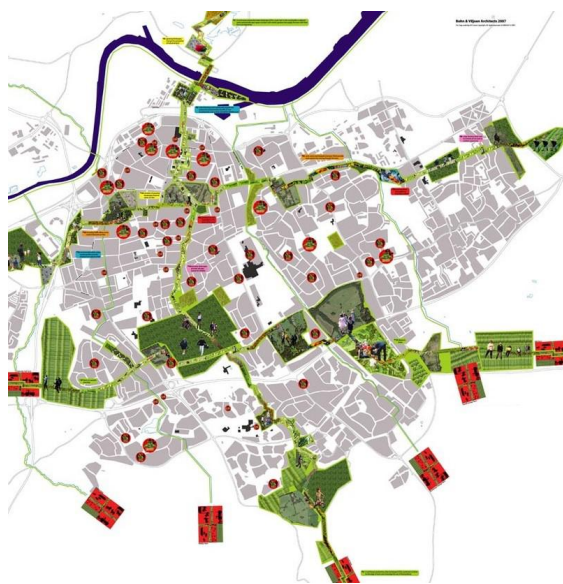
Užívatelia: 2000 obyvateľov aktívne (pestovanie), verejnosť

Aktivity: festival udržateľného dizajnu, pestovateľské aktivity, vzdelávacie aktivity, spoločenské a kultúrne aktivity

Počet jednotiek:

S (malé) – M (stredné) – L (veľké) kontajnery, dohromady viac ako 200 kusov v rámci mesta a ďalšie pestovacie plochy na teréne

Typ plochy: verejný priestor, súkromné pozemky

OBR. 66: Mapa príležitostí Middlesbrough (vľavo), satelitná snímka mesta (vpravo)
Zdroj: Viljoen&Bohn, 2014; <https://www.google.sk/maps>

Popis:

Urban Food and Farming Project bol dvojročným projektom, ktorý bol organizovaný ako súčasť festivalu Designs of the Time 2007 (DOTT 07), zameraného na udržateľný dizajn. Projekt bol organizovaný ako top-down iniciatíva. V roku 2006 organizátori oslovili komunity, jednotlivcov, podniky a rôzne inštitúcie s návrhom na participáciu v pestovateľských aktivitách. Tieto, spolu s aktivitami vo verejných priestoroch, prebiehali v roku 2007 a vyvrcholili slávnosťou „Town Meal“.

Projekt mal veľkú podporu od mestskej samosprávy, ktorá bola rozhodujúca pre úspešnosť projektu.

Na koncepcii pracovali Bohn&Viljoen. Koncept bol zostavený v zmysle Continuous Productive Urban Landscapes (CPULs), ktorých výskumu sa Bohn&Viljoen venujú.

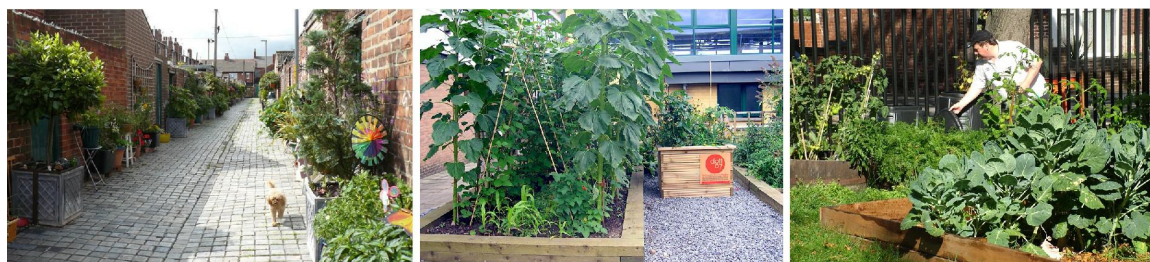
CPULs je štruktúra prepojených priestorov slúžiacich pre rekreáciu a mestskú a prímestskú agrikultúru, ktorá by umožňovala obyvateľom popri rekreačných aktivitách pozorovanie procesov tradične spájaných s rurálnym prostredím a pomohla znovu nadviazať vzťah medzi mestským životom človeka a procesmi nevyhnutnými na jeho zabezpečenie (výrobu potravín). Koncept CPULs nie je v žiadnom meste realizovaný v rozsahu, aký zamýšľajú Bohn&Viljoen, ale postupne pracujú na jeho „pilotných verziách“, v Londýne napríklad v rámci projektu osi LeisureESCAPE, ktorá by od Temže pri Tate Modern Gallery pokračovala na juhovýchod, až po hranicu veľkého Londýna.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Middlesbrough je mesto na južnom brehu rieky Tees v regióne North East England. V minulosti bolo priemyselnou metropolou Anglicka s rozvinutou výrobou ocele, ťažkým a chemickým priemyslom. Mesto je vysoko urbanizované, s veľkým množstvom brownfields po priemyselnej výrobe.

Hlavné polohové výhody:

Projekt sa odohrával primárne v rámci verejných priestorov širšieho centra mesta. Veľkú podporu získal od oddelenia obnovy mesta a od oddelenia údržby parkov. Výhodou mesta je hustota mestskej zástavby, ako aj existujúce brownfields, keďže ponúkajú v kompaktnom meste príležitosť na realizáciu produkčných plôch zelene.

OBR. 67: kontajnerové záhrady v Obbled Alley (poloverejný priestor) vytvorené ešte pred DOTT 07 (vľavo), výsadby v rámci verejného priestoru a inštitucionálnej záhrady DOTT 07 (v strede, vpravo)

Zdroj: http://www.ryerson.ca/carrotcity/board_pages/city/middlesbrough.html

Model:

Projekt v Middlesbrough okrem zapracovania súkromných, komunitných, inštitucionálnych, podnikových a školských záhrad zahŕňal mobilné výsadby vo verejnom priestore. Tie boli realizované v boxoch troch rôznych veľkostí (S, M, L). Vďaka týmto boxom sa mohlo zapojiť do pestovania veľmi široké spektrum užívateľov od jednotlivcov bez prístupu k pôde, až po oddelenie údržby parkov a zelene mesta Middlesbrough, ktoré sa rozhodlo pre radikálny krok, osadiť veľké plochy verejných záhonov rastlinami produkujúcimi ovocie a zeleninu. Zaujímavé bolo spätné vyhodnotenie tohto zámeru, kedy parkové oddelenie konštatovalo, že vandalizmus sa neobjavil vo zvýšenej miere, a náklady na údržbu neboli vyššie v porovnaní s okrasnou výsadbou.

Projekt sa okrem pestovateľských aktivít premietal do každodenného života vo forme rôznych aktivít súvisiacich s potravou, výživou a pestovaním, ako rôzne záhradnícke workshopy, školy varenia pre deti aj dospelých, ochutnávky a výstavy. Aktivity boli vedené tak, aby zapájali všetky generácie. Najambicióznejšou udalosťou bola slávnosť „Town Meal“, na ktorej sa podávalo jedlo vyrobené iba zo surovín

vyprodukovaných v rámci mesta. Svojou úrodou slávnosť podporilo viac ako 2000 mestských záhradníkov, z ktorej sa pripravilo občersvenie pre viac ako 8000 účastníkov slávnosti.

OBR. 68: slávnosť „Town Meal“ a zber úrody miestnou školou, 2007
Zdroj: http://www.ryerson.ca/carrotcity/board_pages/city/middlesbrough.html

Miera úspešnosti projektu:

Výsledky projektu boli prezentované na Dott 07 Design Festival v Newcastle. Na základe projektu bolo vyhodnotených sedem oblastí, na ktoré sa mesto v budúcnosti chce zameriavať, s cieľom byť „zelené a jedlé“: mestská koncepcia koridorov prepájajúcich verejné priestory s rurálnou krajinou a prírodou, zlepšenie prechodnosti mesta chôdzou alebo cyklo dopravou, využitie pôdy ekonomicky a energeticky efektívnejšie cez nové produktívne typy mestských priestorov, vytvorenie priestorov v blízkosti škôl pre zdravú a samostatnú hru detí, zlepšenie klimatických podmienok mesta pomocou zelených koridorov, zavádzanie mestskej agrikultúry v rámci centra mesta, ochrana prstenca zelene okolo mesta prenikaním rurálnych aktivít do centra.

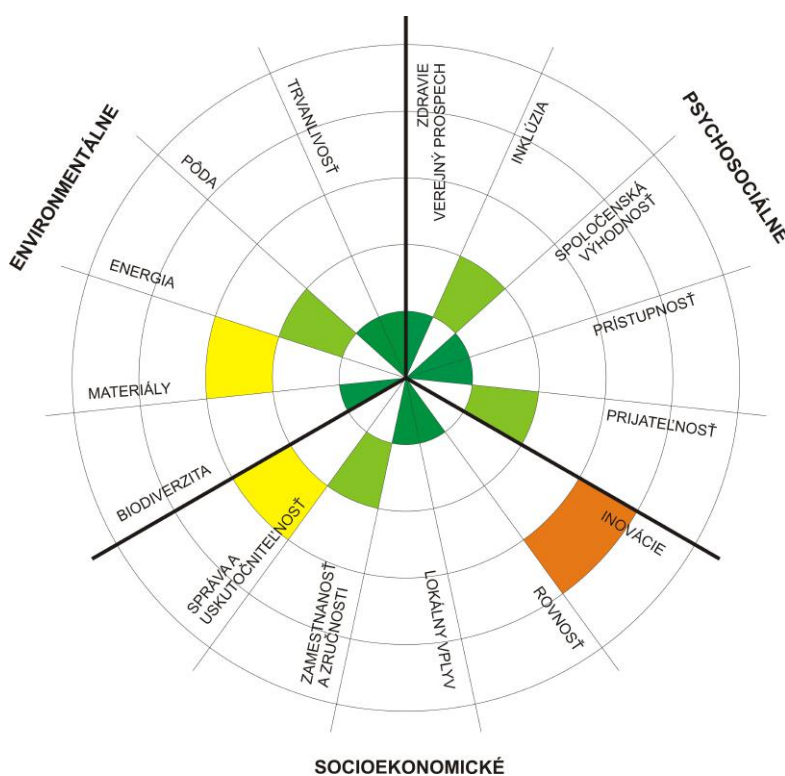
Bohn&Viljoen vytvorili pre záverečnú výstavu mapu príležitostí, zostavenú v zmysle Continuous Productive Urban Landscapes (CPULs), ktorá definuje ďalšie zelené plochy a priestory, ktoré sú vhodné pre produkčné využitie. Mesto pokračuje v aktivitách aj po skončení projektu DOTT 07, ktoré sú v súčasnosti manažované Middlesbrough Environment City. V roku 2008 sa zapojili ďalšie školy, ktoré sa rozhodli využiť príležitosť vychovávať deti k zdravému životnému štýlu, stravovaniu a udržateľnosti. Narástol dopyt po komunitných záhradách, na ktoré boli vyčlenené

vhodné plochy, postupne pridelené záujemcom. Slávnosť „Town Meal“ sa stala každoročnou oslavou mestskej úrody.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Urban Food and Farming Project Middlesbrough reprezentuje prvé praktické testovanie konceptu Continuous Productive Urban Landscapes. Projekt bol pozitívne prijatý, zapojilo sa doň množstvo jednotlivcov a organizácií. Entuziazmus pre mestské záhradníčenie je viditeľný aj desať rokov po odznení projektu, na množstve účastníkov, ktorí si v ňom želali pokračovať a ďalších obyvateľov, ktorí sa postupne pripájali.

Nakoľko aktivity pokračujú, môžeme si predstaviť, že raz sa v meste vytvorí funkčná štruktúra CPULs, prepojených produkčných priestorov. Je dôležité, že všetky aktivity v rámci CPULs sú dobrovoľné, nie je nutné, aby sa každý zapájal. Časť mestskej siete môžu vyplniť komerčné záhrady, ktoré svojou lokálnou produkciou významne dokážu redukovať ekologickú stopu a zároveň zvyšovať kvalitu mestského prostredia.

OBR. 69: hodnotiaci schéma projektu DOTT 07 - Urban Food And Farming Project

* Zdroje:

VILJOEN, André; BOHN, Katrin; HOWE, Joe. 2005. *CPULs – Continuous Productive Urban Landscapes*. Oxford: Architectural Press, 2005. 280 s. ISBN 0-7506-5543-7.

VILJOEN, André; BOHN, Katrin. 2014. *Second Nature Urban Agriculture: Designing Productive Cities*. Oxford: Reutledge, 2014. 312 s. ISBN 1317674502.

http://www.ryerson.ca/carrotcity/board_pages/city/middlesbrough.html

ReGEN VILLAGES

Lokalita: časť Floriade, Almere, Holandsko

Umiestnenie: časť mesta vzdialená približne 2 km od centra mesta

Majetkovo právne vzťahy: mestské pozemky

Rozloha: 10 000 m² (1 ha)

Vznik: 2017-2022

Realizácia: ReGen Villages Holding, R-Gen, Delaware C-Corp, ReGen Labs
World Expo FORIADE Amsterdam Almere 2022

Autori/koordinátori: James Ehrlich (zakladateľ ReGEN Villages)

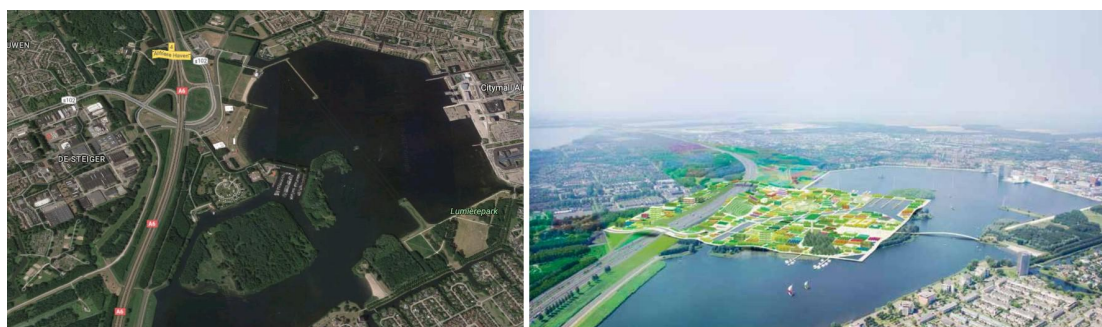
Prístup: plochy verejne prístupné bez obmedzenia, plochy poloverejne prístupné obyvateľom

Užívatelia: verejnosť, obyvatelia, návštevníci

Aktivity: sebestačná rezidenčná štvrť, výstavný areál World Expo, mestská agrikultúra, verejná zeleň

Počet jednotiek: 35 rezidenčných jednotiek

Typ plochy: verejná zeleň, vodné športy, kemping

OBR. 70: lokalita v súčasnosti (vľavo), plány na transformáciu časti Floriade od MVRDV (vpravo)

Zdroj: GoogleEarth, <https://floriade.almere.nl/>

Popis:

Almere je mladé, dynamicky sa rozvíjajúce holandské mesto v blízkosti Amsterdamu. V súčasnosti má takmer 200000 obyvateľov a v najbližších rokoch očakáva zdvojnásobenie tohto počtu. Z tohto dôvodu sa mesto sústreďuje na svoj rozvoj a budúcnosť. Plán rozvoja mesta je založený na modeli „Garden City“, rôzne mestské centrá sú obklopené pásom zelene, ktorý je funkčne využitý pre rekreačné oblasti, prírodné zóny a poľnohospodárstvo. Mesto sa rozhodlo hostiť World Expo Floriade 2022 s podtitulom Growing Green Cities. Cieľom mesta je v maximálnej možnej miere využiť inovácie a nové poznatky a v časti mesta Floriade vytvoriť prosperujúci „Green Campus“ implementujúci najnovšie technológie, smart riešenia a produkty. Prvým projektom v rámci tejto oblasti je ReGen Village, malá sebestačná rezidenčná štvrť, pilotný projekt novej developerskej spoločnosti. Funkčná štvrť o veľkosti 35 rezidenčných jednotiek by mala byť dokončená koncom roka 2017.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Almere, ako ďalších 132 miest, podpísalo v roku 2015 Milan Urban Food Policy Pact (MUFPP). Pri organizácii World Expo Amsterdam Almere Floriade 2022, chce mesto demonštrovať a zdieľať výsledky zo siedmich rokov vykonávania programu MUFPP.

Jedinečnou vlastnosťou Almere je rozsiahle prímestské poľnohospodárstvo. V rámci časti Floriade chce ísť mesto ešte ďalej. Na jednej strane aplikovať holandskú záhradnícku vášeň pre inovácie s ohľadom na produkciu potravín, udržateľnosť a zdravie, na druhej strane realizovať ambíciu stať sa „zeleným mestom“, ktoré je zdravé, sebestačné a hlavne príjemným miestom pre život.

Hlavné polohové výhody:

Časť Floriade sa nachádza takpovediac v srdci Almere, priamo na brehu jazera Weerwater, po vode vzdialená 1,5 km od centra. V súčasnosti je tu veľké množstvo zelene, rekreačné zázemie mesta, prístav, centrum vodných športov, kemping.

Z juhu je plocha ohraničená cestou A6, ktorá zabezpečí dobrú dopravnú obsluhu územia.

OBR. 71: celková vďaka vďaka areálu World Expo FORIADE Amsterdam Almere 2022

Zdroj: <https://floriade.almere.nl/>

Model:

Na rozdiel od tradičných riešení je ReGen plne „regeneračná“, pretože zdroje využíva v uzavretom cykle. Regeneráciou sa rozumie cyklus, v ktorom je výstup z jedného systému vstupom do ďalšieho systému. V ReGen Village sa kompostuje biologický odpad, ktorý priláka hmyz, ktorý je využitý ako krmná zložka v rámci chovu rýb, ktoré hnoja akvaponické záhrady. Akvaponický systém, ktorý v sebe kombinuje chov rýb a hydroponické poľnohospodárstvo, produkuje potraviny pre obyvateľov kolónie. Systém je doplnený o sezónne záhrady, v ktorých sa ako hnojivo využíva trus hospodárskych zvierat chovaných v rámci kolónie na mäso. Dažďová voda je zachytená a filtrovaná pre použitie na farmách a v záhradách. Elektrizácia je získavaná zo slnka pomocou solárnych panelov umiestnených na strechách objektov. Pilotný projekt v rámci Floriade obsahuje 35 rezidenčných jednotiek. Pre plnú funkčnosť systému sa počíta s kolóniami, ktoré pojmu 100 rodín. Každá jednotka/rodinný dom bude mať skleník pre pestovanie vlastných plodín, zamestnanci ReGenu budú prevádzkovať komunálne farmy a chovať hospodárske zvieratá v rámci kolónie. Miestni obyvatelia sa môžu zapájať do týchto procesov, práce v rámci komunity by mali pozitívne ovplyvňovať náklady na bývanie. Zakladateľ Ehrlich predpokladá, že kolónia by mala byť schopná vyprodukovať a pokryť 50-100% potravinových potrieb svojich obyvateľov.

Miera úspešnosti projektu:

Pilotná časť projektu je v počiatkoch. Okrem tohto projektu v rámci urbánneho kontextu má spoločnosť v pláne ďalšiu lokalitu na juhovýchod od Almere, kde by chcela uviesť do praxe suburbánnu model so 100 rezidenčnými jednotkami. Ďalší projekt je plánovaný v meste Lund, vo Švédsku. Záujem prejavili aj ďalšie štáty

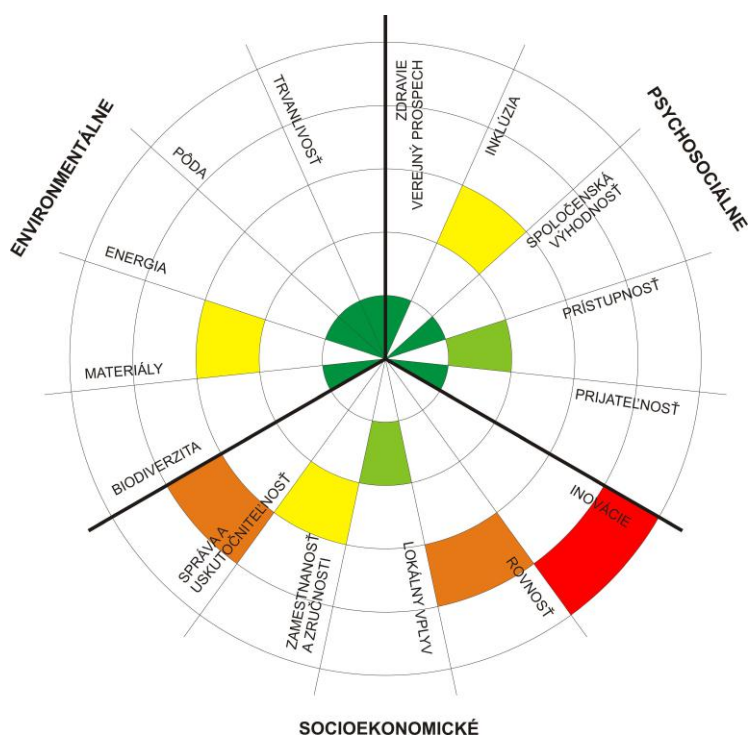
Dánsko, Nórsko, Nemecko a Belgicko. O projekt je zatiaľ veľký záujem aj medzi verejnosťou, aj keď ešte nie sú známe žiadne detaily. Zakladateľ James Ehrlich si kladie za cieľ cenovú dostupnosť projektu, v Almere sa mali očakávané mesačné náklady pohybovať okolo 600 €/mesiac.

OBR. 72: vízia kolónie ReGEN Village
Zdroj: <https://www.facebook.com/regenvillages/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Kolónie ReGen sú plánované tak, aby poskytli ľuďom ekologicky šetrnú alternatívu k mestskému životu a aby zaviedli udržateľnejšiu a hospodárnejšiu formu poľnohospodárstva. Komunity by mali byť odolné voči prírodným pohromám, pretože budú nezávislé na dodávke elektrickej energie zo siete.

OBR. 73: hodnotiaca schéma projektu ReGen Village

* Zdroje:

Smart Cities 04/2016 recyklace, str. 27,28, Dana Varinsky a šéfredaktor: Vesnice ReGen, ISSN 2336-1786

<https://www.facebook.com/regenvillages/>, <http://www.regenvillages.com/>

https://floriade.almere.nl/fileadmin/user_upload/EN_floriade_expo_LR_-def.pdf

OUR SCHOOL AT BLAIR GROCERY

Lokalita: Benton Street 1740, Lower 9th Ward, New Orleans, Louisiana, Spojené štáty americké

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta 10 km

Majetkovo právne vzťahy: súkromné pozemky a pozemky patriace mestu

Rozloha: cca 6000 m²

Vznik: 2008

Realizácia: Our school at Blair Grocery, New Orleans Redevelopment Authority, Kellogg Foundation

Autori/koordinátori: Nat Turner (zakladateľ, koordinátor)

Prístup: záhrada/ mestská farma je čiastočne oplotená, spolieha sa na sociálnu kontrolu

Užívatelia: miestna komunita, deti a mladiství primárne z 9. obvodu New Orleans, dobrovoľníci a stážisti

Aktivity: pestovanie ovocia a zeleniny, chov kôz, vzdelávacie programy a akadémia, voľnočasové centrum (do budúcnosti je plánovaný obchod s potravinami)

Počet jednotiek: pestovanie priamo v pôde, v nádobách, boxoch, fóliovníkoch

Typ plochy: opustené plochy v rámci mestských blokov po živej katastrofe

OBR. 74: vývoj bezprostredného okolia súčasnej mestskej farmy v čase pred hurikánom Katrina, rok 2004 (vľavo hore), bezprostredne po hurikáne 8/2005 (v strede hore), 9/2005 (vpravo hore), 3/2006 (vľavo dole), farma v začiatkoch, 2011 (v strede dole), farma, 2014 (vpravo dole)

Zdroj: GoogleEarth

Popis:

Myšlienka vznikla v hlave Nata Turnera, ktorý bol spolu so svojimi študentmi zo súkromnej školy v New Yorku pomáhať v New Orleans po hurikáne Katrina. Uvedomoval si, že nie je možné poskytovať lokalite humanitárnu pomoc dlhodobo a rozmýšľal nad tým, že najlepšie ako pomôcť je poskytnúť príležitosti, najmä mladšej generácii. Videl deti a teenagerov, ktorí nemali čo robiť po škole, cez prázdniny, vo svojom voľnom čase, a chcel pre ne niečo urobiť. Tak vznikla idea voľnočasového centra a vzdelávacieho programu, ktorý by zároveň poskytoval teenagerom prácu.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Keď Nat hľadal priestor pre uskutočnenie svojich aktivít, prirodzene hľadal miesto v najviac zničenej oblasti Lower 9th Ward. Priatelia mu dali do pozornosti objekt bývalých potravín Blair Grocery. Objekt bol poškodený, obchod zavretý odkedy zomreli jeho majitelia. Nat oslovil ich deti žijúce na rozličných miestach v rámci USA a nápad sa im pozdával, a tak tento objekt aj s pozemkom (po hurikáne nemal takmer žiadnu hodnotu) darovali vznikajúcej organizácii.

Pozemok sa nachádza v 9. obvode New Orleans, ktorý bol rezidenčnou štvrťou. Hurikán Katrina toto miesto navždy zmenil, z pôvodných 20-25 rezidenčných objektov v rámci jedného bloku boli po živej katastrofe obývané jeden-dva domy, postupne sa toto číslo ustálovalo na 20 % pôvodnej populácie.

Hlavné polohové výhody:

Zničená vyludnená lokalita, v ktorej zostali len tie sociálne a ekonomicky najslabšie vrstvy, bez prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu, výžive, s bezcieľnou mládežou bola ideálnym miestom na realizáciu projektu kombinujúceho voľnočasové centrum so vzdelávacími programami. Pestovanie potravín, ako zmysluplná činnosť s hmatateľnými výsledkami, stálo v centre udržateľného rozvoja miestnej komunity.

OBR. 75: práca na farme (vľavo), vo fóliovníku (v strede), preháňanie kôz (vpravo)
Zdroj: <https://www.facebook.com/OurSchoolatBlairGrocery>

Zabezpečenie:

Farma sa postupne rozrastá, dnes obhospodaruje dvakrát tak veľkú plochu ako v počiatkoch. Budova bola zrekonštruovaná a slúži na komunitné a vzdelávacie aktivity, obklopujú ju políčka a fóliovníky. Venujú sa aj včelárstvu. Na pozemku mesta, susediacom s farmou, začali s chovom kôz. Vegetácia tu často trpí plesňami, nakoľko druhová skladba sa neprispôsobila existujúcim podmienkam. Pred hurikánom sa tu nachádzali väčšinou trávniky, ktoré ale nemal kto revitalizovať. Preto skúšajú v spolupráci s New Orleans Redevelopment Authority využiť tridsať kôz na spásanie okolitých pozemkov. Škola tiež zriadila partnerstvo s Whole Foods, kde zhromažďujú biologický odpad, ktorí potom v Our school kompostujú. Our school premýšľa aj nad založením vlastných potravín, s výukovou kuchyňou na prípravu jedál. V súčasnosti svoje produkty predávajú primárne do reštaurácií, vlastná kuchyňa a potraviny by znamenali krok vpred a priniesli by nové skúsenosti, príležitosti a zručnosti miestnej mládeži.

OBR. 76: stretnutie dobrovoľníkov (vľavo hore), heslo Our school at Blair Grocery (vpravo hore) príprava priesad (vľavo dole), vzdelávanie v rámci letnej školy Each One, Teach One (vpravo dole)

Zdroj: <https://www.facebook.com/OurSchoolatBlairGrocery>

Model pestovania:

Our school at Blair Grocery poskytuje voľnočasové aktivity a vzdelávacie programy pre deti, mládež a dospelých, ako aj čiastočné pracovné úväzky. O vzdelávanie sa starajú stážisti a dobrovoľníci, ktorí tu pôsobia. Škola sa snaží o vybudovanie udržateľného systému zásobovania potravinami. Heslom je „growing Growers – pestovať pestovateľov“. Vzdelávanie je zamerané na potravinovú bezpečnosť a pestovanie, ale aj na odbory ako marketing, obchod, výživa. Pomocou pretavovania skúseností z farmárčenia sa deti a študenti zlepšujú aj v predmetoch ako tvorivé písanie alebo matematika. Škola využíva spôsob vzdelávania, kedy sa rôzne vekové kategórie učia od seba navzájom, organizuje workshopy, učí dospelievajúcich organizovať projekty nielen pre svojich rovesníkov, ale aplikovať ich na miestnej úrovni pre celú komunitu. Veľký dôraz kladie na líderstvo.

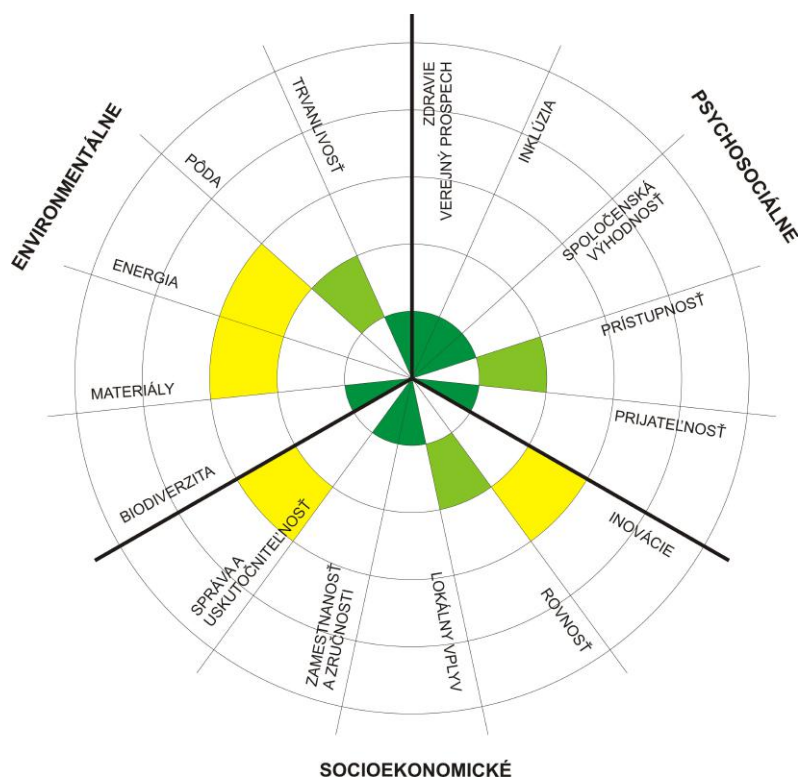
Cieľom je vybudovať taký systém ekonomiky, ktorý bude udržateľný, lokálne založený, komunitne orientovaný a zameraný na mládež.

Miera úspešnosti projektu:

Projekt počas ôsmich rokov svojej existencie neustále rastie a kladie si nové ciele. V posledných rokoch sa snažia fungovať bez dotácií, prijímajú však dary od súkromných donorov. Veľká časť finančných zdrojov pochádza z predaja vypestovaných potravín, najmä do kvalitných reštaurácií v centre mesta.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Our school at Blair Grocery je veľmi inšpiratívnym projektom, ktorý v podmienkach zdevastovaného mesta, s vysokou mierou kriminality a nízkou vzdelanostnou úrovňou vytvára priestor pre dobrovoľné vzdelávanie generácie detí a mládeže, ako aj celej komunity. Jeho program je úspešný a je oňho veľký záujem. Okrem praktických vedomostí z farmárčenia je vzdelávanie orientované aj na teoretické oblasti ako potravinová bezpečnosť, zdravie a výživa, ekonomika a biznis. Snažia sa nevychovať len manuálne pracujúcich, ale komplexné osobnosti, mladých lídrov, čomu napomáha aj spolupráca s ďalšími organizáciami, ako napríklad Loyola University New Orleans.

OBR. 77: hodnotiacia schéma projektu Our school at Blair Grocery

* Zdroje:

<https://www.ourschoolatblairgrocery.org>

<https://www.facebook.com/OurSchoolatBlairGrocery/>

http://www.huffingtonpost.com/bus-52/our-school-at-blair-groce_b_1852898.html

<http://www.loyolamaroon.com/108653/news/college-students-venture-into-urban-farming/>

THE EDIBLE SCHOOLYARD BERKELEY

Lokalita: Martin Luther King, Jr. Middle School,
Rose Street 1781, Berkeley,

Kalifornia, Spojené štáty americké

Umiestnenie: širšie centrum mesta Berkley

Majetkovo právne vzťahy: pozemok školský

Rozloha: cca 4000 m²

Vznik: 1995

Realizácia: Edible Schoolyard Project (ESY Project)

Autori/koordinátori: Alice Waters (zakladateľka Edible Schoolyard Project), Kyle Cornforth (riaditeľ Edible Schoolyard Project Berkeley)

Prístup: záhrada v rámci oploteného, uzamykateľného školského areálu, otvorená pre verejnosť po vyučovacích hodinách a počas ohlásených akcií

Užívatelia: žiaci Martin Luther King, Jr. Middle School (vo veku približne 10-14 rokov), rodičia, dobrovoľníci, účastníci ESY Academy

Aktivity: vzdelávanie žiakov v rámci vyučovacieho procesu, rozširovanie záhrad a vzdelávanie učiteľov, pestovanie ovocia a zeleniny, chov sliepok a kačíc, prehliadky pre verejnosť, kurzy varenia

Počet jednotiek: záhrada, sad, minifarma, kuchyne, jedáleň

Typ plochy: nevyužívaná, pôvodne asfaltová plocha školského dvora

OBR. 78: pohľad na záhradu (vľavo), školský areál v roku 2016 (vpravo)

Zdroj: <http://edibleschoolyard.org>, GoogleEarth

Popis:

Myšlienka projektu vznikla pred dvadsiatimi rokmi, kedy sa Alice Waters, majiteľka Chez Panisse Restaurant and Café, v miestnych novinách vyjadrila, že okolie škôl vyzerá akoby sa oň nikto nestaral a nikoho nezaujímalo. Vtedy ju oslovil vtedajší riaditeľ Martin Luther King, Jr. Middle School s tým, že škola má približne 4000 m² pozemku, ktorý naozaj nevyužíva. Po pár stretnutiach vytvorili základný rámec pre „jedlú školskú záhradu“ a školskú vyučovaciu kuchyňu, ktoré by sa stali nástrojmi na obohatenie vyučovacích osnov a života školskej komunity. Nápad podporili aj učitelia, ktorí prichádzali s možnosťami, ako prepojiť s hodinami prác v záhrade a varenia aj interaktívnu výuku predmetov ako matematika, fyzika a ďalšie. Potenciál tohto nápadu rozoznali Zenobia Barlow a Center for Ecoliteracy, ktorí financovali dva roky trvajúcu premenu zanedbaného pozemku na záhradu.

V treťom roku bola zriadená aj školská výučbová kuchyňa, ktorá vznikla za pomoci rodičov a dobrovoľníkov zo starej jedálne. V piatom roku vznikli pravidelné 90

minútové vyučovacie hodiny v školskej záhrade a kuchyni, postupne sú organizované aj akcie pre verjenosť.

Ako sa rozrastala záhrada, jej zázemie a členská základňa, rozrastal sa aj program. Postupne bola vytvorená cisterna na zber dažďovej vody, ktorá bola využívaná na zalievanie nového ovocného sadu, postavený bol hospodársky objekt pre chov sliepok a kačíc.

Koncept školskej záhrady sa postupne stal nielen neoddeliteľnou súčasťou života školy, ale aj dôležitou vzdelávacou inštitúciou a modelovým príkladom „jedlého vzdelávania“ (edible education skr. EE). V rámci EE bol zostavený program a učebné osnovy pre 62 lekcí „jedlého vzdelávania“. Organizácia ESY Project v náväznosti naň založila ESY Academy, ktorá ďalej trénuje a vzdeláva pedagógov a záujemcov z USA a celého sveta v „jedlom vzdelávaní“. Ročne organizuje stretnutia, prednášky a letné školy s účasťou približne 1000 návštevníkov. V rámci komunitnej siete Edible School Yard Network Community spája školy so záujmom o „jedlé vzdelávanie“, zdieľa učebné osnovy, video lekcie a poskytuje poradenstvo.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Martin Luther King, Jr. Middle School sa nachádza 2 km od centra mesta (Downtown), v rezidenčnej časti mesta s individuálnou výstavbou. Okrem záhrady sa v areáli školy nachádzajú baseballové ihrisko, bazény, tenisové kurty a atletický ovál.

Hlavné polohové výhody:

Komunitné pokojné prostredie v rámci rezidenčnej štvrte a naddimenzovaný školský areál vytvorili vhodné prostredie pre vznik „jedlej školskej záhrady“.

Záhrada vznikla na nevyužívanej asfaltovej ploche, ktorá sa v letných mesiacoch výrazne prehrieva. Založenie záhrady tak okrem iného prispelo k zlepšeniu mikroklimatických podmienok školského areálu. Zber dažďovej vody a výsadba ovocného sadu, na zalievanie ktorého je použitá, sú významným vodozádržným opatrením v klimatických podmienkach Kalifornie.

OBR. 79: práce v záhrade (vľavo, v strede), hodiny varenia (vpravo)

Zdroj: <http://edibleschoolyard.org/Berkeley>

Zabezpečenie:

V rámci záhrady, kde prebieha praktické vyučovanie, sa nachádzajú záhony, kompostovisko, minifarma, včelie úle, ovocný sad so systémom zalievania dažďovou vodou zo zbernej cisterny, ale aj posedenie pre stretnutia dobrovoľníkov, rodičov a školskej komunity, ktoré sa tu odohrávajú po vyučovaní a cez víkendy.

V rámci interiéru sú kuchyne pre hodiny varenia, jedáleň, ale aj priestory pre teoretickú výučbu.

OBR. 80: výuka v exteriéri (vľavo), výsledky projektovej teoretickej výuky (v strede), Family Nights Out – spoločné rodinné varenie (vpravo)
Zdroj: <http://edibleschoolyard.org/Berkeley>

Model:

Počas budovania záhrady sa okolo nej vytváral tím pracovníkov, ktorí má na starosti fungovanie a výuku. V súčasnosti má deväť členov, z toho troch učiteľov varenia a troch učiteľov záhradníctva. Jeden zamestnanec má na starosti organizáciu a výučbu v rámci Family Nights Out, spoločných hodín varenia pre rodičov s deťmi, ktoré sú pre školu veľmi dôležité. Vďaka nim rodičia pochopia, akým spôsobom je organizovaná výuka pre deti, spoznávajú sa navzájom so školskou komunitou a trávajú čas spoločne so svojimi deťmi.

V rámci hodín sa žiaci v 6. stupni zoznamujú so záhradou a záhradnými prácami, skleníkom, životným cyklom rastlín, kompostovaním, vodným cyklom, uhlíkovou stopou. Učia sa o histórii poľnohospodárstva a historických plodinách. Rozoznávajú druhy medonosných kvetov a pozorujú včely. Na hodinách varenia si vyrobia jablčný mušt z jabĺk pochádzajúcich zo školského sadu, rozličné limonády, ale aj cestoviny s čerstvým pestom.

V 7. stupni sú v programe intenzívnejšie práce v záhrade, základy rezu stromov, základy včelárstva, pozorovanie rastlín a ich častí až po bunkové štruktúry pod mikroskopom, výuka o potravinových systémoch a varenie z čerstvých surovín.

V 8. stupni sa žiaci učia veľa o pôde, merajú jej Ph a zisťujú zloženie, diskutujú o živinách, ako aj o starostlivosti o pôdu a rastliny.

Miera úspešnosti projektu:

„Jedlé vzdelávanie“ je zamerané na päť základných pilierov: výživu, udržateľnosť, komunikáciu, životné skúsenosti a akademické znalosti. Umiestňuje žiakov do centra ich učenia a prostredníctvom komplexnej inkluzívnej pedagogiky a praxe rozvíja u nich zručnosti, znalosti a vzory správania, ktoré obohacujú nielen ich akademické, ale aj bežné praktické životy.

Prepájanie prostredí od tradičnej triedy, cez kuchyňu, záhradnú učebňu, jedáleň a činnosti ako sú starostlivosť o rastliny, ich pozorovanie, skúmanie a spracovanie s teoretickým vzdelávaním o životnom prostredí, chemickom zložení, stravovaní a výžive, vytvára pútavý a zmysluplný vyučovací proces.

Tieto osvedčené postupy boli zhrnuté do EE Framework, ktorý ďalej šíri ESY Academy.

FREMONT COMMUNITY GARDEN

Lokalita: roh 14th and Q Street, Sacramento, Kalifornia, Spojené štáty americké

Umiestnenie: mestská časť v širšom centre mesta (midtown)

Majetkovo právne vzťahy: pozemok na záhradu venoval California Department of General Services

Rozloha: cca 2000 m²

Vznik: 2007

Realizácia: Department of Parks and Recreation, Community Garden Program (CGP)

Autori/koordinátori: Bill Maynard (kooordinátor z programu CGP)

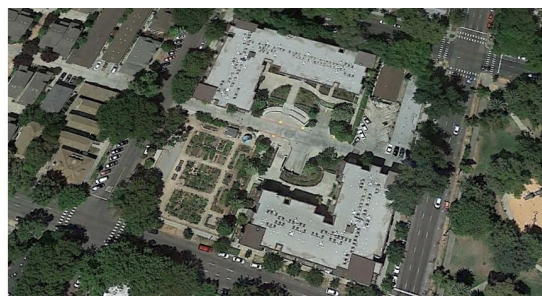
Prístup: záhrada oplotená, prístup pre užívateľov regulovaný prevádzkovým poriadkom, prístup pre verejnosť v rámci dobrovoľníckych dní každú druhú sobotu

Užívatelia: záhradkári z priľahlých štvrtí, verejnosť

Aktivity: záhradkárčenie, stretnutia komunity, športové hry

Počet jednotiek: 52 parciel o rozlohe 9 m², prípadne 18 m² na individuálny prenájom

Typ plochy: vynechaná náročná plocha v rámci bloku rezidenčnej výstavby

OBR. 82: posledná sezóna v pôvodnej záhrade, rok 2002 (vľavo), záhrada v júli 2015 (vpravo)

Zdroj: GoogleEarth

Popis:

V 60. rokoch 20. storočia územie odkúpil štát Kalifornia. Územie predstavovalo rezervu pre rezidenčnú výstavbu, ktorá bola naplánovaná na rok 1978.

Ešte koncom 60. rokov začali ľudia z okolia zakladať na prázdnej ploche záhradu, ktorá sa na počesť svojho zakladateľa nazývala Ron Mandella Community Garden. Táto záhrada fungovala viac ako 30 rokov, aj napriek pôvodným plánom. V roku 2001 Capitol Area Development Authority (CADA) rozhodla o začatí výstavby. Obyvatelia priľahlých oblastí sa rozdelili na dve odporujúce si skupiny. Jedna schvalovala plánovanú výstavbu, druhá protestovala proti zrušeniu záhrady, ktorá sa stala centrom štvrte združujúcim záhradkárov, obyvateľov priľahlých ulíc, hrajúce sa detí alebo úradníkov na obednom pikniku. V roku 2002 (kedy bola plánovaná posledná sezóna pôvodnej záhrady) CADA a Department of General Services prisľúbili zachovať plošnú výmeru komunitnej záhrady. Časť rezidenčného bloku bola vynechaná. Tu bola vybudovaná nová záhrada Fremont Community Garden. Zvyšná plošná výmera bola nahradená polovicou bloku pri Southside parku, kde vznikla Southside Community Garden (vzdialená vzdušnou čiarou približne 1,5 km).

Poloha ku vzťahu k mestu:

Fremont Community Garden sa nachádza v širšom centre mesta, vzdialená od centra mesta (Downtown) približne kilometer, od centrálného parku The Capitol Park približne 400 m. V okolí záhrady sa nachádzajú apartmánové a rodinné domy.

Hlavné polohové výhody:

Areál je oplotený, uzamykateľný. Záhradkári sú aj z najbližšieho okolia, čo zabezpečuje vysokú mieru sociálnej kontroly. Výhľad z okien novej rezidenčnej výstavby je priamo do záhrady. Veľkosť pestovateľských plôch je väčšia ako v štandardných mestských komunitných záhradách, vďaka čomu svoje plochy obhospodarujú celé rodinky s deťmi, skupinky seniorov, prípadne mladé dvojice, či skupiny priateľov. Zo záhrady sa stáva miesto stretávania a výmeny skúseností. Záhrada má dobré dopravné napojenie rýchlodráhou (light rail transit), žltou a modrou linkou zo zastávok 13th a 16th Street Station.

OBR. 83: jar v záhrade (vľavo), príprava na novú sezónu (v strede) kompostovanie (vpravo)
Zdroj: <https://www.facebook.com/FremontCommunityGarden/>

Zabezpečenie:

Zabezpečenie záhrady je veľmi dobré. Záhony sú mierne vyvýšené nad terénom, čo zabezpečuje jednoduchšie obrábanie. Súčasťou záhrady je posedenie pod pergolami, dve petanque ihriská, sklad náradia, veľkokapacitný kompostér. Záhrada je napojená na vodovodnú sieť a voda je ďalej rozvedená po záhrade k jednotlivým plochám.

Model pestovania:

Parcely sú na ročnej báze prenajímané záujemcom (ktorí musia byť obyvateľmi mesta) za príspevok \$15 za malú plochu o rozlohe 9 m² a \$30 za dvojitú parcelu s rozlohou 18 m². Pri pridelení parcely je potrebné zložiť zálohu \$25, ktorá bude vrátená, keď sa záhradkár rozhodne opustiť záhradnú komunitu a vzdať sa parcely, v prípade že záhradkár dodržiaval podmienky prevádzkového poriadku a parcelu zanechal v dobrom stave. Záhrada je súčasťou City Parks and Recreation program a má prideleného koordinátora z programu CGP. Na bežný chod a manažment záhrady dohliada Garden Advisory Committee, ktorá je zložená zo zvolených členov komunitnej záhrady. Na záhradné parcely je zriadený list čakateľov, do ktorého je potrebné sa zapísať. Doba čakania je v súčasnosti približne tri roky. Po získaní parcely je potrebné dodržiavať prevádzkový poriadok, ktorý nariaďuje organické pestovanie plodín, ale aj počet hodín, ktoré je potrebné odpracovať na spoločných priestoroch v rámci záhrady. Tieto práce sú väčšinou spojené s akciami pre komunitu a verejnosť a konajú sa každú druhú sobotu počas sezóny.

Miera úspešnosti projektu:

Projekt má dlhodobú históriu a systematickú podporu mestských autorít. Je obľúbený v rámci komunity, o čom vypovedá aj snaha o záchranu záhrady po ohlásení výstavby na mieste pôvodnej záhrady. Dlhodobá spolupráca, ktorá je nastavená v rámci projektov, často odlišuje americké komunitné záhrady od pop-up mobilných záhrad, ktoré vznikajú najmä vo východoeurópskych mestách. Zavedený funkčný systém záhrad s neformálnou štruktúrou a zároveň s prevádzkovým poriadkom, ktorý

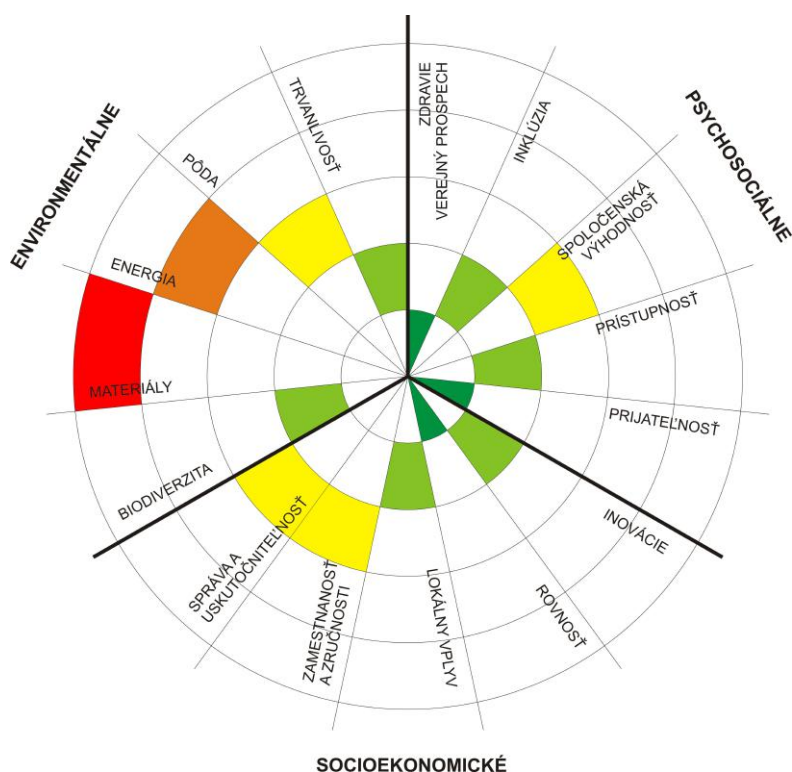
záhradkári dobrovoľne dodržiavajú v rámci záhradkárskej kultúry, je určite hodný nasledovania.

OBR. 84: predaj priesad (vľavo), piknik v každú druhú sobotu popri stretnutí a prácach záhradkárov spoločne s dobrovoľníkmi (v strede), umenie na plote, výstava v záhrade (vpravo)
Zdroj: <https://www.facebook.com/FremontCommunityGarden/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt naplňa veľké množstvo cieľov. Hoci je orientovaný najmä na psychosociálne aspekty udržateľnosti, jednoznačne pozitívne ovplyvňuje aj životné prostredie bezprostredného okolia. V rámci blokovej výstavby vytvára zelenú oázu, ktorá zlepšuje mikroklimatické podmienky aj biodiverzitu lokality. Kooperácia komunity a mestských organizácií, v spojení s neformálnou štruktúrou záhrad, v ktorej má primárnu úlohu záhradný výbor volený z členov komunity, je ukážkou udržateľnej správy. Záhrady by mohli zlepšiť hospodárenie s vodou a energiami, využívať väčšie množstvo lokálnych a recyklovaných materiálov. Vyvýšené záhony z betónových prefabrikátov nie sú ideálnou alternatívou ani z estetického, ani z ekologického hľadiska, nakoľko podporujú presušovanie v období vyšších teplôt.

OBR. 85: hodnotiacia schéma projektu Fremont Community Garden

* Zdroje:

<http://www.cadanet.org/projects/fremont-community-garden>

<https://fremontgarden.wordpress.com/>

<https://www.facebook.com/FremontCommunityGarden/>

AMERICA'S FIRST SUSTAINABLE URBAN AGRIHOOD

Lokalita: bloky okolo Brush Street, zo severu ohraničené Custer Street a z juhu Horton Street, Detroit, Michigan, Spojené štáty americké

Umiestnenie: mestská časť vzdialená od centra mesta 5 km

Majetkovo právne vzťahy: pozemok a objekt patriaci MUFI, odkúpený v dražbe

Rozloha: 12 000 m² (1,2 ha)

Vznik: 2012

Realizácia: The Michigan Urban Farming Initiative (MUFI)

s podporou významných partnerov

Autori/koordinátori: Tyson Gersh, Molly Hubbell (spoluzakladatelia), Melissa Shiner (koordinátorka dobrovoľníkov)

Prístup: záhrada je čiastočne oplotená, na oddelenie sa od okolia, otvorená, prístup je neobmedzený pre verejnosť

Užívatelia: obyvatelia v okruhu cca 1,5 km a približne 800 dobrovoľníkov, verejnosť

Aktivity: pestovanie ovocia a zeleniny, samozásobenie, stretnutia komunity, vzdelávacie akcie pre verejnosť

Počet jednotiek: 8000 m² záhrady, ovocný sad s 200 ks stromov

Typ plochy: nevyužitá plocha uprostred bloku zástavby

OBR. 86: pozemok v roku 2007 (hore, dole vľavo),
záhrada, objekt a sad v októbri 2016 (hore, dole vpravo)

Zdroj: GoogleEarth

Popis:

Myšlienka je postavená na vytváraní nového typu mestského susedstva (urban neighborhood). Samotný názov sa hrá s pojmami, kedy spája slová agriculture (poľnohospodárstvo) a susedstvo (neighborhood) do nového pojmu agrihood, ktorý vyjadruje susedstvo s poľnohospodárstvom vo svojom stredobode, v zmysle urban agriculture (mestského poľnohospodárstva). A to všetko najlepšie čo najbližšie k centru mesta.

Celý projekt je založený na komunitno – korporátnom partnerstve. Projekt podporujú veľké spoločnosti ako BASF, General Motors, Herman Miller, Sustainable Brands alebo Green Standards. Vďaka tomu dokáže záhrada zabezpečovať zeleninu a ovocie

zdarma pre domácnosti z okolia, kostoly, alebo vývarovne pre sociálne slabších. Spoločne s partnermi plánuje MUFÍ svoje činnosti rozšíriť o rekonštrukciu objektu medzi dvoma časťami záhrady, kde chcú okrem komunitného centra, ktoré ponúkne priestor pre rôzne vzdelávacie aktivity a stretnutia susedskej komunity, zriadiť aj svoje sídlo, dve komerčne prenajímateľné kuchyne a inkubátor pre neziskové organizácie.

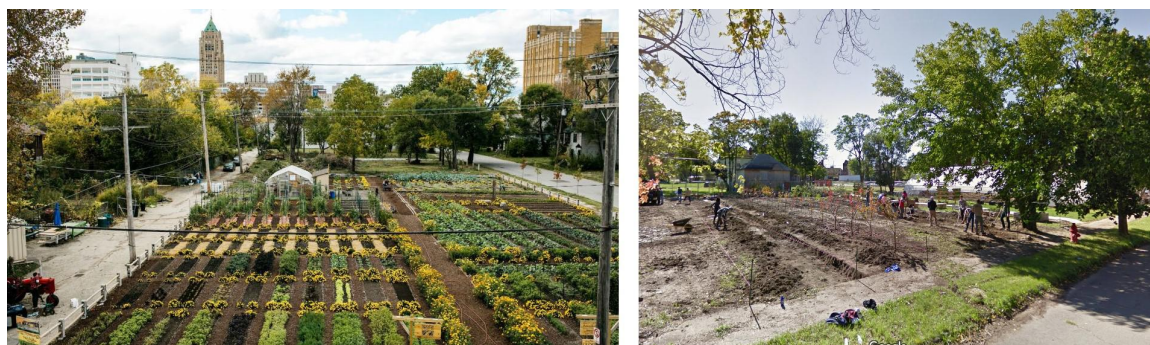
Okrem toho chcú v roku 2017 vybudovať zdravú kaviareň, ako prístavbu k pôvodnému objektu. Uvažujú tiež o vybudovaní bývania pre stážujúcich študentov.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Mesto Detroit je nielen sídlom firiem ako General Motors a Ford Motor Company, ale aj symbolom americkej recesie a úpadku automobilového priemyslu. Výrazný populačný pokles spôsobil odlev obyvateľov (shrinkage, shrinking city). Mesto trpí vysokou mierou nezamestnanosti, zvýšenou mierou kriminality a množstvom chátrajúcich budov a objektov. Záhrada sa nachádza v severnej časti North End, na hranici s New Center Area, v blízkosti centra mesta (downtown). Napriek tomu sa tu nachádzali už roky nevyužívané pozemky. V priamom okolí záhrady sa nachádzajú rodinné domy, v susedstve je kostol Church of God in Christ a Greater Phillips Temple.

Hlavné polohové výhody:

Dve časti záhrady sú od seba oddelené cestou. V centre sa nachádza objekt, ktorý bude v roku 2017 prebudovaný na komunitné centrum. Výhodou plochy je, že pôda nebola kontaminovaná, takže je možné pestovanie ovocia a zeleniny priamo v pôde. Domy v susedstve sú z veľkej časti neobývané, keďže veľa obyvateľov sa odsťahovalo na perifériu, prípadne na vidiek. Záhrada chce pôsobiť ako centrálny katalyzátor rozvoja lokality, takže má jedinečnú príležitosť vtiahnuť ľudí naspäť do centrálnej časti mesta.

OBR. 87: záhrada (vľavo), výsadba sadu (vpravo)

Zdroj: <http://www.cityinspired.com>, <https://www.google.sk/maps>

Zabezpečenie:

Záhrada funguje už päť sezón, takže má vybudované zázemie. Okrem záhonov sa tu nachádza sad a skleník, všetko je zavlažované automaticky. Záhrada je zatiaľ pripojená na mestský vodovod. V plánoch na rozvoj a zvýšenie udržateľnosti projektu je inštalácia slnečných panelov, vytvorenie cisterny na vodu z pivnice vyhoretého priľahlého objektu, vybudovanie retenčnej nádrže, výstavba verejných toaliet s čističkou. Nezávisle na týchto cieľoch pracujú aj na projekte komunitného kultúrneho centra s kaviarňou.

Model pestovania:

O záhradu a príslušné pozemky sa starajú dobrovoľníci. Všetky práce a ich harmonogram má na starosti koordinátorka. O smerovaní záhrady rozhoduje predstavenstvo, v ktorom sú volení zástupcovia komunity a zakladatelia záhrady. Koncept klasických komunitných záhrad, kde má každý pridelený svoj box, je tu prekonaný. Všetci prispievajú svojou prácou na spoločný výsledok. Takéto hospodárenie je vzhľadom na veľkosť plochy efektívnejšie.

Miera úspešnosti projektu:

Plány iniciatívy, ktorá začínala s prípravou projektu už v roku 2010 ukazujú, že stále je kam rásť, čo je najlepším dôkazom úspešnosti projektu. Situácia v meste Detroit je veľmi špecifická. Zároveň je jedinečnou príležitosťou, ktorú sa rozhodli aktivisti z MUFI využiť pre začlenenie komunitou podporovaného farmárčenia do prostredia mesta. Využitie mestského poľnohospodárstva s cieľom podpory vzdelávania, zamestnateľnosti, udržateľnosti a komunitného spôsobu života, spoločne so znížením sociálno-ekonomických rozdielov, je hlavným mottom celého projektu, ktoré sa postupne vyplňa stále konkrétnejším obsahom. Na základe skúseností z Detroitu má The Michigan Urban Farming Initiative ambíciu vyvinúť model pre pretváranie mestských komunít.

OBR. 88: záhrada (vľavo), objekt budúceho kultúrneho centra (v strede), potraviny distribuované domácnostiam zo susedstva (vpravo)

Zdroj: <http://www.miufi.org/>

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt pretvára predstavy o mestskom prostredí. Vytvára mix rezidenčného, komerčného, tranzitného a agrikultúrneho priestoru v rámci jednej mestskej štvrte, čím sa snaží pritiahnúť nových obyvateľov, ale aj investície do lokality. Na základe partnerstiev, ktoré sa The Michigan Urban Farming Initiative podarilo získať pre svoj projekt, sa dá predpokladať, že v prostredí shrinking city je tento koncept možnosťou, ako regenerovať a transformovať mestské prostredie.

OBR. 89: hodnotiaca schéma projektu America's First Sustainable Urban Agrihood

* Zdroje:

<http://www.miufi.org/america-s-first-urban-agrihood>

<https://foodrevolution.org/blog/food-politics/first-sustainable-urban-agrihood/>

<http://detroit.curbed.com/2016/12/1/13807672/urban-agrihood-detroit-mufi#0>

http://www.mlive.com/news/detroit/index.ssf/2016/11/mufi_agrihood.html

PUBLIC FARM 1

Lokalita: Jackson Ave 22-25, Long Island, New York, Spojené štáty americké

Umiestnenie: centrum mesta

Majetkovo právne vzťahy: pozemok súkromného vlastníka

Rozloha: cca 850 m²

Vznik: 2008 (dočasná inštalácia)

Realizácia: MoMA a P.S.1's Young Architects Program

Autori/koordinátori: WORK Architecture Company

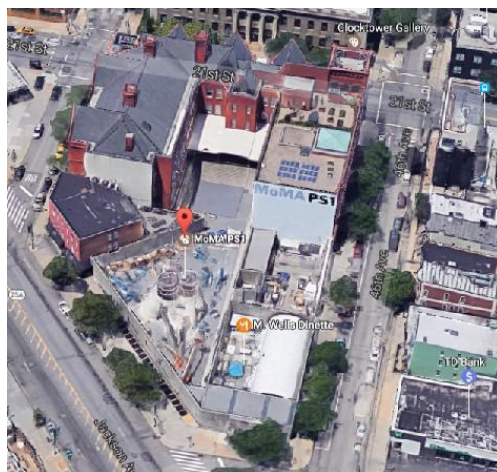
Prístup: vnútorný dvor inštitúcie súčasného umenia MoMA PS1, prístup v otváracích hodinách, potrebná vstupenka

Užívatelia: verejnosť, návštevníci galérie

Aktivity: mestská farma, spoločenský priestor, vzdelávací program

Počet jendotiek: cca 350 rastlinami osadených tubusov

Typ plochy: inštalácia v rámci vnútorného dvora kultúrnej inštitúcie

OBR. 90: pohľad z vtáčej perspektívy na MoMA PS1 (vľavo), návrh inštalácie PF1 (vpravo)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps/>, <http://www.publicfarm1.org>

Popis:

Inštalácia bola vytvorená v rámci leta 2008, so zámerom vzdelávať návštevníkov o udržateľnom mestskom poľnohospodárstve prostredníctvom jedinečného média súčasnej architektúry. Do projektu bolo zapojených množstvo inštitúcií ako Queens County Farm Museum, Horticultural Society of New York, The Council on the Environment of New York. Na projekte okrem dizajnérov a architektov pracovali konštruktéri, grafický dizajnéri, experti na materiály, zásobovanie vodou, pôdy, rastliny a ďalší.

Projekt odkazoval na 40 rokov od roku 1968, kedy nastala v lete malá „revolúcia“, takzvaná invázia na pláže. V tomto roku mali pracovníci prvýkrát zákonom stanovenú platenú dovolenku a pláž sa stala synonymom znovuzískaného strateného raja.

Expozícia bola vystavaná v duchu opakovania prvku „revolúcie“. Myšlienka bola, že 40 rokov po symbole mestskej pláže ako prvku radosti a oslobodenia, nastal čas na nový symbol – mestskú farmu, kúsok potešenia z vidieckeho prostredia v rámci mestskej štruktúry. Dizajn mestskej farmy je založený na kontraste štruktúry ako umeleckého artefaktu s jednoduchou zeleninovou výsadbou. Public farm 1 je architektonickým a urbanistickým experimentom, ktorý so zapojením umenia, fantázie a hry nastoľuje otázky kvality života, vplyvov na životné prostredie a premeny našich súčasných miest a nášho sveta smerom k lepšiemu miestu pre život.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Uprostred mestskej štruktúry v rámci zaľudnenej časti Queens vďaka dočasnej inštalácii vznikla plne funkčná mestská farma. V rámci dvora inštitúcie súčasného umenia MoMA PS1, kde bola Public Farm 1 postavená, sa každé leto odohrávajú Warm Up! Music series, ktorým farma slúžila ako kulisa.

Hlavné polohové výhody:

V intímnom priestore vnútorného dvora pôsobí objekt farmy hravo a monumentálne. Kontrastuje s mestským prostredím, kombinuje v sebe funkciu akéhosi artefaktu, infraštruktúry a verejného priestoru, núti návštevníka premýšľať o nekonečných možnostiach mestského priestoru. Predstavuje netradičné vrstvenie funkcií, kedy pod pestovateľskou štruktúrou vytvára netradičný verejný priestor s možnosťou interakcie s farmou.

**OBR. 91: Warm Up music serie (vľavo hore), detský priestor (vpravo hore).
verejný priestor s posedením v tieni (vľavo dole), pohľad od bazénika (vpravo dole)**
Zdroj: <http://www.publicfarm1.org>

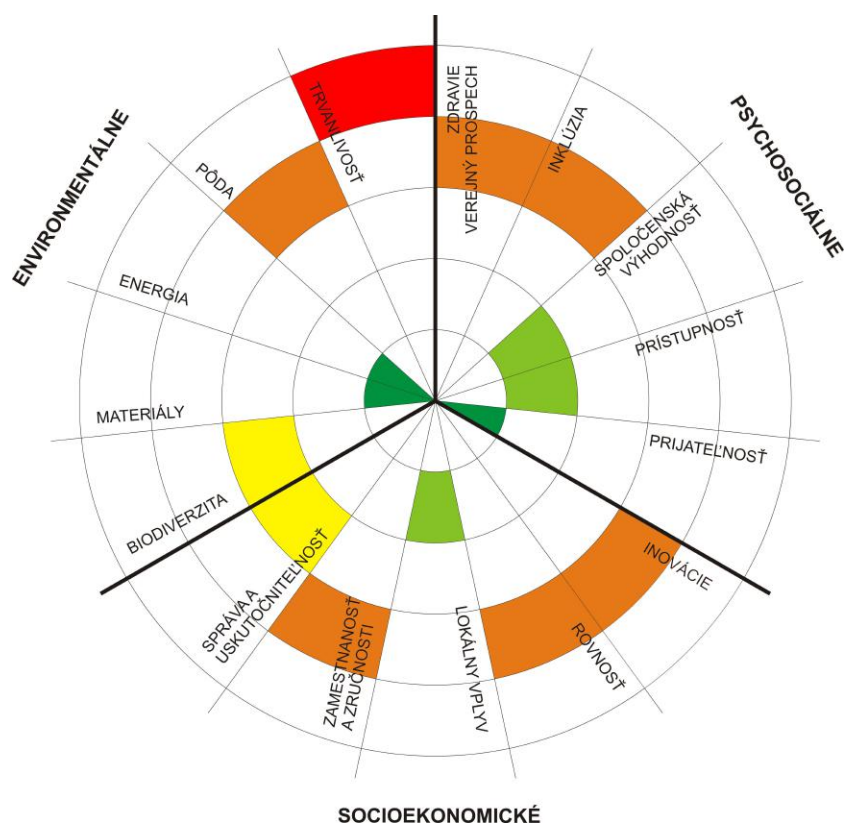
Zabezpečenie:

Farma bola plne funkčná, postavená výhradne z biologicky rozložiteľných a recyklovateľných materiálov, poháňaná slnečnou energiou a zavlažovaná pomocou systému zberu dažďovej vody na streche. Po celé leto farma produkovala viac ako 50 druhov organického ovocia, zeleniny a bylín, ktoré boli použité v kaviarni múzea, prípadne v rámci iných príležitostí. Každú sobotu sa v okolí farmy konali trhy, zamerané na farmárske produkty.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt úspešne naplnil svoje ciele. Neoddeliteľnou súčasťou celkového úspechu bolo zachovanie vysokej miery udržateľnosti s výstavbou a údržbou. Objekt PF nezanechal prakticky žiadnu uhlíkovú stopu, pretože všetky stavebné materiály boli 100% recyklovateľné a energetické požiadavky celej štruktúry boli zabezpečené pomocou solárnej energie. Osemnásť solárnych panelov napájalo zavlažovací systém, rozvádžajúci zachytenú dažďovú vodu z okolitých striech a plôch po všetkých osadených tubusoch. Navyše dokázali pokryť energetické potreby nabíjacej stanice mobilných telefónov, sériu ventilátorov aj mixéra pre miešanie ovocných nápojov, ktoré sa nachádzali v priestoroch pod rastlinami.

Verejnosť a návštevníci boli vtiahnutí do interakcie so štruktúrou pomocou rozličných prvkov a hier, ale aj cez plodiny, ktoré mohli sami pozbierať a prípadne ochutnať v kaviarni P.S.1.

OBR. 93: hodnotiaca schéma projektu Public Farm 1

* Zdroje:

<http://www.publicfarm1.org/>

<http://momaps1.org/visit/>

<http://work.ac/pf-1/>

ORGANOPÓNICO VIVERO ALAMAR, HAVANA

Lokalita: blok medzi ulicami Doble Via a Avenida 5ta, Alamar, Havana, Kuba

Umiestnenie: plocha uprostred sídliska Alamar, mestská časť vzdialená od centra mesta 15 km

Majetkovo právne vzťahy: súkromné pozemky patriace kooperatívnemu družstvu

Rozloha: 104 000 m² (10,4 ha)

Vznik: 1997

Realizácia: Viverro Almaro, Unidad Básica de Producción Cooperativa (UBPC)

Autori/koordinátori: Miguel Salcines (zakladateľ a prezident)

Prístup: plochy oplotené, bez prístupu verejnosti okrem vzdelávacích aktivít, pre verejnosť prístup na trh

Užívatelia: verejnosť, komunita (50 000 zákazníkov), zamestnanci (160 ľudí), žiaci miestnych škôl, stážisti, návštevníci, študenti

Aktivity: organické mestské farmárstvo, chov zajacov a dobytky, spracovanie a predaj produktov

Počet jednotiek: skleníky, plochy s výsadbou stromov, plocha polí rozdelená na políčka cca 40 x 45 m

Typ plochy: opustená plocha v centre mestskej štvrte

OBR. 94: satelitný pohľad na farmu a štruktúru okolitej zástavby (vľavo), Organopónico Vivero Alamar (vpravo)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://farmcuba.org>

Popis:

Projekt Organopónico Vivero Alamar je súčasťou väčšieho konceptu mestského a prímestského poľnohospodárstva, špecifického pre Kubu v posledných dvoch dekádach. Obchodné embargo začiatkom 60. rokov 20. storočia zo strany USA znamenalo orientáciu Kuby na Sovietsky zväz, ktorý ponúkal vysoké ceny za kubánsky cukor. Na uspokojenie tohto dopytu Kuba prijíma princípy „Zelenej revolúcie“, ktorá začala v Mexiku, 1943. „Zelená revolúcia“ bola zameraná na maximalizáciu výnosov v poľnohospodárstve, čo znamenalo zavedenie mechanizácie, monokultúr, priemyselných hnojív a geneticky upravených osív. V rovnakej dobe začne Kuba dovážať hnojivá a pesticídy, 63% potravinovej spotreby a 90% spotreby ropy zo Sovietskeho zväzu a stane sa vývozcom cukru a citrusových plodov (90% produkcie) pre krajiny východného bloku.

Rozpad Sovietskeho zväzu (1991) má tak bezprostredný vplyv na kubánsku ekonomiku a vedie k masívnym nedostatkom potravín, ropy a energie. Dochádza

k významnému poklesu poľnohospodárskej produkcie, keďže pre komodity nemá Kuba odberateľov. Toto obdobie sa nazýva Período Especial, denný prísun kalórií pre bežného Kubánca sa rapídne znížil z 3052 (rok 1989) na 2099 (rok 2003) kalórií na deň. Ako východisko z tejto situácie je vyvinutý National Alternative Agricultural Model (1993). Cieľom tohto programu je zlepšiť prístup obyvateľov k potravinám. Prvým krokom je znížiť množstvo dovážaných vstupov (hnojivá, pesticídy, osivá), ďalším reštrukturalizácia veľkých štátnych poľnohospodárskych firiem na menšie celky, v rámci ktorých bude pôda obhospodarovaná kooperatívne a komunitne. Tieto celky (kooperatívne družstvá) sú pomenované Unidad Básica de Producción Cooperativa (UBPC). Legalizované sú aj farmárske trhy (agromercados), kde je možné predávať poľnohospodárske prebytky. V rámci opatrení National Alternative Agricultural Model (NAAM) je časť štátnej pôdy prevádzaná na záujemcov o farmárčenie s cieľom dosiahnuť väčší vzťah farmárov k svojej pôde. V roku 1997 takto získava pôdu aj Miguel Salcines, bývalý agronóm ministerstva poľnohospodárstva, a zakladá Organopónico Vivero Alamar. Farma je založená ako kooperatívne družstvo, čo znamená, že jej zamestnanci sa priamo podieľajú na vedení farmy, a okrem platu dostávajú pri dobrých hospodárskych výsledkoch podiel zo zisku.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Farma sa nachádza uprostred štvrte Alamar na východnej strane Havany, vzdialenej približne 15 km. Táto časť je typická sídliskom, založenom prefabrikovaným systémom výstavby v sovietskom štýle. Okrem farmy Organopónico Vivero Alamar je pre štvrť typické hip-hopové hnutie, v roku 1995 sa tu konal prvý ročník rapového festivalu.

Hlavné polohové výhody:

Celkovou výhodou Kuby je jej subtropická klíma, ktorá umožňuje striedanie plodín až osemkrát v roku. Táto vlastnosť veľmi pozitívne ovplyvňuje poľnohospodárske výnosy. Najobľúbenejšou plodinou sú šaláty odrôd Calviac a Beynac, ktoré sú v miestnych podmienkach pestované 50 dní (25 v skleníku + 25 vo voľnej pôde). Výhodou farmy Organopónico Vivero Alamar je blízkosť sídliska, potenciálnych zákazníkov, ktorí si zvykli pravidelne navštevovať trh pred vstupom na farmu a kupovať tu čerstvé ovocie a zeleninu, prípadne bylinky, korenie a farmárske výrobky. Veľké množstvo zamestnancov býva v rámci štvrte, takže vzťah producent - konzument je tu veľmi blízky.

Zabezpečenie:

Na farme sa všetko ovocie a zelenina dopestováva organicky. Hnojivá sú nahradené vermikompostom, ktorý si sami (s pomocou kalifornských dážďoviek) vyrábajú z organických zbytkov a odpadu, mikorhíznyimi hubami, ktoré sú špeciálne pestované pre tieto účely, alebo vyzretým hnojom od zajacov a dobytká chovaného na farme. Dobytok má zásadný význam aj pri orbe a obhospodarovaní pôdy. Postrek je realizovaný olejom zo semien zederachu indického (*Azadirachta indica*) pestovaného na farme, ktorý má insekticídne účinky. Plocha polí je rozdelená na menšie políčka, ktoré bývajú oddelené vetrolamami z ovocných krov a stromov, paliem a cukrovej trstiny, ktoré slúžia ako ochrana pred vetrom a zároveň zabraňujú erózii, stratám vody a migrácii hmyzu.

90% rastlinných priesad je vypestovaných v skleníkoch, kde rastú približne 30-45 dní, pokiaľ sú presadené do pôdy.

OBR. 95: farma má 160 zamestnancov všetkých vekových kategórií, poskytuje príležitosť zamestnať sa marginalizovaným skupinám
Zdroj: <http://farmcuba.org>

Model:

Určené percento vypestovanej produkcie musí byť odovzdané štátu pre ďalšiu distribúciu, zvyšok je povolené predávať na farmárskych trhoch. Tu predávajú aj hotové produkty ako džemy, pasty, octy, zmesi korenín, nakladanú zeleninu, bylinky, alebo paradajkový pretlak vyrobený bez konzervantov, ktorý sa predáva zavarený v recyklovaných fľašiach od piva. Do miestnych reštaurácií farma dodáva najmä mäta, ktorá je zložkou typického kubánskeho miešaného nápoja, Mojita.

Farma funguje ako kooperatívne družstvo, všetci zamestnanci sa spoločne podieľajú na jej fungovaní. Na pravidelných mesačných schôdzach hodnotia výsledky a pripravujú plány na ďalší mesiac. Skladba zamestnancov je veľmi rôznorodá, zastúpené sú všetky vekové kategórie a sociálne vrstvy. Všetci sa však zhodujú v tom, že odkedy pracujú na farme, sa im zvýšila kvalita života. Pracovná doba je 7 hodín denne, 6 dní v týždni, čo je o 6 hodín týždenne menej ako u štátnych zamestnancov. Plat majú farmári vyšší ako je kubánsky priemer, plus dostávajú pravidelne podiel na zisku farmy.

30 % zo zisku sa investuje vždy do ďalšieho rozvoja, 70% si delia zamestnanci. V prvom roku fungovania mala farma ročný zisk 10 000 pesos, teraz dosahuje 3 milióny (viac ako 100 000 eur). Farma pre zamestnancov navyše zdarma ponúka jedlo a rôzne služby ako holičstvo alebo manikúra.

Okrem produkovania potravín sa farma venuje aj výchove mládeže. V spolupráci s miestnymi školami organizuje terénne programy zamerané na pestovanie zeleniny, pôvod a kvalitu potravín, zdravú výživu. Zakladatelia vidia veľký zmysel vo vzdelávaní mládeže o ekologickej a udržateľnej výrobe potravín pre zabezpečenie budúcnosti a nasledovníkov pre filozofiu organického pestovania a overené agroekologické pestovateľské metódy.

OBR. 96: vzdelávacie programy pre mládež (vľavo), budova správy a komunitných porád (v strede), skleníky (vpravo)

Zdroj: <http://farmcuba.org>

Miera úspešnosti projektu:

Farma Organopónico Vivero Alamar predstavuje príklad fungovania mestskej poľnohospodárskej jednotky. V rámci programu NAAM boli zadefinované viaceré typy mestských a prímestských spôsobov farmárčenia:

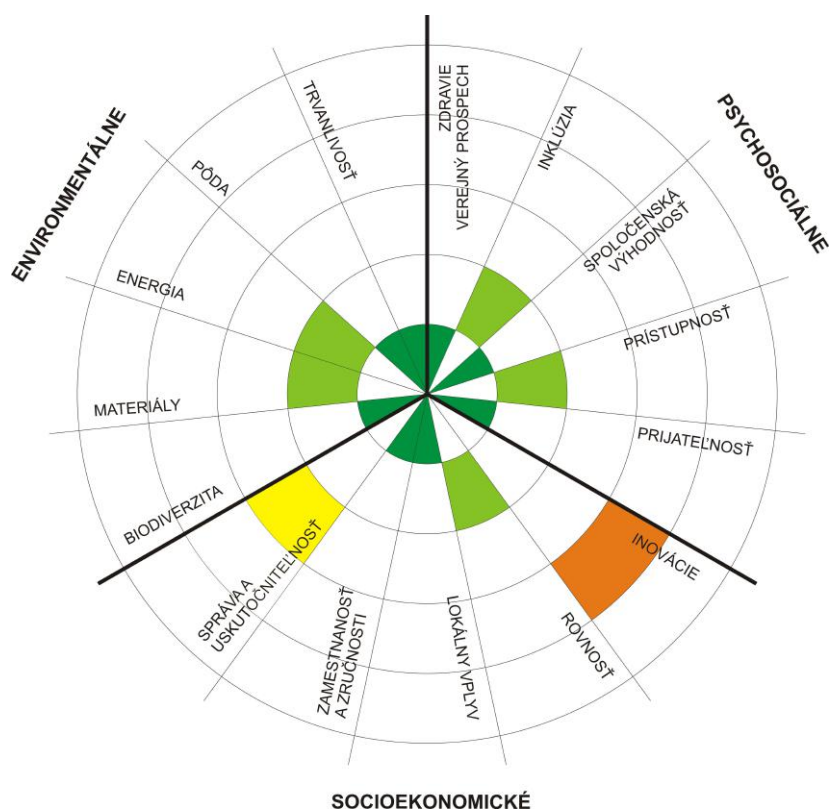
- *Autosumo s estatales*
štátne farmy, lokalizované prevažne na pomedzí urbánneho a rurálneho prostredia, väčšie ako 1 ha,
- *Huertos populares parcela*
komunitné záhrady v mestských alebo prímestských oblastiach využívajúce rozličné prieluky a prázdne plochy, prípadne inštitucionálne záhrady, obhospodarované jednotlivcami alebo rodinami, o rozlohe cca 1000 m²,
- *Huerto intensivo*
intenzívne obhospodarované komunitné záhrady o rozlohe približne 1000 – 3000 m²,
- *Organopónicos populares*
veľké mestské komunitné záhrady s rozlohou 2000 - 5000 m²,
- *Organopónicos de alto rendimiento*
vysoko výnosné, intenzívne obrábané mestské komerčné farmy, lokalizované na vládou pridelených pozemkoch o rozlohe 10 000 m² a viac, môžu byť realizované ako kontajnerové záhrady, v prípade že pôda nie je vhodná na priame pestovanie.

Projekt Organopónico Vivero Alamar predstavuje v tomto systéme udržateľného poľnohospodárstva národného (ale aj globálneho) lídra. Ponúka širokú škálu ovocia, zeleniny, bylín, liečivých rastlín, a ďalších potravinárskych výrobkov a popritom poskytuje komunitné služby, aplikuje inovatívne prístupy z rôznych oblastí výskumu do agrotechnických postupov a poskytuje technickú pomoc a vzdelávanie pre záujemcov na miestnej, národnej i medzinárodnej úrovni.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Program NAAM vznikol z nutnosti, keď po páde Sovietskeho zväzu prišla Kuba o ekonomického partnera. Vďaka tomu sa však kubánske poľnohospodárstvo stalo

ukážkovým príkladom ekologického farmárčenia. To sa však teraz môže zmeniť, v rámci normalizácie vzťahov medzi Kubou a USA. Ak sa nepodarí dobre zmanažovať vzťahy s americkým agrobiznisom, revolučné riešenia, s ktorými prišli Kubánci v posledných desaťročiach, sa môžu stratiť. Kuba sa môže poľahky vrátiť späť k prístupom závislým od mechanizácie, k transgénym plodinám a agrochemikáliám. Taký vývoj by znížil rozmanitosť rastlinnej produkcie Kuby, poškodil miestnu ekonomiku a potravinovú bezpečnosť. Preto zostáva veriť, že Kuba nezopakuje chyby z minulosti a tento nasledovania hodný systém ostane zachovaný.

OBR. 97: hodnotiacia schéma projektu Organopónico Vivero Alamar

* Zdroje:

<http://farmcuba.org>

<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/the-good-life-in-havana-cubas-green-revolution-410930.html>

OPPENHEIM, Sara. 2001. Alternative Agriculture in Cuba. In: *ESA journal*, roč. 47, č. 4, s 216-227. ISSN 0379-2285

VILJOEN, André; HOWE, Joe. 2005. Cuba: Laboratory for Urban Agriculture. In:

VILJOEN, André; BOHN, Katrin; HOWE, Joe. 2005. *CPULs – Continuous Productive Urban Landscapes*. Oxford: Architectural Press, 2005. 146-191 s.

ISBN 0-7506-5543-7.

MA PO PO COMMUNITY FARM

Lokalita: Ma Shi Po, Fanlig, Hong Kong

Umiestnenie: na hranici zastavanej oblasti

Majetkovo právne vzťahy:

pozemky neznámych súkromných vlastníkov,

pozemky patriace Henderson land Development

Rozloha: cca 225 000 m² (22,5 ha)

Vznik: 2010

Realizácia: Save Ma Po Po Community Farm Action Group

Autori/koordinátori: Becky Au, Zoey Wong (iniciátorky a koordinátorky)

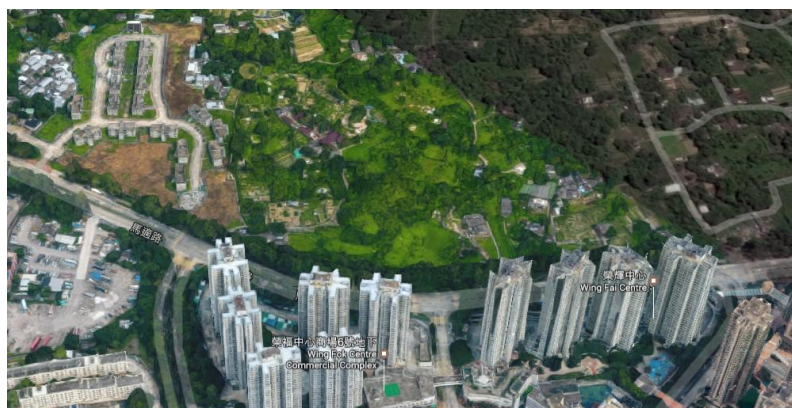
Prístup: pozemky sú čiastočne oplotené, na oddelenie sa od okolia, farma je otvorená, prístup pre verejnosť počas trhov a rôznych akcií, organizované prehliadky a vzdelávacie aktivity

Užívatelia: obyvatelia Ma Shi Po, návštevníci a verejnosť

Aktivity: pestovanie ovocia a zeleniny, včelárstvo, chov zvierat, ekologické a environmentálne vzdelávanie, protestné akcie, festivaly, trhy

Počet jednotiek: približne 100 farmárov so svojimi políčkami

Typ plochy: pôvodná farmárska dedina

OBR. 98: kontrast výškovej výstavby a rurálnej oblasti Ma Shi Po (vľavo 2016, vpravo 2012)

Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://www.homeshopbeijing.org/>

Popis:

Myšlienka komunitnej farmy vznikla ako forma protestu a zároveň spôsobu ochrany tradičného života v dedine Ma Shi Po. Dedina v blízkosti rieky Ng Tung, bola od svojho vzniku obklopená menšími a väčšími farmami. Becky Au, ktorá sa tu narodila, založila farmu spoločne so Zoey Wong po tom, ako boli niektorí obyvatelia nútení k odchodu a násilne vystáhomani z domov.

Becky Au je tretia generácia detí, ktoré sa narodili v dedine. Vzďala sa štúdia a práce v Hong Kongu a vrátila sa do Ma Shi Po, aby zvädzala boj proti developerom, ktorí majú záujem o výstavbu na danom území. Pozvala svojich priateľov a známych na návštevu svojej rodnej dediny, aby si mohli zažiť krásu života spätého s pôdou. To boli začiatky organickej komunitnej farmy Ma Po Po (názov v doslovnom preklade znamená dieťa Ma Shi Po). Farma si kladie za cieľ vysvetlovať majoritnej spoločnosti dôvody na ochranu pôdy a vzdelávať ju v oblasti potravinovej sebestačnosti, udržateľnosti, výživovej ekonomiky.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Dedina Ma Shi Po sa nachádza v severnej časti Hong Kongu v tesnej blízkosti Fanling-Sheung Shui New Town. Vznikala v 40. a 50. rokoch 20. storočia, po druhej svetovej vojne. Územie spadalo do takzv. New Territories, ktoré si Briti prenajali v roku 1898 z vojenských dôvodov a z dôvodov zabezpečenia obyvateľstva kolónie pitnou vodou od Číny. V rámci dohody medzi Čínou a Hong Kongom ako britskou kolóniou bola obyvateľom tejto oblasti garantovaná pôda a právo na bývanie. Na imigrantov z Číny sa tieto privilégia nevzťahovali, aj napriek tomu toto územie vnímali ako zem možností, prichádzali sem a prenajímali si alebo kupovali pozemky od pôvodných obyvateľov, zakladali dediny a začínali farmárčiť. Pri obrábaní pozemku nepoužívali mechanizácie a pesticídy, nakoľko s nimi nemali skúsenosti z oblastí, z ktorých pochádzali. Tak prirodzene vznikol ekologický spôsob poľnohospodárstva, ktorý sa na niektorých územiach zachoval dodnes.

Zmena pomerov v 90. rokoch, kedy malo prísť k prinávrateniu územia Číne, priniesla nárast developerských ambícií. Pre podporu obchodu bola v území plánovaná vysokorýchlostná železnica Guangzhou, Shenzhen, Hong Kong. Na tieto skutočnosti a veľký stavebný rozvoj v rámci Fanling reaguje spoločnosť Henderson Land Development (HLD), ktorá v oblasti začala skupovať pozemky.

Hlavné polohové výhody:

V čase britskej kolónie tvorilo toto severné územie prírodnú bariéru medzi Hong Kongom a Čínou, s veľkým množstvom farmárskych dedín. Vo veľkej časti pôdu vlastnili pôvodní obyvatelia oblasti, ktorí ju prenajímali novousadlíkom, ktorí tu pestovali potraviny a zásobovali Hong Kong. Ešte v roku 1990 bol podiel domácej produkcie potravín 30%, v roku 2014 už iba 2%. Tieto údaje zodpovedajú developerskému boomeru v severných oblastiach. Dnes je Ma Shi Po scvrkávajúcou sa dedinkou uprostred mrakodrapov. Vláda spracovala pre toto územie projekt Northeast New Territories New Development Areas (NENT NDA), ktorý zahŕňa v lokalite 60000 nových apartmánov pre 170000 obyvateľov.

OBR. 99: pohľad zhora (vľavo), pôvodný drevený dom z čias koloniálnej éry (vpravo)

Zdroj: <http://hongwrong.com/villagers-fight-developers/>

Zabezpečenie:

V súčasnosti v Ma Shi Po približne 100 obyvateľov vlastní svoje malé domčeky z čias britskej koloniálnej éry. Podľa vtedajších predpisov boli označené ako dočasné štruktúry, nemohli prekročiť zastavanú plochu 33,5 m². V roku 1985 bolo zastavené vydávanie nových stavebných povolení. Väčšina obyvateľov naďalej farmárči, pod záštitou Ma Shi Po. Približne 40-50 domov bolo násilne vystávaných, niektorí obyvatelia sa vracajú na farmy aj po svojom presťahovaní.

Problémy vyplývajú najmä z vlastníckych vzťahov. Iba časť obyvateľov si pôdu odkúpila do svojho vlastníctva, veľkú časť pôdy mali iba v prenájme od pôvodných

obyvateľov, ktorí často emigrovali v 60. a 70. rokoch do Európy. HDK skupujú túto pôdu a búrajú existujúce domy, keďže sú označené ako dočasné stavby, prípadne robia také opatrenia (napr. umiestnenie priemyslu), ktoré narúšajú lokálny ekosystém a ovplyvňujú tak komunitné živobytie.

Model pestovania:

Model je založený na zdieľaní skúseností medzi mladou generáciou a starousadlíkmi, ktorí odovzdávajú svoje vedomosti o farmárčení. Spoločne experimentujú s permakultúrou, organizujú víkendové aj týždenné workshopy, aby čo najviac ľudí naučili vzťahu k zemi a prírode, vytvorili u nich iný vzťah k potravinám.

Okrem pravidelných trhov, kde si môže verejnosť nakúpiť čerstvé, organické potraviny organizujú aj eco-tours, aby ľuďom ukázali prirodzenú krásu krajiny na brehu rieky a naučili ich oceniť hodnoty prirodzených stanovišť najrôznejších tvorov.

OBR. 100: predaj ovocia a zeleniny (vľavo hore), chov zvierat (vpravo hore), rozličné workshopy pre verejnosť (vľavo dole), kultúrne akcie (vpravo dole)

Zdroj: <https://www.facebook.com/mapopo.page/>

Miera úspešnosti projektu:

Farmári vo svojom projekte vyjadrujú presvedčenie, že dedina môže „žiť“ a nemusí „zomrieť“ v developerskom projekte HDK. Argumentujú, že organické poľnohospodárstvo v kombinácii s udržateľným spôsobom života môže viesť k lepšej budúcnosti pre ďalšie generácie. Nezdieľajú názor, že v Hong Kongu všetko a všetci musia participovať v problematickom procese pretvárania mesta na finančnú metropolu.

Ma Po Po Community farm sa snaží o identifikáciu s miestom a jeho históriou, spolupracujúci umelci založili komunitné hnutie „Artistic Protest“, s ktorým vytvárajú inšpiratívne predstavenia, ktoré prinášajú na okolité základné školy. Cez hudbu,

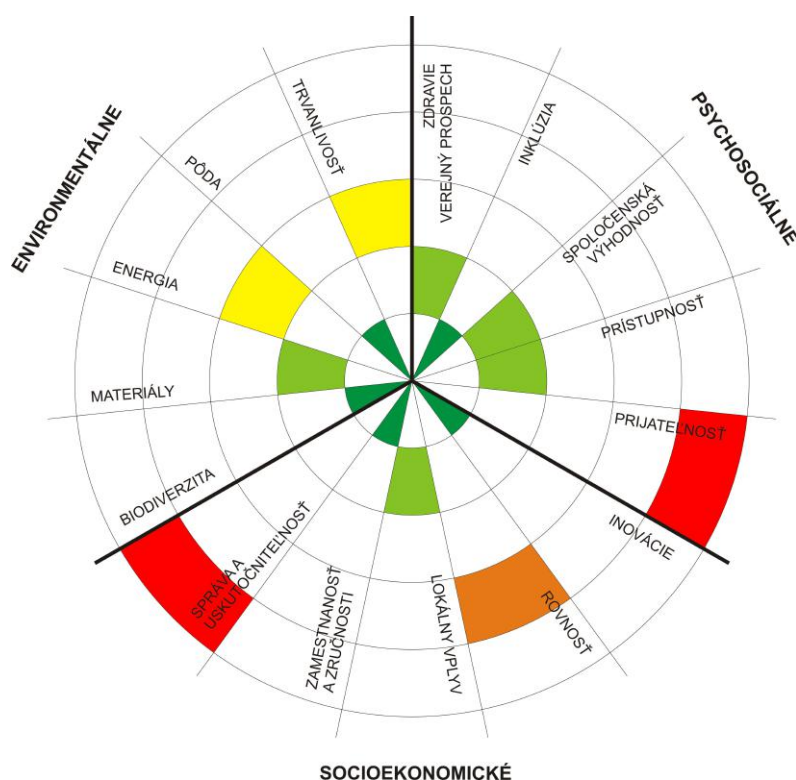
vizuálne umenie, hovorené slovo a divadlo rozprávajú príbehy farmárov a farmárskych dedín, ktoré získali od predchádzajúcich generácií.

Návrat a prítomnosť mladej generácie do oblasti vytrhla z letargie starších obyvateľov a zmenila ich pohľad na budúcnosť. Tí, ktorí nevideli žiadnu nádej na záchranu dediny, dnes na základe impulzov od mladšej generácie začínajú prejavovať svoju nádej na odlišnú budúcnosť. Napriek prebiehajúcim nátlakom a demoláciám v Ma Shi Po, pokračujú v pestovaní potravín a dedinskom živote a snažia sa rôznymi spôsobmi prerozprávať príbehy seba, svojich rodín a zeleniny.

CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Projekt je veľmi zaujímavou iniciatívou, ktorá otvára spoločenskú diskusiu. Stavia na histórii lokality a podporuje jej genia loci, vytvára silnú viacgeneračnú komunitu združenú okolo Ma Po Po Community Farm. Tieto hodnoty sa snaží prostredníctvom množstva vzdelávacích a kultúrnych aktivít odovzdávať aj verejnosti.

Nakoľko prevláda silný tlak zo strany developera, ktorému musia farmári vzdorovať a časť obyvateľov už bola vystávaných, je málo pravdepodobné, že sa podarí uprednostniť farmárske využitie územia pred výstavbou, ktorá už v niektorých častiach začala prebiehať. Príbeh Ma Po Po je však pekným príbehom, bez ohľadu na koniec, ktorí ešte nedokážeme vidieť.

OBR. 101: hodnotiacia schéma projektu Ma Po Po Community Farm

* Zdroje:

<https://www.hongkongfp.com/2016/05/08/our-farm-their-land-the-fight-for-mapopo-community-farm/> (krátky film)

<https://mapopo.wordpress.com/>, <https://saucyonion.wordpress.com/category/farms/>

<http://hongwrong.com/villagers-fight-developers/>

<https://www.facebook.com/mapopo.page/>

Lokalita:

Banská Bystrica a okolie (fruitmap), Praha a pražské ovocné sady (na-ovoce)
postupne ďalšie primárne slovenské a české mestá

Umiestnenie: -

Majetkovo právne vzťahy: stromy vo verejných priestoroch, alebo na plochách verejne dostupných

Rozloha: -

Vznik: 2010 (fruitmap), 2014 (na-ovoce)

Realizácia: Ateliér digitálnych médií, Akadémia umení v Banskej Bystrici (fruitmap), Na ovoce, z. s. (na-ovoce)

Autori/koordinátori:

MgA. Ing. Michal Murin, ArtD. (iniciátor a idea projektu), Michal Šimonfy, Michal Murin (konceptia, realizácia) (fruitmap)

Katka Kubánková, Edita Hornová, Jörg Kösters, František Marčík, Monika Křikavová, Jana Kosová, Ondra Nejedlý (na-ovoce)

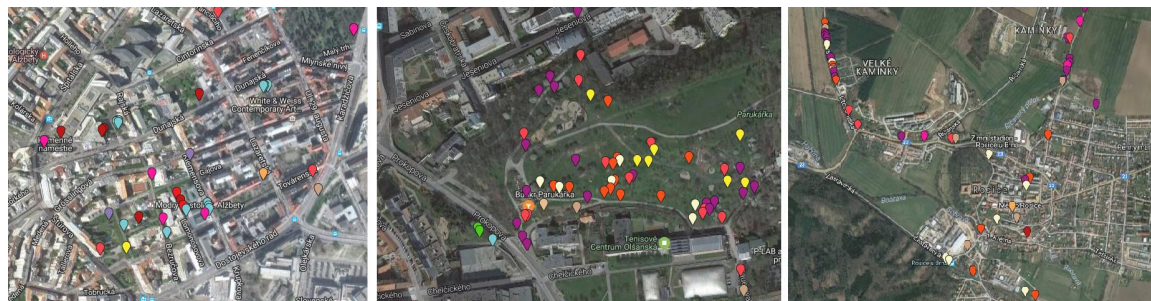
Prístup: označené stromy musia byť verejne prístupné

Užívatelia: aktívni užívatelia prispievajúci do mapy, verejnosť, miestne komunity, jednotlivci

Aktivity: zaznačovanie a šírenie povedomia o ovocných stromoch vo verejne dostupných priestoroch, zber ovocia z verejného priestoru, ochrana prírody a krajiny, workshopy, popularizácia pražských ovocných sadov, benefičný eshop

Počet jednotiek: obsahuje informácie o približne 15000 stromoch

Typ plochy: verejné priestory, inštitucionálne záhrady, opustené plochy

OBR. 102: Bratislava (širšie centrum mesta), Praha (park Parukáčka), Rosice u Brna

Zdroj: fruitmap.sk

Popis:

Fruitmap.sk je otvorená mapa verejne dostupných ovocných stromov, ktorá funguje ako samostatný internetový projekt na adrese www.fruitmap.sk. Hlavným cieľom projektu bolo vytvorenie akejsi novej topografickej vrstvy na mapách miest, ktorá by urbanizované prostredie prezentovala z netradičného pohľadu. Projekt fruitmap.sk vznikol ako semestrálna práca v Ateliéri digitálnych médií na Akadémii umení v Banskej Bystrici v roku 2010.

V roku 2014 inšpirovaná projektmi fruitmap.sk a mundraub.org vznikla iniciatíva na-ovoce.cz. Oproti projektu fruitmap.sk, ktorý vznikol ako experiment, sa posúva vo svojich cieľoch ďalej. Okrem samotnej mapy má snahu priniesť do všeobecného povedomia často zabudnutý význam ovocných stromov, krov a bylín a upozorniť na ich hodnotu pre súčasného človeka. Taktiež si kladie za cieľ zachovanie ovocných stromov ako trvalej súčasť našej kultúrnej krajiny a biodiverzity.

Poloha ku vzťahu k mestu:

Projekt sa zameriava práve na urbanizované prostredie, aby ho prezentoval z netradičného pohľadu. Často prevláda názor, že pestovanie ovocia a zeleniny v mestách je utópia. Práve tento projekt poukazuje na to, že sa to už deje, len mnoho ľudí si túto skutočnosť nevšimá alebo neuvedomuje.

Medzi jedny z hlavných cieľov iniciatívy na-ovoce.cz patrí zvýšenie povedomia o pražských ovocných sadoch formou prechádzok pre verejnosť s výkladom.

OBR. 103: Ovocné slávnosti – Lúčenie s letom, organizované iniciatívou na-ovoce.cz a spoločná výroba jablčného muštu

Zdroj: <https://www.facebook.com/naovoce>

Hlavné polohové výhody:

Výhodou interaktívnej mapy je, že pomocou jednoduchého vyhľadávania umožňuje zobrazit' užívateľovi zmapované ovocné stromy v danej lokalite, o ktorú má záujem, býva v nej, pracuje, prípadne cez ňu prechádza. Zároveň je veľmi jednoduché stromy pridávať. Stránka sa snaží návštevníkov motivovať, aby na mapu pridali aj tie ovocné stromy, ktoré ešte nie sú zaznačené.

V rámci pridávania sú medzi týmito dvoma portálmi rozdiely. Zatiaľ čo fruitmap mapuje stromy živelným spôsobom, na-ovoce má svoj kódex, v ktorom upozorňujú, že primárne je potrebné zistiť, či zberom ovocia nie sú porušované vlastnícke práva.

Zabezpečenie:

Portál fruitmap.sk funguje v troch jazykoch, v slovenčine, češtine a angličtine. Mapa ovocných stromov je vytváraná ako ďalšia vrstva na podklade googlemaps. Stromy, kríky a byliny (napr. jahoda, mäta, medvedí cesnak) sú na mape rozdelené podľa druhov a farebne rozlíšené.

Portál na-ovoce je vytváraný na podklade mapy.cz. Každý strom je možné „rozkliknúť“ a vidieť kto ho zaznačil. Je možné pridať fotografiu alebo komentár (napr. spochybnit' legálny zber plodov z tohto stromu). Portál na-ovoce vytvoril aj mobilnú aplikáciu, v rámci ktorej je prístup k mapám aj v offline režime. Okrem toho má na svojich stránkach prístupný herbár, benefičný eshop alebo ponuku workshopov.

Model:

Pridávať stromy môže ktorýkoľvek užívateľ jednoduchým zaznačením stromu na mape, alebo pomocou fotoaparátu, či mobilného telefónu schopného pri fotení uložiť GPS informácie. Po nahraní fotografií na stránku budú stromy označené automaticky.

Iniciatíva na-ovoce ide ďalej, okrem označovania ovocných stromov pre ďalších užívateľov vyzýva k uvedomenému zberu, starostlivosti o stromy a okolitú prírodu, ošetrovaniu a údržbe stromov, prípadne výsadbe nových stromov, ideálne starých

krajových odrôd. Cez benefičný eshop je možné si objednať stromčeky starých a krajových odrôd vhodné na výsadbu, ku ktorým prichádza aj príručka pestovateľa. Svoj strom si tak môže vysadiť naozaj každý. Časť z financií je potom využitá na starostlivosť o sady, sadenie nových stromov, odborné workshopy pre verejnosť a ďalší rozvoj mapovacej aplikácie.

OBR. 104: kurz kosenia (vľavo), príručku pestovateľa a kalendár je možné získať po zakúpení stromu cez <http://eshop.na-ovoce.cz/> (v strede), ochutnávka muštu z pražských sadov na piazzete Národného divadla v Prahe (vpravo)
Zdroj: <https://www.facebook.com/naovoce>

Miera úspešnosti projektu:

Projekt fruitmap vznikol ako univerzitný projekt a vzbudil záujem o tému ovocných stromov vo verejnom priestore na Slovensku, ale aj v Českej Republike. Ďalej však nevyužil svoj potenciál a nerozvíjal sa, aj napriek tomu má veľké množstvo označených stromov a stálych užívateľov.

Pomysleným pokračovateľom projektu sa stal český portál na-ovoce.cz, ktorý myšlienku posúva ďalej a na mapovanie nabaľuje environmentálne vzdelávanie a ekologické aktivity. Po sérii úspešných pražských vychádzok si iniciatíva spoločne s partnermi Cooland a Pražské stromy dala nový cieľ vytvoriť súbor vizitiek pre jednotlivé pražské lokality, ktoré by slúžili ako materiál k organizácii exkurzií a výletov a viedli k postupnému znovuobjaveniu týchto unikátnych miest.

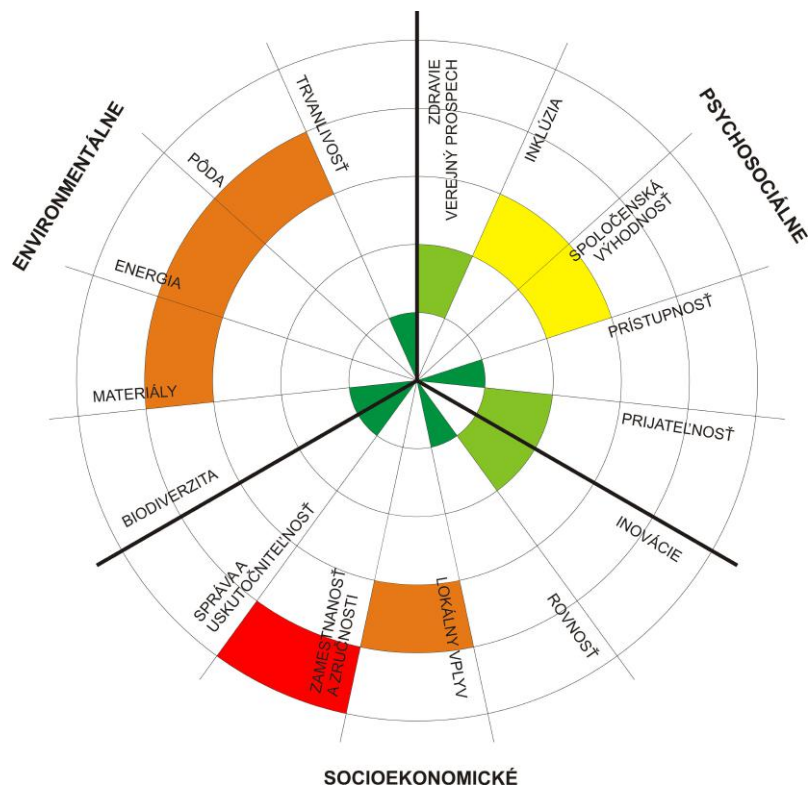
CELKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU:

Podobných iniciatív mapujúcich ovocné stromy, kry, bylinky a iné úžitkové rastliny v rámci urbanizovaného priestoru ako aj voľnej krajiny je v celom svete niekoľko desiatok. Niektoré cielene mapujú konkrétne mestá a lokality, iné sa prirodzene rozrastajú po jednotlivých štátoch, prípadne po celom svete.

Projekty ako tieto dva spomenuté, sú zmysluplným spúšťačom diskusií o tom, komu a ako má slúžiť verejný priestor. Ovocie a zelenina dopestované vo verejnom priestore môžu byť príjemným sprestrením jedálneho stola, ale aj spôsobom ako pomôcť sociálne najslabším vrstvám obyvateľstva dostať sa k čerstvým potravinám.

Mnohé organizácie a iniciatívy mapujúce zdroje tohto ovocia organizujú aj spoločné oberačky, prípadne varenie lekváru a jeho následné burzy, kde si ľudia môžu medzi sebou povymieňať nielen hotové fľaštičky, ale aj recepty, a skúsenosti. Vďaka tomu sa spoznávajú a formujú komunity, ktoré zmysluplne trávia spoločne čas a verejný priestor sa stáva pre nich dôležitou témou.

Pri porovnaní týchto dvoch iniciatív je viditeľné, že [na-ovoce](http://na-ovoce.cz) prináša komplexnejší prístup, nakoľko však myšlienkovo vychádza z fruitmap, hodnotenie pre tieto projekty je spoločné.

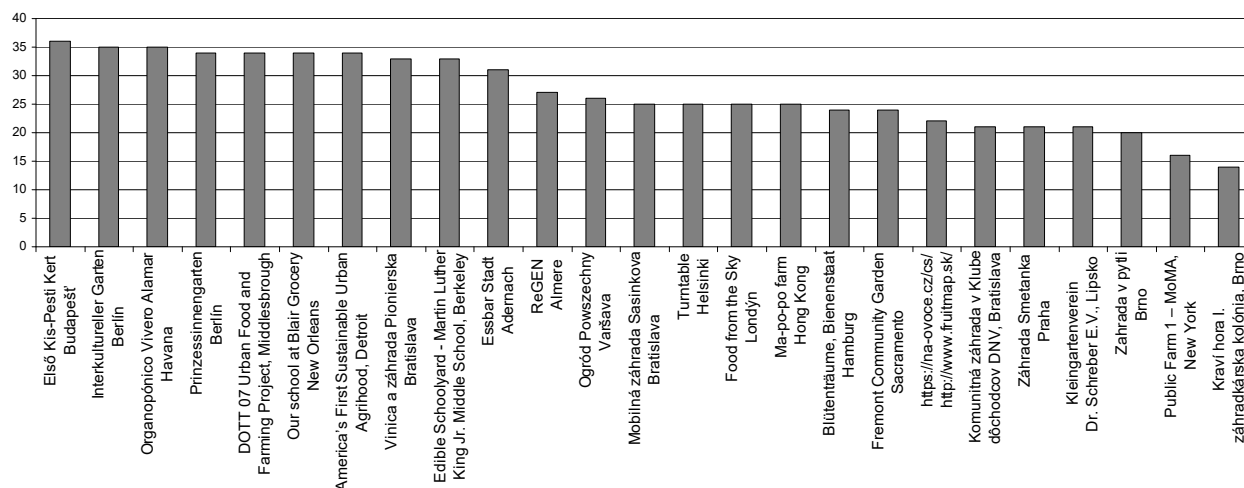
OBR. 105: hodnotiacia schéma projektov fruitmap.sk a na-ovoce.cz

* Zdroje:
<http://www.fruitmap.sk/>
<https://na-ovoce.cz/cs/>
<https://www.facebook.com/naovoce/>
<http://eshop.na-ovoce.cz/>

6 ČIASTKOVÉ VÝSLEDKY

6.1 CELKOVÉ HODNOTENIE PODĽA HODNOTIACEJ SCHÉMY

V nasledujúcom grafe je uvedené celkové hodnotenie vykonané na základe hodnotiacej schémy jednotlivých prípadových štúdií.

GRAF 1: Poradie jednotlivých projektov podľa celkového hodnotenia na základe hodnotiacej schémy

V celkovom hodnotení najvyššie počty bodov získali tieto projekty:

- Első Kis-Pesti Kert, Budapešť (36 bodov)
- Interkultureller Garten, Berlín (35 bodov)
- Organopónico Vivero Alamar, Havana (35 bodov)

Najnižšie počty bodov v celkovom hodnotení získali:

- Kraví hora I. záhradkárska kolónia, Brno (14 bodov)
- Public Farm 1 – MoMA, New York (16 bodov)

Všetky tri prípadové štúdie v rámci najvyšších hodnotení nie sú iba ojedinelými projektmi, ale sú súčasťou sústavy projektov, v rámci ktorej je podobný model replikovaný v ďalších polohách, prispôbený miestnym podmienkam.

Zaujímavým výsledkom je najlepšie hodnotenie prípadovej štúdie z Budapešti, keďže svojou veľkosťou, ako aj celkovým významom, je výrazne menšia ako ďalšie dve štúdie. V rámci stredoeurópskeho kontextu však ponúka výborný návod na zavádzanie systému plne funkčných plôch mestského záhradníctva vo verejnom priestore mesta. Interkultureller Garten je záhradou, ktorá napomáha inklúzii rôznych skupín obyvateľstva. Tento typ záhrad môže byť významným typologickým prvkom pri riešení súčasnej migrácie obyvateľov do Európy.

Organopónico Vivero Almar je príkladom udržateľného mestského farmárčenia, ktorý vychádza zo špecifických kubánskych podmienok po rozpade Sovietskeho zväzu. Aj napriek tomu môže byť zaujímavým príkladom pre európsky priestor, nielen v otázke adaptácie na náhle spoločensko-ekonomické zmeny.

Naopak, prípadové štúdie s najnižším celkovým hodnotením sú typologicky úplne odlišné. Zatiaľ čo Public Farm 1 bola dočasnou inštaláciou, manifestom a architektonicko-urbanistickým experimentom, záhradkárská kolónia Kraví hora I. je plocha s vyše 80 ročnou históriou.

Pri Public Farm 1 je nízke hodnotenie výsledkom dočasnosti projektu a jeho technickej náročnosti. Taktiež prínos projektu je väčšmi v symbolickom poukázaní na mestskú farmu a otvorení diskusie o mestskej agrikultúre, ako v jeho samotnom environmentálnom dopade na okolité prostredie.

Pre zdôvodnenie nízkeho hodnotenia záhradkárskej kolónie Kraví hora I., je zaujímavé pozrieť sa na hodnotenie druhej záhradkárskej kolónie Kleingartenverein Dr. Schreber E.V. v Lipsku (21 bodov). Pri ich porovnaní zistíme, že v rámci všetkých indikátorových setov vykazuje lepšie hodnotenie. Najvýznamnejší rozdiel je viditeľný v rámci psychosociálnych faktorov, konkrétne v prijateľnosti, prístupnosti a spoločenskej výhodnosti. Záhradkárská kolónia Kraví hora I. stráca v týchto čiastkových ukazovateľoch body kvôli svojej uzavretosti voči verejnosti a následným problémom so všeobecnou akceptáciou.

Ostatné projekty na základe celkového hodnotenia môžeme združiť do troch skupín podľa získaného počtu bodov.

Projekty s bodovým ohodnotením 31-34 bodov:

- Prinzessinnengarten, Berlín (34 bodov)
- DOTT 07 Urban Food and Farming Project, Middlesbrough (34 bodov)
- Our school at Blair Grocery, New Orleans (34 bodov)
- America's First Sustainable Urban Agrihood, Detroit (34 bodov)
- Vinica a záhrada Pionierska, Bratislava (33 bodov)
- Edible Schoolyard - Martin Luther King Jr. Middle School, Berkeley (33 bodov)
- Essbar Stadt, Adernach (31 bodov)

Projekty tejto skupiny sú rôznorodého charakteru, majú však dve výrazné spoločné vlastnosti. Všetky sú realizované na výmere väčšej ako 1000 m² a v rámci každého z týchto projektov je okrem produkčnej funkcie kladený dôraz na funkciu spoločenskú a vzdelávaciu.

Projekty s bodovým ohodnotením 24-27 bodov:

- ReGEN, Almere (27 bodov)
- Ogród Powszechny, Varšava (26 bodov)
- Mobilná záhrada Sasinkova, Bratislava (25 bodov)
- Turntable, Helsinki (25 bodov)
- Food from the Sky, Londýn (25 bodov)
- Ma-po-po farm, Hong Kong (25 bodov)
- Blüenträume, Bienenstaat, Hamburg (24 bodov)
- Fremont Community Garden, Sacramento (24 bodov)

Skupina je opäť nehomogénna, od malej mestskej záhrady v Bratislave až po prímestskú farmu v Hong Kongu. Pri polovici projektov je súčasťou fungovania a financovania záhrady distribúcia a predaj produktov v rámci komunity na mieste alebo na miestnych trhoch a v obchodoch (Turntable, Food from the Sky, Ma-po-po farm, Bienenstaat). Pri väčšine projektov (okrem ReGEN) je citeľný prístup progresívneho plánovania, cestou zdola nahor, kedy iniciatíva vzniká od priamych aktérov a budúcich užívateľov.

Projekty s bodovým ohodnotením 20-22 bodov:

- <https://na-ovoce.cz/cs/>; <http://www.fruitmap.sk/> (22 bodov)
- Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava (21 bodov)
- Záhrada Smetanka, Praha (21 bodov)
- Kleingartenverein Dr. Schreber E.V., Lipsko (21 bodov)
- Zahrada v pytli, Brno (20 bodov)

Špecifické projekty fruitmap a na-ovoce, ktoré mapujú ovocné stromy, kry, bylinky a iné úžitkové rastliny v rámci urbanizovaného priestoru sú spretrením možností pre obyvateľov, ako profitovať z verejného priestoru. Vo svete ich existuje niekoľko desiatok, a tvoria špecifickú kategóriu.

Pri ďalších štyroch prípadových štúdiách v tejto skupine je možné vnímať čiastočnú uzavretosť pred verejnosťou, nakoľko všetky štyri projekty majú prístup verejnosti upravený či už otváracími hodinami, prevádzkovým poriadkom alebo iba počas organizovaných akcií. Komunitná záhrada v Klube dôchodcov je určená pre uzavretú komunitu a verejnosti sa neotvára. Prevláda individuálny spôsob pestovania a financovanie z ročných členských poplatkov. Do tejto schémy nespadá Zahrada v pytli, kde je spôsob pestovania komunitný a záhrada financovaná z grantov. Celkovo predpokladáme, že ak by Zahrada v pytli sídlila na jednom zo svojich

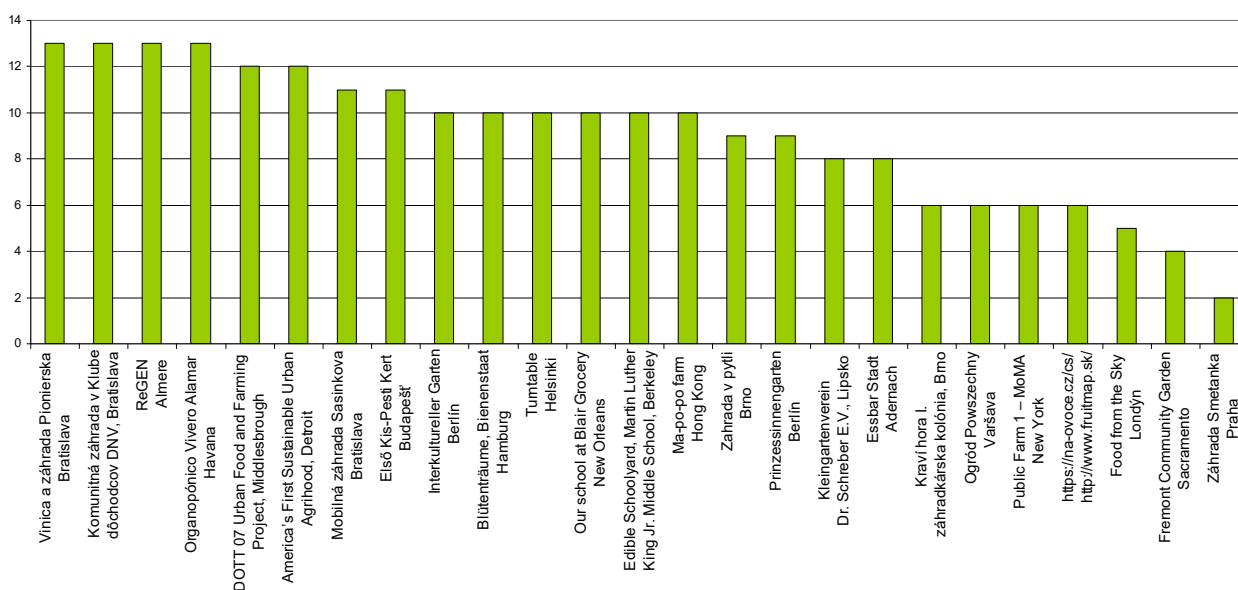
predchádzajúcich miest, dopadla by v hodnotení lepšie. Súčasná poloha pri zariadení pre environmentálne vzdelávanie Lipka nie je úplne šťastná z hľadiska prístupnosti a spoločenskej inklúzie.

6.2 HODNOTENIE JEDNOTLIVÝCH INDIKÁTOROVÝCH SETOV

V rámci jednotlivých indikátorových setov je možné dosiahnuť maximálne hodnotenie 15 bodov a minimálne hodnotenie -5 bodov. Najvyššie skóre 15 bodov získala v rámci setu psychosociálnych indikátorov Prinzessinnengarten, Berlín. Najnižšie dosiahnuté skóre boli 2 body v rámci setov environmentálnych (Záhrada Smetanka, Praha) a psychosociálnych indikátorov (Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava).

6.2.1 Environmentálne indikátory

V nasledujúcom grafe je uvedené hodnotenie vykonané na základe environmentálnych indikátorov jednotlivých prípadových štúdií.

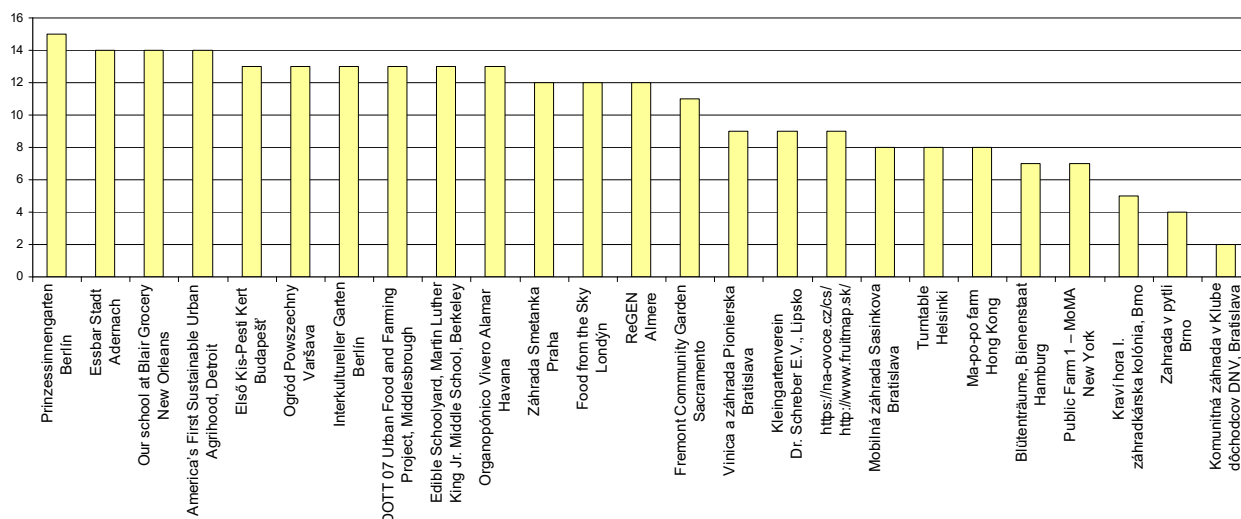
GRAF 2: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia environmentálnych indikátorov

V hodnotení podľa environmentálnych indikátorov najvyššie hodnotenia dosahujú projekty využívajúce obnoviteľné zdroje energie a lokálne, recyklované materiály s organickým spôsobom pestovania. Významným faktorom je trvanlivosť projektu v podobe výsadby stromov a krov, ktoré zabezpečia kontinuitu projektu.

Medzi najnižšie hodnotenými projektami sa nachádzajú mobilné projekty s krátkou dobou trvanlivosti, využívajúce pestovanie v boxoch, prípadne projekty v rámci husto zastavanej mestskej štruktúry s veľkým podielom spevnených plôch.

6.2.2 Psychosociálne indikátory

V nasledujúcom grafe je uvedené hodnotenie vykonané na základe psychosociálnych indikátorov jednotlivých prípadových štúdií.

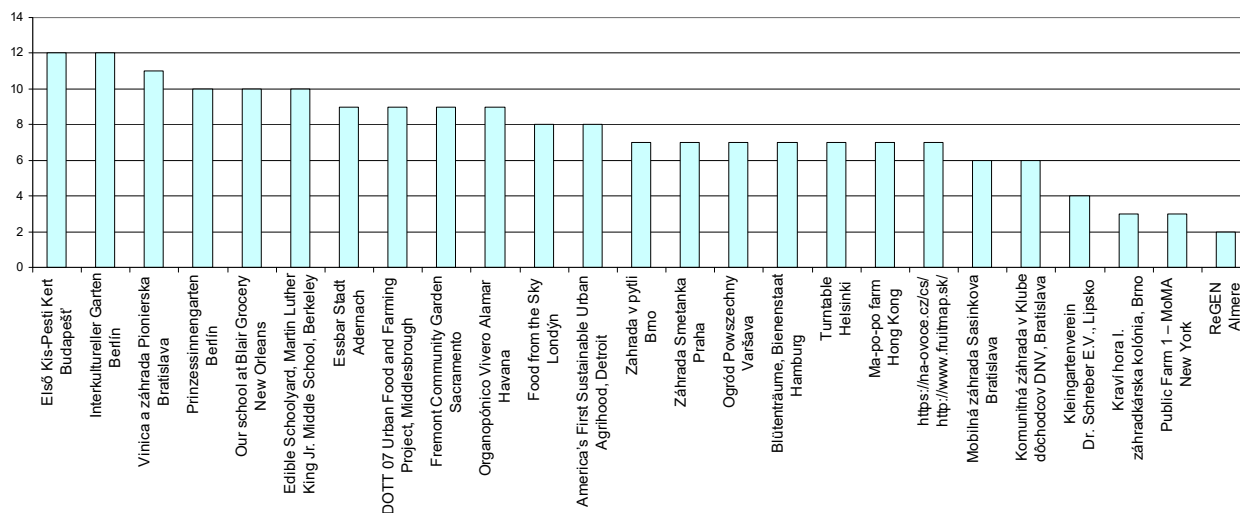
GRAF 3: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia psychosociálnych indikátorov

Najvyššie hodnotenia podľa psychosociálnych faktorov dosahujú projekty, ktoré sú otvorené pre všetkých, rozvíjajú sociálny kapitál, vytvárajú komunitu a budujú pocit spolupatričnosti. Zaujímavé je, že aj napriek svojej otvorenosti majú relatívne formálny typ správy a riadenia, s jasnou hierarchiou fungovania, kde majú pravidelní užívatelia definované svoje povinnosti.

Dôležitými faktormi sú podpora spoločenskej inklúzie, stotožnenie sa verejnosti s projektom a jeho akceptácia. Tieto ukazovatele sú kľúčové pre projekty s najnižšími hodnoteniami, ktoré sú veľmi uzavreté a vytvárajú exkluzívne komunity.

6.2.3 Socioekonomické indikátory

V nasledujúcom grafe je uvedené hodnotenie vykonané na základe socioekonomických indikátorov jednotlivých prípadových štúdií.

GRAF 4: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia socioekonomických indikátorov

Vysoké hodnotenia dosahujú projekty finančne životaschopné pre zainteresované strany, ktoré vytvárajú pracovné príležitosti alebo zvyšujú zručnosti užívateľov a tým zlepšujú ich zamestnateľnosť. Významným faktorom je imidž lokality. Najvyššie hodnotené projekty majú významný pozitívny vplyv na okolie.

Dva projekty s najnižšími hodnoteniami majú nevýhodu vo vysokých investíciách potrebných pre realizáciu. Spolu s ďalšími dvoma projektmi záhradkárskych kolónií je problematrická aj rovnosť príležitostí, nakoľko nie sú dostupné pre všetky sociálne skupiny, ale len pre úzke spektrum užívateľov.

V priloženej tabuľke sú uvedené hodnoty pre jednotlivé indikátorové sady, ako aj celkové hodnotenie na základe hodnotiacej schémy pre jednotlivé prípadové štúdie.

	Mobilná záhrada Sasinkova Bratislava	Vínica a záhrada Pionierska Bratislava	Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava	Záhrada v pytlí Brno	Kravis hora I. záhradkárska kolónia Brno	Záhrada Smetanka Praha	Első Kis-Pesti Kert Budapešť	Ogród Powszechny Varšava	Prinzessinnengarten Berlin	Interkultureller Garten Berlin	Blütenräume, Bienenstaat Hamburg	Kleingartenverein Dr. Schreiber E.V. Lipsko	Essbar Stadt Adernach	Turntable Helsinki	Food from the Sky Londýn	DOTT 07 Urban Food and Farming Project, Middlesbrough	ReGEN Almere	Our school at Blair Grocery New Orleans	Edible Schoolyard, Martin Luther King Jr. Middle School, Berkeley	Fremont Community Garden Sacramento	America's First Sustainable Urban Agrifood, Detroit	Public Farm 1 – MoMA New York	Organopónico Vivero Alamar Havana	Ma-po-po farm Hong Kong	https://na-ovoce.cz/cs/ http://www.fruitmap.sk/
ENVIRONMENTÁLNE INDIKÁTORY	11	13	13	9	6	2	11	6	9	10	10	8	8	10	5	12	13	10	10	4	12	6	13	10	6
PSYCHOSOCIÁLNE INDIKÁTORY	8	9	2	4	5	12	13	13	15	13	7	9	14	8	12	13	12	14	13	11	14	7	13	8	9
SOCIOEKONOMICKÉ INDIKÁTORY	6	11	6	7	3	7	12	7	10	12	7	4	9	7	8	9	2	10	10	9	8	3	9	7	7
CEKOVÉ HODNOTENIE PROJEKTU	25	33	21	20	14	21	36	26	34	35	24	21	31	25	25	34	27	34	33	24	34	16	35	25	22

TAB. 1: Hodnotenie prípadových štúdií podľa jednotlivých indikátorových setov a celkové hodnotenie projektov

6.3 PARAMETRICKÉ HODNOTENIE

Analýzy prípadových štúdií príkladov mestskej agrikultúry na základe hodnotiacej schémy s použitím indikátorových setov preukázali, že podobné výsledky môžu byť dosiahnuté typologicky odlišnými plochami. Preto sme sa rozhodli zostaviť súbor parametrov, ktorý zjednoduší spôsob hodnotenia „priestorov so záhradníckou produkciou“ a následné zaradenie do typologických kategórií. Medzi tri základné parametre zaraďujeme mierku, polohu a vlastnícke práva k pozemku.

Mierka

Z hľadiska mierky plôch bolo stanovených na základe analyzovaných príkladov päť kategórií:

- **malá**
 - medzi malé plochy pre záhradníčenie zaraďujeme tie v husto zastavanej štruktúre mesta, vyskytujúce sa na prázdnych, prípadne vynechaných parcelách, v nevyužívaných dvoroch a vnútroblokoch, v rámci sídliskovej zelene, na strechách objektov
 - ich rozloha sa pohybuje od 100 m² do 1000 m²
- **stredná**
 - stredné plochy sa vyskytujú prevažne na jednej väčšej, alebo viacerých menších vynechaných parcelách v rámci rezidenčnej výstavby, v rámci sídliskovej zelene, v inštitucionálnych záhradách (školy, nemocnice), na plochách v ochranných pásmach dopravy a technickej infraštruktúry, prípadne na zbytkových alebo úhorom ležiacich plochách
 - ich rozloha sa pohybuje od 1000 m² do 5000 m²
- **veľká**
 - veľké plochy sa typicky vyskytujú v podobných polohách ako stredné
 - ich rozloha sa pohybuje od 5000 m² do 15000 m²
- **extra veľká**
 - medzi extra veľké plochy je možné zaradiť záhradkárske kolónie v rámci štruktúry mesta a príklady mestskej agrikultúry na opustených mestských, prípadne na prímestských plochách
 - ich rozloha sa pohybuje nad 15000 m²
- **stratégia**
 - medzi stratégie zaraďujeme také typy plôch, ktoré sú súčasťou väčšieho projektu alebo sústavy projektov, prípadne sú vzorovým príkladom pre rozširovanie konkrétneho modelu

- v rámci stratégií ide často o aplikáciu myšlienky v rámci mestského priestoru ako takého, bez ohľadu na rozlohu jednotlivých plôch

Poloha

V rámci polohy sú stanovené dve kategórie:

- **intraurbánna**
 - intraurbánna poloha je typická ohraničením plochy pre záhradničenie mestskou zástavbou, s mestskými funkciami
- **periurbánna**
 - periurbánna poloha je na okraji mesta, pričom skúmaná plocha môže byť čiastočne ohraničená mestskou alebo prímestskou zástavbou

Vlastníctvo pozemku

Vlastnícke práva k pozemku sú hodnotené v troch kategóriách:

- **súkromné**
 - pozemok v súkromnom vlastníctve je vlastnený fyzickou alebo právnickou osobou, ktorá ho pre účely mestského záhradničenia zapožičala, prenajala alebo sama na ňom hospodári
- **poloverejné**
 - pozemok je vo verejnom vlastníctve (patriaci štátu, mestu, mestskej časti) a je ďalej komerčne (za odplatu) prenajatý koncovým užívateľom (organizácii záhradkárov alebo záhradkárom)
 - pozemok je vo verejnom vlastníctve, zverený do správy verejnej inštitúcie (škola, škôlka, divadlo, nemocnica, ...)
- **verejné**
 - pozemok je vo verejnom vlastníctve (patriaci štátu, mestu, mestskej časti)
 - pozemok je naďalej verejne prístupný, zverený do užívania organizácii záhradkárov alebo záhradkárom bezodplatne

Ďalšie dva parametre hodnotenia sú zamerané na otvorenosť záhrady. Hodnotí sa možnosť prístupu verejnosti a prístup užívateľov.

Prístup verejnosti

- **voľný**
 - voľnému prístupu verejnosti bez obmedzení sa často bránia užívatelia, pre obavy z vandalizmu alebo krádeží

- voľný prístup je často podmienkou bezodplatného užívania verejných pozemkov záhradkármi alebo organizáciami záhradkárov
- **upravený**
 - upravený prístup verejnosti môže byť zabezpečený vo forme návštevných hodín, pravidelných akcií pre verejnosť
 - môže byť umožnený v časoch, kedy prebiehajú práce na ploche, alebo v časoch kedy sú prítomní užívatelia záhrady
- **vylúčený**
 - plochy nepočítajú s prístupom verejnosti
 - výnimočne môžu byť plochy otvorené pre verejnosť po dohode, alebo v rámci nepravidelných akcií

Koneční užívatelia

- **jednotlivci**
 - boxy, parcely v rámci plochy pre záhradníčenie si prenajímajú jednotlivci
 - prenájom je väčšinou za odplatu
- **uzavretá komunita**
 - plochu má na starosti, prípadne v prenájme, komunita, ktorá sa ďalej nerozrastá, jej členovia sú ustálení, stabilní
 - komunita je väčšinou založená na inej báze, záhradkárčenie je vedľajší produkt
- **otvorená komunita**
 - komunita prijíma nových členov väčšinou každý rok, dynamicky sa mení
 - je typická väčšou členskou základňou, ktorá sa však zúčastňuje menej pravidelne
- **verejnosť**
 - verejnosť je priamo zapojená do stratostlivosti o plochu, alebo je priamym (a žiadaným) účastníkom diania v záhrade

Plochy pre záhradníčenie môžu okrem produkčnej funkcie v mestskom priestore plniť ďalšie množstvo funkcií, podobne ako iné formy vegetácie vo verejnom priestore. Ďalší parameter sa zaoberá práve multifunkčnosťou plochy.

Funkcia

- **produkčná**
- **rekreačná**

- **spoločenská**
 - poskytuje priestor pre sociálne kontakty
 - spoluvytvára komunitu
 - vytvára priestor pre spoločenskú diskusiu
- **kultúrna**
 - programová náplň zahŕňa organizáciu rôznych festivalov, filmových projekcií, workshopov
- **vzdelávacia**
 - programová náplň zahŕňa vzdelávacie programy dlhodobé aj krátkodobé, organizáciu rôznych workshopov
- **maloobchod**
 - produkty zo záhrady sú ďalej predávané priamo na mieste záujemcom z radov verejnosti, alebo ďalej na mieste spracovávané a ponúkané (za odplatu) vo forme občerstvenia (malá reštaurácia, bistro, kaviareň)
- **veľkoobchod**
 - produkty sú ďalej distribuované a predávané v rámci širšej komunity, na miestnych trhoch alebo do okolitých reštaurácií

Nasledujúce dva parametre sa zaoberajú modelom pestovania a financovania plôch. Tieto dva parametre sú dosť odlišného charakteru, pri bližšom skúmaní prípadových štúdií je však možné vidieť, že spolu úzko súvisia. Pre financovanie je typické, že nie je pokryté z jedného zdroja, ale dosiahnuté kombináciou viacerých možností.

Model pestovania

- **individuálny**
 - v rámci individuálneho modelu má každý užívateľ pridelený svoj box, parcelu na ktorej si pestuje produkty samostatne
- **komunitný**
 - komunitný model pestovania využíva spoločnú starostlivosť o boxy, záhony, a následnú del'bu úrody (prípadne jej spracovanie, predaj)
 - komunitné záhony, boxy sa často vyskytujú v záhradách v kombinácii s individuálnymi
- **inštitucionálny**
 - pestovanie je zastrešované inštitúciou/organizáciou, ktorá sa stará o fungovanie plochy, prípadnú organizáciu dobrovoľníkov, programu a prác
- **komerčný**
 - model pestovania s cieľom ďalšieho predaja a spracovania produkcie

Financovanie

- **granty**
 - financovanie je zabezpečené na základe grantových schém pre neziskové organizácie
- **členské poplatky**
 - poplatky sú vyberané od členov, spravidla raz ročne
- **sponzorská spolupráca**
- **crowdfunding**
 - finančné prostriedky sú získané ako vyžiadané mikropríspevky od veľkého množstva darcov (motivovaných špeciálnymi odmenami)
- **súkromné zdroje a donory**
- **verejné zdroje (spolupráca s municipalitou)**

Nasledujúci parameter hodnotí úroveň správy a riadenia. Keďže väčšina plôch funguje formálne pod neziskovými organizáciami alebo inými inštitúciami, táto kategória vyjadruje skôr spôsoby komunikácie a organizácie práce, nábor nových členov a dobrovoľníkov.

Správa a riadenie

- **neformálne**
 - dôraz na dobrovoľnosť, otvorenosť
 - komunikácia cez sociálne siete
- **formálne**
 - zmluva o prenájme (užívatelia), práva a povinnosti, sankcie
 - hierarchia fungovania

Forma správy a riadenia v rámci jednotlivých prípadových štúdií je často prepojená so spôsobom vzniku plôch mestského záhradníčenia.

Vznik/ iniciácia

- **bottom up**
 - progresívne plánovanie, cestou zdola nahor
 - iniciatíva vzniká od užívateľov, aktívne sa zapájajú, hľadajú vhodnú plochu, oslovujú jednotlivých aktérov
- **top down**
 - retrográdne plánovanie, cestou zhora nadol
 - iniciatíva vzniká na vyšších úrovniach (od inštitúcie, mesta), užívatelia sa zapájajú do procesu v neskorších fázach

Významným faktorom v rámci mestského záhradníčenia je spôsob hospodárenia, ktorý je často ovplyvnený polohou plochy a jej predchádzajúcim využitím. Na základe prípadových štúdií boli definované štyri základné spôsoby hospodárenia.

Spôsob hospodárenia

- **v boxoch/ preprávkách/ big bagoch**
 - mobilné riešenia
- **pestovanie v pôde**
 - prípadné vymedzenie jednotlivých parciel vyvýšeným okrajom
- **výsadba krov a stromov**
 - plochy s dlhodobým horizontom existencie
- **chov včiel a zvierat**
 - v intraurbánných polohách prevláda chov včiel, prípadne malých zvierat
 - v periurbánných polohách na väčších rozlohách je možný chov hospodárskych zvierat

Posledným parametrom je predchádzajúce využitie pôdy. Možnosti sú rôznorodé, preto bolo cieľom vyšpecifikovať najčastejšie sa opakujúce kategórie.

Predchádzajúce využitie pôdy

- **prieluka v rámci mestskej štruktúry**
- **greyfield**
 - parkovisko, sklady
- **brownfield**
 - nevyužitý priestor bývalých urbánných štruktúr
- **urbánný úhor**
 - dlhodobo nevyužitý/ zbytkový priestor
- **agrikultúrny priestor**
 - ovocné sady, vinice, lesné škôlky
- **inštitucionálna záhrada**
- **strecha**
 - rovná strecha vhodná na založenie záhrady
- **verejný priestor**

V nasledujúcich tabuľkách je uvedený sumárny prehľad všetkých prípadových štúdií zaradených do výskumu, porovnaných podľa jednotlivých parametrov.

	Mobilná záhrada Sasinkova Bratislava	Vinica a záhrada Pionierska Bratislava	Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava	Záhrada v pytlí Brno	Kravinová záhrada kolónia Brno	Záhrada Smetanka Praha	Első Kis-Pesti Kert Budapešť	Ogród Powszechny Varšava	Prinzessinnengarten Berlin	Interkultureller Garten Berlin	Blütenräume, Bienenstaat Hamburg	Kleingartenverein Dr. Schreiber E.V. Lipsko	Essbar Stadt Adernach	Turntable Helsinki	Food from the Sky Londýn	DOTT 07 Urban Food and Farming Project, Middlesbrough	ReGEN Almere	Our school at Blair Grocery New Orleans	Edible Schoolyard, Martin Luther King Jr. Middle School, Berkeley	Fremont Community Garden Sacramento	America's First Sustainable Urban Agrifood, Detroit	Public Farm 1 – MoMA New York	Organopónico Vivero Alamar Havana	Ma-po-po farm Hong Kong	https://na-ovoce.cz/cs/ http://www.fruitmap.sk/	
Mierka																										
- malá	X		X	X			X	X						X	X						X					
- stredná		X				X			X	X								X	X							
- veľká					X							X					X	X			X			X		
- stratégia	X	X			X		X			X	X	X	X			X	X						X	X	X	
Poloha																										
- intraurbánna	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
- periurbánna		X	X								X		X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Vlastníctvo pozemku																										
- súkromné	X													X			X	X			X	X	X			
- poloverejné			X	X	X	X		X	X	X		X		X			X	X	X	X	X	X	X	X		
- verejné		X		X			X				X	X	X			X		X			X				X	
Prístup verejnosti																										
- voľný		X						X			X		X			X		X	X		X				X	
- upravený	X			X		X	X		X	X		X		X	X		X	X	X	X		X	X	X		
- vylúčený			X		X												X						X	X		
Koneční užívatelia:																										
- jednotlivci					X	X			X	X		X				X	X						X	X		
- uzavretá komunita			X				X		X						X	X	X	X	X				X	X		
- otvorená komunita	X	X		X		X		X	X	X				X		X		X	X		X					
- verejnosť		X						X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	
Funkcia																										
- produkčná	X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
- rekreačná	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X				X	X	X	X	X	X	X			X	
- spoločenská	X	X				X	X	X	X	X	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X		X		
- kultúrna						X		X	X	X						X					X	X				
- vzdelávacia	X	X		X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X		X	
- maloobchod									X		X			X	X			X				X	X	X		
- veľkoobchod																		X					X	X		
Model pestovania																										
- individuálny	X	X	X		X	X	X			X		X				X				X				X		
- komunitný	X	X	X	X			X	X	X	X				X	X	X		X	X	X	X			X		
- inštitucionálny								X					X		X		X	X			X	X				
- komerčný									X					X	X		X	X					X	X		
Financovanie																										
- granty	X	X	X	X		X			X	X	X			X					X		X					
- členské poplatky	X	X	X		X	X				X		X					X			X						
- sponzorská spolupráca															X			X	X		X	X				
- crowdfunding		X						X	X					X							X	X				
- súkromné zdroje a donory									X	X	X			X	X		X	X			X		X	X		
- verejné zdroje					X		X	X	X	X	X	X	X			X	X		X	X		X				

TAB. 2: Porovnanie prípadových štúdií podľa jednotlivých parametrov (I. časť)

	Mobilná záhrada Sasinkova Bratislava	Vinica a záhrada Pionierska Bratislava	Komunitná záhrada v Klube dôchodcov DNV, Bratislava	Záhrada v pytlí Brno	Kravinová záhrada I. záhradkárska kolónia Brno	Záhrada Smetanka Praha	Első Kis-Pesti Kert Budapešť	Ogród Powszechny Varšava	Prinzessinnengarten Berlin	Interkultureller Garten Berlin	Blütenräume, Bienenstaat Hamburg	Kleingartenverein Dr. Schreiber E.V. Lipsko	Essbar Stadt Adernach	Turntable Helsinki	Food from the Sky Londýn	DOTT 07 Urban Food and Farming Project, Middlesbrough	ReGEN Almere	Our school at Blair Grocery New Orleans	Edible Schoolyard, Martin Luther King Jr. Middle School, Berkeley	Fremont Community Garden Sacramento	America's First Sustainable Urban Agrifood, Detroit	Public Farm 1 – MoMA New York	Organopónico Vivero Alamar Havana	Ma-po-po farm Hong Kong	https://na-ovoce.cz/cs/ http://www.fruitmap.sk/
Správa a riadenie																									
- neformálne	X	X	X	X			X	X			X	X		X		X			X					X	X
- formálne					X	X			X	X	X		X		X	X	X	X	X		X				
Vznik/ iniciácia																									
- bottom up	X	X		X	X	X		X	X		X			X	X			X		X	X			X	X
- top down			X				X			X		X	X			X	X		X			X	X		
Spôsoby hospodárenia																									
- v boxoch	X	X		X		X		X	X					X	X	X	X	X				X	X		
- pestovanie v pôde	X		X	X	X		X			X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X		X	X	
- výsadba krov a stromov		X	X		X		X			X		X	X				X	X	X	X	X		X	X	
- chov včiel a zvierat									X	X	X		X	X			X	X	X				X	X	
Predchádzajúce využitie pôdy																									
- prieluka	X																								
- greyfield								X	X																
- brownfield						X				X				X				X							
- urbánny úhor					X															X	X		X		X
- agrikultúrny priestor		X																						X	X
- inštitucionálna záhrada			X	X											X				X			X			
- strecha														X											
- verejný priestor							X	X			X	X	X			X	X								X

TAB. 3: Porovnanie prípadových štúdií podľa jednotlivých parametrov (II. časť)

6.4 TYPOLOGICKÉ KATEGÓRIE

Na základe analýzy historických súvislostí, súčasného kontextu a analýzy prípadových štúdií definujeme typologické kategórie priestorov využiteľných pre mestské záhradníčenie a agrikultúru.

V posledných rokoch, spolu s trendom nového životného štýlu zaoštrého na spomalenie, vznikli rozličné hnutia zaoberajúce sa kvalitou a vznikom potravín, farmárčením, záhradníčením, lokálnymi zdrojmi a trhmi. V tejto súvislosti vzniklo veľké množstvo nových foriem záhrad a priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie. Prechody z jednej formy do druhej sa často zlievajú, jedna plocha môže spadať do viacerých typologických kategórií. Aj napriek tomu existujú zreteľné rozdiely týkajúce sa ich motivácie alebo organizácie.

Ako najvýraznejšie parametre, ktoré predurčujú typy jednotlivých plôch, boli v rámci predchádzajúceho výskumu vyhodnotené:

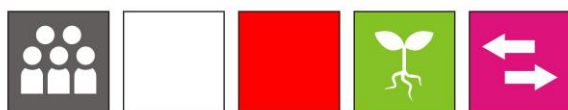
- užívateľ/producent
- mierka
- lokalita
- spôsob pestovania
- účel produkcie.

Pre zjednodušenie definície typologických kategórií sme vytvorili k týmto základným parametrom infografiku. V nasledujúcom prehľade sú jednotlivé symboly vysvetlené.

	UŽÍVATEĽ/PRODUCENT		MIERKA		LOKALITA		ÚČEL PRODUKČIE
	jednotlivec		malá (100 m ² do 1000 m ²)		intraurbánna (v rámci mestskej zástavby)		pre vlastnú spotrebu a na výmenu
	komunita		stredná (1000 m ² do 5000 m ²)		periurbánna (na okraji mesta)		na vzdelávacie účely
	verejnost'		veľká (5000 m ² do 15000 m ²)		urbánna (v rámci a/alebo na okraji)		na ďalšie spracovanie
	uzavretá komunita		extra veľká (nad 15000 m ²)		SPÔSOB PESTOVANIA		na distribúciu a predaj
	lokálny producent		stratégia (sústava projektov, model)		v pôde		na lokálny predaj
	inštitúcia				v boxoch		na charitatívne účely

OBR. 106: Legenda k jednotlivým parametrom definujúcim typologické kategórie priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie

VEREJENÁ JEDLÁ ZÁHRADA A JEDLÝ LES

Do tejto kategórie spadajú výsadby skupín ovocných stromov, solitérne ovocné stromy, ovocné aleje, výsadby ovocných krov, ale aj zeleniny v mestských uliciach a parkoch. Umiestnenie vo verejnom priestore garantuje nepretržitý prístup verejnosti. Realizované výsadby môžu byť rôznych veľkostí, od najmenších záhonov až po veľké výmery. Pestovateľské techniky sú prispôsobené estetickým nárokom exponovaného verejného priestoru ako sú ulica, námestie, park, prípadne nábrežie.

Špecifickým prípadom spadajúcim do tejto kategórie môže byť jedlý les, výsadba ktorého je vhodná skôr do periurbánnych oblastí. Jedlý les je zložený prevažne z plodiacich jedlých stromov, krov a bylín. Jedlé môže byť nielen ovocie, vrátane lieskových či vlašských orechov a gaštanov, ale aj listy, kvety, semená a hľuzy.

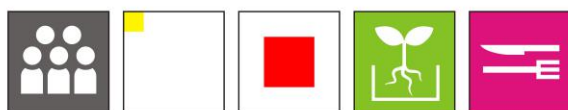
V rámci prípadových štúdií je táto typologická kategória zastúpená v projekte Essbar Stadt v meste Adernach. Podobný prístup bol realizovaný v rámci experimentu v britskom meste Leeds. Izolované plochy s ovocnými stromami, ale aj jedlými výsadbami je možné nájsť v množstve amerických miest ako sú napr. Seattle (Beacon Food Forest), Asheville (George Washington Carver Edible Park), alebo San Francisco (Wild Food Walks).

VČELIA ZÁHRADA

Včelia záhrada je kvitnúca výsadba vo verejnom priestore. Môže sa jednať o uličný priestor, parky, predzáhradky, výsadby v rámci námestí, nábreží alebo sídlíštnej zelene. Výber rastlín do výsadiieb je zostavený z včelársky vhodných rastlín, ktoré sú zároveň dostatočne atraktívne a vhodné do prostredia mesta. Výsadby môžu dosahovať rôzne veľkosti, od najmenších záhonov po veľké kvitnúce lúčne výsadby v parkoch, dôležitá je najmä ich druhová rozmanitosť. Absolútne nevhodné je používanie pesticídov v starostlivosti o rastliny. Spolu s programovým vysádzaním včelých záhrad je odporúčaná inštalácia úl'ov v rámci parkov a na strechách verejných inštitúcií a koordinovaná včelárska činnosť. Prezentovaný je príklad z Hamburgu, kde sú podporované systémové výsadby včelích záhrad. Podobné prístupy sú viditeľné postupne v mnohých európskych mestách. Väčšinou je v začiatkoch založená jedna včelia záhrada, a ďalej sa myšlienka rozširuje na väčšie množstvo mestských plôch.

EXPERIMENTÁLNA ZÁHRADA A ZÁHRADNÝ PROJEKT

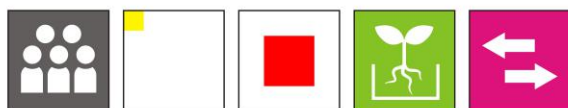
Experimentálne záhradné projekty sú dočasné inštalácie, ktoré predstavujú architektonický, prípadne urbanistický experiment v rámci verejného priestoru. Charakteristické sú svojou malou mierkou a umiestnením v rámci exponovaného miesta, ako je námestie alebo nádvorie kultúrnej inštitúcie.

Z hľadiska výrazu sa väčšinou jedná o jeden dominantný soliterný objekt s bohatou funkčnou náplňou. Dôležitý je sprievodný program, ktorý dotvára celkový obraz.

Rastliny sú pestované v nádobách alebo boxoch, obľúbené sú bylinky. Výsadba nie je orientovaná na produkciu, prípadná produkcia je väčšinou využitá v rámci projektu na ďalšie spracovanie.

Uvedenú typologickú kategóriu v rámci dizertačnej práce prezentuje Public Farm 1 realizovaná v rámci MoMA v New Yorku. Mnoho príkladov záhradných experimentov prinieslo aj EXPO 2015 s podtitulom Feed the Planet v Miláne. Najvýraznejším bol koncept amerického pavilónu, ktorý hľadal odpovede na výzvu nakrmiť viac ako 9 miliárd obyvateľov zeme v roku 2050.

POP UP ZÁHRADA

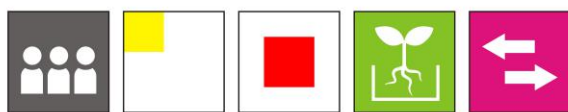
Názov pochádza z anglického spojenia „pop up“, t.j. rýchlo sa vynoriť. Výraz je často používaný pre „vyskakovacie okná“ internetových prehliadačov. Pop up záhrady podobne využívajú moment prekvapenia. Sú dočasnými inštaláciami, s dôrazom na vizuálnu stránku.

Typická je pre pop up záhrady veľmi malá veľkosť. Nejedná sa o soliterný objekt, využívaná je sústava prvkov, rozmiestnených v rámci verejného priestoru, väčšinou v rámci centrálnej mestskej zóny.

Primárnym cieľom nie je produkcia ovocia alebo zeleniny, jedná sa skôr o upútanie účastníkov verejného priestoru. Preto sú pop up záhrady často používané ako propagačný nástroj k iným projektom týkajúcim sa gastronómie, potravín alebo zdravého životného štýlu.

Najznámejšími príkladmi pop up záhrad sú inštalácie v rámci jedného parkovacieho miesta počas dňa Park(ing) Day. Z Grazu je známy projekt Vorstadtgarten, ktorý prináša myšlienku mestského záhradníčenia medzi obyvateľov mesta.

KOMUNITNÁ ZÁHRADA

Komunitná záhrada je veľmi široká prierezová typologická kategória, ktorá môže mať množstvo poddruhov v závislosti od spôsobu a miesta pestovania, tvorby komunity, alebo účelu produkcie.

Komunitná záhrada je najbežnejšou formou mestského záhradníčenia, vďaka svojej schopnosti prispôbiť sa akýmkoľvek podmienkam mestských priestorov a nenáročnosti na zabezpečenie. Dôležitým faktorom je spoločná práca a iniciácia bottom-up, vznikajúca od potenciálnych užívateľov. Vzniká prevažne na prázdnych a nevyužívaných pozemkoch, preto máva dočasný charakter do doby, pokiaľ sa na pozemku nerealizuje stavebný alebo iný zámer. Z tohto dôvodu pestovanie často prebieha v boxoch, aby bolo možné pozemok rýchlo opustiť. Veľkosť býva prevažne stredná, môže však fungovať od malých po veľké výmery. Produkcia je využívaná pre vlastnú potrebu užívateľov, na výmenu, prípadne na lokálny predaj.

V prípadových štúdiách túto kategóriu zastupujú napríklad Mobilná záhrada Sasinkova, Zahrada v pytli, Záhrada Smetanka, Első Kis-Pesti Kert alebo Fremont Community Garden.

KOMUNITNÝ SAD

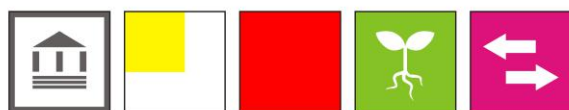

Komunitné sady sú kategóriou veľmi podobnou komunitným záhradám, v centre stojí spoločná práca komunity. Dôležitý aspekt je spoločenská inklúzia, trávenie voľného času a ekologický prínos pre mestské prostredie.

Hlavným rozdielom oproti komunitnej záhrade je časový horizont užitočnosti pre užívateľov. Zatiaľ čo na pestovanie zeleniny postačuje jedna sezóna, stromy potrebujú niekoľko rokov, pokiaľ začnú prinášať úrodu. Z tohto dôvodu ich nie je možné umiestňovať na dočasne nevyužívané pozemky, alebo pozemky s komplikovanými vlastníckymi právami. Preto sa uplatňujú na väčších plochách, prevažne v periurbánných oblastiach.

Komunitné sady sú rozšírené v rámci Británie a USA, jedným je Brandon Street Orchard v Bostone. V komunitných sadoch býva zastúpená aj funkcia záhradníčenia. Príkladom podobného spojenia je v prípadových štúdiách Vinica Pionierska, kde sa záhradníčenie spája so zachovávaním vinohradníckych tradícií na území Bratislavy.

INTERKULTÚRNA ZÁHRADA

Interkultúrna záhrada využíva mestské záhradníčenie ako prostriedok ku komunikácii, integrácii a odstráneniu predsudkov. Väčšina týchto záhrad býva zastrešovaná neziskovými organizáciami, ktoré okrem správy záhrady organizujú rôzne kurzy, festivaly, workshopy so zameraním na medzikultúrne kompetencie a vytváranie sociálnych kontaktov medzi utečencami, imigrantami a domácim obyvateľstvom.

Z tohto dôvodu záhrady potrebujú komplexnejšie zabezpečenie vo forme spoločenskej miestnosti a prípadne ďalších objektov, ktoré plnia funkcie vzdelávacieho centra, alebo centra voľného času.

Záhrady sú typické lokalitami v rámci obytných štvrtí a veľkými výmerami. Jednotlivé pestovateľské plochy sú väčších rozmerov, aby poskytlí užívateľom dostatok priestoru na realizáciu a prácu.

Interkultureller Garten Lichtenberg v Berlíne je typickým príkladom fungujúcej interkultúrnej záhrady. V Nemecku vznikla tradícia tohto typu záhrad počas veľkého prílivu migrantov z dôvodu vojny v Juhoslávii a postupne sa rozšírila ako vhodný model aj do iných krajín.

SUSEDSKÁ ZÁHRADA

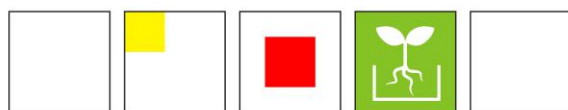
Pri susedských záhradách je dôraz kladený na blízkosť bydliska k záhrade. Z tohto dôvodu je komunita vytvorená okolo susedskej záhrady špecifická svojou uzavretosťou a silnou väzbou na konkrétne miesto.

Projekty susedských záhrad sú prevažne realizované v rámci starších sídlisk, najmä v postsocialistických krajinách. Predstavujú potenciál pre nedostatočne využívané, naddimenzované priestory medzi panelovou výstavbou a nahrádzajú typické formy sídlíštnej vegetácie.

Typické je pestovanie priamo v pôde a spolupráca s municipalitou, ktorá pozemok skupine obyvateľov poskytuje do bezodplatného prenájmu výmenou za starostlivosť a prípadné povinné návštevné hodiny pre verejnosť.

V rámci prípadových štúdií sa nachádza viac príkladov, ktoré by sme mohli zaradiť do tejto kategórie. Princíp susedskej záhrady však najviac vystihuje Első Kis-Pesti Kert v Budapešti.

MOBILNÁ ZÁHRADA

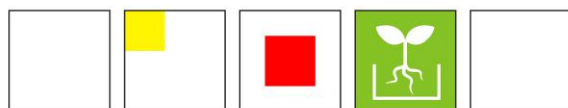
Typologická skupina, ktorá je zameraná na formu, nie na obsahovú stránku. Mobilné záhrady sú umiestňované na pozemkoch dočasne prázdnych, prípadne po dohode s vlastníkom na súkromných pozemkoch. Majú dočasný charakter, často s krátkou výpovednou dobou. Preto je dôležité, aby sa vedeli v priebehu krátkeho časového úseku zbalit', prípadne presťahovať.

Mobilnosť je zaistená pestovaním v boxoch, v prepravkách, prípadne v big bagoch, ktoré sú pre jednoduchšiu manipuláciu umiestňované na paletách.

Mobilné záhrady majú menší environmentálny význam, z dôvodu svojej krátkej trvanlivosti, avšak o to väčší spoločenský význam dosahujú práve v husto zastavaných oblastiach, kde pomáhajú budovať ľudský a sociálny kapitál, ktorý v lokalite pretrváva aj po odchode záhrady.

Uvedenú typologickú kategóriu v rámci dizertačnej práce reprezentujú Zahrada v pytli z Brna a Mobilná záhrada Sasinkova. Tieto dve záhrady potvrdili, že mobilnosť záhrady nie je iba idealistický pojem, ale je realizovateľná aj v skutočnosti.

KONTAJNEROVÁ ZÁHRADA

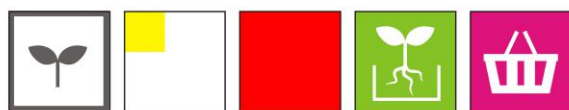
Ďalšia skupina, ktorá hovorí viac o forme ako o obsahovej náplni. Ako z názvu vyplýva, pestovanie prebieha v kontajneroch, boxoch, prepravkách alebo big bagoch. Oproti mobilnej záhrade chýba aspekt sťahovania.

Kontajnerové záhrady sa uplatňujú na spevnených plochách, bývalých parkoviskách, rozličných greyfields, prípadne na plochách brownfields s ekologickou záťažou, kde nie je možné pestovanie priamo v pôde kvôli zdravotným rizikám z toho vyplývajúcim.

Tieto záhrady len ťažko v produkcii konkurujú priamemu pestovaniu v pôde, avšak často ponúkajú bohatý kultúrny a vzdelávací program a do lokality prinášajú benefity v podobe prevencie vandalizmu, znižovania kriminality, zvyšovania bezpečnosti a zlepšovania imidžu lokality.

Typickým príkladom kontajnerovej záhrady je Prizessinnengärten v Berlíne, kde sú všetky plodiny pestované vo vyvýšených záhonoch z prepraviek alebo z ryžových vriec, ktorá sa stala vzorom pre množstvo záhrad vznikajúcich v poslednom desaťročí.

STREŠNÁ ZÁHRADA/ STREŠNÁ FARMA

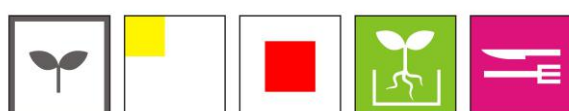

Strešné záhrady sú známe už z čias antiky, v súčasnosti sú veľmi obľúbené zelené strechy s extenzívnou výsadbou a intenzívne okrasné strešné záhrady. Nevyužívané rovné strechy, ktoré vnímame ako urbánny úhor, môžu byť využité aj pre pestovanie produkčných rastlín. Samozrejme, nosná konštrukcia strechy musí byť takémuto zaťaženiu prispôsobená. Pestovanie prebieha buď vo vrstve substrátu, alebo v boxoch a prepravkách.

Najznámejší model strešných záhrad je pestovanie drobného ovocia a zeleniny lokálnym producentom. Produkcia je určená na predaj priamo na mieste, alebo v tesnej blízkosti. Tento model predstavuje spôsob, ako mestskú agrikultúru realizovať aj v husto zastavaných oblastiach. K nesporným ekologickým výhodám, okrem eliminácie spotreby energie potrebnej na dovoz potravín, patrí schopnosť strešnej farmy zadržiavať zrážkovú vodu, ktorej spätné vyparovanie priaznivo ovplyvní mikroklimu a kvalitu vzduchu v lokalite.

Strešná záhrada ako nová experimentálna forma mestskej agrikultúry vznikla v New Yorku (Eagle Street Rooftop Farm, 2009 a Brooklyn Grange, 2010), ale udomácnila sa aj v európskom Londýne (prezentovaný príklad Food From the Sky, 2010) a ďalších mestách (Rotterdam, Amsterdam, Paríž).

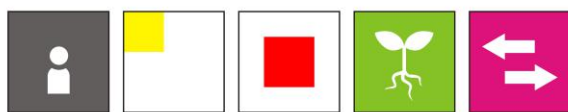
REŠTAURAČNÁ ZÁHRADA

Reštauračná záhrada je produkčná záhrada umiestnená v rámci gastroprevádzok. Jej produkcia je využitá na ďalšie spracovanie, priamo v rámci prevádzky. Väčšinou sú pre pestovanie využité boxy, nakoľko sa reštaurácie nachádzajú v intraurbánných polohách, nebýva tu zväčša priestor na pestovanie v pôde. Koncepty prevádzok sú zamerané na ekologickú produkciu potravín a ekologický životný štýl. Je zrejmé, že z produkcie malej až strednej kontajnerovej záhrady nie je možné pokryť celkové potreby reštaurácie, preto býva časté zameranie na jednu komoditu z vlastnej produkcie.

Moderný gastrokoncept má svoj pôvod v New Yorku, kde funguje niekoľko takýchto reštaurácií (ABC Kitchen, Apotheke, North End Grill, Roberta's) so záhradami v prevažnej väčšine umiestnenými na strechách reštauračných objektov.

NÁJOMNÁ ZÁHRADA

Nájomné záhrady sú individuálne obhospodarované záhradky malých plošných výmer (spravidla do 50 m²), prenajímané jednotlivým nájomcom. Typické je umiestňovanie viacerých jednotiek v blízkosti obytnej výstavby alebo ako súčasť veľkých mestských parkov. V blízkosti obytnej výstavby bývajú záhrady zakladané spoločnosťami pre bytovú výstavbu a spravované rovnakými správcovskými spoločnosťami ako bytové domy, v prípade parkov sa jedná o súčasť mestskej zelene v správe mesta alebo mestských častí.

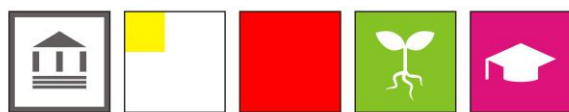
Pestovanie drobného ovocia a zeleniny prebieha v pôde, nie je povolená výsadba ovocných stromov. Koncept bol obľúbený v rámci robotníckych kolónií. Hoci už neslúžia svojmu pôvodnému účelu, si často svoje nájomné záhrady zachovali (napr. Mierová kolónia, Bratislava). V súčasnom meste je vhodnejší model umiestňovania v rámci väčších parkov (napr. Les Jardins du Parc de Vert de Maisons, Paríž).

ZÁHRADKÁRSKA KOLÓNIA

Väčšie výmery individuálne obhospodarovaných záhrad ponúkajú záhradkárske kolónie. V Nemecku sú známe aj pod pojmom Schreberove záhrady. Kolónie sú iba v špecifických historických prípadoch lokalizované v rámci širších centier miest, typická je skôr periurbánna poloha. Plochy záhrad vo výmerách od 150 do 400 m² sú prenajímané jednotlivým nájomcom. V dnešnej dobe sú viac využívané na rekreačné ako na pestovateľské účely. Záhradkárske osady na Slovensku a v Českej republike sú prevádzkované spravidla Slovenským zväzom záhradkárov a Českým zahrádkárskym svazem. Obdobné organizácie existujú aj v iných európskych štátoch. Záhradkárske osady sa stretávajú v našich podmienkach s viacerými problémami, ako sú vysporiadanie vlastníctva k pozemkom, alebo nové územné plány, ktoré často navrhujú zmenšenie ich plochy alebo úplné zrušenie. Výrazný je problém so spoločenskou akceptáciou kolónií, kde hlavným argumentom je prílišná miera ich uzavretia pred okolím. Typickým príkladom je brnenská záhradkárska kolónia Kraví hora. Riešením by mohlo byť prepojenie existujúcich záhradkárskych kolónií s rôznymi formami komunitných záhrad a vytvorenie multigeneračnej záhradkárskej platformy, ktorá bude viac otvorená verejnosti.

ŠKOLSKÁ ZÁHRADA

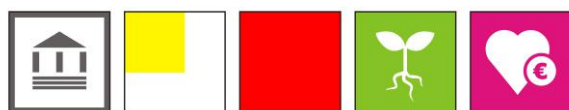
Školské záhrady budované pri základných a stredných školách slúžia ako vonkajšie učebne a efektívny vzdelávací nástroj. V stredoeurópskom kontexte boli známe školské záhrady a hodiny pestovateľských prác, ktoré ale postupom času zanikli.

Súčasný záujem o alternatívne vzdelávacie formy stavia do popredia prepájanie pedagogického procesu s praktickým nadobúdaním zručností, pre vytvorenie pútavého a zmysluplného vyučovacieho procesu, ktorý je možné realizovať práve cez starostlivosť o rastliny, ich pozorovanie a spracovanie ich plodov.

Záhrady môžu byť budované aj pri univerzitách, študentskými organizáciami a dobrovoľníkmi. Produkcia je v týchto prípadoch využívaná pre programové akcie týchto organizácií alebo na charitatívne účely.

Uvedenú typologickú kategóriu v rámci dizertačnej práce reprezentuje Edible Schoolyard v Berkeley, ktorá je pilotným projektom väčšieho rámca vzdelávania. Myšlienka prepojenia výuky a školskej záhrady je pomocou Edible Schoolyard Academy šírená nielen v rámci USA, ale celého sveta. Fungujúci systém školských záhrad prepojených s vyučovacím procesom a školským stravovaním je zaužívaný aj v japonských základných školách.

INŠTITUCIONÁLNA ZÁHRADA

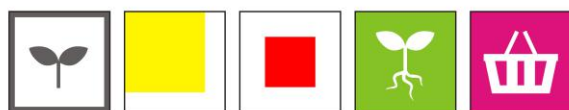

Inštitucionálne záhrady sú prevádzkované rozličnými typmi inštitúcií, ako sú neziskové organizácie, charitatívne organizácie alebo vzdelávacie organizácie. Záhrady vznikajú ako top down iniciatívy s cieľom vytvoriť priestor pre komplexné dlhodobé programy, ktoré sú často orientované na marginalizované skupiny.

Typické sú pre tieto záhrady veľké výmery a pestovanie priamo v pôde. Účel produkcie môže byť rôzny, od predaja priamo na mieste, cez distribúciu v rámci širšej komunity, až po jej využitie na charitatívne účely.

Významné sú programy na získavanie alebo udržanie pracovných návykov pre ťažko zamestnateľné skupiny, programy na získavanie pestovateľských a podnikateľských zručností s cieľom podpory vzniku mikropodnikov, programy pre mládež so zameraním na udržateľnosť, zdravý životný štýl a stravovanie. Typickým príkladom inštitucionálnej záhrady je Our school at Blair Grocery v New Orleans.

MESTSKÁ FARMA

Mestské farmy sú typické veľkými a extra veľkými výmerami, ktoré okrem pestovania ovocia a zeleniny priamo v pôde umožňujú aj prípadný chov včiel a malých hospodárskych zvierat.

Lokalizované sú v rámci zastavanej časti mesta, v intraurbánnej polohe, v kontakte s obytnou zástavbou. Charakteristické je obmedzenie prístupu verejnosti do časti s pestovanými plodinami, ktoré je vykompenzované gastroprevádzkou alebo veľkorysími priestormi na predaj miestnych produktov a trávenie voľného času obyvateľov okolitých oblastí. Nezanedbateľná je vzdelávacia funkcia mestských fariem, ktorá je podporená organizáciou rôznych programov pre školy, rodiny s deťmi alebo mládež.

Mestské farmy sú často špecifické typologické jednotky. Môžu byť lokalizované na strechách (Brooklyn Grange, New York), ako aj v rámci objektov rôznych brownfields (Urban Organics, Minnesota). Môžu byť nekomerčného charakteru (America's First Sustainable Urban Agrihood, Detroit), alebo byť súčasťou väčšieho systému, ako mestské farmy na Kube (Organopónico Vivero Alamar, Havana).

PRÍMESTSKÁ FARMA

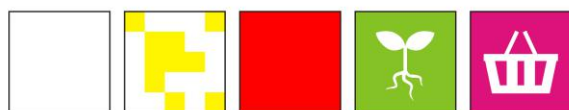

Prímestská farma je svojimi charakteristickými vlastnosťami veľmi podobná mestskej farme. Periurbánna poloha jej umožňuje intenzívnejší chov zvierat, napríklad kôz a oviec, taktiež je častejšie pestovanie ovocných stromov, prípadne osievanie väčších plôch obilninami. Popri priestoroch pre predaj lokálnych produktov a výrobkov, je ďalším typickým spôsobom predaja plodín samozber a distribúcia produkcie v rámci širšieho okolia.

Prímestské farmy nebývajú primárne orientované na vzdelávacie programy, môžu však poskytovať rekreačné zázemie pre obyvateľov mesta a organizovať prehliadky a spoločenské akcie ako dožinky, slávnosti jablák, dni tekvic a podobne.

V rámci dizertačnej práce je táto kategória zastúpená nie úplne typickým príkladom, farmou Ma-po-po v Hong Kongu. Na príklade Bratislavy vieme definovať ako prímestské farmy bývalé poľnohospodárske družstvá v okrajových častiach (PD Vajnory, PD Podunajské Biskupice), ktoré sú typické pre strednú Európu.

NATIONAL ALTERNATIVE AGRICULTURAL MODEL (NAAM)

Národný alternatívny agrikultúrny model (NAAM) vznikol na Kube s cieľom zlepšiť prístup obyvateľov k potravinám. Založený je na organickom komunitnom pestovaní potravín, alebo pestovaní v rámci kooperatívnych družstiev, a následnom predaji produkcie na farmárskych trhoch. V rámci modelu je zadefinovaných päť typov mestských a prímestských spôsobov farmárčenia, ktoré nadobúdajú rôzne výmery. Najmenšie okolo 1000 m² sú obhospodarované jednotlivcami alebo rodinami, cez komunitné záhrady dvoch typov do 3000 a 5000 m², mestské farmy do 10000 m², až po štátne farmy s výmerami väčšími ako 1 ha.

Model zabezpečuje vysokú rozmanitosť rastlinnej produkcie a plní významnú úlohu v rámci miestnej ekonomiky a potravinovej bezpečnosti. Hoci tento agrikultúrny model vznikol v špecifických podmienkach Kuby, ktorá po páde Sovietskeho zväzu prišla o ekonomického partnera, môže poskytnúť inšpirácie a skúsenosti v otázkach ekologickej a udržateľnej výroby potravín, organického pestovania a agroekologických pestovateľských metód aj v európskom kontexte.

CONTINUOUS PRODUCTIVE URBAN LANDSCAPES (CPULs)

CPULs je štruktúra prepojených priestorov slúžiacich pre rekreáciu a mestskú a prímestskú agrikultúru, ktorá by umožňovala obyvateľom pozorovanie procesov tradične spájaných s rurálnym prostredím popri rozličných rekreačných aktivitách a pomohla znovu nadviazať vzťah medzi mestským životom človeka a procesmi nevyhnutnými na jeho zabezpečenie (výrobou potravín).

Koncepcia je rozšírením teórie zelených sietí, ktorú obohacuje o aspekt produkcie potravín. V kontexte dizertačnej práce slúži ako inšpirácia pre zavádzanie plôch pre mestské záhradníčenie do verejného priestoru, s cieľom využiť ho ekonomicky a energeticky efektívnejšie, bez narušenia jeho funkčnosti, v zmysle zachovania alebo zvýšenia doterajšej miery spoločenského života, kontaktov, komunikácie a interakcie. Autori koncepcie Bohn&Viljoen používajú často Londýn ako modelový príklad pre popisanie ideových princípov CPULs. V rámci dizertačnej práce je testovanie konceptu priblížené v rámci DOTT 07 Urban Food and Farming Project v Middlesbrough.

7 ZÁVERY

Z hľadiska naplnenia vytýčených cieľov a potvrdenia hypotéz môžeme konštatovať potvrdenie teoretických výskumných hypotéz H1, H2 a H3.

7.1 POTVRDENIE VYTÝČENÝCH HYPOTÉZ

Hypotéza 1

- *Priestory naviazané na mestské záhradníčenie sú významným nositeľom komunikácie v rámci lokality v ktorej sa nachádzajú. Psychosociálny aspekt, ktorý prinášajú do územia je nezanedbateľný.*

Hypotéza bola postavená na fakte, že veľká časť vedeckých štúdií je fokusovaná na ekonomické motivácie záhradkárov zapojených do mestského záhradníčenia. Tento fakt môže budiť dojem, že komunitné záhradkárčenie je pre ľudí, čo klesli do „horšej“ sociálnej triedy (Cílek, 2016). V dizertačnej práci sme chceli vyzdvihnúť sociálny aspekt mestského záhradníčenia.

Na základe výsledkov výskumu môžeme potvrdiť, že záhradkári sú viac motivovaní snahou o úpravu okolitého prostredia, s cieľom vytvoriť priestory, v ktorých sa budú cítiť dobre a budú sa do nich chcieť vracat' a stretávať sa v nich.

Zo sociálneho hľadiska záhrady plnia mnoho rovnakých funkcií ako parky, poskytujú možnosti zmysluplného trávenia voľného času a rekreácie. Záhradníčenie je prvým krokom k zoznámeniu sa, so spoločnými cieľmi je jednoduchšie aj prehĺbenie sociálnych kontaktov. Záhradkári aktívne vytvárajú možnosti socializácie, v rámci lokality v ktorej pôsobia, cez organizáciu rozličných workshopov, premietaní, piknikov a ďalšieho sezónneho programu (vinobranie, dožinky, zdobenie stromčeka). Nakoľko dospeli si na záhradách medzi sebou vytvárajú dôvernejšie vzťahy, rodičia zvyknú záhrady považovať za bezpečné priestory pre svoje deti, nakoľko tu podliehajú „vyššej“ sociálnej kontrole. Pomocou spoločnej práce sa jednoduchšie integrujú starší členovia komunity, ktorí si dokážu získať rešpekt svojimi skúsenosťami, ktoré by za iných okolností nedokázali mladšej generácii odovzdať.

Z výskumu vyplynulo, že priestory okrem funkcie produkovania potravín (ktorá v rámci mestských záhrad nemusí plniť primárnu funkciu) plnia funkcie rekreačných, spoločenských, kultúrnych a vzdelávacích priestorov.

Potvrdenie hypotézy dokazuje fakt, že v rámci hodnotenia prípadových štúdií pomocou evaluačnej schémy v hodnotení psychosociálnych indikátorov získali hodnotené štúdie v súčte najvyšší počet bodov (environmentálne indikátory 227 b, psychosociálne faktory 258 b, socioekonomické faktory 190 b).

Hypotéza 2

- *Prázdné, nevyužívané a zbytkové plochy v rámci mesta, od mesta deindustrializovaného až po postindustriálne, sú vhodné na dočasné využitie formou mestského záhradníčenia.*

Na základe analýzy prípadových štúdií môžeme konštatovať, že realizácia priestorov mestského záhradníčenia na nevyužitých plochách dokáže vytvoriť programovú náplň pre prázdne, nevyužívané a „ľadom ležiace“ plochy na časovo ohraničenú dobu a pozitívne ovplyvniť ich bezprostredné okolie.

Na základe výsledkov môžeme rozlíšiť dva prístupy k prázdny, nevyužívaným a zbytkovým plochám. Prvý je bottom up prístup, kedy komunita, vo väčšine prípadov práve z okolia, vyvíja tlak na využitie pozemku. Tento prístup môžeme vidieť aplikovaný na príkladoch Mobilnej záhrady Sasinkova, Záhrady v pytli alebo Záhrady Smetanka. Tieto tri príklady sme zvolili práve z dôvodu faktora času, ktorý v projektoch zohrával dôležitú úlohu.

Prvá lokalita Mobilnej záhrady Sasinkova, aj Záhrady v pytli bola súkromným pozemkom, z ktorého si odskúšali aj presťahovanie. Časti vytvorenej komunity sa presunuli spolu so záhradami na nové miesta, časti zostali v pôvodnej lokalite, pričom záhradkári zo Sasinkovej sú stále aktívni v iných projektoch v rámci svojej mestskej štvrte. Záhrada Smetanka, ktorá sa nachádzala na pozemku patriacom mestskej časti, skončila svoju činnosť v apríli 2017, novú lokalitu si zatiaľ nenašla. Na jej príklade vidieť dôležitosť nastavenia transparentných podmienok fungovania a komunikácie medzi zainteresovanými stranami. Pokiaľ táto podmienka nie je splnená, môže dôjsť ku problémom, ktoré narúšajú dôveru v komunitnú mobilnú záhradu v mestskom priestore, a jej funkčnosti ako dočasnej mestskej štruktúry.

Druhý prístup je top down prístup, kedy iniciatíva vzniká na vyšších úrovniach, väčšinou na úrovni samosprávy. Prioritne sú týmto postupom budované plochy pre mestské záhradníčenie na pozemkoch, kde je garantovaný aspoň strednodobý horizont trvanlivosti. Špecifickou typologickou kategóriou sú experimentálne záhrady a pop up záhrady, ktoré sú založené práve na dočasnosti, momente prekvapenia a využitia jednej záhradkárskej sezóny. Tieto sú vhodným nástrojom pre zvýšenie povedomia a záujmu o dané lokality.

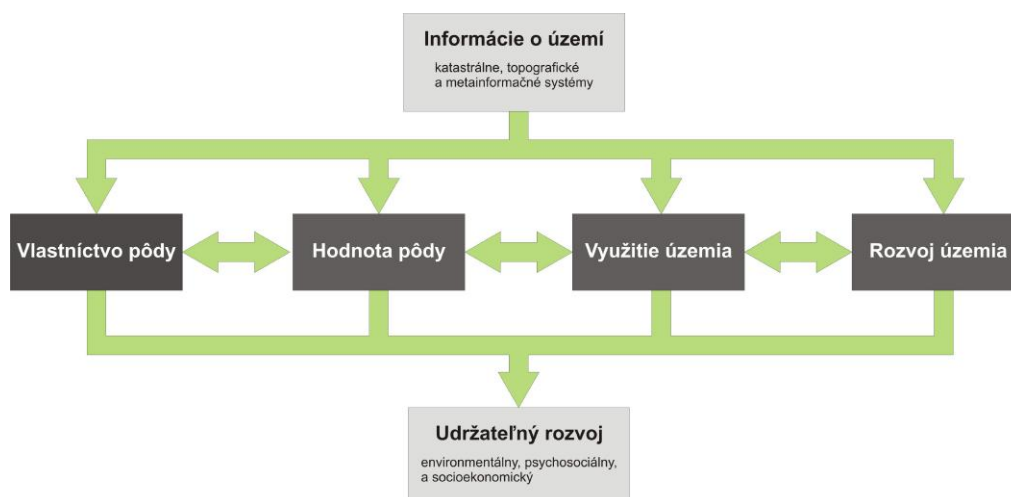
Hypotéza 3

- *Plochy so záhradníckou produkciou môžu byť nástrojom na manažment mestského územia.*

Úlohou manažmentu je vytvoriť takú metodológiu riadenia, ktorá prispeje k efektívnemu využívaniu zdrojov pri dosahovaní cieľov. Manažment územia je zložený zo štyroch základných oblastí :

- vlastníctvo pôdy prípadne nehnuteľností
- hodnota pôdy prípadne nehnuteľností
- využitie územia
- rozvoj územia

Všetky štyri oblasti spája jednotná základňa informácií o území a všetky spoločne smerujú k dosiahnutiu udržateľného rozvoja územia (obr.).

OBR. 107: Perspektíva manažmentu mestského územia (Zdroj: autor)

Hypotéza pracuje s otázkou, či je možné využívať rozličné typologické kategórie priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie ako nástroj na dosiahnutie cieľov manažmentu, efektívne využívanie zdrojov s dôrazom na udržateľný rozvoj.

Výskum na príkladoch prípadových štúdií preukázal, že je možné využívať tieto plochy v širšom celomestskom kontexte. V rámci strategického riadenia a koncepcného plánovania mestského územia je možné uplatňovať poznatky zo stratégií NAAM a CPULs. K dispozícii sú rôzne typologické formy plôch mestskej agrikultúry, ktoré môžu byť uplatnené ako nástroje k udržateľnému rozvoju mestského územia v krátkodobom, strednodobom aj dlhodobom horizonte.

7.2 ODPORÚČANIA PRE PRAX

Na základe výskumu vybranej vzorky priestorov so záhradníckou produkciou a ich jednotlivých parametrov je možné vyhodnotiť úspešnosť situovania jednotlivých plôch v rozličných typoch verejných priestorov a urbánných úhorov.

Preto v rámci tejto kapitoly uvádzame vyhodnotenie potenciálu uplatnenia jednotlivých typov priestorov mestského záhradníčenia v rámci štruktúry verejných priestranstiev a prázdnych pozemkov v rámci mesta a formulujeme zásady pre umiestňovanie najvhodnejších typologických kategórií, s cieľom zabezpečenia úspešného fungovania v konkrétnom type verejného priestoru.

Súbor odporúčaní je členený na dve základné časti, na verejné priestory a urbánne úhory v intraurbánnych a periurbánnych polohách.

7.2.1 INTRAURBÁNNE POLOHY

Oblasti v intraurbánnych polohách, v rámci hustej urbánnej štruktúry, poskytujú priestory pre záhradnícku produkciu na verejných priestranstvách v ich tradičných, ale najmä v špecifických a doplnkových formách, ako aj na veľkostne obmedzených a roztrúsených plochách urbánnych úhorov.

Tieto plochy sú vhodné pre umiestňovanie typologických kategórií malých a stredných mierok, s horizontom trvanlivosti päť rokov, s voľným alebo upraveným prístupom verejnosti. Pestovanie je realizované prevažne v boxoch. Účely produkcie sú rôzne, prevláda vlastná spotreba užívateľov a výmena v rámci komunity.

Bližšie charakteristiky pre jednotlivé typy priestorov sú uvedené v nasledujúcich podkapitolách.

Tradičné typy verejných priestranstiev

Základnú osnovu štruktúry verejných priestranstiev mesta tvoria tradičné typy: ulice, námestia, parky, nábrežia. Pri situovaní plôch pre mestské záhradníctvo do týchto priestorov je dôležité brať do úvahy ich sociálny, kultúrny, politický aj historický význam, ktorý by nemal byť týmito plochami narušený.

Priestory so záhradníckou produkciou nesmú vo verejných priestranstvách vytvárať dominanty, cieľom je ich umiestňovanie v symbióze s mestotvornými prvkami. Najvhodnejším spôsobom ich umiestňovania v rámci tradičných typov verejných priestranstiev je uprednostňovanie produkčných, jedlých druhov stromov a krov.

	vhodné	nevhodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá	✓		Pre zachovanie primárnych funkcií tradičných typov verejných priestorov, nie je žiaduce umiestňovanie plôch väčších výmer. Odporúčané je preferovať malé zásahy vo forme jedlých výsadiieb, pop up a experimentálne záhrady. Výnimku môžu tvoriť plochy veľkých parkov, kde je možné umiestňovať aj typologické kategórie s parametrami stredných mierok do 5000 m ² .
- stredná	✓	✗	
- veľká		✗	
- extra veľká		✗	
Trvanlivosť			
- krátkodobá	✓		Z dôvodu zachovania dynamiky exponovaných mestských priestorov je vhodné využívanie dočasných, prípadne mobilných typologických kategórií. Pri mestských parkoch a nábrežiach je možné uvažovať o plochách v strednodobom 5 ročnom horizonte. Jedlé stromové výsadby sú realizované v dlhodobom horizonte.
- strednodobá	✓	✗	
- dlhodobá	✓	✗	
Prístup verejnosti			
- voľný	✓		V rámci najexponovanejších verejných priestorov je potrebné udržať voľný prístup. Špecifickým prípadom sú parky, ktoré môžu mať samé o sebe prístup upravený otváracími hodinami.
- upravený	✓	✗	
- vylúčený		✗	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec	✓	✗	V tradičných typoch verejných priestorov je odporúčané uplatňovať tie formy priestorov so záhradníckou produkciou, ktoré umožňujú užívanie širokej verejnosti. Za najvhodnejšie sú považované jedlé výsadby soliterných ovocných stromov, ovocné aleje, výsadby ovocných krov, ale aj zeleniny v uliciach a parkoch, ktoré môžu čiastočne nahrádzať okrasné typy vegetácie. V parkoch je možné aj umiestnenie nájomných, prípadne komunitných záhrad, z ktorých benefitujú jednotlivci a komunity.
- komunita	✓	✗	
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita		✗	
- inštitúcia		✗	
- lokálny producent		✗	
Spôsob pestovania			
- v pôde	✓	✗	Z dôvodu preferencie dočasných foriem mestského záhradníctva je vhodné pestovanie v boxoch. V prípade jedlých výsadiieb a parkov je vhodnou alternatívou aj priame pestovanie v pôde.
- v boxoch	✓		
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Produkcia je primárne určená pre vlastnú spotrebu. Z výskumu vyplynulo, že pri produkcii v tradičných verejných priestoroch je dôležitá osвета obyvateľov a návštevníkov v podobe informovania o možnostiach jej využitia. Informačné panely v duchu hesla „zbierať a ochutnávať povolené“, prípadne online aplikácie a systémy mapujúce jedlé výsadby sú možnosťou ako upriamiť pozornosť obyvateľov na aplikáciu konceptu „jedlej verejnej zelene“. V prvých rokoch projektu je na upútanie pozornosti v sezóne vhodná inštalácia pop up záhrad.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste		✗	
- distribúcia a predaj		✗	
- charitatívne účely	✓		

TAB. 4: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v tradičných typoch verejných priestranstiev (intraurbánne polohy)

Špecifické a doplnkové formy verejných priestranstiev

Špecifické a doplnkové formy verejných priestranstiev predstavujú skupinu ostatných verejných priestranstiev, ktoré dopĺňajú obraz mesta a poväčšine sa fyzicky aj významovo viažu k určitým stavebným objektom či urbanistickým typom. Zaradujeme sem priestranstvá vo vyšších úrovniach mesta (terasy, strechy), verejne prístupné vnútrobloky, verejné priestranstvá verejných budov, vyhradené priestranstvá v rámci areálov a verejné priestranstvá sídlisk.

V rámci týchto typov verejných priestranstiev je najčastejšie situovanie komunitnej záhrady vo všetkých jej prístupných formách.

	vhodné	nehodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá	✓	✗	V rámci špecifických a doplnkových foriem verejných priestranstiev sú najvhodnejšie stredne veľké zásahy do 5000 m ² . Malé plochy sa môžu uplatniť vo forme dočasných experimentálnych záhrad, prípadne mobilných záhrad na verejných priestranstvách verejných budov. V prípade špecifických priestorových podmienok je možné aplikovať aj veľké výmery vo forme inštitucionálnych záhrad a mestských fariem.
- stredná	✓		
- veľká	✓	✗	
- extra veľká		✗	
Trvanlivosť			
- krátkodobá		✗	Pre projekty v rámci špecifických a doplnkových verejných priestranstiev je najvhodnejší strednodobý horizont trvanlivosti okolo 5 rokov. Jedná sa o dosť dlhý čas, aby boli projekty dostatočne atraktívne pre komunitu a užívateľov, zároveň tento časový horizont neblokuje potrebu prispôbovania priestorov aktuálnym podmienkam.
- strednodobá	✓		
- dlhodobá	✓	✗	
Prístup verejnosti			
- voľný	✓	✗	Dôležité je zachovanie prístupu verejnosti z dôvodov plnenia cieľov verejných priestorov, ako sú integrácia a inklúzia. Vysoká miera otvorenosti napomáha aj spoločenskej akceptácii priestorov mestského záhradníčenia.
- upravený	✓		
- vylúčený		✗	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec	✓	✗	Z hľadiska užívateľa/producenta je možné uplatňovanie všetkých typologických kategórií verejných priestorov. Zvažovať treba užívateľov vo formách jednotlivcov, keďže takáto forma užívania nepodporuje v maximálnej možnej miere sociálny kapitál lokality. Uzavreté komunity sú akceptovateľné v rámci obytných vnútroblokov alebo verejných priestranstiev sídlisk vo forme susedských komunit, prípadne v rámci vyhradených priestranstiev (areálov), ako sú cirkevné komunity, školské komunity, väzeňské komunity, atď.
- komunita	✓		
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita	✓	✗	
- inštitúcia	✓		
- lokálny producent	✓		
Spôsob pestovania			
- v pôde	✓		Z hľadiska maximalizácie množstva produkcie je výhodnejšie priame pestovanie v pôde, z hľadiska prípadnej mobility projektov je odporúčané pestovanie v boxoch.
- v boxoch	✓		
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Účely produkcie môžu byť rôzne, od vlastnej spotreby až po charitatívne účely. Keďže jedným z cieľov mestského záhradníčenia je eliminácia energie potrebnej na distribúciu potravín, je v prípade predaja vhodný predaj priamo na mieste pestovania, prípadne lokálny predaj spracovanej produkcie. Neodporúčajú sa tie formy, v rámci ktorých by dochádzalo k potrebe distribúcie mimo bezprostredné okolie.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste	✓		
- distribúcia a predaj		✗	
- charitatívne účely	✓		

TAB. 5: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v špecifických a doplnkových formách verejných priestranstiev (intraurbánne polohy)

Urbánne úhory

Medzi urbánne úhory zaraďujeme stagnujúce, nevyužívané, zbytkové priestory v mestskej štruktúre. V intraurbánných polohách sú to najmä prieluky, plochy brownfields a greyfields. Práve v rámci týchto priestorov môže umiestňovanie plôch so záhradníckou produkciou priniesť najvyššiu pridanú hodnotu. Hall (1996) navrhuje vytvoriť koncepciu spravovania nevyužívaných priestorov v meste prostredníctvom dočasných komunitných záhrad. Aspekt dočasnosti je v rámci úhorov najvýznamnejším faktorom, nakoľko existuje predpoklad ich využitia pre mestotvorné funkcie v budúcnosti. Preto v rámci vhodných typologických kategórií prevládajú mobilné a kontajnerové formy.

	vhodné	nevhodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá	✓	✗	Mierka plochy so záhradníckou produkciou sa prispôsobuje veľkosti urbánných úhorov. V rámci intraurbánných polôh sú navhodnejšie stredné, prípadne veľké mierky. V špecifických prípadoch je však možné realizovať aj extra veľké plochy s rozlohou nad 15000 m ² .
- stredná	✓		
- veľká	✓		
- extra veľká	✓	✗	
Trvanlivosť			
- krátkodobá	✓		V prípade predpokladu dlhodobého nevyužívania plochy (v rozsahu 5-25 rokov) je možné voľiť „trvalé“ formy záhradničenia, ktoré vyžadujú zložitejšiu infraštruktúru. V ostatných prípadoch sú odporúčané krátkodobé a strednodobé formy.
- strednodobá	✓		
- dlhodobá	✓	✗	
Prístup verejnosti			
- voľný		✗	Odporúčaný je upravený prístup verejnosti vo forme stanovenia otváracích hodín, prípadne iných možností návštevy. Na plochách je potrebné zachovanie bezpečnosti návštevníkov, ktorú je komplikované garantovať pri voľnom prístupe. V špecifických prípadoch je možné úplné vylúčenie verejnosti.
- upravený	✓		
- vylúčený	✓	✗	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec		✗	Nedporúčajú sa nájomné formy, ktoré počítajú s individuálnymi užívateľmi. Ostatné formy typologických kategórií sú prijateľné. Aj napriek tomu odporúčame vždy uprednostňovať tie formy, ktoré poskytujú príležitosti pre všetky sociálne skupiny a prispievajú k prehĺbeniu sociálnych kontaktov v rámci komunity.
- komunita	✓		
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita	✓	✗	
- inštitúcia	✓		
- lokálny producent	✓		
Spôsob pestovania			
- v pôde		✗	Z dôvodu možnej ekologickej záťaže sa neodporúča pestovanie priamo v pôde. Uplatňujú sa spôsoby pestovania v boxoch, kontajneroch alebo big bagoch, ktoré eliminujú zdravotné riziká.
- v boxoch	✓		
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Účely produkcie môžu byť rôzne, od vlastnej spotreby až po charitatívne účely. Keďže jedným z cieľov mestského záhradničenia je eliminácia energie potrebnej na distribúciu potravín, je v prípade predaja vhodný predaj priamo na mieste pestovania, prípadne lokálny predaj spracovanej produkcie. Neodporúčajú sa tie formy, v rámci ktorých by dochádzalo k potrebe distribúcie mimo bezprostredné okolie.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste	✓		
- distribúcia a predaj		✗	
- charitatívne účely	✓		

TAB. 6: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v urbánných úhoroch (intraurbánne polohy)

PRIESTORY SO ZÁHRADNÍCKOU PRODUKCIOU V INTRAURBÁNNYCH POLOHÁCH MESTA

Vhodnosť jednotlivých typologických kategórií priestorov mestského záhradničenia vo verejnom priestore vždy závisí od nastavenia modelu fungovania. Dôležitým faktorom pre zabezpečenie úspešného fungovania je zapojenie a angažovanosť všetkých zainteresovaných strán už v priebehu plánovania jednotlivých priestorov.

Odporúčané je postupné zavádzanie priestorov so záhradníckou produkciou, s cieľom vytvorenia funkčnej siete. Systematické situovanie jednotlivých plôch v rozličných typoch verejných priestorov a urbánných úhorov, zvyšuje záujem komunity o záhradničenie, poskytuje dostupnosť plôch pre široké spektrum užívateľov, prispieva k lokálnemu rozvoju a zvyšuje environmentálne dopady na mestské prostredie.

Zhrnutie vhodnosti jednotlivých typologických kategórií na umiestnenie v rámci intraurbánnej štruktúry mesta poskytuje nasledujúca tabuľka.

	VEREJNÁ JEDLÁ ZÁHRADA A JEDLÝ LES	VČELIA ZÁHRADA	EXPERIMENTÁLNA ZÁHRADA	POP UP ZÁHRADA	KOMUNITNÁ ZÁHRADA	KOMUNITNÝ SAD	INTERKULTÚRNA ZÁHRADA	SUSEDSKÁ ZÁHRADA	MOBILNÁ ZÁHRADA	KONTAJNEROVÁ ZÁHRADA	STREŠNÁ ZÁHRADA A STREŠNÁ FARMA	REŠTAURAČNÁ ZÁHRADA	NAJOMNÁ ZÁHRADA	ZÁHRADKÁRSKA KOLÓNIA	ŠKOLSKÁ ZÁHRADA	INŠTITUCIONÁLNA ZÁHRADA	MESTSKÁ FARMA	PRÍMESTSKÁ FARMA	
Tradičné typy verejných priestranstiev																			
ulice	✓	✓		✓															
námestia	✓	✓	✓	✓								✓	✓						
parky	✓	✓			✓				✓			✓							
nábregia	✓	✓		✓															
Špecifické a doplnkové formy																			
priestranstvá vo vyšších úrovniach mesta		✓			✓		✓			✓	✓								
verejne prístupné vnútrobloky	✓	✓			✓		✓	✓	✓				✓					✓	
verejné priestranstvá verejných budov	✓	✓	✓		✓				✓						✓	✓			
vyhradené priestranstvá – areály		✓			✓				✓						✓	✓			
verejné priestranstvá sídlisk	✓	✓			✓		✓	✓	✓				✓						
Urbánne úhory																			
prieluky		✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓							
brownfieldy		✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓								✓	
greyfieldy		✓		✓	✓		✓		✓	✓								✓	

TAB. 7: Vhodnosť jednotlivých typologických kategórií plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v intraurbánných polohách mesta

7.2.2 PERIURBÁNNE POLOHY

Oblasti v periurbánných polohách, v rozvoľnenej urbánnej štruktúre, poskytujú priestory pre záhradnícku produkciu na verejných priestranstvách a rozptýlených urbánných plochách mestských úhorov. Tieto polohy sú vhodnou príležitosťou na realizáciu tých typov pestovateľských činností, ktoré vyžadujú väčšie plošné výmery.

Vhodné je umiestňovanie typologických kategórií stredných a veľkých mierok, so strednodobým a dlhodobým horizontom trvanlivosti a preferenciou priameho pestovania v pôde.

Tradičné typy verejných priestranstiev

Základnú osnovu štruktúry verejných priestranstiev mesta tvoria tradičné typy: ulice, námestia, parky, nábrežia. V periurbánných polohách vystupuje do popredia dopravná funkcia ulíc a námestí, preto treba dôsledne zvažovať umiestňovanie jedlých druhov stromov a krov a prípadne preferovať včelie záhrady. Parky dostávajú charakter lesoparkov a nábrežia sa menia z mestských promenád na prírode blízke úpravy.

V týchto priestranstvách sa môžu uplatniť typologické kategórie ako sú jedlé lesy, rôzne formy komunitných a nájomných záhrad, prípadne prímestské farmy.

	vhodné	nevhodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá	✓		Odporúčané je preferovať najmä zásahy vo forme jedlých výsadiieb a včelích záhrad malých a stredných mierok. Pre zachovanie funkcií tradičných typov verejných priestorov, nie je žiaduce umiestňovanie iných plôch mestského záhradníctva. Výnimku môžu v periurbánných oblastiach tvoriť plochy veľkých parkov a nábreží, kde je možné umiestňovať aj iné typologické kategórie.
- stredná	✓		
- veľká	✓	✗	
- extra veľká		✗	
Trvanlivosť			
- krátkodobá		✗	V periurbánných oblastiach sa neodporúča používanie dočasných experimentálnych a pop up záhrad, nakoľko nie sú natoľko exponované. Pri mestských parkoch a nábrežiach je možné uvažovať o plochách v strednodobom 5 ročnom horizonte. Jedlé stromové výsadby sú realizované v dlhodobom horizonte.
- strednodobá	✓		
- dlhodobá	✓	✗	
Prístup verejnosti			
- voľný	✓		V rámci tradičných verejných priestorov je potrebné udržať voľný prístup. Z dôvodu polohy mimo centrálnej časti mesta je možné akceptovať aj rôzne formy úpravy prístupov pre verejnosť.
- upravený	✓		
- vylúčený		✗	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec	✓	✗	V tradičných typoch verejných priestorov je odporúčané uplatňovať tie formy priestorov so záhradníckou produkciou, ktoré umožňujú užívanie širokej verejnosti. Za najvhodnejšie sú považované jedlé výsadby solitérných ovocných stromov, ovocné aleje a výsadby ovocných krov, ktoré môžu čiastočne nahrádzať okrasné typy vegetácie. V parkoch je možné aj umiestnenie nájomných, prípadne komunitných záhrad, z ktorých benefitujú jednotlivci a komunity. Na nábrežiach riek sa môžu uplatniť prímestské farmy.
- komunita	✓		
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita		✗	
- inštitúcia	✓		
- lokálny producent	✓		
Spôsob pestovania			
- v pôde	✓		V rámci periurbánných polôh je z ekologických dôvodov preferované priame pestovanie v pôde. Pestovanie v boxoch je odporúčané na plochách, kde hrozí prípadná kontaminácia pôdy
- v boxoch	✓	✗	
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Produkcija je primárne určená pre vlastnú spotrebu. Pri aplikácii konceptu „jedlej verejnej zelene“ je vhodné jeho doplnenie o online aplikácie a systémy mapujúce jedlé výsadby. Prípustné sú však aj ďalšie všetky ďalšie účely produkcie, v závislosti od typologickej kategórie.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste	✓		
- distribúcia a predaj	✓	✗	
- charitatívne účely	✓		

TAB. 8: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v tradičných typoch verejných priestranstiev (periurbánne polohy)

Špecifické a doplnkové formy verejných priestranstiev

Špecifické a doplnkové formy verejných priestranstiev zahŕňajú verejne prístupné vnútrobloky, verejné priestranstvá verejných budov, vyhradené priestranstvá v rámci areálov, verejné priestranstvá sídlisk a verejné priestranstvá dopravnej infraštruktúry.

Najvhodnejšie na umiestnenie sú plochy mestského záhradníctva stredných mierok s päťročnou dobou trvanlivosti. V rámci periurbánnych oblastí je možné využívať upravený prístup verejnosti v rámci návštevých hodín, prípadne len do istých častí produkčných plôch. Z ekologických dôvodov podpory a zachovania existujúcich ekosystémov odporúčame uprednostňovať pestovanie priamo v pôde.

	vhodné	nevhodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá	✓	✗	V rámci špecifických a doplnkových foriem verejných priestranstiev sú najvhodnejšie stredne veľké zásahy do 5000 m ² . V prípade špecifických priestorových podmienok je možné aplikovať malé, veľké, prípadne extra veľké plochy so záhradníckou produkciou.
- stredná	✓		
- veľká	✓	✗	
- extra veľká	✓	✗	
Trvanlivosť			
- krátkodobá		✗	Pre projekty v rámci špecifických a doplnkových verejných priestranstiev je najvhodnejší strednodobý horizont trvanlivosti okolo 5 rokov. Jedná sa o dosť dlhý čas, aby boli projekty dostatočne atraktívne pre komunitu a užívateľov. V periurbánnych polohách sú v špecifických prípadoch prípustné aj projekty s dlhodobým časovým horizontom.
- strednodobá	✓		
- dlhodobá	✓	✗	
Prístup verejnosti			
- voľný	✓	✗	Dôležité je zachovanie prístupu verejnosti z dôvodov plnenia cieľov verejných priestorov, ako sú integrácia a inklúzia. Miera otvorenosti je dôležitá pre spoločenskú akceptáciu mestského záhradníctva. V špecifických prípadoch je možné úplné vylúčenie verejnosti.
- upravený	✓		
- vylúčený	✓	✗	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec	✓	✗	Z hľadiska užívateľa/producenta je možné uplatňovanie všetkých typologických kategórií verejných priestorov. Zvažovať treba užívateľov vo formách jednotlivcov, keďže takáto forma užívania nepodporuje sociálny kapitál lokality. Uzavreté komunity sú akceptovateľné v rámci obytných vnútroblokov alebo verejných priestranstiev sídlisk vo forme susedských komunit, prípadne v rámci vyhradených priestranstiev (areálov), ako sú cirkevné komunity, školské komunity, väzeňské komunity, atď.
- komunita	✓		
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita	✓		
- inštitúcia	✓		
- lokálny producent	✓		
Spôsob pestovania			
- v pôde	✓		V rámci periurbánnych polôh je z ekologických dôvodov preferované priame pestovanie v pôde, ktoré je vhodnejšie aj z hľadiska maximalizácie množstva produkcie.
- v boxoch		✗	
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Účely produkcie môžu byť rôzne, od vlastnej spotreby až po charitatívne účely. Keďže jedným z cieľov mestského záhradníctva je eliminácia energie potrebnej na distribúciu potravín, je v prípade predaja vhodný predaj priamo na mieste pestovania, prípadne lokálny predaj spracovanej produkcie.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste	✓		
- distribúcia a predaj	✓		
- charitatívne účely	✓		

TAB. 9: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v špecifických a doplnkových formách verejných priestranstiev (periurbánne polohy)

Urbánne úhory

V periurbánných oblastiach sa jedná o plochy brownfields, greyfields, bývalé agrikultúrne priestory alebo bližšie nešpecifikované väčšie plochy zelene, napríklad izolačnej alebo sprievodnej. V rámci brownfields a greyfields, kde je možné predpokladať ekologickú záťaž, sú vhodné kontajnerové formy komunitných záhrad. Bývalé agrikultúrne priestory a nešpecifikované väčšie plochy zelene môžu poskytnúť priestor pre projekty veľkých a extra veľkých výmer, ako sú napríklad prímestské farmy alebo záhradkárske kolónie.

	vhodné	nevhodné	zdôvodnenie
Mierka			
- malá		X	Mierka plochy so záhradníckou produkciou sa prispôsobuje veľkosti urbánných úhorov. V rámci periurbánných polôh sú vhodné stredné, veľké aj extra veľké mierky s rozlohou nad 15000 m ² .
- stredná	✓		
- veľká	✓		
- extra veľká	✓		
Trvanlivosť			
- krátkodobá	✓		Urbánne úhory v periurbánných oblastiach často predstavujú dlhodobu nevyužívané pozemky, v rozsahu 10 a viac rokov. Preto je možné voliť v týchto oblastiach aj „trvalé“ formy záhradníčenia, ktoré vyžadujú zložitejšiu infraštruktúru.
- strednodobá	✓		
- dlhodobá	✓		
Prístup verejnosti			
- voľný		X	Odporúčaný je upravený prístup verejnosti vo forme stanovenia otváracích hodín, prípadne iných možností návštevy. Na plochách je potrebné zachovanie bezpečnosti návštevníkov, ktorú je komplikované garantovať pri voľnom prístupe. V špecifických prípadoch je možné úplné vylúčenie verejnosti.
- upravený	✓		
- vylúčený	✓	X	
Užívateľ/producent			
- jednotlivec	✓		V rámci urbánných úhorov periurbánných oblastí je možné uplatňovanie všetkých typologických kategórií verejných priestorov. V daných polohách je odporúčané aj vytváranie nájomných záhrad a záhradkárskych kolónií, ktoré je inokedy otáznе. Pri ich zakladaní odporúčame od začiatku komunikovať tieto štruktúry ako dočasné v dlhodobom horizonte, aby po uplynutí času plánovaného na využívanie územia týmto spôsobom nedošlo ku konfliktom nájomcov, vlastníkov pozemkov a samosprávy.
- komunita	✓		
- verejnosť	✓		
- uzavretá komunita	✓		
- inštitúcia	✓		
- lokálny producent	✓		
Spôsob pestovania			
- v pôde	✓		Z dôvodu možnej ekologickej záťaže sa na plochách brownfield a greyfield odporúča pestovanie v boxoch. Na plochách, kde je to možné, je preferované priame pestovanie v pôde, najmä z ekologických dôvodov.
- v boxoch	✓		
Účel produkcie			
- vlastná spotreba	✓		Účely produkcie môžu byť rôzne, od vlastnej spotreby až po charitatívne účely. Keďže jedným z cieľov mestského záhradníčenia je eliminácia energie potrebnej na distribúciu potravín, je v prípade predaja vhodný predaj priamo na mieste pestovania, prípadne lokálny predaj spracovanej produkcie.
- vzdelávacie účely	✓		
- ďalšie spracovanie	✓		
- lokálny predaj na mieste	✓		
- distribúcia a predaj	✓		
- charitatívne účely	✓		

TAB. 10: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v urbánných úhoroch (periurbánne polohy)

PRIESTORY SO ZÁHRADNÍCKOU PRODUKCIOU V PERIURBÁNNYCH POLOHÁCH MESTA

Periurbánne polohy poskytujú viac možností na experimentovanie s mestským záhradničením, ako aj mestskou agrikultúrou. Projekty realizované v prímestských polohách nie sú pod takým tlakom verejnosti, takže majú viac času na adaptáciu. Priestory mimo obytnej výstavby môžu poskytnúť plochy pre typologické kategórie väčších výmer, ako sú komunitné sady, jedlé lesy, nájomné záhrady a záhradkárske kolónie. Pre ich úspešné fungovanie je však dôležitá dôsledná komunikácia s potenciálnymi užívateľmi už v priebehu plánovania jednotlivých priestorov.

Zhrnutie vhodnosti jednotlivých typologických kategórií na umiestnenie v rámci periurbánnych polôh poskytuje nasledujúca tabuľka.

	VEREJNÁ JEDLÁ ZÁHRADA A JEDLÝ LES	VČELIA ZÁHRADA	EXPERIMENTÁLNA ZÁHRADA	POP UP ZÁHRADA	KOMUNITNÁ ZÁHRADA	KOMUNITNÝ SAD	INTERKULTÚRNA ZÁHRADA	SUSEDSKÁ ZÁHRADA	MOBILNÁ ZÁHRADA	KONTAJNEROVÁ ZÁHRADA	STRESNÁ ZÁHRADA A STRESNÁ FARMA	RESTAURAČNÁ ZÁHRADA	NÁJOMNÁ ZÁHRADA	ZÁHRADKÁRSKA KOLÓNIA	ŠKOLSKÁ ZÁHRADA	INŠTITUCIONÁLNA ZÁHRADA	MESTSKÁ FARMA	PRÍMESTSKÁ FARMA
Tradičné typy verejných priestranstiev																		
ulice	✓	✓																
námestia	✓	✓																
parky	✓	✓			✓							✓	✓					
nábrežia	✓	✓										✓						✓
Špecifické a doplnkové formy																		
verejne prístupné vnútrobloky		✓			✓	✓	✓	✓					✓					✓
verejnú priestranstvá verejných budov	✓	✓			✓		✓						✓					
vyhradené priestranstvá – areály	✓	✓			✓		✓						✓		✓	✓		
verejnú priestranstvá sídlisk		✓			✓	✓	✓	✓					✓		✓	✓		
verejnú priestranstvá dopravnej infraštruktúry	✓	✓			✓								✓					
Urbánne úhory																		
brownfieldy		✓			✓		✓		✓	✓								✓
greyfieldy		✓			✓		✓		✓	✓								✓
Bývalé agrikultúrne priestory	✓	✓			✓	✓	✓						✓	✓				✓
Bližšie nešpecifikované väčšie plochy zelene	✓	✓			✓	✓	✓						✓	✓				✓

TAB. 11: Vhodnosť jednotlivých typologických kategórií plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v periurbánnych polohách mesta

7.2.3 VIRTUÁLNY VEREJNÝ PRIESTOR

Počítačové technológie, sociálne médiá a mobilné technológie sa stali za posledné desaťročie neoddeliteľnou súčasťou nášho spoločenského života. Široká škála rozličných aplikácií a sociálnych sietí plní v dnešnej dobe dôležité úlohy pri podpore komunitného aktivizmu, občianskej angažovanosti a občianstva. Angažovanie sa v komunitách a mestskej problematike je v dnešnej dobe prostredníctvom digitálnych nástrojov a mobilných zariadení jednoduchšie ako bolo pred niekoľkými rokmi. Mestské záhradničené, zdravý životný štýl, lokálne trhy a produkty sú témy živo diskutované vo virtuálnom verejnom priestore.

Preto odporúčame v maximálnej možnej miere využívať digitálne nástroje a sociálne siete na komunikáciu s potenciálnymi užívateľmi priestorov mestského záhradničenja.

Vytvorenie komplexného informačného systému a komunikačnej platformy o plochách s možnosťami záhradnickej produkcie pre jednotlivcov, komunity, inštitúcie ako aj lokálnych producentov, o plochách potenciálne vhodných na tieto účely, o podmienkach spolupráce so samosprávami, je jedným z kľúčových opatrení pre udržateľný manažment týchto území.

Zároveň pokladáme za dôležité komunikovať tieto informácie aj inými spôsobmi vo fyzickom verejnom priestore a voliť pritom také formy propagácie mestského záhradníčenia, ktoré zasiahnu čo najširšie spektrum potenciálnych užívateľov vrátane starších generácií a vylúčených skupín, ktoré sa nepohybujú vo virtuálnom verejnom priestore.

8 ZHRNUTIE

Charakter a rozmanitosť verejných priestorov v meste vychádza z historického kontextu, ich funkčnosť, súčasný stav a využívanosť je ovplyvnená demografickými, ekonomickými a priestorovými zmenami. Väčšina postsocialistických stredoeurópskych miest trpí nekvalitnými verejnými priestormi. Chýbajú financie, spoločenské povedomie a často aj záujem kompetentných orgánov.

Základnú osnovu štruktúry verejných priestranstiev mesta tvoria tradičné typy ulice, námestia, nábrežia a parky. Obraz mesta však dopĺňa široké spektrum ďalších verejných priestorov ako sú verejne prístupné vnútrobloky, verejné priestranstvá sídlisk alebo často prítomné zbytkové nevyužívané priestory, ktoré sú charakteristické zaseknutím sa v procesoch byrokracie, majetkového vysporadúvania, špekulatívnych investícií alebo realitného trhu.

V súčasnej rýchlej dobe neustále sa meniacich rozpočtov, minimalizovania nákladov a maximalizovania príjmov je otázka verejných priestorov obzvlášť kritická. Územné plány našich miest a obcí sa problematikou komplexného riešenia verejného priestoru nezaobierajú, dlhodobo nevyužívané mestské priestory, ktoré sú produktom dysfunkcie ekonomických a administratívnych procesov a dôsledkom degradácie mestských štruktúr, neriešia.

Reakciou na tento stav je aktivizácia menších skupín obyvateľov plných radikálneho potenciálu, ktorí majú snahu meniť svoje bezprostredné okolie a zdieľať zaňho zodpovednosť. Na svoje aktivity získavajú dlhodobo nevyužívané priestory, pre ktoré nachádzajú využitie vo forme mestských záhrad, kde sa venujú nielen pestovaniu zeleniny, ale aj sociálnych vzťahov.

Fenomén známy pod pojmom „urban gardening“ sa postupne „zakoreňuje“ aj v stredoeurópskom kontexte. Výskumy sa podrobne venujú benefitom mestského záhradníčenia na fyzické aj psychické zdravie jednotlivcov, ako je zvýšenie príjmu čerstvého ovocia a zeleniny, pohyb a cvičenie, pobyt na čerstvom vzduchu, zvýšenie serotonínu vďaka pobytu na slnku, zlepšenie komunikačných zručností vďaka sociálnej interakcii, vytvorenie pocitu spolupatričnosti. Skúsenosti zo sveta ukazujú, že mestské záhradníčenie nemusí byť iba súčasťou bottom-up urbanizmu, ale môže fungovať ako územná stratégia na dočasné využitie dlhodobo nevyužívaných mestských a nedostatočne využívaných verejných priestorov.

Zavedenie stratégie dokáže prispieť k efektívnemu využívaniu zdrojov a môže zlepšiť spoluprácu zainteresovaných strán. Implementácia rozličných typov priestorov so záhradníckou produkciou môže mať pozitívny vplyv nielen na konkrétne plochy, kde sú tieto priestory realizované, ale dokáže zlepšovať imidž celej lokality.

9 SUMMARY

The character and diversity of public spaces in a city comes from its historical context, functionality, current state and use and is influenced by demographic, economic and spatial changes. Majority of post socialist cities in Eastern Europe suffers from low quality public spaces. Financial resources, social awareness and often the interest of competent bodies are lacking.

The basic scheme of structure of public spaces in a city is created by traditional types: streets, squares, waterfronts and parks. The image of a city is complemented by broad spectrum of other public spaces such as public courtyards, public spaces in neighborhoods or often present remnant unused spaces, which are characterized by being stuck in bureaucratic processes, ownership disputes, speculative investments or real estate market.

Presently, in a fast moving environment of constantly changing budgets, minimizing of expenditures and maximizing of incomes, the question of public spaces is especially critical. City planning in our cities and municipalities does not consider the issue of complex resolution of public spaces; long-term unused city spaces, which are a product of dysfunction of economic and administrative processes and consequence of degradation of city structures, are not being addressed.

A reaction to this situation is activation of smaller groups of inhabitants full of radical potential with the ambition to change their immediate environment and share the responsibility for it. They obtain long term unused spaces for their activities, and find them new purpose in the form of urban gardens, where they grow not only vegetables but also social relationships.

The phenomenon known under the term „urban gardening“ is gradually “taking root” in Eastern European setting as well. Research details benefits of urban gardening with respect to physical and psychological health of individuals, such as an increase in consumption of fresh fruits and vegetables, exercise, outdoor time, increase of serotonin levels due to exposure to sun, better communication skills due to social interactions, creation of the feeling of community. Experience from around the world shows that urban gardening does not have to be only part of bottom-up urbanism, but can be successful as a planning strategy for temporary use for long term unused urban and underutilized public spaces.

Implementing this strategy can contribute to efficient use of resources and may improve cooperation of the participating parties. The implementation of different types of spaces with gardening production may have a positive impact not only on the specific sites, where these spaces are realized, but can also improve the image of the entire location.

ZOZNAM OBRÁZKOV

- OBR. 1: Mestská agrikultúra a jej delenie (Zdroj: autor)
- OBR. 2: Set environmentálnych indikátorov (Zdroj: autor)
- OBR. 3: Set psychosociálnych indikátorov (Zdroj: autor)
- OBR. 4: Set socioekonomických indikátorov (Zdroj: autor)
- OBR. 5: Hodnotiaca schema (Zdroj: autor)
- OBR. 6: Hodnotenie jednotlivých ukazovateľov (Zdroj: autor)
- OBR. 7: pozemok v roku 2013 (vľavo), piknik na záhrade v roku 2014 (vpravo)
(Zdroj: <https://www.startlab.sk/projekty/33-mobilna-zahrada-karpatska/>)
- OBR. 8: prvé brigády na záhrade, stavba záhradkárskych boxov
(Zdroj: <https://www.facebook.com/Vnutroblok/>)
- OBR. 9: workshop o kompostovaní (vľavo), susedský piknik (v strede), tabuľa na plote od ulice s oznamami (vpravo)
(Zdroj: <https://www.facebook.com/Vnutroblok/>)
- OBR. 10: hodnotiaca schéma projektu Mobilná záhrada Sasinkova (Zdroj: autor)
- OBR. 11: pozemok vinice v marci 2015 (vľavo), o mesiac neskôr (vpravo)
(Zdroj: <http://www.vnutroblok.sk>)
- OBR. 12: väčšina záhradkárov z mobilnej záhrady Vinica a mobilná záhrada Pionierska býva do 500 m od záhrady
(Zdroj: <http://www.vnutroblok.sk>)
- OBR. 13: hodnotiaca schéma projektu Vinica a mobilná záhrada Pionierska
(Zdroj: autor)
- OBR. 14: pozemok v novembri 2016 (Zdroj: Zuzana Rusková)
- OBR. 15: záhradkári si svojpomocne budujú infraštruktúru – búdky pre vtáky a netopiere (vľavo), chodníky z recyklovaných tehál (v strede) ohnisko a oddychové miesto (vpravo)
(Zdroj: Zuzana Rusková,
<https://www.facebook.com/groups/486841498087400/>)
- OBR. 16: na záhrade sa snažia o udržiavanie princípov permakultúry, členom slúži ako malé permakultúrne laboratórium, pestujú tradičné odrody zeleniny, ale aj jedlé kvety a bylinky
(Zdroj: Zuzana Rusková,
<https://www.facebook.com/groups/486841498087400/>)
- OBR. 17: hodnotiaca schéma projektu Komunitná záhrada v klube dôchodcov DNV (Zdroj: autor)
- OBR. 18: tri podoby záhrady, Leitnerova, sezóna 2013 (vľavo), Insutra, sezóna 2014 (v strede), Kamenná, sezóna 2016 (vpravo)
(Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>, mapy.cz)
- OBR. 19: každé miesto prinieslo so sebou odlišné prostredie a atmosféru Leitnerova (vľavo), Industria (v strede), Kamenná (vpravo)
(Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>)
- OBR. 20: posledná sezóna, Kamenná 20, zariadenie Lipka
(Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradavpytli/>)
- OBR. 21: hodnotiaca schéma projektu Záhrada v pytli (Zdroj: autor)
- OBR. 22: záhradkárska kolónia, jeseň 2012 (Zdroj: <http://www.zokravihora.cz>)
- OBR. 23: deň detí 2016 (vľavo, v strede), odvoz odpadu, leto 2013 (vpravo)
(Zdroj: <http://www.zokravihora.cz>)

- OBR. 24: záhradná divočina, leto 2014 (vľavo), záhradka s prevahou ovocných stromov, leto 2014 (vpravo) (Zdroj: Markéta Tichá)
- OBR. 25: hodnotiaci schéma projektu Zahradkárská osada Kraví hora I (Zdroj: autor)
- OBR. 26: areál pred premenou (vľavo) a jeho návštevnosť v súčasnosti (vpravo) (Zdroj: <http://www.blesk.cz/galerie/regiony-praha-praha-zpravy/>)
- OBR. 27: záhrada žije akciami pre členov klubu aj pre verejnosť (Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradasmetanka/photos/>)
- OBR. 28: Smetanka je multigeneračnou záhradou s medzinárodnou účasťou, kde sa pestuje nielen zelenina, ale najmä vzťahy (Zdroj: <https://www.facebook.com/zahradasmetanka/photos/>)
- OBR. 29: hodnotiaci schéma projektu Zahrada Smetanka (Zdroj: autor)
- OBR. 30: záhrada v januári 2012 (hore vľavo), vo februári 2012 (hore vpravo), v auguste 2012 (dole) (Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://elsokispestikert.hu>)
- OBR. 31: porada troch generácií (vľavo), začiatok sezóny (v strede), spoločné posedenie (vpravo) (Zdroj: <http://elsokispestikert.hu/>)
- OBR. 32: bylinková záhrada (vľavo), predaj produktov na jednej z akcií pre verejnosť (v strede), občerstvenie pre verejnosť v rámci dožínok na záhrade (vpravo) (Zdroj: <http://elsokispestikert.hu/>)
- OBR. 33: hodnotiaci schéma projektu Első Kis-pesti Kert (Zdroj: autor)
- OBR. 34: pozemok v roku 2014 (vľavo), prednáška v septembri 2016 (vpravo) (Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>)
- OBR. 35: zakladanie a prvá sezóna záhrady (Zdroj: <http://warszawa.naszemiasto.pl/> (vľavo dole), <https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>)
- OBR. 36: prírodná terapia (vľavo), pohybovo tanečný workshop (v strede), koncert (vpravo) (<https://www.facebook.com/OGR%C3%93D-Powszechny-562809420546419/>)
- OBR. 37: hodnotiaci schéma projektu Ogród Powszechny (Zdroj: autor)
- OBR. 38: pohľad na pozemok v roku 2006 (vľavo), v roku 2012 (vpravo) (Zdroj: <http://prinzessinnengarten.net>)
- OBR. 39: pestovanie v prepravkách (vľavo), posedenie v tieni agátov (v strede), vyhliadková konštrukcia (vpravo) (Zdroj: <http://www.cool-cities.com/>, <http://www.nachbarschaftsakademie.org>)
- OBR. 40: tabuľa potrieb a zdrojov, kde každý môže nechať odkaz (vľavo), posedenie kaviarne (v strede), FreeBox - skriňa kde je možné nechať oblečenie a obuv pre toho, kto ju potrebuje (vpravo) (Zdroj: Marielle Segarra)
- OBR. 41: hodnotiaci schéma projektu Prinzessinnengärten (Zdroj: autor)
- OBR. 42: pohľad na pozemok v roku 2006 (vľavo), v roku 2012 (vpravo) (Zdroj: GoogleEarth)
- OBR. 43: zázemie záhrady (vľavo), príprava vyvýšených záhonov (v strede), hlavný objekt, vstup do záhrady (vpravo) (Zdroj: <http://www.lichtenbergmarzahnplus.de>, <https://www.facebook.com/UmweltKontaktstelle/>)

- OBR. 44: letný interkultúrny festival (vľavo), program pre deti (v strede), spoločná opekačka (vpravo)
(Zdroj: <https://www.facebook.com/UmweltKontaktstelle>)
- OBR. 45: hodnotiaca schéma projektu Interkultureller Garten Lichtenberg
(Zdroj: autor)
- OBR. 46: fotografie z vysievania kvitnúcich lúk v kooperácii s verejnosťou
(Zdroj: Jochen Abeling)
- OBR. 47: strešné včelstvá, Hamburg (Zdroj: Imke Lass)
- OBR. 48: med vyprodukovaný v štvrti Ottensen, Hamburg (vľavo), včelstvá na školskom dvore v Hamburgu (v strede), strešné záhrady v rámci parku Pflanzen un Bomen v centre Hamburgu (vpravo)
(Zdroj: Jana Adamková)
- OBR. 49: hodnotiaca schéma projektu Blüenträume, Bienenstaat Hamburg
(Zdroj: autor)
- OBR. 50: satelitná snímka 2016 (vľavo), historický hostinec Schrebers (vpravo hore), v súčasnosti (vpravo dole)
(Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://schreber-leipzig.de>)
- OBR. 51: prospešné aktivity pre telo podľa Dr. Schrebera (vľavo), herné vybavenie v súčasnosti (v strede) a v minulosti (vpravo)
(Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Moritz_Schreber, <http://schreber-leipzig.de>)
- OBR. 52: expozícia historických záhradných altánkov (hore), ukážková záhrada (vľavo dole), život záhrad v zime (vpravo dole)
(Zdroj: Dung Nguyen Thuy, <https://www.google.sk/maps>, <http://schreber-leipzig.de>)
- OBR. 53: hodnotiaca schéma projektu KGV Dr. Schreber E.V. (Zdroj: autor)
- OBR. 54: lokality aplikujúce princípy “jedlého mesta” (hore), výsadby ovocia a zeleniny (dole) (Zdroj: GoogleEarth, <http://www.andernach.de/>)
- OBR. 55: Schloßgarten okrem zdravej zeleniny a ovocia poskytuje priestor pre aktívny pohyb
(Zdroj: <http://policytransfer.metropolis.org/>, <http://i.telegraph.co.uk>)
- OBR. 56: Food festival v priestoroch Schloßgarten
(Zdroj: <http://www.andernach.de/>)
- OBR. 57: hodnotiaca schéma projektu Essbare Stadt Andernach (Zdroj: autor)
- OBR. 58: pohľad na objekt Turntable (vľavo), umiestnenie medzi koľajiskami (vpravo) (Zdroj: <https://www.flickr.com>, GoogleEarth)
- OBR. 59: stolovanie v sklenníku (vľavo), nočný život (vpravo)
(Zdroj: <https://www.flickr.com>)
- OBR. 60: predná časť s terasou (vľavo), zadná časť so záhradou (v strede), starostlivosť o včelstvá (vpravo) (Zdroj: <https://www.flickr.com>)
- OBR. 61: hodnotiaca schéma projektu Puutarharavintola Kääntöpöytä
(Zdroj: autor)
- OBR. 62: prázdna strecha v roku 2007 (vľavo), a strecha v júli 2013 využitá ako záhrada (vpravo) (Zdroj: GoogleEarth)
- OBR. 63: do prác sa zapájali dobrovoľníci (vľavo), sobotňajšie stretnutia na záhrade (vpravo)
(Zdroj: <https://www.facebook.com/FOODfromtheSKY>)
- OBR. 64: časť tímu pri predajnom stánku záhrady (vľavo), rozličné plodiny pochádzajúce zo záhrady (v strede, vpravo)
(Zdroj: <https://foodfromthesky.files.wordpress.com/>)

- OBR. 65: hodnotiaca schéma projektu Food from the Sky (Zdroj: autor)
- OBR. 66: Mapa príležitostí Middlesbrough (vľavo), satelitná snímka mesta (vpravo) (Zdroj: Viljoen&Bohn, 2014; <https://www.google.sk/maps>)
- OBR. 67: kontajnerové záhrady v Obbled Alley (poloverejný priestor) vytvorené ešte pred DOTT 07 (vľavo), výsadby v rámci verejného priestoru a inštitucionálnej záhrady DOTT 07 (v strede, vpravo) (Zdroj: <http://www.ryerson.ca/carrotcity/boardpages/city/middlesbrough.html>)
- OBR. 68: slávnosť „Town Meal“ a zber úrody miestnou školou, 2007 (Zdroj: <http://www.ryerson.ca/carrotcity/boardpages/city/middlesbrough.html>)
- OBR. 69: hodnotiaca schéma projektu DOTT 07 - Urban Food And Farming Project (Zdroj: autor)
- OBR. 70: lokalita v súčasnosti (vľavo), plány na transformáciu časti Floriade od MVRDV (vpravo) (Zdroj: GoogleEarth, <https://floriade.almere.nl/>)
- OBR. 71: celková vízia areálu World Expo FORIADE Amsterdam Almere 2022 (Zdroj: <https://floriade.almere.nl/>)
- OBR. 72: vízia kolónie ReGEN Village (Zdroj: <https://www.facebook.com/regenvillages/>)
- OBR. 73: hodnotiaca schéma projektu ReGen Village (Zdroj: autor)
- OBR. 74: vývoj bezprostredného okolia súčasnej mestskej farmy v čase pred hurikánom Katrina, rok 2004 (vľavo hore), bezprostredne po hurikáne 8/2005 (v strede hore), 9/2005 (vpravo hore), 3/2006 (vľavo dole), farma v začiatkoch, 2011 (v strede dole), farma, 2014 (vpravo dole)(Zdroj: GoogleEarth)
- OBR. 75: práca na farme (vľavo), vo fóliovníku (v strede), preháňanie kôz (vpravo) (Zdroj: <https://www.facebook.com/OurSchoolatBlairGrocery>)
- OBR. 76: stretnutie dobrovoľníkov (vľavo hore), heslo Our school at Blair Grocery (vpravo hore) príprava priesad (vľavo dole), vzdelávanie v rámci letnej školy Each One, Teach One (vpravo dole) (Zdroj: <https://www.facebook.com/OurSchoolatBlairGrocery>)
- OBR. 77: hodnotiaca schéma projektu Our school at Blair Grocery (Zdroj: autor)
- OBR. 78: pohľad na záhradu (vľavo), školský areál v roku 2016 (vpravo) (Zdroj: <http://edibleschoolyard.org>, GoogleEarth)
- OBR. 79: práce v záhrade (vľavo, v strede), hodiny varenia (vpravo) (Zdroj: <http://edibleschoolyard.org/Berkeley>)
- OBR. 80: výuka v exteriéri (vľavo), výsledky projektovej teoretickej výuky (v strede), Family Nights Out – spoločné rodinné varenie (vpravo) (Zdroj: <http://edibleschoolyard.org/Berkeley>)
- OBR. 81: hodnotiaca schéma projektu Edible Schoolyard Berkeley (Zdroj: autor)
- OBR. 82: posledná sezóna v pôvodnej záhrade, rok 2002 (vľavo), záhrada v júli 2015 (vpravo) (Zdroj: GoogleEarth)
- OBR. 83: jar v záhrade (vľavo), príprava na novú sezónu (v strede) kompostovanie (vpravo) (Zdroj: <https://www.facebook.com/FremontCommunityGarden/>)
- OBR. 84: predaj priesad (vľavo), piknik v každú druhú sobotu popri stretnutí a prácach záhradkárov spoločne s dobrovoľníkmi (v strede), umenie na plote, výstava v záhrade (vpravo) (Zdroj: <https://www.facebook.com/FremontCommunityGarden/>)

- OBR. 85: hodnotiacia schéma projektu Fremont Community Garden
(Zdroj: autor)
- OBR. 86: pozemok v roku 2007 (hore, dole vľavo), záhrada, objekt a sad v októbri 2016 (hore, dole vpravo)(Zdroj: GoogleEarth)
- OBR. 87: záhrada (vľavo), výsadba sadu (vpravo)
(Zdroj: <http://www.cityinspired.com>, <https://www.google.sk/maps>)
- OBR. 88: záhrada (vľavo), objekt budúceho kultúrneho centra (v strede), potraviny distribuované domácnostiam zo susedstva (vpravo)
(Zdroj: <http://www.miufi.org/>)
- OBR. 89: hodnotiacia schéma projektu America's First Sustainable Urban Agrihood (Zdroj: autor)
- OBR. 90: pohľad z vtáčej perspektívy na MoMA PS1 (vľavo), návrh inštalácie PF1 (vpravo)
(Zdroj: <https://www.google.sk/maps/>, <http://www.publicfarm1.org>)
- OBR. 91: Warm Up music serie (vľavo hore), detský priestor (vpravo hore). verejný priestor s posedením v tieni (vľavo dole), pohľad od bazénika (vpravo dole) (Zdroj: <http://www.publicfarm1.org>)
- OBR. 92: schéma osadenia farmy (vľavo hore), schéma závlahy (vpravo hore), vynechané tubusy pre údržbu a zber, "zberačská sukňa" (vľavo dole), pohľad z miesta zberača (vpravo dole)
(Zdroj: <http://www.publicfarm1.org>)
- OBR. 93: hodnotiacia schéma projektu Public Farm 1 (Zdroj: autor)
- OBR. 94: satelitný pohľad na farmu a štruktúru okolitej zástavby (vľavo), Organopónico Vivero Alamar (vpravo)
(Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://farmcuba.org>)
- OBR. 95: farma má 160 zamestnancov všetkých vekových kategórií, poskytuje príležitosť zamestnať sa marginalizovaným skupinám
(Zdroj: <http://farmcuba.org>)
- OBR. 96: vzdelávacie programy pre mládež (vľavo), budova správy a komunitných porád (v strede), skleníky (vpravo)
(Zdroj: <http://farmcuba.org>)
- OBR. 97: hodnotiacia schéma projektu Organopónico Vivero Alamar
(Zdroj: autor)
- OBR. 98: kontrast výškovej výstavby a rurálnej oblasti Ma Shi Po (vľavo 2016, vpravo 2012)
(Zdroj: <https://www.google.sk/maps>, <http://www.homeshopbeijing.org>)
- OBR. 99: pohľad zhora (vľavo), pôvodný drevený dom z čias koloniálnej éry (vpravo) (Zdroj: <http://hongwrong.com/villagers-fight-developers/>)
- OBR. 100: predaj ovocia a zeleniny (vľavo hore), chov zvierat (vpravo hore), rozličné workshopy pre verejnosť (vľavo dole), kultúrne akcie (vpravo dole) (Zdroj: <https://www.facebook.com/mapopo.page/>)
- OBR. 101: hodnotiacia schéma projektu Ma Po Po Community Farm
(Zdroj: autor)
- OBR. 102: Bratislava (širšie centrum mesta), Praha (park Parukářka), Rosice u Brna (Zdroj: fruitmap.sk)
- OBR. 103: Ovocné slávnosti – Lúčenie s letom, organizované iniciatívou na-ovoce.cz a spoločná výroba jablčného muštu
(Zdroj: <https://www.facebook.com/naovoce>)

- OBR. 104: kurz kosenia (vľavo), príručku pestovateľa a kalendár je možné získať po zakúpení stromu cez <http://eshop.na-ovoce.cz/> (v strede), ochutnávka muštu z pražských sadov na piazzete Národního divadla v Prahe (vpravo) (Zdroj: <https://www.facebook.com/naovoce>)
- OBR. 105: hodnotiaci schéma projektov fruitmap.sk a na-ovoce.cz (Zdroj: autor)
- OBR. 106: Legenda k jednotlivým parametrom definujúcim typologické kategórie priestorov naviazaných na mestské záhradníčenie (Zdroj: autor)
- OBR. 107: Perspektíva manažmentu mestského územia (Zdroj: autor)

ZOZNAM GRAFOV

- GRAF 1: Poradie jednotlivých projektov podľa celkového hodnotenia na základe hodnotiacej schémy (Zdroj: autor)
- GRAF 2: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia environmentálnych indikátorov (Zdroj: autor)
- GRAF 3: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia psychosociálnych indikátorov (Zdroj: autor)
- GRAF 4: Poradie jednotlivých projektov podľa hodnotenia socioekonomických indikátorov (Zdroj: autor)

ZOZNAM TABULIEK

- TAB. 1: Hodnotenie prípadových štúdií podľa jednotlivých indikátorových setov a celkové hodnotenie projektov (Zdroj: autor)
- TAB. 2: Porovnanie prípadových štúdií podľa jednotlivých parametrov (I. časť) (Zdroj: autor)
- TAB. 3: Porovnanie prípadových štúdií podľa jednotlivých parametrov (II. časť) (Zdroj: autor)
- TAB. 4: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v tradičných typoch verejných priestranstiev (intraurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 5: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v špecifických a doplnkových formách verejných priestranstiev (intraurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 6: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v urbánnych úhoroch (intraurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 7: Vhodnosť jednotlivých typologických kategórií plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v intraurbánnych polohách mesta (Zdroj: autor)
- TAB. 8: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v tradičných typoch verejných priestranstiev (periurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 9: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v špecifických a doplnkových formách verejných priestranstiev (periurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 10: Vhodnosť jednotlivých parametrov plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v urbánnych úhoroch (periurbánne polohy) (Zdroj: autor)
- TAB. 11: Vhodnosť jednotlivých typologických kategórií plôch so záhradníckou produkciou pre umiestňovanie v periurbánnych polohách mesta (Zdroj: autor)

BIBLIOGRAFICKÉ CITÁCIE

- ALLEN, Julie Ober; ALAIMO, Katherine; ELAM, Doris; PERRY, Elizabeth. 2008. *Growing vegetables and values: Benefits of neighborhood-based community gardens for youth development and nutrition*. In: Journal of Hunger & Environmental Nutrition, roč. 3. č. 4, 2008. s. 418-439
- ARMAR-KLEMESU, Margaret. 2000. *Urban Agriculture and food security, nutrition and health*. In: BAKKER, N.; DUBBELING, M.; GÜNDEL, S.; SABEL KOSCHELLA, U.; DE ZEEUW, H. Growing cities, growing food: urban agriculture on the policy agenda. A reader on urban agriculture. DSE/ETC, Feldafing, Germany, 2000
- ARMSTRONG, Donna. 2000. *A survey of community gardens in upstate New York: implications for health promotion and community development*. In: Health and Place, 2000, roč. 6. č. 4, 2000. s. 319-327
- AROSEMENA, Graciela. 2012. *Urban Agriculture - Spaces of cultivation for a sustainable city*. Gustavo Gilli, 2012. 128 s. ISBN: 9788425224232
- ARUP. 2012. SPeAR Handbook 2012, External Version. 24s. [cit. 2016-12-15] https://www.oasys-software.com/media/Manuals/Latest_Manuals/SPeAR_Manual.pdf
- AUGE, Marc. 2009. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. London : Verso, 2009. s. 99. ISBN: 978-1844673117
- AUSTIN, Elizabeth N.; JOHNSTON, Yvonne A. M.; MORGAN, Lindsay Lake. 2006. *Community gardening in a senior center: A therapeutic intervention to improve the health of older adults*. In: Therapeutic Recreation Journal, roč. 40. č. 1, 2006. s. 48-56. ISSN: 0040-5914
- BURCHARDT, Jeremy. 2007. *Agricultural history, rural history or countryside history?* In: Historical Journal, roč. 50. č. 2. Cambridge: University Press, 2007. s. 465-481. ISSN: 0018-246X.
- CÍLEK, Václav. 2016. *Co se děje se světem?: kniha malých dobrodiní v časech velké proměny Země*. Praha: Dokořán, 2016. ISBN: 9788073637613
- COHEN, Nevin; REYNOLDS, Kristen; SANGHVI, Rupal. 2012. *Five borough farm: Seeding the future of urban agriculture in New York City*. Design Trust for Public Space, 2012. 169 s. ISBN: 9780977717552
- ČABLOVÁ, Markéta. 2013. *Prostory: průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství*. Nadace Partnerství, 2013, 123 s. ISBN: 9788090491861

DRAPER, Carrie; FREEDMAN, Darcy. 2010. *Review and Analysis of the Benefits, Purposes, and Motivations Associated with Community Gardening in the United States*.

In: *Journal of Community Practice*, roč. 18. č. 4, 2010. s. 458-492

Ecolife. 2016. [cit. 2017-02-22]

<http://www.ecolife.com/define/urban-gardening.html>

Fakulta stavební ČVUT (FA ČVUT). *Slovník pojmů*. Praha: Katedra urbanismu a ÚP, 2016. [cit. 29. 8. 2016].

<http://www.uzemi.eu/vystupy/slovník-pojmu.html>

FAO (Food and Agriculture Organisation of the United Nations). 2007. [cit. 2016-11-11]

<http://www.fao.org/home/en/>

FERRIS, John; NORMAN, Carol; SEMPIK, Joe. 2001. *People, land and sustainability: Community gardens and the social dimension of sustainable development*. In: *Social Policy and Administration*, roč. 35. č. 5, 2001. s. 559-568. ISSN: 1467-9515

Food Standards Agency (FSA), 2007. *Survey of metals in a variety of foods*. 2007. s. 1-52 [cit. 2015-10-25]

<http://www.food.gov.uk/science/surveillance/fsisbranch2007/fsis0107>

FUSCO, Dana. 2001. *Creating relevant science through urban planning and gardening*. In: *Journal of Research in Science Teaching*, roč. 38. č. 8, 2001. s. 860-877

GHOSE, Rina; PETTYGROVE, Margaret. 2014. *Urban Community Gardens as Spaces of Citizenship*. In: *Antipode*, roč. 46. č. 4, 2014. s. 1092-1112

GIBAS, Petr. 2011. *Falešná zeleň a rajské zahrady*. In: *A2*, č. 19. 2011. s. 12-13 [cit. 2014-06-05]

<http://www.advojka.cz/archiv/2011/19/falesna-zelen-a-rajske-zahrady>

GLASGOW CITY COUNCIL. 2010. *Stalled Spaces Glasgow* [cit. 2016-01-13]

<https://www.glasgow.gov.uk/stalledspaces>

GLOVER, Troy D. 2004. *Social Capital in the Lived Experiences of Community Gardeners*. In: *Leisure Science*, roč. 26. č. 2, 2004. s. 143-162

GLOVER, Troy. D.; PARRY, Diana C.; SHINEW, Kimberly. J. 2005. *Building relationships, accessing resources: Mobilizing social capital in community garden contexts*. In: *Journal of Leisure Research*, roč. 37. č. 4, 2005. s. 450-474

Greensgrow Farms. 2016. [cit. 2017-03-15]

<http://www.greengrow.org/>

GUIART, Daniela; PICKERING, Catherine; BYRNE, Jason. 2012. *Past results and future directions in urban community gardens research*. In: Urban Forestry & Urban Greening, roč.11. č.4, Elsevier, 2012. s. 364-373

HANNA, Autumn K.; OH, Pikai. 2000. *Rethinking urban poverty: A look at community gardens*. In: Bulletin of Science, Technology and Society. Sage Publications, roč. 20. č. 3, 2000. s. 207-216

HALL, Diana. 1996 *Community Garden as an Urban Planning Issue*. diplomová práce. Vancouver: University of British Columbia, 1996. 83 s.

HERMANN, Janice R.; PARKER, Stephany P.; BROWN, Barbara J.; SIEWE, Youmasu J.; DENNEY, Barbara A.; WALKER, Sarah J. 2006. *After-School Gardening Improves Children's Reported Vegetable Intake and Physical Activity*. In: Journal of Nutrition and Education Behavior, roč. 38. č. 3. 2006, s. 201-202. ISSN: 1499-4046

HOLLAND, Leigh. 2004. *Diversity and connections in community gardens: a contribution to local sustainability*. In: Local Environment, roč. 9. č. 3, 2004. s. 285-305

JAROSZ, Lucy. 2008. *The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas*. In: Journal of Rural Studies roč. 24. č.3, Elsevier, 2008. s. 231-244

JELLICOE, Geoffrey; JELLICOE, Susan. 1995. *The Landscape of Man: Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day*. Thames and Hudson, 1995. 408 s. ISBN: 9780500278192

KELLER, Jan. 2010. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). 212 s. ISBN: 9788074190315

KOBAYASHI, Michelle; TYSON, Lee; ABI-NADER, Jeanette. 2010. *The Activities and Impacts of Community Food Projects 2005-2009*. USDA/NIFA, National Research Center, 2010. 23 s.

KOUTNÝ, Jan. 2004. *Moderní urbanistické koncepce*. 2004. [cit. 2011-10-19] http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2004/2004-06/30_koncepce.pdf

KRASNY, Elke. 2014. *Hands-on Urbanism 1850-2012: The Right to Green*. MCCM Creations, 2014. 355 s. ISBN: 9789881521743

KRATOCHVÍL, Petr. 2015. *Městský veřejný prostor*. Praha: Zlatý řez, 2015 ISBN: 9788088033004

KRISTIÁNOVÁ, Katarína. 2012. *Manažment sídelnej zelene - Teoretické východiská a vybrané problémy na príklade Bratislavy*. Bratislava: FA STU, 2012. 93 s. ISBN: 9788022737685

- LASH, Scott; URRY, John. 1994. *Economies of Signs and Space*. London: Sage Publications, 1994. 360 s. ISBN: 9781446227169
- LEAKE, Jonathan R.; ADAM-BRADFORD, Andrew; RIGBY, Janette E. 2009. *Health benefits of 'grow your own' food in urban areas: implications for contaminated land risk assessment and risk management?* In: Environmental Health, Proceedings of the Joint Environment and Human Health Programme: Annual Science Day Conference and Workshop, roč. 8. č. 1, 2009
- LEVENT, Tuzin Baycan; VREEKER, Ron; NIJKAMP, Peter. 2006. *Multidimensional Evaluation of Urban Green Space*. Amsterdam: SpaECO, 2006. 18 s.
- LINEBERGER, Sarah E.; ZAJICEK, Jayne M. 2000. *School gardens: Can a hands-on teaching tool affect students' attitudes and behaviors regarding fruit and vegetables?* In: HortTechnology, roč. 10. č. 3, 2000. s. 593–597
- LOVELL, Rebecca; HUSK, Kerryn; BETHEL, Alison; GARSIDE, Ruth. 2014. *What are the health and well-being impacts of community gardening for adults and children: a mixed method systematic review protocol*. In: Environmental Evidence, roč. 3. č. 20, 2014. ISSN: 2047-2382
- MARCHE, Guillaume. 2015. *What Can Urban Gardening Really Do About Gentrification? A Case-Study of Three San Francisco Community Gardens*. In: European Journal of American Studies/Special Double Issue: The City, roč. 10. č. 3, 2015. 13 s. ISSN: 1991-9336
- MATĚJČEK, Tomáš. 2007. *Malý geografický a ekologický slovník: příručka pro školy i veřejnost*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. ISBN: 9788086034683
- MAYHEW, Susan. 2009. *Oxford Dictionary of Geography*. Oxford: University Press, 2009. 576 s. ISBN: 9780199231805
- McCLINTOCK, Nathan. 2014. *Radical, reformist, and garden -variety neoliberal: coming to terms with urban agriculture's contradictions*. In: Local Environment, roč. 19. č. 2, 2014. s. 147-171
- MCCORMACK, Lacey Arneson; LASKA, Melissa Nelson; LARSON, Nicole I.; STORY, Mary. 2010. *Review of the nutritional implication of farmers' markets and community gardens: A call for evaluation and research efforts*. In: Journal of the American Dietetic Association. roč. 110. č. 3, 2010. s. 399-408
- MOUGEOT, Luc J. A. 2000. *Urban agriculture: definition, presence, potentials and risks*. In: Growing cities, growing food: Urban agriculture on the policy agenda, 2000. s. 1-42
- MOUGEOT, Luc J. A. (ed). 2005. *Agropolis – The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*. Ottawa: IRDC, 2005. 286 s. ISBN: 1844072320

- MULÍČEK, Ondřej. *Prostorové vzorce postindustriálního Brna*. In: FERENČUHOVÁ, Slavomíra, ed. *Město: proměnlivá ne-samozřejmost*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s.153-175. ISBN: 9788021048669
- MUSIL, Jiří. 2002. *Co je urbanizace*. In: HORSKÁ, Pavla, Eduard MAUR a Jiří MUSIL. *Zrod velkoměsta: urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002. s. 7-53. ISBN: 9788071854098
- OHMER, Mary L.; MEADOWCROFT, Pamela; FREED, Kate; LEWIS, Ericka. 2009. *Community gardening and community development: Individual, social and community benefits of a community conservation program*. In: *Journal of Community Practice*, roč. 17. č. 4, 2009. s. 377–399
- PANČÍKOVÁ, Lucie; FLEKALOVÁ, Markéta. 2016. *Co znamená komunitní zahrada?* In: *Zahrada - park - krajina: odborný časopis oboru sadovnictví a krajinářství*. Praha: Koršach, roč. 26. č. 1, 2016. s. 40-45. ISSN: 12111678
- PAPST, Sabine. 2010. *Wohn Bau Steine fur lebens werte frei räumne*. diplomová práce. Wien: Universität fur Bodenkultur, 2010. 198 s.
- PASEČNÁ, Ivana. 2012. *Aktuálne trendy v plánovaní a manažmente verejných priestorov zelene v meste*. dizertačná práca. Bratislava: STU, 2012. 116 s.
- PASQUALI, Michaela. 2006. *Loisaida. NYC Community Gardens*. a+mbookstore edizioni, Milano, 2006. 142 s. ISBN: 9788887071245
- RAHM, Jrene. 2002. *Emergent learning opportunities in an inner-city youth gardening program*. In: *Journal of Research in Science Teaching*, roč. 39. č. 2, 2000. s. 164-184
- RASPER, Martin (2014). *Urban Gardening, zahrady ve městě*. Praha: Dauphin, 2014. 181 s. ISBN: 9788072725625
- RELPH, Edward. 2008. *Place and placelessness*. London: Pion, 2008. s. 174. ISBN: 9780850861761
- ROODEN, Peter; GRUBB, Adam; WISKERKE, Han; SHEPPARD, Lola. 2012. *Food for the city - A future for the Metropolis*. NAI Publishers, 2012. 256 s. ISBN: 9789056628543
- RÖBLER, Stefanie. 2008. *Green space development in shrinking cities: opportunities and constraints*. In: COSTA, Carlos Smaniotto. MATHEY, Juliane, ed. *Urban Green Spaces – Key for sustainable city 2008* Sofia, April 17–18. Dresden: IOER, 2008. s. 71-74. ISBN: 9783933053336

- SENNETT, Richard; KRATOCHVÍL, Petr. 2012. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Praha: Zlatý řez, 2012. s. 164. ISBN: 9788090382640
- SHARMA DHAKAL, Raju; SYME, Geoffrey; ANDRE, Edward; SABATO, Charles. 2015. *Sustainable Water Management for Urban Agriculture, Gardens and Public Open Space Irrigation: A Case Study in Perth*. In: *Agricultural Sciences*, roč. 06. č.7, 2015. s. 676-685.
- SMIT, Jac; NASR, Joe; RATTA, Annu. 1996. *Urban Agriculture Food, Jobs and Sustainable Cities*. United Nations Development Programme, 1996. 302 s. ISBN: 9789211260472
- SMITH, Joe; JEHLIČKA, Petr. 2013. *Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners*. In: *Journal of Rural Studies* roč. 32, Elsevier, 2013. s. 148–157
- SUTTER, John D. 2009. *Recession gardens trim grocery bills, teach lessons*. CNN [cit. 2017-02-08] <http://edition.cnn.com/2009/LIVING/04/01/recession.garden/>
- SUTEETHORN, Kanokwalee. 2009. *Urban Agriculture: Ecological Functions for Urban Landscape*. IFLA APR 2009 Incheon, Korea [cit. 2017-01-15] http://www.academia.edu/576561/Urban_Agriculture_Ecological_functions_for_urban_landscape
- STANILOV, Kiril. 2007. *The post socialist city. Urban form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Springer, GeoJournal Library, 2007. ISBN: 9781402060526
- STONE, Curtis. 2015. *The Urban Farmer: Growing Food for Profit on Leased and Borrowed Land*. New Society Publishers, 2015. 288 s. ISBN: 9781550926019
- THE FRESHWATER SOCIETY (FWS). 2013. *Urban Agriculture as a Green Stormwater Management Strategy*, 2013. 31 s. [cit. 2016-05-04] <http://www.arboretum.umn.edu/UserFiles/File/2012%20Clean%20Water%20Summit/Freshwater%20Urban%20Ag%20White%20Paper%20Final.pdf>
- TÓTH, Vladimír; HUDEC, Róbert. 2013. *Gradient hustoty zaľudnenia a jeho zmeny v regiónoch najväčších miest Slovenskej republiky*. In: *GEOGRAPHIA CASSOVIENSIS VII*. Košice: PriF UPJŠ, roč.7. č. 1, 2013. s. 55-68. ISSN: 2454-0005
- TREGGEAR, Angela. 2011. *Progressing knowledge in alternative and local food networks: critical reflections and a research agenda*. In: *Journal of Rural Studies* roč. 27. č. 4, Elsevier, 2011. s. 419-430
- URBSPACE. 2011. *Urban spaces - enhancing the attractiveness and quality of the urban environment – Project Guide*. Bratislava: REC, 2011. 208 s.

URGE (Urban Green Environment). 2004. *Making Greener Cities - A Practical Guide*. Leipzig: UFZ, 2004. 119 s.

ÚSTAV ÚZEMNÍHO ROZVOJE (UUR). 2016. *Slovník*. [online]. Brno: Ústav územního rozvoje, 2016. [cit. 2016-09-28].
www.uur.cz

VEEN Esther J.; DERKZEN Petra; WISKERKE Johannes S. C. 2012. *Motivations, reflexivity and food provisioning in alternative food networks: case studies in two medium-sized towns in the Netherlands*. In: *International Journal of Sociology of Agriculture and Food* roč. 19. č. 3, 2012. s. 365–382

VEENHUIZEN, René. (ed.) 2006. *Cities Farming for the Future - Urban Agriculture for Green and Productive Cities*. Ottawa: ETC Urban Agriculture, 2006. 459 s. ISBN: 9781930261143

VILJOEN, André; BOHN, Katrin; HOWE, Joe. 2005. *CPULs – Continuous Productive Urban Landscapes*. Oxford: Architectural Press, 2005. 208 s. ISBN: 9780750655439

VOICU, Ioan; BEEN, Vicky. 2008. *The Effect of Community Gardens on Neighboring Property Values*. In: *Real Estate Economics*, roč. 36. č. 2, 2008. s. 241–283

WAKEFIELD, Sarah; YEUDALL, Fiona; TARON, Carolin; REYNOLDS, Jennifer; SKINNER, Ana. 2007. *Growing urban health: Community gardening in South-East Toronto*. In: *Health Promotion International*, roč. 22. č. 2, 2007. s. 92-101

WALICZEK, Tina Marie; ZAJICEK, Jayne. 2016, *Urban Horticulture*, CRC Press: Taylor & Francis Group, 2016. 336 s. ISBN: 9781482261004

Zákon č. 128/2000 Sb., *o obcích (obecní zřízení)*, ve znění pozdějších předpisů, § 34